

**ТДИУ ХУЗУРИДАГИ
ПЕДАГОГ КАДРЛАРНИ ҚАЙТА
ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ
МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ
ТАРМОҚ МАРКАЗИ**

**ЎҚУВ-УСЛУБИЙ
МАЖМУА**

ТОШКЕНТ-2021

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИ ПЕДАГОГ ВА РАҲБАР КАДРЛАРИНИ
ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШНИ
ТАШКИЛ ЭТИШ БОШ ИЛМИЙ - МЕТОДИК МАРКАЗИ**

**ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ИҚТИСОДИЁТ УНИВЕРСИТЕТИ
ҲУЗУРИДАГИ ПЕДАГОГ КАДРЛАРНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА
УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ ТАРМОҚ МАРКАЗИ**

«СОЛИҚЛАР ВА СОЛИҚҚА ТОРТИШ» йўналиши

**«БЮДЖЕТ СОЛИҚ СИЁСАТИНИНГ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ»
МОДУЛИ БЎЙИЧА**

**Ў Қ У В – У С Л У Б И Й
М А Ж М У А**

Тошкент 2021

Модулнинг ўқув-услубий мажмуаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2020 йил “7” декабрдаги 648-сонли буйруғи билан тасдиқланган ўқув дастурига мувофиқ ишлаб чиқилган.

Тузувчилар: ДСҚ хузурида Фискал институт ўқитувчиси Боймуротов С.Р., ТДИУ “Молия ва бухгалтерия ҳисоби” кафедраси катта ўқитувчиси Бабаев Ш.Б.

Тақризчи: ТДИУ и.ф.д., профессори М.И Алимарданов

Модулнинг ишчи дастури Тошкент давлат иқтисодиёт университети кенгашининг 2020 йил 29 декабрдаги 5-сонли қарори билан нашрга тавсия қилинган.

МУНДАРИЖА

I. Ишчи дастур	4
II. Модулни ўқитишда фойдаланиладиган интерфаол таълим методлари.	12
III. Назарий материаллар.....	18
IV. Амалий машғулот материаллари.....	90
V. Кейслар банки	154
VI. Мустақил таълим мавзулари	162
VII. Глоссарий.....	165
VIII. Адабиётлар рўйхати	177

I. ИШЧИ ДАСТУР

I. ИШЧИ ДАСТУР

Кириш

Дастур Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 23 сентябрда тасдиқланган “Таълим тўғрисида”ги Қонуни, Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 31 декабрда қабул қилинган Солиқ Кодекси, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сон, 2019 йил 27 августдаги “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг узлуксиз малакасини ошириш тизимини жорий этиш тўғрисида”ги ПФ-5789-сон, 2019 йил 8 октябрдаги “Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5847-сон, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 21 сентябрдаги “2019-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини инновацион ривожлантириш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5544-сонли Фармонлари, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 23 сентябрдаги “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 797-сон, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 21 ноябрдаги “Рақамли иқтисодиётни ривожлантириш мақсадида рақамли инфратузилмани янада модернизация қилиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4022-сон ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 4 октябрдаги “2019 – 2030 йиллар даврида Ўзбекистон Республикасининг «яшил» иқтисодиётга ўтиш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПҚ-4477-сонли Қарорларида белгиланган устувор вазифалар мазмунидан келиб чиққан ҳолда тузилган бўлиб, у олий таълим муассасалари педагог кадрларининг касб маҳорати ҳамда инновацион компетентлигини ривожлантириш, соҳага оид илғор хорижий тажрибалар, янги билим ва малакаларни ўзлаштириш, шунингдек амалиётга жорий этиш кўникмаларини такомиллаштиришни мақсад қилади.

Дастур доирасида берилган мавзулар таълим соҳаси бўйича педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш мазмуни, сифати ва уларнинг тайёргарлигига қўйиладиган умумий малака талаблари ва ўқув режалари асосида шакллантирилган бўлиб, унинг мазмуни кредит модул тизими ва ўқув жараёнини ташкил этиш, илмий ва инновацион фаолиятни ривожлантириш, педагогнинг касбий профессионаллигини ошириш, таълим жараёнига рақамли технологияларни жорий этиш, махсус мақсадларга йўналтирилган инглиз тили, мутахассислик фанлар негизида илмий ва амалий тадқиқотлар, ўқув жараёнини ташкил этишнинг замонавий услублари бўйича сўнгги ютуқлар, педагогнинг креатив компетентлигини ривожлантириш, таълим жараёнларини рақамли технологиялар асосида индивидуаллаштириш, масофавий таълим хизматларини ривожлантириш, вебинар, онлайн, «blended learning», «flipped classroom»

технологияларини амалиётга кенг қўллаш бўйича тегишли билим, кўникма, малака ва компетенцияларни ривожлантиришга йўналтирилган.

Қайта тайёрлаш ва малака ошириш йўналишининг ўзига хос хусусиятлари ҳамда долзарб масалаларидан келиб чиққан ҳолда дастурда тингловчиларнинг мутахассислик фанлар доирасидаги билим, кўникма, малака ҳамда компетенцияларига қўйиладиган талаблар такомиллаштирилиши мумкин.

Модулнинг мақсади ва вазифалари

“Бюджет солиқ сиёсатининг долзарб масалалари” модулининг мақсади: педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва малака ошириш курс тингловчиларини инновацион таълим технологияларига доир билимларини такомиллаштириш, инновацион технологияларни ўзлаштириш, жорий этиш, таълим амалиётида қўллаш ва яратиш кўникма ва малакаларини таркиб топтириш.

“Бюджет солиқ сиёсатининг долзарб масалалари” модулининг вазифалари:

“Бюджет солиқ сиёсатининг долзарб масалалари” йўналишида педагог кадрларнинг касбий билим, кўникма, малакаларини узлуксиз янгилаш ва ривожлантириш механизмларини яратиш;

- замонавий талабларга мос ҳолда олий таълимнинг сифатини таъминлаш учун зарур бўлган педагогларнинг касбий компетентлик даражасини ошириш;
- педагог кадрлар томонидан замонавий ахборот-коммуникация технологиялари ва хорижий тилларни самарали ўзлаштирилишини таъминлаш;
- мутахассислик фанлар соҳасидаги ўқитишнинг инновацион технологиялари ва илғор хорижий тажрибаларни ўзлаштириш;
- тингловчиларда солиққа тортиш амалиёти бўйича инновацион таълим технологияларини лойиҳалаш ва режалаштиришга доир проектив, прогностик ва креатив компетентликни ривожлантириш.

Модул бўйича тингловчиларнинг билими, кўникмаси, малакаси ва компетенцияларига қўйиладиган талаблар

Тингловчи:

- Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодекси, Давлат бюджети тўғрисидаги қонуни, шунингдек таълим соҳасида давлат сиёсати ва бошқа қонунчилик ҳамда ҳуқуқий-меъёрий ҳужжатларни;

- Ўзбекистон Республикасининг “Давлат солиқ хизмати тўғрисида”ги қонун, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасининг солиқ сиёсатини такомиллатириш концепцияси”да белгиланган солиқ сиёсатининг асосий йўналишларининг моҳияти ва аҳамиятини;

- Ўзбекистон Республикасида солиқ сиёсати, унинг яқин истиқболдаги вазифалари ва стратегик йўналишларини ретроспектив ва перспектив баҳолаш;

- Ўзбекистонда бевосита солиқларни солиқ тушумларидаги салмоғи ва қийёсий таҳлили, ўзгариш тенденцияларини ишлаб чиқиш.
- Республикада солиқ маъмурчилигини такомиллаштириш ҳамда амалда қўллаш самарадорлигини ошириш йўллариини ишлаб чиқиш;
- Давлат солиқ қўмитаси томонидан солиқ тўловчиларга тақдим этилган интерактив хизматлардан амалда фойдаланиш;
- иқтисодиёт соҳасидаги кадрлар тайёрлаш тизимида хорижий мамлакатларнинг илғор тажрибаларини қўллаш;
- давлат солиқ хизмати органларида фойдаланилаётган дастурий маҳсуллардан фойдаланиш ҳамда уларни кенг жамоатчиликка тушунтириш;
- мамлакат солиқ тизимига оид янгиликлар, долзарб масалаларни инновацион технологиялардан фойдаланган ҳолда уларни ўқув жараёнига татбиқ этиш;
- солиқ тўловчиларни сегментлаш ва назорат қилишни *билиши керак.*

Тингловчи:

- таълим-тарбия жараёнлари мақсадига эришишда давлат солиқ хизмати органлари фаолиятини билиши;
- солиқ маъмурчилигини ривожлантиришга қаратилган инновацияларни ишлаб чиқиш ва жорий этишни;
- давлат солиқ хизмати органлари қабул қилинган қарорларнинг натижасини баҳолаш ва прогноз қилишни;
- солиқ хизмати органлари фаолияти сифатини назорат қила олишни;
- солиқ хизмати органлари фаолиятида ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиш;
- педагогик фаолиятга инновацияларни татбиқ этишнинг самарали усулларидан фойдаланишни;
- замонавий педагогик технологияларни таълим жараёнига татбиқ этиш;
- электрон ўқув материалларини яратиш технологияларини билиши ҳамда улардан таълим жараёнида фойдаланиш;
- хорижий тилдаги манбалардан педагогик фаолиятда фойдалана олиш;
- Ўзбекистон Республикаси бюджет ва солиқ тизимларидаги халқаро интеграция ва уни амалиётга татбиқ қилиш;
- бошқарув қарорларини қабул қилиш.
- бюджет даромадларини прогнозлаштириш ва тушумларни назорат қилиш *қўникмаларга эга бўлиши керак.*

Тингловчи:

- Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодекси, Давлат бюджети тўғрисидаги қонуни, шунингдек таълим соҳасида давлат сиёсати ва бошқа қонунчилик ҳамда ҳуқуқий-меъёрий ҳужжатларидан ўқув жараёнида самарали фойдалана олиш;
- мутахассислик фанларидан инновацион ўқув машғулотларини лойиҳалаш, амалга ошириш, баҳолаш, такомиллаштириш;

- бюджет солиқ сиёсатининг долзарб масаалари ва солиққа тортиш амалиёти мутахассислик фанларини ўқитишнинг дидактик таъминотини яратиш;
- солиқ соҳасида замонавий ахборот-коммуникация технологияларини қўллаган ҳолда таълим жараёнини лойиҳалаш;
- солиқларни ҳисоблаш ва солиқ ҳисоботларини тузишда ахборот технологияларидан фойдалана олиш ҳамда ўқув жараёнига тадбиқ этиш;
- солиқ солишнинг миллий ва халқаро тажрибаларини қиёсий таҳлил қила олиш ҳамда таълим жараёнида қўллаш;
- солиқ органларида солиқлар ҳисобини юритишда махсус компьютер дастурларидан фойдаланишга оид *малакаларига эга бўлиши зарур.*

Тингловчи:

- халқаро солиққа тортиш жараёнларини чуқур таҳлил этиш ва олинган хулосаларини кенг жамоатчиликга тушунтириб бера олиши ҳамда солиқ соҳасида тайёрланаётган мутахассисларни ўқитиш жараёнига назария ва амалиётнинг узвий боғлиқлигини таъминлаш;
- макроиктисодий ва солиқ кўрсаткичларни тизимли равишда таҳлил қилиш ва уларни кенг жамоатчиликка тушунтира олиши;
- солиқларни ҳисоблаш ва солиқ ҳисоботи маълумотлари асосида бюджет тушумлари истиқболини белгиловчи оптимал бошқарув қарорларини қабул қила олиш;
- солиқ солиш амалиётини ташкил қилиш бўйича ҳуқуқий-меъёрий ҳужжатлардаги тартиб ва қоидаларни амалиётга жорий қила олиш;
- солиқларни ҳисоблаш ва ундириш амалиёти механизмларини такомиллаштиришда фаол қатнашиш *компетенциясига эга бўлиши зарур.*

Модулни ташкил этиш ва ўтказиш бўйича тавсиялар

“Бюджет солиқ сиёсатининг долзарб масалалари” курси маъруза ва амалий машғулотлар шаклида олиб борилади.

Курсни ўқитиш жараёнида таълимнинг замонавий методлари, педагогик технологиялар ва ахборот-коммуникация технологиялари қўлланилиши назарда тутилган:

- маъруза дарсларида замонавий компьютер технологиялари ёрдамида презентацион ва электрон-дидактик технологиялардан;
- ўтказиладиган амалий машғулотларда техник воситалардан, экспресс-сўровлар, тест сўровлари, ақлий ҳужум, гуруҳли фикрлаш, кичик гуруҳлар билан ишлаш, коллоквиум ўтказиш, ва бошқа интерактив таълим усулларини қўллаш назарда тутилади.

Модулнинг ўқув режадаги бошқа модуллар билан боғлиқлиги ва узвийлиги

Ўқув модул мазмуни ўқув режадаги учинчи ва бешинчи блок ҳамда мутахассислик ўқув модулларининг барча соҳалари билан узвий боғланган ҳолда профессор-ўқитувчиларнинг умумий тайёргарлик даражасини оширишга хизмат қилади.

Модулнинг олий таълимдаги ўрни

Ҳозирги глобаллашув шароитида бюджет ва солиқ сиёсати ва ундаги ислохотларнинг устувор йўналишлари тўғрисида назарий ва амалий билимларни мужассамлаштирган бўлиб, унда мамлакатимиз солиққа тортиш тизимидаги ислохотларнинг концептуал асослари ёритиб берилган. Солиққа тортиш соҳасида замонавий педагог кадрлар учун ушбу йўналишдаги маълумотларни ўзлаштириш талаб қилинади ва бунда Ўқув модулнинг роли юқоридир.

Модул бўйича соатлар тақсимоти

№	Модул мавзулари	Тингловчининг ўқув юкلامаси, соат			
		Аудитория ўқув юкلامаси			
		жами	жумладан		
Назарий машғулот	Амалий машғулот		Кўчма машғулот		
1	2020 йил бюджет солиқ сиёсатидаги ўзгаришларнинг натижадорлиги ва 2021 йил солиқ сиёсатидаги ўзгаришларнинг моҳияти	6	2	4	
2	Яширин иқтисодиётни қисқартириш ва бюджет даромадларини барқарорлаштиришда солиқ маъмурчилиги аҳамиятини ошириш масалалари	10	2	6	2
3	Мамлакат табиий ресурсларидан самарали фойдаланишда бюджет солиқ сиёсатининг аҳамиятини ошириш масалалари.	8	2	4	2
	Жами:	24	6	14	4

НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-мавзу: 2020 йил бюджет солиқ сиёсатидаги ўзгаришларнинг натижадорлиги ва 2021 йил солиқ сиёсатидаги ўзгаришларнинг моҳияти

Ўзбекистон Республикасининг солиқ маъмурчилигини такомиллаштириш концепцияси йўналишлари бўйича 2020 йилдан солиқ қонунчилигига киритилган ўзгартиришларнинг давлат бюджети даромадларини барқарорлаштиришдаги ўрни ва аҳамияти. Жумладан, қўшилган қиймат солиғи занжирини кенгайтириш юзасидан солиқ маъмурчилигига жорий этилган тадбирларни моҳияти. Каронавирус пандемиясининг салбий оқибатларини

бартараф этиш мақсадида солиқ имтиёзларини тадбиқ этилиши ва айрим солиқ имтиёзларини бекор қилинишининг бюджет тушумларига таъсири. 2021 йил бюджет солиқ сиёсатида киритилган ўзгартиришларнинг моҳияти.

2-мавзу. Яширин иқтисодий қисқартириш ва бюджет даромадларини барқарорлаштиришда солиқ маъмурчилиги аҳамиятини ошириш масалалари.

Мамлакатимизда яширин иқтисодий даражасини пасайтириш, тадбиркорлик фаолиятини юритиш учун, тенг рақобат шароитларини яратиш, солиқ қонунчилиги талабларига риоя қилиш тартиб-таомилларини автоматлаштириш ва унинг тартибини соддалаштириш борасида белгиланган меъёрий ҳуқуқий ҳужжатларнинг аҳамияти. Чакана савдо ва хизматлар кўрсатиш соҳасидаги субъектлар томонидан фойдаланиладиган автоматлаштирилган дастурий ҳисоб юритиш комплексларини солиқ органларининг ахборот тизимлари билан интеграция қилиш, товарларни (хизматларни) етказиб бериш бўйича шартномаларни ҳамда товар-моддий товар-моддий бойликларни олиш учун ишончномаларни мажбурий электрон рўйхатдан ўтказиш. Трансферт нарх шаклланиши масалалари бўйича норезидентларнинг солиқ назорати ва маъмуриятчилиги соҳасида солиқ қонунчилигини такомиллаштириш.

3-мавзу. Мамлакат табиий ресурсларидан самарали фойдаланишда бюджет солиқ сиёсатининг аҳамиятини ошириш масалалари.

Бюджет солиқ сиёсатини мамлакатимиз табиий ресурслари ва хўжалик субъектларининг мол-мулкларидан самарали фойдаланишни тартибга солишдаги ўрни. 2020 йилда солиқ қонунчилигига киритилган ўзгартиришларнинг ресурс ва мол-мулк солиқлари бўйича бюджет тушумлари салмоғига таъсири. Ўзбекистон Республикаси Президентининг ресурс солиқлари ва мол-мулк солиқларини янада такомиллаштириш тўғрисидаги фармоннинг моҳияти. 2021 йил бюджет солиқ сиёсатининг асосий йўналишлари доирасида табиий ресурсларни солиқ тортиш борасида амалдаги қонунчиликка киритилган ўзгартиришларнинг аҳамияти.

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-амалий машғулот:

2020 йил бюджет солиқ сиёсатидаги ўзгаришларнинг натижадорлиги ва 2021 йил солиқ сиёсатидаги ўзгаришларнинг моҳияти

2020 йилдан Ўзбекистон Республикаси солиқ қонунчилигига киритилган ўзгартиришларнинг давлат бюджети даромадларини барқарорлаштиришдаги таҳлили. Шу жумладан, қўшилган қиймат ва акциз солиқлари бўйича солиқ тўловчилар сони ва солиқ тушуми кўрсаткичлари таҳлили. Фойда солиғи бўйича солиқ тўловчилар ва солиқ солиш объектлари ўсишининг солиқ тушумларига таъсири. Каронавирус пандемиясининг салбий оқибатларини бартараф этиш

мақсадида берилган солиқ имтиёзларининг солиқ тўловчилар молиявий фаолиятига таъсири. Айрим солиқ тўловчиларга берилган солиқ имтиёзлари бекор қилинишининг бюджет тушумларига таъсири. 2021 йил бюджет солиқ сиёсатига киритилган ўзгартиришларнинг солиқ тушумларига таъсири.

2- амалий машғулот:

Яширин иқтисодий қисқартириш ва бюджет даромадларини барқарорлаштиришда солиқ маъмурчилиги аҳамиятини ошириш масалалари.

Яширин иқтисодий қисқартириш ривожланган ва ривожланаётган давлат иқтисодийлигига таъсири. Мамлакатимизда яширин иқтисодийнинг ялпи ички маҳсулотдаги улуши ва унинг даражасини пасайтириш борасида амалга оширилган тадбирлар. Жумладан, чакана савдо ва хизматлар кўрсатиш соҳасидаги субъектлар томонидан фойдаланиладиган автоматлаштирилган дастурий ҳисоб юритиш комплексларини солиқ органларининг ахборот тизимлари билан интеграция қилишнинг аҳамияти. «Е-омбор» товарларни ҳисобга олишнинг электрон тизимини жорий этишнинг ва импорт қилинган товарлар ҳисоботларининг электрон тарзда шаклланишини таъминлаш орқали импорт операцияларини мониторинг қилиш тизимининг яширин иқтисодий қисқартиришдаги ўрни. Трансферт нарх шаклланиши масалалари бўйича солиқ қонунчилигини такомиллаштиришнинг аҳамияти

3- амалий машғулот:

Мамлакат табиий ресурсларидан самарали фойдаланишда бюджет солиқ сиёсатининг аҳамиятини ошириш масалалари.

Бюджет солиқ сиёсатини мамлакатимиз табиий ресурслари ва хўжалик субъектларининг мол-мулкларидан самарали фойдаланишни тартибга солишдаги ўрни. 2020 йилда солиқ қонунчилигига киритилган ўзгартиришларнинг ресурс ва мол-мулк солиқлари бўйича бюджет тушумлари салмоғига таъсири. Ўзбекистон Республикаси Президентининг ресурс солиқлари ва мол-мулк солиқларини янада такомиллаштириш тўғрисидаги фармоннинг моҳияти. 2021 йил бюджет солиқ сиёсатининг асосий йўналишлари доирасида табиий ресурсларни солиқ тортиш борасида амалдаги қонунчиликка киритилган ўзгартиришларнинг аҳамияти.

ЎҚИТИШ ШАКЛЛАРИ

Мазкур модулнинг назарий материални ўзлаштиришда қуйидаги ўқитиш шаклларида фойдаланилади:

давра суҳбатлари (кўрилаётган лойиҳа ечимлари бўйича таклиф бериш қобилиятини ошириш, эшитиш, идрок қилиш ва мантиқий хулосалар чиқариш);

баҳс ва мунозаралар (лойиҳалар ечими бўйича далиллар ва асосли аргументларни тақдим қилиш, эшитиш ва муаммолар ечимини топиш қобилиятини ривожлантириш).

Кенг кўламли суҳбат. Ҳамма учун умумий бўлган тавсия этилаётган мажбурий ва қўшимча адабиётлар билан машғулотнинг ҳар бир режа

саволларига тингловчиларни тайёргарлигини назарда тутди. Фаоллаштиришни барча воситаларини қўллаш билан: сўзга чиқувчига ва барча гуруҳга яхши ўйлаб тузилган аниқ ифодаланган саволлар; сўзга чиқувчи тингловчиларни кучли ва кучсиз томонларига диққатларини қарата олиши; иш жараёнида очиб берилаётган, янги қирраларни ўша вақтнинг ўзида ажратиб кўрсатиш ва бошқалар асосида кўпчилик тингловчиларнинг саволларини муҳокама қилишга жалб қилиш имконини беради.

Пресс-конференция. Қисқа сўзга чиқишдан сўнг, биринчи савол бўйича маърузачига (агарда маърузалар бир қатор тингловчиларга берилган бўлса, ўқитувчининг ўзи улардан бирига сўз беради) сўз берилади. Шундан сўнг, ҳар бир тингловчи маъруза мавзуси бўйича унга савол бериши лозим.

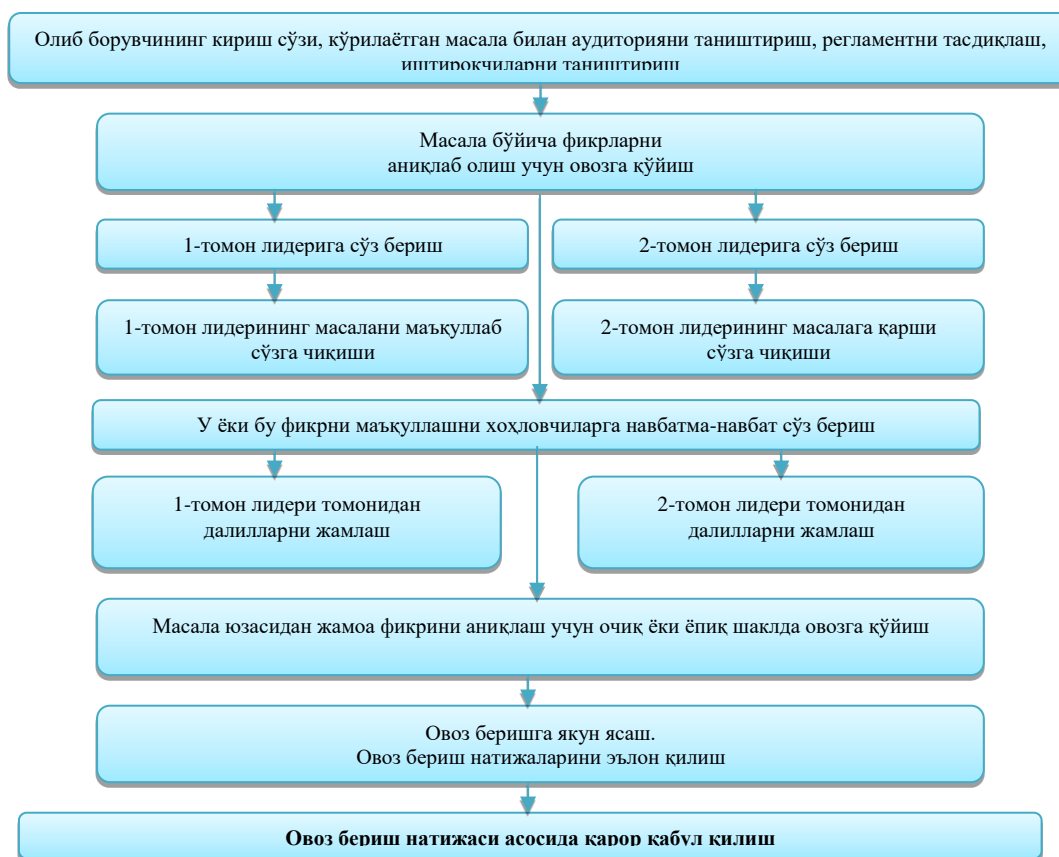
Кейсларни (муаммоли вазиятларни) ечиш. Муаммоли вазиятларни ҳал этиш натижасида ҳосил бўлган, мустақил излаб топилган далиллар, касбий аҳамиятли йўналишларни излашга ва тасдиқлашга, келгусидаги касбий фаолияти билан боғлиқлигини англаб етишга ёрдам беради.

II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ.

Муаммони жамоали тарзда ҳал этишнинг усуллари ва воситалари Музокаралар

Музокаралар – аниқ ташкил этилган икки томон фикрларининг алмашинуви.

Музокараларни ўтказиш жараёнининг тузилиши

Баҳс

Баҳс – ўз фикрини ифода этишни хоҳловчилар орасида бирон бир мунозарали масалани муҳокама қилиш, ҳақиқатни аниқлаш ва тўғри қарорни қабул қилиш.

Анжуман-баҳсининг роли

Олиб борувчи – ўргатувчи барча ваколатларига эга – баҳс боришини бошқаради, исботлар ва рад этишларнинг далилигини, тушунча ва атамаларнинг аниқлигига эътибор қаратади, мулоқотнинг барча қоидаларга муносиб тарзда ўтишини кузатади.

Оппонент – тадқиқотчилар муҳитида қабул қилинган оппонентлик жараёнини амалга оширади. У нафақат нутқ сўзловчининг асосий нуқтаи назарини ифодалаши, балки уни тушиниши орқали унинг хатоларини топиши ва ҳал этишнинг ўз вариантини тақдим этиши зарур.

Мантиқчи – нутқ сўзловчи ва оппонент фикларидаги қарама-қаршилиқларни ва мантиқий хатоларни аниқлайди, тушунчалар тавсифини аниқлайди, далиллар ва рад этишларни ва фаразни олдинга суриш ҳаққонийлигини таҳлил қилади.

Психолог – маҳсулли мулоқотни ташкил этиш учун жавоб беради, биргаликда ҳаракатларни амалга ошириб, келишувга эришади, баҳснинг можарога айланишига йўл қўймайди.

Эксперт – баҳс усулининг натижавийлигини баҳолайди, олдинга сурилган фаразлар ва таклифлар, ҳулосалар ҳаққонийлигини баҳолайди, аниқ бир иштирокчининг қўшган ҳиссаси тўғрисида фикрларни билдиради ва бошқалар.

«Ақлий ҳужум»

Ақлий ҳужум (брейнсторминг – миялар бўрони) – амалий ёки илмий муаммоларни ҳал этиш фикрларни жамоали генерация қилиш усули.

Ақлий ҳужум вақтида иштирокчилар мураккаб муаммони биргаликда ҳал этишга интилишади: уларни ҳал этиш бўйича ўз фикрларини билдиради (генерация қилади) ва бу фикрлар танқид қилинмасдан улар орасидан энг мувофиқи, самаралиси, мақбули ва шу каби фикрлар танлаб олиниб, муҳокама қилинади, ривожлантирилади ва ушбу фикрларни асослаш ва рад этиш имкониятлари баҳоланади.

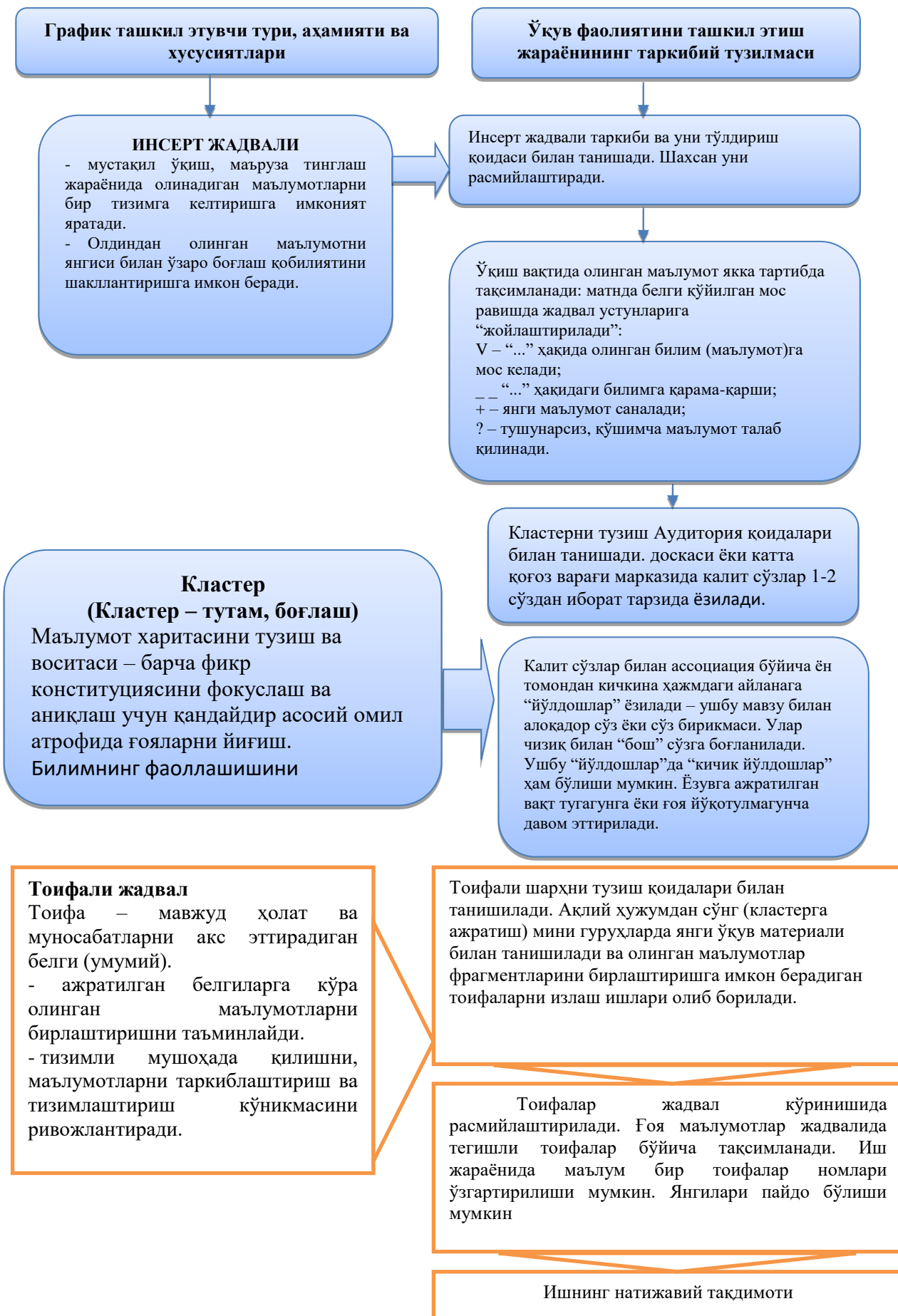
Ақлий ҳужумнинг асосий вазифаси – ўқиб-ўрганиш фаолиятини фаоллаштириш, муаммони мустақил тушуниш ва ҳал этишга мотивлаштиришни ривожлантириш, мулоқот маданияти, коммуникатив кўникмаларни шакллантириш, фикрлаш инерциясидан қутилиш ва ижодий масалани ҳал этишда фикрлашнинг оддий боришини енгил.

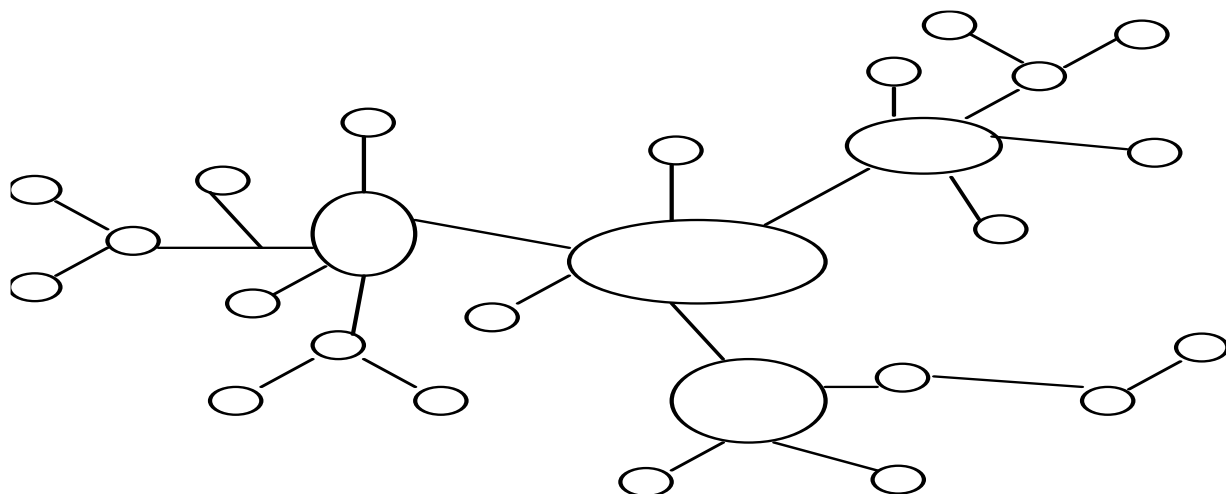
- **Тўғридан-тўғри жамоали ақлий ҳужум** – иложи борича кўпроқ фикрлар йиғилишини таъминлайди. Бутун ўқув гуруҳи (20 кишидан ортиқ бўлмаган) битта муаммони ҳал этади.

- **Оммавий ақлий ҳужум** – микро гуруҳларга бўлинган ва катта аудиторияда фикрлар генерацияси самарадорлигини кескин ошириш имконини беради.

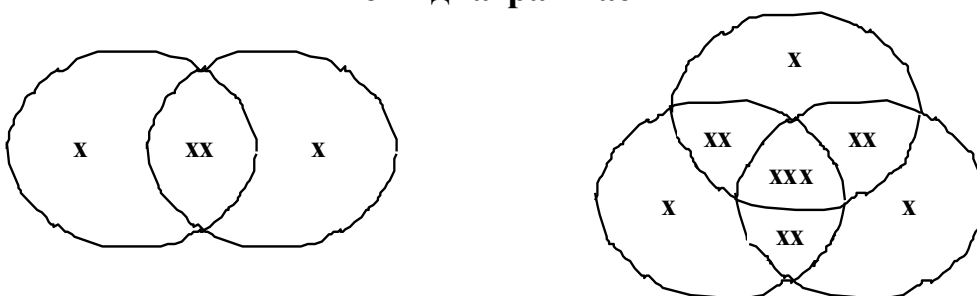
- Ҳар бир гуруҳ ичида умумий муаммонинг бир жиҳати ҳал этилади.

Кўргазмали тақдим этиш: график ташкил этувчилар

Вени диаграммаси

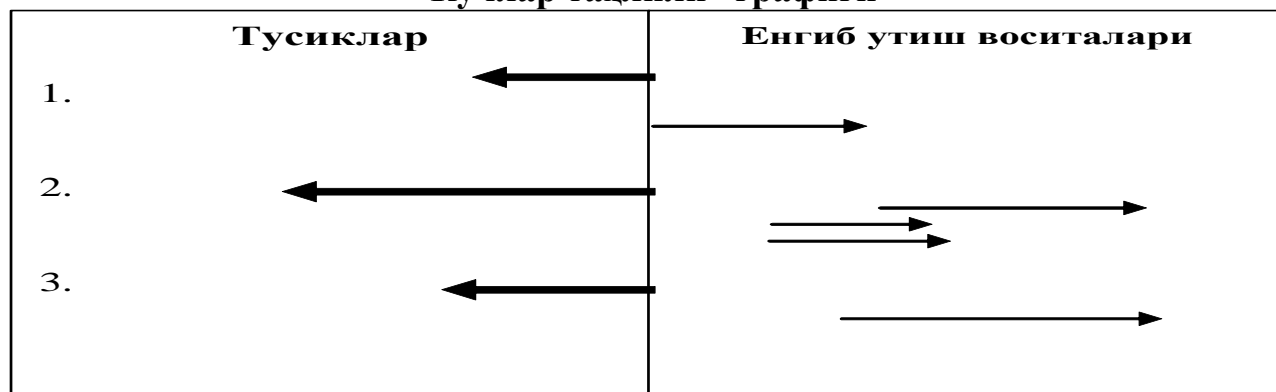

“SWOT-таҳлил” методи.

Методнинг мақсади: мавжуд назарий билимлар ва амалий тажрибаларни таҳлил қилиш, таққослаш орқали муаммони ҳал этиш йўлларни топишга, билимларни мустаҳкамлаш, такрорлаш, баҳолашга, мустақил, танқидий фикрлашни, ностандарт тафаккурни шакллантиришга хизмат қилади.

S – (strength)	• кучли томонлари
W – (weakness)	• заиф, кучсиз томонлари
O – (opportunity)	• имкониятлари
T – (threat)	• хавфлар

“Кучлар таҳлили” графиги

«Кучлар таҳлили» графигини тузиш қондаси

Координат ўқи чизилади, чапга стрелка (кучлар) билан корхона ривожланиши ёки муайян бизнес лойиҳасини амалга оширишга ҳалақит берувчи тўсиқлар жойлаштирилади. Ушбу стрелкалар катталиги жиҳатдан у ёки бу муаммога таъсири ҳамда жиддийлигига мос келиши лозим бўлади.

Сўнгра қарама-қарши томонга ушбу кучларни енгиб ўтиш воситалари стрелка кўринишида экс эттирилади. Уларнинг сони графикнинг ўнг томонидан натижа чиқара оладиган даражада бўлиши лозим.

Умуман олганда, бу келгусида аниқлаштиришни ва бўлақларга ажратишни талаб этадиган кучларни нисбий баҳолаш усули ҳисобланади.

“Кейс-стади” методи

«Кейс-стади» - инглизча сўз бўлиб, («сасе» – аниқ вазият, ҳодиса, «стади» – ўрганмоқ, таҳлил қилмоқ) аниқ вазиятларни ўрганиш, таҳлил қилиш асосида ўқитишни амалга оширишга қаратилган метод ҳисобланади. Мазкур метод дастлаб 1921 йил Гарвард университетиде амалий вазиятлардан иқтисодий бошқарув фанларини ўрганишда фойдаланиш тартибида қўлланилган. Кейсда очик ахборотлардан ёки аниқ воқеа-ҳодисадан вазият сифатида таҳлил учун фойдаланиш мумкин. Кейс ҳаракатлари ўз ичига қуйидагиларни қамраб олади: Ким (Wҳо), Қачон (Wҳен), Қаерда (Wҳере), Нима учун (Wҳй), Қандай/ Қанақа (Wҳow), Нима-натижа (Wҳат).

“Кейс методи” ни амалга ошириш босқичлари

Иш босқичлари	Фаолият шакли ва мазмуни
1-босқич: Кейс ва унинг ахборот таъминоти билан таништириш	<ul style="list-style-type: none"> ✓ яқка тартибдаги аудио-визуал иш; ✓ кейс билан танишиш (матнли, аудио ёки медиа шаклда); ✓ ахборотни умумлаштириш; ✓ ахборот таҳлили; ✓ муаммоларни аниқлаш
2-босқич: Кейсни аниқлаштириш ва ўқув топшириғни белгилаш	<ul style="list-style-type: none"> ✓ индивидуал ва гуруҳда ишлаш; ✓ муаммоларни долзарблик иерархиясини аниқлаш; ✓ асосий муаммоли вазиятни белгилаш

<p>3-босқич: Кейсдаги асосий муаммони таҳлил этиш орқали ўқув топшириғининг ечимини излаш, ҳал этиш йўлларини ишлаб чиқиш</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ индивидуал ва гуруҳда ишлаш; ✓ муқобил ечим йўлларини ишлаб чиқиш; ✓ ҳар бир ечимнинг имкониятлари ва тўсиқларни таҳлил қилиш; ✓ муқобил ечимларни танлаш
<p>4-босқич: Кейс ечимини ечимини шакллантириш ва асослаш, тақдимот.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ яққа ва гуруҳда ишлаш; ✓ муқобил вариантларни амалда қўллаш имкониятларини асослаш; ✓ ижодий-лойиҳа тақдимотини тайёрлаш; ✓ якуний хулоса ва вазият ечимининг амалий аспектларини ёритиш

Кейс.

Амалий вазият. Илмий-техника дастурлари доирасида бажариладиган тадқиқотлар бўйича эълон қилинган танловда Сизнинг грантингиз ғолиб бўлди. Грант ижрочилари белгиланган бўлсада, ташкилот раҳбари ижрочи сифатида Сиз танимайдиган бир ёш мутахассисни грантга кўшишга кўрсатма берди. Сиз андиша қилиб уни грантга ижрочи сифатида киритдингиз ва у бажариши лозим бўлган вазифаларни белгилаб бердингиз. 6 ой ўтди. Ижрочи ҳеч бир вазифани бажармади, лекин иш ҳақи олиб юрди. Гранд иштирокчилари ўртасида эътирозлар юзага келди.

Бундай ҳолатда Сиз гранд раҳбари ёки ижрочи сифатида қандай йўл тутасиз?

1. Раҳбарингизга арз қилиб, вазиятни тўғрилаш учун ёрдам сўрайсиз.
2. Ёш мутахассис вазифаларини ўзингиз бажариб боришингиз бошқа ижрочиларга айтиб, вазиятни тўғрилайсиз.
3. Ёш мутахассис вазифаларини бошқа ижрочилар бажариши учун тақсимлаб берасиз.
4. Маслаҳатимиз уни гранддан чиқариб ташлайсиз.
5. Ёки бошқача йўлларини топасиз.

III. НАЗАРИЙ МАТЕРИАЛЛАР

**1-мавзу. 2020 йил бюджет солиқ сиёсатидаги ўзгаришларнинг
натияждорлиги ва 2021 йил солиқ сиёсатидаги ўзгаришларнинг моҳияти.
(2 соат)**

Р Е Ж А

1. 2021 йилги солиқ сиёсатининг асосий йўналишлари

2. Ўзбекистон Республикасининг 2021 йилги бюджет-солиқ сиёсатининг асосий йўналишлари ва солиқ қонунчилигига киритилган асосий ўзгартиришлар.

3. 2021 йилда солиқ қонунчилигига киритилган ўзгартиришлар ва уларнинг моҳияти.

1. 2021 йилги солиқ сиёсатининг асосий йўналишлари

Ўзбекистон солиқ маъмуриятчилигини такомиллаштириш, солиқ юкини камайтириш ва солиққа тортиш тизимини соддалаштириш билан боғлиқ асосий чора-тадбирлар мамлакатимиз Президенти томонидан тасдиқланган “Ўзбекистон Республикаси солиқ сиёсатини такомиллаштириш концепцияси”да белгиланди. Унга мувофиқ, мамлакатимиз солиқ тизимини ислоҳ қилишда қуйидагилар устувор йўналишлар қилиб белгиланди.

- солиқ қонунчилигини максимал даражада соддалаштириш, қонун ҳужжатлардаги карама-қаршиликлар ва тўқнашувларни бартараф этиш, ҳалол солиқ тўловчилар ҳуқуқлари ва манфаатларини ҳимоя қилишни кучайтириш;

- Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодексининг меъёрий ҳужжатларининг бевосита таъсирини белгилаш, солиққа тортиш масалаларини белгиловчи барча меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларни бекор қилиш, шунингдек солиқ қонунчилигидаги ҳар қандай ўзгаришнинг фақат кейинги йилдан бошлаб кучга кириши кўзда тутилган нормаларни белгилаш;

- тадбиркорлик субъектларига солиқ юкини камайтириш, йирик ва кичик бизнес ўртасида солиқ юки даражасидаги номутаносибликни бартараф этиш;

- кичик бизнес субъектларини солиққа тортиш тизимини уларнинг фаолияти кенгайтирилишига тўсқинлик қилувчи, бизнесининг парчаланиши ва ишчиларининг ҳақиқий сонини яширишга олиб келувчи омилларни бартараф этиш мақсадида тубдан ислоҳ қилиш;

- ҳуқуқий кафолатларини кучайтириш ва алоҳида солиқ ва божхона имтиёзларининг қатъий тақикланишини таъминлайдиган механизмларни жорий қилиш, қулай рақобат муҳитини таъминлаш;

- ўхшаш солиққа тортиш базасига эга бўлган солиқларни бирлаштириш ва бирхиллаштириш орқали солиқлар ҳажмларини оптималлаштириш, шунингдек солиқ ҳисоботларини қисқартириш ва соддалаштириш, операцияларни минималлаштириш;

- солиқ тўловчилар томонидан солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни ихтиёрий равишда тўлашни раҳбатлантирувчи механизмларни яратиш ва жорий қилиш ва шу орқали хуфиёна оборотини қисқартириш. солиқ ва бошқа мажбурий тўловларни тўлашдан бош тортиш каби омилларни олдини олиш;

- солиқ назорати шакллари ва механизмларини такомиллаштириш, шу жумладан замонавий ахборот-коммуникация технологияларини янада кенгроқ камраб оладиган, ва энг аввало, давлат органлари ўртасида ўзаро таъсир ва маълумот алмашишни кучайтириш, йирик маълумотларни ишлаш технологияларини такомиллаштириш ҳисобига амалга ошириш;

- солиққа тортиш масалалари бўйича тадбиркорлик субъектлари ва фуқароларнинг саводхонлигини ошириш, кенг тушунтириш ишларини олиб бориш ва қонунчиликни тарғибот қилишга доир чора-тадбирларни амалга ошириш;

- ўрта муддатли солиқ режалаштиришга ўтиш, солиқ қонунчилиги барқарорлиги кафолатларини кучайтириш ва республикамизнинг инвестицион жозибадорлигини юксалтириш.

Таъкидлаш жоизки, концепцияда белгиланган ҳам бир табдир ўзига хос хусусиятларга эга бўлиб, улар ижросини таъминлаш таъминлаш юзасидан солиқ қонунчилигига кириталадиган ҳар бир ўзгартириш туб маънода мамлакатимиз солиқ сиёсатидаги ислохотлар мазмунини ташкил этади.

Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил декабрда қабул қилинган «Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодексига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида»ги ва “2020 йил учун Ўзбекистон Республикасининг Давлат бюджети тўғрисида”ги Қонунлари Ўзбекистон Республикаси солиқ сиёсатимизнинг 2020 йилги асосий йўналишларини белгилаб берди.

Унга мувофиқ, халқаро талабларга жавоб берадиган солиқ маъмурчилигининг барқарор солиқ тизими жорий этилди, хўжалик юритувчи субъектларнинг эркин фаолиятини кафолатловчи ҳуқуқий меъёрлар белгиланди, солиқ қонунчилигини максимал даражада соддалаштирилди, солиқ юкини камайтирилди, солиқлар ҳажми оптималлаштирилди, солиқ ҳисоботлари қисқартириб, максимал даражада соддалаштирилиб, операцион ҳаражатлар минималлаштирилди.

Жумладан, Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 9 декабрдаги “2020 йил учун Ўзбекистон Республикасининг Давлат бюджети тўғрисида”ги ЎРҚ-589-сонли Қонуни билан 2020 йил учун Ўзбекистон Республикасининг Давлат бюджетини шакллантириш ва ижро этиш билан боғлиқ муносабатларни тартибга солиниб, жорий (2020) йилда бюджет жараёни иштирокчилари ўртасидаги бюджет ваколатлари тақсимланди.

Мазкур қонунда, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарига, биринчи даражали бюджет маблағларини тақсимловчилар учун республика бюджетидан ажратиладиган маблағларни тасдиқлаш;

республика бюджетидан Қорақалпоғистон Республикаси бюджетига, вилоятлар ва Тошкент шаҳар маҳаллий бюджетларига ажратиладиган тартибга

солувчи бюджетларaro трансфертлар миқдорларини тасдиқлаш ва республика бюджетидан ажратиладиган маблағларга ўзгартиришлар киритиш;

Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси, халқ депутатлари вилоятлар ва Тошкент шаҳар, туманлар ва шаҳарлар Кенгашларига тегишли равишда, Қорақалпоғистон Республикаси бюджетидан, вилоятлар ва Тошкент шаҳар маҳаллий бюджетларидан, туманлар ва шаҳарлар бюджетларидан ҳудудий бюджет маблағларини тақсимловчиларга ажратиладиган бюджет маблағларининг чекланган миқдорларини;

Қорақалпоғистон Республикаси республика бюджетидан, вилоятлар вилоят бюджетларидан ва Тошкент шаҳри шаҳар бюджетидан туманлар ва шаҳарлар бюджетларига ажратиладиган тартибга солувчи бюджетларaro трансфертларнинг чекланган миқдорларини тасдиқлаш;

Қорақалпоғистон Республикаси республика бюджети, вилоятлар вилоят бюджетлари, Тошкент шаҳри шаҳар бюджети, туманлар ва шаҳарлар бюджетлари даромадларининг прогнозини маъқуллаш ва туманлар ва шаҳарлар бюджетларига ўзгартиришлар киритиш тўғрисида қарорлар қабул қилиш:

Ўзбекистон Республикасининг “2020 йил учун Ўзбекистон Республикасининг Давлат бюджети тўғрисида”ги Қонунининг муҳим жиҳатларидан яна бири 2020 йил учун Ўзбекистон Республикасининг консолидациялашган бюджети параметрлари ҳамда 2020 йил учун Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг асосий макроиқтисодий кўрсаткичлари прогнози ва 2021-2022 йилларга мақсадли мўлжаллари қонун билан белгиланди.

Унга мувофиқ, 2020 йилда мамлакатимизда ялпи ички маҳсулот ҳажми 653 546 млрд.сўм қилиб белгиланиб, унинг ўсиш сурати 2019 йилга нисбатан 5,5 фоизни ташкил этиши.

Ўз навбатида, кейинги 2021 йил учун ялпи ички маҳсулот ҳажми 653 546 млрд.сўм қилиб белгиланиб, унинг ўсиш сурати 2020 йилга нисбатан 5,8 фоизни ва 2022 йил учун ялпи ички маҳсулот ҳажми 653 546 млрд.сўм қилиб белгиланиб, унинг ўсиш сурати 2021 йилга нисбатан 6,2 фоизни ташкил этиши белгиланган.

2020 йил учун Ўзбекистон Республикаси консолидациялашган бюджетининг жамланма параметрлари таҳлилкилинганда жорий йил учун Консолидациялашган бюджет даромадлари 158 960,1 млрд. сўмни, харажатлари эса 162 385,0 млрд.сўмни ташкил этади ва Консолидациялашган бюджет дефицити 3 424,9 млрд.сўмни ташкил этиши белгиланган.

Лекин 2020 йилда бутун дунёни ларзага келтирган тождор вирус инфекциясининг тарқалиши барча мамлакатлар иқтисодий ижтимоий ҳаётини инқироз ҳолатига келтириб қўйди. Хусусан, йирик иқтисодий салоҳиятга эга мамлакатларда ишлаб чиқариш ва истеъмол ҳажмларининг кескин қисқариши, глобал ишлаб чиқариш занжирлари ва савдо алоқаларининг издан чиқишига, халқаро молия бозорларида хом ашё товарлар нархларининг кескин пасайиши ва конъюнктуранинг ёмонлашувига сабаб бўлди

Коронавирус пандемияси ва глобал инқироз ҳолатларининг иқтисодиёт тармоқларига салбий таъсирини юмшатиш бўйича қабул қилинган фармон ва қарорлар, кўрилган амалий чора-тадбирлар натижасида ялпи ички маҳсулотнинг

кескин тушиб кетиши олди олинди. 2020 йилда Республикамиз иқтисодиёти 2019 йилга нисбатан 1,6 фоизга ўсиб, ЯИМ хажми 580,2 трлн. сўмни ташкил этган.

Ўзбекистон Республикаси Молия вазирининг Олий Мажлис Сенатининг еттинчи ялпи мажлисида Ўзбекистон Республикаси Давлат бюджетининг 2020 йилда Давлат бюджети даромадлари 132,9 трлн. сўмни ташкил этиб, белгиланган 128,7 трлн. сўм прогноз 103,3 фоизга ёки 4 192 млрд сўмга ошириб бажарилиб, даромадлар 2019 йил маълумотлари билан солиштирилганда 20,8 трлн. сўмга ўсган.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 19 мартдаги ПФ-5969-сон Фармонида асосан ташкил этилган Инқирозга қарши курашиш жамғармаси харажатлари Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 19 сентябрдаги ПҚ-4836-сонли қарорига асосан, коронавирус пандемияси ва глобал иқтисодий инқироз оқибатларини инобатга олган ҳолда қайта ҳисоб-китоб қилиниб, жамғарма харажатлари 13,4 трлн. сўм миқдорида белгиланган ва 2020 йилда жамғарма маблағлари ҳисобидан жами 12 827 млрд. сўм молиялаштириш ишлари амалга оширилган. шундан:

I. Коронавирусга қарши курашиш бўйича тадбирларни молиялаштиришга - 3 962 млрд. сўм ажратилиб, ушбу маблағлар дори воситалари ва тиббий буюмлар, ҳимоя воситалари ва тест тизимлари билан таъминлаш ҳамда карантинда сақлаш, тиббиёт ходимларини моддий рағбатлантириш, республика санитария-эпидемиология хизмати томонидан ҳимоя чораларини амалга ошириш харажатларига йўналтирилган.

II. Карантин зоналарини ва коровирусни даволаш билан боғлиқ соғлиқни сақлаш объектларини қуриш, жиҳозлаш ва зарур инфратузилмани яратиш билан боғлиқ харажатлар учун 1 022,4 млрд. сўм маблағ молиялаштирилди.

III. Ижтимоий ва инфратузилма объектларини қуриш, реконструкция қилиш ва капитал таъмирлаш учун 3 422,7 млрд. сўм маблағ ажратилди. Жумладан,

IV. Аҳолини ижтимоий қўллаб-қувватлашни кенгайтиришга 1 33,4 млрд. сўм маблағ молиялаштирилди.

V. Корхоналарни молиявий қўллаб-қувватлаш учун 2 484,9 млрд. сўм, шундан бюджет ссудалари – 1 464 млрд. сўм:

VI. Маҳаллий бюджетлар ва Пенсия жамғармаси йўқотишларини қоплаш ҳамда маҳаллий бюджетларга ссудалар учун 595,4 млрд. сўм маблағ молиялаштирилди. Жумладан,

- Солиқлар бўйича берилган имтиёзлар натижасида маҳаллий бюджетларнинг йўқотишларини қоплаш учун 478,4 млрд. сўм;

- Бюджетдан ташқари Пенсия жамғармасига 117 млрд. сўм йўналтирилди.

Ўзбекистон Республикаси 2019 йил 30 декабрдаги “Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодексига ўзгартиш киритиш тўғрисида”ги ЎРҚ-599-сонли Қонуни билан жорий йилдан солиқ қонунчилигига киритилган ўзгартиришларда Солиқ қонунчилиги устуворлигини таъминлаш, маъмурчилигини такомиллаштириш, солиқ юқини камайитириш, солиқларни ҳисоблаш ва тўлаш

қоидаларини соддалаштириш масалаларига жиддий эътибор қаратилиб, мазкур йўналишлар халқаро меъёрлардан келиб чиқиб қайта кўриб чиқилди.

Давлат солиқ хизмати органларининг ҳамда солиқ тўловчиларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари ҳам қайта кўриб чиқилиб, барча ҳуқуқ ва мажбуриятлар битта қонун ҳужжатида мужассамлаштирилди ва солиқ органларининг инсофли солиқ тўловчилар олдидаги мажбуриятлари оширилди.

2. Солиқ маъмуриятчилигини такомиллаштириш масалалари бўйича киритилган ўзгартиришлар.

2020 йилдан бошлаб солиқ тизимига киритилган ўзгартиришларга мувофиқ, амалдаги **13 та** солиқ ва бошқа мажбурий тўловлар қайта кўриб чиқилиб, 2020 йилдан **9 та** солиқнинг амал қилиши белгиланди ва ягона ижтимоий тўлов ўрнига - **ижтимоий солиқ**, ягона солиқ тўлови ўрнига – **айланмадан солиқ**, қатъий белгиланган солиқ ўрнига - **жисмоний шахсларнинг даромадларига, қатъий белгиланган миқдорда солиқ жорий** этилди.

Шунингдек, Солиқ кодексидан **ягона ер солиғи, давлат божи, божхона тўловлари** ва тадбиркорлик фаолиятининг айрим турлари бўйича қатъий белгиланган солиқ чиқарилди.

Қуйидагилар учун махсус солиқ режимлари бекор қилинди:

а) бозорлар учун, уларни умумбелгиланган солиқларни тўлашга ўтказган ҳолда. 2020 йил 1 январдан бошлаб бозорлар аввалги солиқ тўлаш тартиби (даромаднинг 50 фоизи) ўрнига қуйидагиларни тўлайди:

умумдавлат солиқларини (агар реализация ҳажми 2019 йилда 1 миллиард сўмдан ошган бўлса) - юридик шахслардан олинадиган ер солиғи, юридик шахсларнинг мол-мулкига солинадиган солиқ, сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ, қўшилган қиймат солиғи ва 20 фоизли оширилган ставкада фойда солиғини;

айланмадан солиқни (реализация ҳажми 2019 йилда 1 млрд. сўмдан кам бўлганда), шунингдек юридик шахслардан олинадиган ер солиғи, юридик шахсларнинг мол-мулк солиғи ва сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқни;

б) концерт-томоша фаолияти билан шуғулланувчи жисмоний шахслар учун, уларга жисмоний шахслардан даромад солиғини тўлашни киритган ҳолда.

Концерт-томоша фаолияти билан шуғулланувчи юридик шахслар учун аylanмадан солиқ (реализация ҳажми 2019 йилда 1 млрд. сўмдан кам бўлганда) ёки умумбелгиланган тартибда тўланадиган солиқлар (реализация ҳажми 2019 йилда 1 млрд. сўмдан ошганда) киритилади.

Шу билан бирга, ушбу фаолиятни амалга ошириш ҳуқуқи учун олинадиган давлат божининг миқдори деярли 4 баравар камайтирилди;

в) қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқарувчилари учун, уларни умумбелгиланган солиқ тўлашга ёки аylanмадан солиқ тўлашга ўтказиш билан. Шу билан бирга, ушбу тоифадаги солиқ тўловчилар учун фойда солиғининг ноль ставкаси белгиланди, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини сақлаш учун ишлатиладиган

мол-мулк қисми бўйича мол-мулк солиғидан ва томчилатиб суғориш тизими жорий этилган ерлар учун ер солиғидан имтиёзлар сақлаб қолинди.

Якка тартибдаги тадбиркорлар учун декларация асосида жисмоний шахслардан олинадиган даромад солиғини тўлашни ёки 2020 йилдан бошлаб ўртача 25 фоизгача пасайтириладиган қатъий белгиланган миқдорда солиқ тўлашни танлаш ҳуқуқи берилди.

Давлат солиқ хизмати органларининг ортиқча тўланган ёки ортиқча ундирилган солиқларни ўз вақтида қайтариш бўйича жавобгарлигини ошириш мақсадида, ортиқча ундирилган солиқлар ёки молиявий санкциялар суммаларини, Марказий банкнинг қайта молиялаш ставкасидан келиб чиққан ҳолда ҳисобланган фоизларни ҳисобга олган ҳолда қайтариш билан бир қаторда, солиқ суммаларни қайтаришда ҳар бир кечиктирилган кун учун солиқ органи томонидан **солиқ тўловчига фоиз тўлаш** тартиби жорий этилди.

Унга мувофиқ, солиқ тўловчи ортиқча тўлаган солиқ суммасини ҳисобга олиш ёки қайтариш тўғрисидаги аризасини, кўрсатилган ортиқча тўланган сумма тўланган кундан эътиборан **беш йил ичида** берилиши мумкинлиги, ортиқча тўланган солиқ суммаси, солиқ тўловчига унинг ёзма аризасига биноан солиқ органи томонидан бундай ариза олинган кундан эътиборан **ўн беш кун ичида** қайтарилиши белгиланди.

Агар ортиқча тўланган солиқ суммасини солиқ тўловчига белгиланган **ўн беш кунлик** муддатда амалга оширилмаса, белгиланган муддатда қайтарилмаган сумма учун солиқ тўловчига қайтариш муддати бузилган ҳар бир календарь кун учун фоизлар ҳисобланган ҳолда қайтарилади. Ҳисобланган фоизлар тегишли бюджет маблағлари ҳисобидан тўланади. Фоиз ставкаси қайтариш муддати бузилган кунларда амал қилган Марказий банкининг қайта молиялаштириш ставкасига тенг этиб қабул қилинади.

*Масалан солиқ тўловчи ортиқча тўланган 100,0 млн.сўмни қайтариши учун 10 март куни ариза тақдим этди. Солиқ органи солиқ тўловчининг аризасини ўрганиб чиқиб, ортиқча тўланган солиқ суммасини 1 апрель куни қайтариб берди ва натижада қайтариш учун белгиланган муддат тахминан 6 кунга кечикди. Мазкур ҳолат бўйича, 2020 йил 1 март ҳолатига Марказий банкининг қайта молиялаштириш ставкасига 16 фоиз бўлган. Демак, кунлик ставка 0,044% (16/365) кечиктирилган кунлар учун пеня миқдори 264,0 (100.0*0.044%*6) минг,сўмни ташкил этади.*

Ортиқча ундирилган солиқ суммасига фоизлар солиқ тўловчи ундан солиқ ортиқча ундирилгани факти ўзига маълум бўлган кундан ёки суднинг қарори қонуний кучга кирган кундан эътиборан **ўттиз кун ичида** мурожаат этган тақдирда ҳисобланади. Бунда, фоизлар солиқ ундирилган кундан кейинги кундан эътиборан ҳақиқий ҳисобга олинган (қайтарилган) кунга қадар ҳисобланади ва ҳисобланган фоизлар тегишли бюджет маблағлари ҳисобидан тўланади. Фоиз ставкаси Марказий банкининг шу кунлардаги амал қилаётган қайта молиялаштириш ставкасига тенг миқдорда қабул қилинади.

Бир корхонанинг солиқ мажбуриятини бошқа бир солиқ тўловчи ҳисобидан бажариш тартиби бекор қилиш мақсадида, **солиқ қарзини дебиторлар ҳисобидан ундириш тартиби 2020 йилдан бекор қилинди.**

Солиқ тўловчиларнинг солиқ кечиктириб ёки бўлиб-бўлиб тўлаш имкониятини кенгайтириш мақсадида, эндиликда республика бюджетига тўланадиган солиқларни тўлашни **кечиктириш ёки бўлиб-бўлиб тўлаш** имконияти Давлат солиқ қўмитаси, божхона органларининг таклифи бўйича Вазирлар Маҳкамаси томонидан маҳаллий бюджетлар бўйича эса маҳаллий давлат ҳокимияти органлари томонидан тақдим этилиши белгиланди.

Бунда, солиқларни бир вақтнинг ўзида тўлаш натижасида иқтисодий ночорлик (банкротлик) аломатлари юзага келиши хавфи бўлган, товарлар ва хизматларни ишлаб чиқариш ва сотиш мавсумий бўлган ҳолларда солиқларни тўлашни кечиктириш ва бўлиб-бўлиб тўлаш имконияти, қарздорлик суммасига Марказий банкнинг қайта молиялаштириш ставкаси миқдорида фоиз ҳисобланган ҳолда тақдим этилиши жорий қилинди.

Шунингдек, солиқ мажбурияти бажарилиши таъминотининг **мол-мулк гарови, банк кафолати ва кафиллик** кўринишидаги янги шакллари киритилди.

Шунингдек, янги таҳрирдаги Солиқ кодекси билан солиқ назорати шакллари қайта кўриб чиқилиб, солиқ органларига таҳликали-таҳлил асосида **камерал солиқ текширувлари, сайёр солиқ текширувларини ва солиқ аудитини** тайинлаш ҳуқуқини берадиган солиқ назоратини амалга оширишнинг янги тартиби белгиланди.

Эндиликда солиқ текширувларини ўтказиш учун номзодлар инсон омилсиз, дастлаб камида 42 та мезонлар асосида таҳлика-таҳлил (Риск-анализ) дастури ёрдамида танланади.

Таҳлика-таҳлил асосида хўжалик субъектларини хавфлилик даражасига қараб 3 та сегментга (*яшил, сариқ ва қизил йўлакларга*) ажратади ҳамда камчиликлар аниқланган тақдирда, солиқ назоратининг янги камерал текширув, сайёр текширув ва солиқ аудити ўтказилиши белгиланади.

Хавфлилик даражаси паст бўлган (*яшил йўлакча*) корхоналарга нисбатан ҳеч қачон солиқ текширувлари амалга оширилмайди ва ушбу корхоналарга юқори даражадаги солиқ хизматлари кўрсатилади.

Бу гуруҳдаги корхоналар тоифасига қайсилар киради деган савол туғилиши табиий албатта?

Булар солиқ ҳисоботларида ҳақиқий даромадларини кўрсатган ҳолда мажбуриятларини ўз муддатларида бажараётган субъектлардир.

Хавфлилик даражаси ўртача бўлган (*сариқ йўлакча*) корхоналарга нисбатан фақат камерал солиқ текшируви амалга оширилади ва ушбу корхоналарга хато камчиликларини бартараф этиш бўйича ҳисоботини тузатиш имкони берилади.

Бу тоифадаги корхоналарга солиқ ҳисобини юритишда хатоликларга йўл қўяётган ва солиқ маслаҳатига эҳтиёжи бўлганлар киради.

Хусусан: - **камерал солиқ текшируви**, солиқ тўловчининг ҳисоботини солиқ органида мавжуд маълумотлар билан таққослаш натижасида аниқланган

тафовутларга солиқ тўловчи солиқ ҳисоботида тузатишлар киритиши ёки асослангандириган сабабларни кўрсатиши, бунда, камерал солиқ текшируви доирасида солиқ органининг мансабдор шахсига солиқ тўловчидан маълум бир солиқни ҳисоблашнинг тўғрилигини тасдиқлаш учун зарур ҳужжатларни талаб қилиш ҳуқуқи берилди.

Лекин камерал солиқ текшируви натижалари бўйича пеня ҳисобланиши ҳамда молиявий санкциялар қўлланилмайди.

- **сайёр солиқ текшируви**да солиқлар ва йиғимларни ҳисоблаб чиқариш ва тўлаш ҳамда бошқа мажбуриятлар бажарилиши масалаларида маълумот тўплаш учун солиқ тўловчининг айрим кўрсаткичларини жойига чиққан ҳолда ўрганилинади ва унинг мақсади фактларни қайд этишдан иборат бўлади.

Сайёр солиқ текширув натижалари бўйича қўшимча солиқлар ҳисобланмайди.

- **солиқ аудити** солиқларни тўлашдан бўйин товлаш хавфи юқори даражада бўлган солиқ тўловчиларда риск омилларини таҳлил қилиш асосида танланган солиқ тўловчиларда ўтказилади ва солиқ аудити натижаларига кўра қўшимча солиқлар ҳисобланиб, молиявий санкциялар қўлланилинади.

Шу билан бирга, 2022 йил 1 январга қадар давлат солиқ хизмати органлари солиқ аудити тайинлаш тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича вакилни хабардор қилишлари лозим бўлади.

2020 йил 1 январдан бошлаб **солиқ имтиёзларини** фақат Солиқ кодекси билан тақдим этилиши белгиланиб, бунда, айрим солиқлар бўйича жумладан, ҚҚС, акциз солиғи солинадиган маҳсулотлар ишлаб чиқарилганда ва (ёки) реализация қилинганда акциз солиғи ва ер қаъридан фойдаланганлик учун солиқдан ташқари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарорлари билан фақат белгиланган солиқ ставкасини кўпи билан 50 фоизга камайтириш тарзида ва уч йилдан ортиқ бўлмаган муддатга берилиши белгиланди.

Амалга оширилган тадбирлар натижасида 2020 йилда ыуидаги натижаларга эришилди.

Давлат рўйхатидан ўтган хўжалик юритувчи субъектлар сони, жами 138 221 тага ўсди.

Шундан: юридик шахслар сони 95629 тага;

якка тартибдаги тадбиркорлар 45592 тага.

солиқ тўловчи жисмоний шахслар 262 647 тага ўсди.

Ўз навбатида республика бюджетига солиқлар тушуми белгиланган прогноз кўрсаткичига нисбатан 104,0 фоизга бажарилиб прогноздаги 99598, млрд.сўм ўрнига, бюджетга 103566,4 млрд. Сўм маблағлар ундирилди.

**Республика бўйича солиқ тўловчилар сони тўғрисида
МАЪЛУМОТ**

№	Кўрсаткичлар номи	2021 йил 1 январь	2020 йил 1 январь	Ўтган йилнинг мос даврига нисбатан	
				(+,-)	(%)
I	1. Давлат рўйхатидан ўтган хўжалик юритувчи субъектлар сони, жами	1 185 596	1 047 375	138 221	113,2
	Юридик шахслар:	827 165	731 536	95 629	113,1
	фаолият юритаётган субъектлар	493 763	440 393	53 370	112,1
	<i>улуши (%)</i>	<i>59,7</i>	<i>60,2</i>		
	фаолиятини вақтинча тўхтатган субъектлар	333 402	291 143	42 259	114,5
	<i>улуши (%)</i>	<i>40,3</i>	<i>39,8</i>		
	йил бошидан янги ташкил этилган субъектлар	3 598	4 361	-763	82,5
	<i>умумбелгиланган солиқ тўловчилари</i>	49 429	7 575	41 854	652,5
	<i>ягона солиқ тўловчилари</i>	177 701	164 465	13 236	108,0
	<i>ягона ер солиқ тўловчилари</i>	82 356	144 214	-61 858	57,1
	<i>давлат ташиқлотлари</i>	25 982	26 695	-713	97,3
	<i>солиқ мажбуриятига эга эмас</i>	69 716	69 218	498	100,7
	Якка тартибдаги гадбиркорлар:	358 431	315 839	42 592	113,5
	фаолият юритаётганлар	219 105	230 749	-11 644	95,0
	<i>улуши (%)</i>	<i>61,1</i>	<i>67,4</i>		
	фаолиятини вақтинча тўхтатганлар	139 326	85 090	54 236	163,7
	<i>улуши (%)</i>	<i>38,9</i>	<i>26,9</i>		
	йил бошидан янги рўйхатдан ўтганлар	102 749	109 819	-7 070	93,6
	2. Асосий солиқ турлари бўйича тўловчилар сони	890 210	520 344	369 866	58
	Фойда солиғи	115 572	53 051	62 521	217,9

Кўшилган қиймат солиғи	115 572	84 507	31 065	136,8
Акциз солиғи, жами	3 775	3 612	163	104,5
Айланмадан солиқ	298 439	187 147	111 292	159,5
Ер қаъридан фойдаланилганлик учун солиқ	1 772	1 456	316	121,7
Сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ	141 201	50 898	90 303	277,4
Юридик шахслар мол-мулк солиғи	58 856	64 966	-6 110	90,6
Юридик шахслар ер солиғи	155 023	74 707	80 316	207,5
3. Солиқ тўловчи жисмоний шахслар	18 070 194	17 807 547	262 647	101
Даромад солиғи	4 481 081	4 702 440	-221 359	95,3
Мол-мулк солиғи	7 255 539	6 978 872	276 667	104,0
Ер солиғи	6 333 574	6 126 235	207 339	103,4

2020 йил ва январь-декабрь ойлари прогноз кўрсаткичлари ижро тўғрисида солиқ турлари кесимида маълумот (млрд.сўмда)				
Солиқ турлари номи	2020 йиллик			
	Прогноз	Тушум	(%)	фарқи (+, -)
Вилоят бўйича жами	99 598,0	103 566,4	104	3 968,4
<i>шу жумладан:</i>				
Маҳаллий солиқлар	3 331,2	3 453,6	104	122,4
ЯТТлар қатъий белгиланган солиғи	219,6	286,3	130	66,8
Жисмоний шахслар ер солиғи	975,7	1 079,9	111	104,2
Жисмоний шахслар мол-мулк солиғи	822,6	733,4	89	-89,2
Айланмадан солиқ	1 313,4	1 353,9	103	40,6
Йирик солиқ турлари даромадлари	90 556,1	94 292,5	104	3 736,5
Кўшилган қиймат солиғи	21 061,2	20 485,6	97	-575,5
Акциз солиғи, жами	10 651,5	10 838,8	102	187,3
Жисмоний шахслар даромад солиғи	14 442,6	14 854,5	103	411,9
Юридик шахслар фойда солиғи	25 474,2	28 670,0	113	3 195,8
Ер қаъридан фойд. учун солиқ (Недра)	16 126,9	15 782,1	98	-344,9

Қурил. матер. б-ча Норуда у-н солиқ	277,4	635,1	229	357,7
Юридик шахслар мол-мулк солиғи	1 090,1	1 240,8	114	150,7
Юридик шахслар ер солиғи	1 086,4	1 306,8	120	220,4
Сув ресурсидан фойд. учун солиқ	345,8	478,8	138	133,1
Солиқсиз тушумлар	5 710,8	5 820,3	102	109,5
Давлат божи, жами	1 039,7	1 225,5	118	185,8
Жарималар, жами	685,0	807,9	118	122,9
Йиғимлар	1 176,8	1 215,5	103	38,7
СРП	0,0	397,0	0	397,0
<i>Бошқа тушумлар</i>	0,0	547,0	0	547,0
Дивиденд даромадлари, жами	2 809,2	1 627,3	58	-1 181,9
<i>ДУКлар соф фойдасидан ажратма</i>	0,0	410,6	0	0,0
<i>АЖ ва МЧЖлар дивиденди</i>	0,0	1 216,8	0	1 216,8

1-Жадвал

Кўрсаткичлар	Йиллар кесимида										
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Жами бюджет даромадлари	22	21,9	21,5	22	21,9	21,3	20,6	19,9	19,4	21,9	22,5
Шу жумладан:											
бевосита солиқлар	5,1	5,8	5,4	5,3	5,1	5,1	4,9	4,6	3,8	6,1	7,7
билвосита солиқлар	11,3	11,4	11,7	11,3	11,6	11,2	10,6	10,5	10,1	9,2	7,9
ресурс тўловлари ва мулк солиғи	3,4	3,4	2,9	3,3	3	2,8	2,7	2,8	3,1	3,8	3,6
бошқа даромадлар	2,2	1,3	1,5	2,1	2,2	2,2	2,4	2,1	2,4	2,8	3,3

Ўзбекистонда давлат бюджети даромадларининг ЯИИМдаги улушининг ўзгариш динамикаси, фоиз ҳисобида¹

¹Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги ва Давлат статистика қўмитаси расмий веб-сайтида эълон қилинган маълумотлар асосида муаллиф ҳисоб-китоби.

2. Ўзбекистон Республикасининг 2021 йилги бюджет-солиқ сиёсатининг асосий йўналишлари ва солиқ қонунчилигига киритилган асосий ўзгартиришлар.

Ўзбекистон Республикасининг 2021 йилги солиқ сиёсатининг асосий йўналишлари бюджет-солиқ сиёсатини такомиллаштириш, шунингдек маҳаллий ишлаб чиқарувчиларнинг рақобатбардошлигини ошириш, солиқ маъмурчилиги самарадорлигини янада ошириш ва бюджетга солиқларнинг тўлиқ тушишини таъминлашга қаратилган бўлиб мазкур йўналишлар бўйича мамлакатимизда солиққа оид муносабатларни тартибга солиш мақсадида қуйидаги меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинди:

Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 30 декабрдаги «2021 йил учун Ўзбекистон Республикасининг Давлат бюджети тўғрисида»ги **ЎРҚ-657-сонли** Қонуни;

Мазкур Қонун билан 2021 йил учун Ўзбекистон Республикаси консолидациялашган бюджетининг жамланма параметрлари ҳамда 2022-2023 йилларга бюджет мўлжаллари ҳамда 2021 йил учун Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг асосий макроиктисодий кўрсаткичлари прогнози ва 2022-2023 йилларга мақсадли мўлжаллари тасдиқланди.

2021 йил учун Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг асосий макроиктисодий кўрсаткичлари прогнози ва 2022-2023 йилларга мақсадли мўлжаллар

Т/р	Кўрсаткичлар	2021 йил учун прогноз	Мақсадли мўлжаллар	
			2022 йил	2023 йил
1.	Ялпи ички маҳсулот, млрд сўм	688 936	843 191	985 377
2.	Ялпи ички маҳсулотнинг ўсиш суръати, фоизда	5,1	5,8	5,4
3.	Истеъмол нархлари индекси, ўтган йил декабрига нисбатан, фоизда	9,0-10,0	10,0-11,0	7,0-8,0
4.	Саноат маҳсулотларининг ўсиш суръати, фоизда	5,8	7,6	6,0
5.	Қишлоқ, ўрмон ва балиқ хўжаликларида ишлаб чиқаришнинг ўсиш суръати, фоизда	3,5	3,5	3,6
6.	Чакана товар айланмасининг ўсиш суръати, фоизда	5,9	7,9	9,8

2021 йил учун Ўзбекистон Республикаси Консолидациялашган бюджетининг жамланма параметрлари ҳамда 2022-2023 йилларга бюджет мўлжаллари

млрд
сўм

Т/р	Кўрсаткичлар	2021 йил учун прогноз	Бюджет мўлжаллари:	
			2022 йил	2023 йил
I.	Консолидациялашган бюджет даромадлари	178 712,4	208 371,3	238 954,0
1.	Давлат бюджети даромадлари	147 202,3	173 550,2	200 708,6
2.	Давлат мақсадли жамғармалари даромадлари*	26 173,9	28 251,7	30 544,5
3.	Ўзбекистон Республикаси Тикланиш ва тараққиёт жамғармасига тушумлар	5 336,2	6 569,4	7 700,8
II.	Консолидациялашган бюджет харажатлари	216 246,6	231 338,9	258 096,0
1.	Давлат бюджети харажатлари *	149 950,5	163 780,4	183 675,0
2.	Давлат мақсадли жамғармалари харажатлари	40 772,5	46 709,1	51 720,2
3.	Ўзбекистон Республикаси Тикланиш ва тараққиёт жамғармаси маблағларининг сарфланиши	13 423,6	6 569,4	7 700,8
4.	Ташқи қарз ҳисобидан давлат дастурларига харажатлар	12 100,0	14 280,0	15 000,0
III.	Давлат мақсадли жамғармаларига трансфертлар	15 928,9	17 930,2	21 097,2
IV.	Консолидациялашган бюджет сальдоси(профицит +, дефицит -)	-37 534,2	-22 967,6	-19 142,1
V.	Давлат бюджети ва Давлат мақсадли жамғармалари сальдоси (профицит +, дефицит-)	-17 346,8	-8 687,6	-4 142,1
VI.	Давлат қарзларини сўндириш	7 767,7	10 316,8	12 478,2

Шунингдек мазкур қонун билан, 2021 йил учун, мол-мулкни ижарага берувчи жисмоний шахслар учун белгиланган ижара тўловининг энг кам ставкалари, товарларнинг айрим турлари билан чакана савдо қилиш ҳуқуқи учун ундириладиган йиғимларнинг чекланган ставкалари, автотранспорт йиғимларнинг ставкалари тасдиқланди.

Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 30 декабрдаги «2021 йил учун Ўзбекистон Республикасининг Давлат бюджети тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни қабул қилинганлиги муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим Қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш ҳақида»ги **ЎРҚ-659-сонли** Қонуни;

Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 30 декабрдаги “Бюджет жараёни такомиллаштирилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида”ги **ЎРҚ-660-сонли** Қонуни;

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 30 декабрдаги “Ўзбекистон Республикасининг “2021 йил учун Ўзбекистон Республикасининг Давлат бюджети тўғрисида”ги қонуни ижросини таъминлаш чора-тадбирлари тўғрисида”ги **ПҚ-4938-сонли** қарори.

Ўзбекистон Республикасининг «2021 йил учун Ўзбекистон Республикасининг Давлат бюджети тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни қабул қилинганлиги муносабати билан, Ўзбекистон Республикасининг айрим Қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш ҳақида”ги Қонуни билан Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодексига қуйидагича ўзгартириш ва қўшимчалар киритилди.

Жумладан: Ўзбекистон Республикасининг «2021 йил учун Ўзбекистон Республикасининг Давлат бюджети тўғрисида»ги Қонуни билан жорий йилдан бошлаб, акциз солиғи, ер солиғи, сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ ва жисмоний шахслардан олинадиган даромад солиғининг ставкалари Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодексига ўтказилди

Солиқ кодексининг 75-моддасига киритилган қўшимчалар билан, Қорақалпоғистон Республикаси Жуқорғи Кенгеси ва вилоятлар халқ депутатлари Кенгашлари туристик зоналарда жойлашган алоҳида санаторий-курорт объектлари эгаллаган ер участкаларига нисбатан мол-мулк солиғи ва ер солиғининг камайтирилган солиқ ставкаларини белгилаш ёки солиқ тўлашдан озод қилиш ҳуқуқига эга эканлигини белгиланди.

Солиқларни ҳисоблаб чиқариш ва тўлаш бўйича Солиқ кодексига киритилган асосий ўзгаришлар:

1. Қўшилган қиймат солиғи бўйича, тушум ҳажмидан қатъий назар алкоголь маҳсулотлари, шу жумладан пивони чакана сотиш бўйича турғун савдо шаҳобчалари ҳамда бозор ва савдо комплекслари қўшилган қиймат солиғини тўловчилар тоифасига ўтказилди.

Солиқ кодексининг 246-моддасига киритилган ўзгартишлар билан халқаро молиявий институтларнинг қарзлари ва ҳукумат ташкилотларининг халқаро қарзлари ҳисобидан олинадиган товарларни (хизматларни), шу пайтгача агар қарз шартномасида уларни солиқдан озод этиш назарда тутилган эди. Эндиликда қарзлар ҳисобидан товарларни (хизматларни) олиб кирилаётганда солиқдан озод этилиши қонунда назарда тутилган бўлса, солиқ имтиёзидан фойдаланилиши мумкинлиги белгиланди.

Кодекснинг 259-моддасига киритилган қўшимча билан, эндиликда товарларни (хизматларни) реализация қилиш бўйича айланмаси ойига бир миллиард сўмдан ошмайдиган солиқ тўловчилар учун солиқ даври чорак ҳисобланадиган бўлди.

2. Акциз солиғи бўйича, Кодекснинг 283-моддасига киритилган ўзгартириш билан эндиликда акциз солиғи ставкалари Солиқ кодексига белгиланди ва унга мувофиқ, мазкур модда учта қўшимча моддалар билан тўлдирилди:

289-1-модда Тамаки маҳсулотларига солиқ ставкалари

289-2-модда алкоголь маҳсулотларига солиқ ставкалари;

289-3-модда. Нефть маҳсулотлари ва бошқа акциз тўланадиган товарлар ва хизматларга доир солиқ ставкалари.

Кодекснинг 284-моддага киритилган ўзгиртиришлар билан, ишлаб чиқарувчилар томонидан туристик йўналишларда ташкил этилган дегустация ҳудудларида реализация қилинадиган табиий вино (шиша идишдагилардан ташқари) маҳсулотлари акциз солиғи объекти ҳисобланмаслиги белгиланди.

3. Фойда солиғи бўйича, 2021 йил 1 январдан бошлаб Солиқ кодекси 306-моддаси бўйича, амортизацияланадиган активнинг қиймати қайта баҳолашни ҳисобга олмаган бошланғич қийматидан ҳисобланадиган амортизация ажратмалари орқали харажатлар жумласига киритилиши белгиланди.

Шунингдек, солиқ тўловчи томонидан кейинги ҳисобот (солиқ) даврларида амортизацияланадиган активлар қийматини қайта баҳолаши амалга оширилганда, амортизация ажратмаларини ҳисоблашда солиқ солиш мақсадлари учун бундай қайта баҳолаш натижаси ҳисобга олинмайдиган бўлди.

Шу муносабат билан 306-модданинг тўртинчи қисмига амортизацияланадиган активнинг қиймати қайта баҳолашни ҳисобга олмаган бошланғич қийматидан ҳисобланадиган амортизация ажратмалари орқали харажатлар жумласига киритилиши белгиланди.

Унга мувофиқ, амортизацияланадиган активларнинг бошланғич қиймати бухгалтерия ҳисоби тўғрисидаги қонунчиликка мувофиқ солиқ тўловчи томонидан капитал кўйилмалар амалга оширилган тақдирда ўзгариши;

2021 йил 1 январь ҳолатига кўра бухгалтерия ҳисоби маълумотларига асосан солиқ тўловчида мавжуд бўлган, илгари ўтказилган қайта баҳолашни ҳисобга олган ҳолда амортизацияланадиган активлар қиймати солиқ солиш мақсадида бошланғич қиймат ҳисобланиши.

2020 йил 1 январдан бошлаб солиқ тўловчи томонидан кейинги ҳисобот (солиқ) даврларида амортизацияланадиган активлар қийматини қайта баҳолаш амалга оширилганда, бундай қайта баҳолаш натижаси амортизация ажратмаларини ҳисоблашда солиқ солиш мақсадлари учун ҳисобга олинмаслиги белгиланди.

Масалан, корхона 2014 йилда мебеллар тўпламини 1 150 000 сўмга харид қилган эди. Мазкур мебеллар тўпланининг 2020 йил 1 январь ҳолатига жамланган эскириш суммаси 862 500 сўмни ташкил қилган. 2020 йил 1 январь ҳолатига мазкур мебеллар тўплами қайта баҳоланиб, унинг тикланиш қиймати 1 476 261 сўмни ташкил этган ва ўз навбатида 2020 йил давомида 1 107 196 сўмга эскириш ҳисобланиб, 2021 йил январь ҳолатига мазкур мебеллар тўпланининг қолдиқ баҳоси 369065 сўмни ташкил этади ва ушбу мебеллар тўплами 2021 йил 1 январь ҳолатига қайта баҳоланмайди.

Шунингдек, солиқ органлари томонидан олдинги ҳисобот даври асосида бўнак тўловларини ҳисобланиши сақланиб қолинган ҳолда солиқ тўловчи келгуси чоракнинг биринчи ойи **10 санасига қадар** жорий чоракда кутилаётган фойда суммасидан келиб чиққан ҳолда, бўнак тўловлари суммаси тўғрисида солиқ органларига маълумотнома тақдим этиш ҳуқуқи берилди.

Шу билан бирга, кутилаётган фойда суммаси асосиз камайтириб курсатилган тақдирда солиқ органлари солиқ туловчилар томонидан тақдим этиладиган солиқ буйича бўнак туловлари суммаси тугрисидаги маълумотномага ўзгартиришлар киритиш ҳуқуқига эгаллиги ҳам белгиланди.

4. Жисмоний шахслардан олинадиган даромад солиғи бўйича, Кодекснинг 365-моддасига киритилган ўзгартириш билан солиқни қатъий белгиланган миқдорда тўлаш хохишини билдирган якка тартибдаги тадбиркорлар учун солиққа тортиш объекти бўлиб амалга оширилаётган фаолият турини тавсифловчи физик кўрсаткичлар ҳисобланиши назарда тутилди. Ўзбекистон Республикасининг “2020 йил учун Ўзбекистон Республикасининг Давлат бюджети тўғрисида” Қонунида назарда тутилган, қатъий белгиланган солиқ ставкалари қўлланилиши билан боғлиқ алоҳида нормалар Солиқ кодекснинг **383-моддаси** куйидаги тахрирда баён этилди:

тадбиркорлик фаолиятини ижарага олинган ускуналарда ва бинода амалга оширган тақдирда, яшаш жойидаги солиқ органига ижарага берувчи тўғрисида маълумотнома (ахборот) тақдим этишга мажбур;

I ёки II гуруҳ ногиронлиги бўлган шахс ҳисобланганида фаолият туридан ва уни амалга ошириш жойидан қатъи назар, ойига қатъий белгиланган миқдордаги солиқнинг **50 фоизини**, бироқ базавий ҳисоблаш миқдорининг **50 фоизидан кўп бўлмаган миқдорда** тўлайди;

Ҳунарманд» уюшмаси аъзоси бўлган ва ҳунармандчилик маҳсулотларини (товарларини, хизматларини) ишлаб чиқариш ҳамда реализация қилишни амалга оширганида қатъий белгиланган миқдордаги солиқни тўлашдан озод этилади;

болалар ўйин автоматлари билан боғлиқ хизматларни кўрсатса, ҳар бир жихозланган жой (бирлик) учун қатъий белгиланган миқдордаги солиқни тўлайди.

Жисмоний шахсларнинг мол-мулкни ижарага беришдан олинган даромадларига **12 фоиз** миқдорида солиқ солинади.

Халқ депутатлари туманлар ва шаҳарлар Кенгашлари якка тартибдаги тадбиркорлар учун қатъий белгиланган миқдордаги солиқ суммаларига фаолият амалга ошириладиган жойларнинг хусусиятларига, шунингдек фаолият амалга ошириладиган турларининг мавсумийлиги қараб 0,7 дан 1,3 гача камайтирувчи ёки оширувчи коэффициентлар белгилаш ҳуқуқи берилди.

Кодекснинг 385-моддасига киритилган ўзгартиришларга мувофиқ, якка тартибдаги тадбиркор билан меҳнат муносабатларида бўлган жисмоний шахсларга алоҳида тоифадаги солиқни тўлаш бекор қилиниб, якка тартибдаги тадбиркор билан меҳнат муносабатларида бўлган жисмоний шахслардан олинадиган солиқ солиқ агенти томонидан ҳисоблаб чиқарилади ва тўлов манбаида ушлаб қолиш тартиби белгиланди.

5. Ижтимоий солиқ бўйича, Кодекснинг 408-моддасига киритилган ўзгартиришлар билан, айрим тоифадаги жисмоний шахслар томонидан солиқни ҳисоблаб чиқариш ва тўлашнинг ўзига хос хусусиятлари қайта кўриб чиқилди ва

унга мувофиқ, ушбу тироидаги ижтимоий солиқни тўловчилар қуйидаги икки гуруҳга ажратилди:

- календарь ойида ишлаган кунлари сонидан қатъи назар ижтимоий солиқни тўловчилар;

- меҳнат стажи ҳисобланиши учун ўзини ўзи банд қилган ижтимоий солиқни тўловчилар.

Календарь ойида ишлаган кунлари сонидан қатъи назар ижтимоий солиқни тўловчилар бўлар яққа тартибдаги тадбиркорлар, улар билан меҳнат муносабатларида булган жисмоний шахслар, яққа тартибдаги тадбиркор сифатида рўйхатдан утган оила аъзоси ва унинг оила аъзолари, кишлок туманларида рўйхатдан ўтган ва фаолиятини амалга ошираётган «Хунарманд» уюшмаси аъзоси бўлган хунармандлар ҳисобланадилар ва улар ижтимоий солиқни қуйидаги миқдорларда тўлайдилар:

яққа тартибдаги тадбиркорлар томонидан - **ойига базавий ҳисоблаш миқдорининг бир бараваридан кам булмаган миқдорда;**

яққа тартибдаги тадбиркор билан меҳнат муносабатларида булган жисмоний шахслар томонидан (яққа тартибдаги тадбиркорнинг ходимлари) **ойига базавий ҳисоблаш миқдорининг 50 фоизи миқдорида;**

фаолиятни юридик шахс ташкил этмаган холда, оилавий тадбиркорлик шаклида амалга оширувчи оила аъзолари томонидан:

яққа тартибдаги тадбиркор сифатида рўйхатдан утган оила аъзоси томонидан - **ойига базавий ҳисоблаш миқдорининг бир бараваридан кам булмаган миқдорда;**

оиланинг бошқа аъзолари томонидан (бундан ун саккиз ёшга тўлмаганлар мустасно) - **ойига базавий ҳисоблаш миқдорининг 50 фоизи миқдорида;**

кишлок туманларида рўйхатдан утган ва фаолиятини амалга ошираётган «Хунарманд» уюшмаси аъзоси булган хунармандчилик фаолияти субъектлари томонидан ўз фаолиятининг дастлабки икки йилида ойига базавий ҳисоблаш миқдорининг **50 фоизи миқдорида** мажбурий тартибда тўланади.

Иккинчи гуруҳ ижтимоий солиқни тўловчилар бўлиб яъни меҳнат стажи ҳисобланиши учун ўзини ўзи банд қилган шахслар қуйидагилар ҳисобланадилар ва улар солиқни қуйидаги миқдорларда тўлайдилар, меҳнат шартномаси асосида чет элда ишлаётган Ўзбекистон Республикаси фуқаролари, шунингдек Ўзбекистон Республикаси давлат органлари ва бошқа ташкилотлар томонидан чет давлатларда ташкил этилган (очилган) савдо уйларида, ваколатхоналарда (шу жумладан юридик шахс ташкил этмасдан), ташкилотларда ишлаётган Ўзбекистон Республикаси фуқаролари томонидан йилига базавий ҳисоблаш миқдорининг камида **бир баравари миқдорида ихтиёрий тартибда**, қуйидаги солиқ тўловчилар томонидан эса мажбурий тартибда тўланади:

«Уста-шогирд» мактаблари укувчилари - улар йигирма беш ёшга тўлгунига қадар ишлаган даврда;

деҳқон хўжаликлари, шунингдек майдони тўрт сотихдан кам бўлмаган деҳқон хўжалигида, томорқа ер участкасида банд бўлган ёки ушбу майдонда қорамол ёхуд эллик бошдан кам бўлмаган хонаки парранда парваришлайётган

жисмоний шахслар. Бунда деҳқон хўжалиги раҳбари солиқни мажбурий тартибда тўлайди, бошқа аъзолари ва кўрсатилган жисмоний шахслар эса ихтиёрий асосда тўлайди;

Солиқни тўлаш қуйидагича амалга оширилади:

солиқ тўловчининг календарь ойда ишлаган кунлари сонидан қатъи назар: якка тартибдаги тадбиркорлар томонидан, хар ойда тадбиркорлик фаолияти амалга оширилган ойнинг **ўн бешинчи кунидан кечиктирмай**;

меҳнат стажи ҳисобланиши учун ўзини-ўзи банд қилган шахслар томонидан ҳисобот йилининг 1 декабригача амалга оширилади. Бунда солиқнинг миқдори тўлов кунда белгиланган базавий ҳисоблаш миқдоридан келиб чиққан ҳолда ҳисоблаб чиқарилади.

Солиқ тўловчининг календарь ойда ишлаган кунлари сонидан қатъи назар: якка тартибдаги тадбиркорлар солиқни белгиланган солиқ ставкалари бўйича жами йиллик даромад тўғрисида декларацияда кўрсатилган меҳнатга ҳақ тўлаш тарзида олинган даромадлар суммасидан келиб чиқиб, бироқ энг кам миқдоридан кам бўлмаган ҳолда, солиқни ихтиёрий равишда тўлаш ҳақида жами йиллик даромад тўғрисидаги декларацияни тақдим этиш билан бир вақтда бериладиган ариза асосида тўлаш ҳуқуқи берилди.

6. Айланмадан олинадиган солиқ бўйича:

Айланмадан олинадиган солиқни ҳисоблаб чиқариш ва тўлаш тартиби сақлаб қолинди.

Шу билан бирга, Кодекснинг 461-моддасига киритилган ўзгартиришларга мувофиқ, айланмадан олинадиган солиқ татбиқ этилмайдиган тўловчилар таркиби алкоголь маҳсулотлари, шу жумладан пивони чакана сотиш бўйича турғун савдо шохобчалари ҳамда бозор ва савдо комплекслари ҳисобига кенгйди, яъни улар учун мажбурий тартибда кўшилган қиймат солиғини жорий этилди.

Шунингдек, айланмадан олинадиган солиқ бўйича асосий солиқ ставкалари сақлаб қолинган ҳолда, риэлторлик хизматини кўрсатувчи шахсларга солиқ ставкаси **25 физдан 13 фоизга камайтирилди** ва жойлашаган жойидан қатъий назар, чакана савдо соҳасидаги солиқ тўловчилар **тамаки маҳсулотлари реализациясидан** товар айланмаси бўйича **4 фоиз** миқдорида солиқ тўлашга ўтказилди.

7. Ер солиғи бўйича, мева-сабзавотчилик қишлоқ хўжалиги корхоналари учун мева-сабзавот маҳсулотлари эгаллаган ерлар бўйича, шунингдек деҳқон хўжаликлари учун солиқни суғориладиган ва суғорилмайдиган қишлоқ хўжалиги ерлари учун ер солиғининг базавий ставкаси ва ер участкасининг сифат характеристикаси (балл-бонитети)ни ҳисобга оладиган тузатиш коэффициентларидан келиб чиқиб ҳисоблаш тартиби бекор қилинди ва уларга қишлоқ хўжалиги экинзорларининг норматив қийматидан келиб чиқиб тўлашга ўтказилди.

Солиқ кодексида юридик ва жисмоний шахслар учун қишлоқ хўжалигига мўлжалланмаган ерлар учун ҳудудлар кесимида (мутлақ миқдорда) базавий

солиқ ставкаси белгиланади. Қишлоқ хўжалигига мўлжалланмаган ерлар учун солиқ ставкасининг аниқ миқдори қуйидаги тартибда аниқланади:

2021 йилдан бошлаб Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси ва вилоятлар халқ депутатлари Кенгашлари Солиқ кодекси билан белгиланадиган солиқ ставкалари асосида (*юридик ва жисмоний шахсларнинг*) қишлоқ хўжалигига мўлжалланмаган ерлар учун туман ва шаҳарлар кесимида, уларнинг иқтисодий ривожланишига қараб ер солиғи ставкасига **0,5 дан 2,0 гача камайтирувчи ва оширувчи** коэффициентларни қўллаган ҳолда ер солиғи ставкаларини белгилаши кўзда тутилган.

Ўз навбатида, туман ва шаҳар халқ депутатлари Кенгашларига Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси ва вилоятлар халқ депутатлари Кенгашлари томонидан белгиланган, Тошкент шаҳри бўйича эса – Солиқ кодексида белгиланган ер солиғи ставкаларига қишлоқ хўжалигига мўлжалланмаган ерлар учун, уларнинг ҳудудларида жойлашган даҳа, мавзе, маҳалла, кўча кесимида **0,7 дан 3,0 гача камайтирувчи ва оширувчи** коэффициентларни киритиш ҳуқуқига эга.

Бунда, белгиланган ер солиғи ставкасига туман депутатлар Кенгашлари томонидан **солиқ юқуни кескин ошишини олдини олиш мақсадида 0,7 дан 1,3 гача** камайтирувчи ва оширувчи коэффициентини биринчи йилларда қўллаш мақсадга мувофиқ. **Алоҳида жойлар** ва республиканинг **туристик зоналаридаги** алоҳида ер участкалари, шу жумладан жисмоний шахслар фойдаланишида бўлган **1 гектардан ортиқ** ер участкаларига **нисбатан 3,0 гача** оширувчи коэффициент қўлланилиши мумкин (*Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 15 июлдаги ПФ- 6027- сонли Фармони*).

Шунингдек, **жисмоний шахсларнинг** ер майдонлари учун олинадиган **ер солиғи** (якка тартибдаги тадбиркорлар ва туристик зоналарда жойлашган ер участкаларидан ташқари) **суммаси** 2020 йил учун ҳисобланган солиқ суммасининг **1,3 бараваридан ошмаслиги** белгиланган.

Бундан ташқари, туман ва шаҳар халқ депутатлари Кенгашлари алоҳида ер участкаларига, шунингдек туристик зоналарда жойлашган жисмоний шахслар фойдаланишида бўлган 1 гектардан ортиқ ер участкасига ер солиғини 3 бараваргача миқдорда оширувчи ставкасини белгилаш ҳуқуқига эга.

Туман ва шаҳар халқ депутатлари Кенгашлари томонидан кейинги солиқ даври учун қишлоқ хўжалигига мўлжалланмаган ер участкалари жойлашган жойдаги **солиқ органларига** солиқ ставкаларини жорий солиқ даврининг **31 декабрига қадар** тақдим этадилар.

Солиқ кодексида **юридик шахслар** бўйича қишлоқ хўжалиги учун мўлжалланмаган ерлари учун **базавий** солиқ ставкаси, **республика ҳудудлари кесимида 1 гектар** учун мутлақ миқдори қуйидагича белгиланди:

Республика худудлари	1 гектар учун базавий солиқ ставкаси, млн.сўмда
Тошкент шаҳри:	
1 зона	208,2
2 зона	166,5
3 зона	124,9
4 зона	83,3
5 зона	41,6
Қорақалпоғистон Республикаси	26,2
Андижон вилояти	33,0
Бухоро вилояти	26,7
Жиззах вилояти	26,7
Қашқадарё вилояти	26,7
Навоий вилояти	26,7
Наманган вилояти	33,0
Самарқанд вилояти	33,0
Сурхондарё вилояти	23,5
Сирдарё вилояти	20,8
Тошкент вилояти	27,6
Фарғона вилояти	26,7
Хоразм вилояти	26,7

Солиқ кодексда **жисмоний шахслар** бўйича **республика худудлари кесимида** базавий солиқ ставкалари **мутлоқ миқдорда 1 кв.м.** учун, деҳқон хўжалигини юритиш учун берилган қишлоқ хўжалиги учун мўлжалланган ерлардан ташқари қуйидаги миқдорларда белгиланади:

Республика худудлари	1 кв.м. учун базавий солиқ ставкаси, сўмда
Тошкент шаҳри:	
1 зона	1193,6
2 зона	1013,2
3 зона	832,6
4 зона	652,3
5 зона	471,8
Қорақалпоғистон Республикаси	245,0
Андижон вилояти	297,6
Бухоро вилояти	245,0
Жиззах вилояти	245,0
Қашқадарё вилояти	245,0

Навоий вилояти	245,0
Наманган вилояти	297,6
Самарқанд вилояти	297,6
Сурхондарё вилояти	221,6
Сирдарё вилояти	191,8
Тошкент вилояти	252,2
Фарғона вилояти	245,0
Хоразм вилояти	245,0

Юридик шахслар учун қуйидагилар эгаллаган ер қисми бўйича солиқ имтиёзлари бекор қилинди:

туристик зоналарда жойлашган, санаторий-курорт объектлари;

оналар ва болаларнинг дам олиш ҳамда соғломлаштириш жойлари, дам олиш уйлари.

Бунда, Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси ҳамда халқ депутатлари вилоятлар Кенгашларига туристик зоналарда алоҳида санаторий-курорт объектлари эгаллаган ерлар учун ер солиғининг камайтирилган ставкаларини қўллаш ёки ер солиғини тўлашдан озод қилиш ваколати берилди.

Сувни тежайдиган суғориш технологияларни жорий этиш бўйича берилган солиқ имтиёзлари бошқа турдаги сувни тежайдиган суғориш технологияларни киритиш ҳисобига кенгайтирилмоқда. 2021 йилнинг 1 январигача фақатгина томчилатиб суғориш тизимидан фойдаланаётган солиқ тўловчилар солиқ имтиёздан фойдаланиши мумкин эди.

2021 йилнинг 1 январидан бошлаб бошқа турдаги сувни тежайдиган суғориш (ёмғирлатиб, дискрет ва бошқа (шу жумладан томчилатиб) технологияларини жорий этилган ерлар – сувни тежайдиган суғориш технологиялари жорий этилган ойнанинг бошидан эътиборан беш йил муддатга ер солиғини тўлашдан озод этилмоқда. Ушбу имтиёз сувдан фойдаланиш ва сув истеъмоли соҳасидаги ваколатли органининг хулосаси асосида берилади.

Агарда, сувни тежайдиган суғориш технологиялари жорий этилган ойнанинг бошидан бошлаб беш йил давомида фойдаланишга яроқсиз бўлган ёки демонтаж қилинган бўлса, солиқ имтиёзи бутун солиқ даври учун солиқни тўлаш бўйича мажбуриятларнинг тикланиши билан бекор қилинади.

Қонунчиликда оширилган солиқ ставкаларини белгилаш орқали таъсир кўрсатиш чоралари назарда тутилиши мумкин бўлган ва солиқ имтиёзлари татбиқ этилмайдиган объектлар жумласига самарали фойдаланилмаётган, балиқ кўпайтириш (етиштириш) учун мўлжалланган сунъий сув ҳавзаларини киритиш билан ер участкалари рўйхати кенгайтирилмоқда. Бу ер участкаларига ер солиғи бўйича солиқ имтиёзлари қўлланилмайди.

8. Мол мулк солиғи бўйича, Солиқ кодексининг 415-моддаси тўртинчи қисмида назарда тутилган объектларга нисбатан пасайтирилган солиқ ставкасини 0,2 дан 0,4 фоизга оширилди.

Жисмоний шахслар учун 2020 йилда амалда бўлган солиқ ставкалари 1,15 бараварига индексация қилинди. Бунда, 2021 йилда жисмоний шахслар учун 2018 йилда белгиланган кадастр қиймати асосида ҳисобланган солиқ суммаси, 2020 йилда ҳисобланган солиқ суммасига нисбатан 30 фоиздан кўп оширилмаслиги белгиланди.

Туристик зоналарда жойлашган санаторий-курорт объектлари бўйича солиқ имтиёзлари бекор қилинди.

Бунда, Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси ва вилоятлар халқ депутатлари Кенгашлари томонидан туристик зоналарда жойлашган санаторий-курорт объектлари эгаллаган ерлар учун мол-мулк солиғини камайтирилган ставкаларини қўллаш ёки ушбу солиқларни тўлашдан озод қилиш ваколати берилди.

Кўп квартирали уйларига бевосита узвий боғлиқ бўлган автомашина турар жойлари жисмоний шахсларнинг мол-мулкига солинадиган солиқ объектига киритилди. Бундай объект солиқ базасига нисбатан 0,23 фоиз миқдоридаги солиқ ставкасида солиққа тортилиши белгиланди

9. Сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ бўйича, Солиқ ставкалари 15 фоизга, иқтисодиётнинг алоҳида тармоқлари учун эса 30 фоизга индексация қилинишини ҳисобга олган ҳолда, Солиқ кодексида белгиланмоқда.

Бунда, солиқ ставкалари коммунал хизмат кўрсатиш корхоналари учун 2020 йил даражасида сақлаб қолинди. қишлоқ хўжалик ерларини суғориш учун фойдаланилган сув ҳажми қисми ва балиқларни ўстириш (етиштириш), шу жумладан деҳқон хўжаликлари учун ягона солиқ ставкаси 1 куб.м. учун 40 сўм миқдорида белгиланди.

Белгиланган лимитлар доирасида ер усти ва ер ости манбаларидан олинадиган сув ресурслари учун солиқ ставкалари мутлақ миқдорда бир куб метр учун қуйидаги миқдорларда белгиланади:

Т/р	Тўловчилар ва солиқ солиш объекти	1 куб метр учун солиқ ставкаси, сўмда:	
		ер усти сув ресурслари манбалари	ер ости сув ресурслари манбалари
1.	Иқтисодиётнинг барча тармоқларидаги корхоналар (бундан 2–6-бандларда кўрсатилганлари мустасно), шунингдек яқка тартибдаги тадбиркорлар	182	221
2.	Саноат корхоналари	472	564
3.	Электр станциялари ва коммунал хизмат кўрсатиш корхоналари	70	90
4.	қишлоқ хўжалик ерларини суғориш учун фойдаланилган сув ҳажми қисми ва балиқларни ўстириш (етиштириш), шу жумладан деҳқон хўжаликлари	40	40
5.	автотранспорт воситаларини ювиш учун ишлатилган сув ҳажми	1 990	1 990

6.	пиво ва винодан ташқари алкоголь маҳсулотлари ва алкогольсиз ичимликларни ишлаб чиқариш учун фойдаланиладиган сув ҳажми	25 185	25 185
----	---	--------	--------

Қишлоқ хўжалиги ерларини суғориш ва балиқ етиштириш (ўстириш), шу жумладан деҳқон хўжаликларидан сув ўлчаш ускуналари мавжуд бўлганда, солиқ ставкасига 0,7 камайтирувчи коэффициентни ҳисобга олган ҳолда, сув ўлчаш ускуналари асосида аниқланадиган, фойдаланилган сув ҳажмига қўлланилади.

Солиқ кодексига киритилган қўшимчага мувофиқ, коллектор ва дренаж тармоқларидан ишлатиладиган сув ресурслари солиқ солиш объекти ҳисобланмаслиги белгиланди.

Қишлоқ хўжалигида, шу жумладан балиқчилик хўжаликларидан сувдан фойдаланувчи шахслар учун солиқ базасини аниқлаш тартиби қуйидагиларни назарда тутган ҳолда ўзгартирилмоқда. Хусусан, сувдан фойдаланиш ва сув истеъмоли соҳасидаги ваколатли орган ҳар йили:

жорий солиқ даврининг 10 декабридан кечиктирмай қишлоқ хўжалигида, шу жумладан балиқчилик хўжалигида сув ресурсларидан фойдаланувчи юридик шахсларга солиқ базасини аниқлаш учун;

деҳқон хўжаликлари бўйича солиқни ҳисоблаш учун - солиқ органларига сувдан фойдаланиш ва сувни истеъмол қилиш жойи бўйича ҳисобот йилидан кейинги йилнинг 20 январидан кечиктирмай ишлатилиши кутилаётган сув ресурслари ҳажми тўғрисида маълумот тақдим этши белгиланди.

Сунъий сув ҳавзаларида балиқ етиштирувчи балиқчилик хўжаликлари солиқ базасини табиий ва сунъий сув объектларидан олинган ва ушбу сув объектларига қайтариб қўйиладиган сув ҳажми, бундан коллектор-дренаж тармоқларига қайтариб қўйиладиган сув ҳажми мустасно, ўртасидаги фарқдан келиб чиқиб аниқлайдилар.

Ишлаб чиқариш жараёнида сувни махсус ускуналарни (турбиналарни) совитиш учун ишлатадиган солиқ тўловчилар солиқ базасини табиий сув объектларидан махсус ускуналарни (турбиналарни) совитиш учун олинган ва табиий сув объектларига қайтариб қўйиладиган сув ҳажми ўртасидаги фарқдан келиб чиқиб аниқлайди. Ушбу норма сувнинг ҳақиқий ҳисоби ёки сувдан махсус фойдаланиш рухсатнома мавжуд бўлганда қўлланилади.

Солиқ солиш объекти ва (ёки) солиқ ставкаси турли хил бўлган бир неча турдаги фаолият билан шуғулланувчи солиқ тўловчилар бундай фаолият турлари бўйича алоҳида-алоҳида ҳисоб юритишлари шарт ва тегишли солиқ ставкалари бўйича солиқ тўлаш тартиби киритилмоқда.

10. Ер қаъридан фойдаланганлик учун солиқ бўйича киритилган ўзгартириш ва қўшимчалар.

Ер қаъридан фойдаланганлик учун солиқни ҳисоблаш ва тўлаш тартиби сақлаб қолинмоқда.

Қуйидаги фойдали қазилмалар учун 5 фоиз миқдорида, бироқ 1 куб. м учун 7 500 сўмдан кам бўлмаган миқдорда ягона солиқ ставкаси белгиланмоқда:

қурилиш қумлари (2020 йилда 5 фоиз, бироқ 1 куб. м учун 8 500 сўм бўлган);

кум-шағал аралашмаси (2020 йилда 5 фоиз, бироқ 1 куб. м учун 7 500 сўм бўлган);

кумтошлар (5 фоиз), қурилиш майда тошлар (карбонат жинслари) (2020 йилда 5 фоиз, бироқ 1 куб. м учун 10 000 сўм бўлган);

қурилиш майда тошлар (гранитлар, порфиритлар ва сланец жинслари) (2020 йилда 5 фоиз, бироқ 1 куб. м учун 10 000 сўм бўлган).

Солиқ солинадиган объектнинг номи	Солиқ ставкалари, фоизларда	
	2020 йилда	2021 йилда
Қурилиш кумлари	5%, бироқ 8 500 сўм/куб метрдан кам бўлмаган	5%, бироқ 7 500 сўм/куб метрдан кам бўлмаган
Кум-шағал аралашмаси	5%, бироқ 7 500 сўм/куб метрдан кам бўлмаган	5%, бироқ 7 500 сўм/куб метрдан кам бўлмаган
Кумтошлар	5 фоиз	5%, бироқ 7 500 сўм/куб метрдан кам бўлмаган
Қурилиш майда тошлар (карбонат жинслари)	5%, бироқ 10 000 сўм/куб метрдан кам бўлмаган	5%, бироқ 7 500 сўм/куб метрдан кам бўлмаган
Қурилиш майда тошлар (гранитлар, порфиритлар ва сланец жинслари)	5%, бироқ 10 000 сўм/куб метрдан кам бўлмаган	5%, бироқ 7 500 сўм/куб метрдан кам бўлмаган

Масалан: Тошкент вилояти Чиноз туманида фаолият кўрсатаётган хусусий корхонаси томонидан 2020 йилда 40 154 куб.метр “Қурилиш кумлари” қазиб олган ва 8 500 сўм солиқ ставкасида 341,3 млн.сўм солиқ тўлаган бўлса, 2021 йилда ҳам шу миқдорда “Қурилиш кумлари” қазиб олганда, солиқ ставкаларини унификация қилиниши натижасида (солиқ ставкаси 7 500 сўм) 301,2 млн.сўм солиқ тўлайди ёки 40,1 млн.сўм кам солиқ тўлайди.

“Навоий кон-металлургия комбинати” ДК ва “Олмалик кон-металлургия комбинати” АЖ учун олтин, кумуш, палладий ва мис бўйича солиқ ставкаси 15 фоиз миқдорда белгиланди.

Бошқа фойдали қазилмалар бўйича солиқ ставкалари 2020 йил даражасида сақлаб қолинди.

3. 2021 йилда солиқ қонунчилигига киритилган ўзгартиришлар ва уларнинг моҳияти.

Президентимизнинг 2021 йи январ ойида Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси ва Сенатининг қўшма йиғилишида қилган музоахатномасида 2021

йилни “Ёшларни қўллаб қувватлаш ва аҳоли саломатлигини мустаҳкамлаш йили” эълон қилди.

Президентимизнинг 2021 йил 3 февралдаги «2017 — 2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича ҳаракатлар стратегиясини «Ёшларни қўллаб-қувватлаш ва аҳоли саломатлигини мустаҳкамлаш йили»да амалга оширишга оид Давлат дастури тўғрисида»ги ПФ-6155-сон фармони билан тасдиқланган ДАВЛАТ ДАСТУРИ”нинг 3.3. бўлими “Солиқ ислоҳотларини амалиётга самарали жорий этиш, солиқ маъмуриятчилигини шаффоф йўлга қўйиш, солиқ юқини камайтириш ва соддалаштириш, шу асосда ишлаб чиқаришни ва солиққа тортиладиган базани кенгайтириш” деб номланиб унда қуйидаги тадбирлар белгиланди

Солиқ маъмуриятчилигини такомиллаштириш;

Сотиладиган товарларнинг ягона электрон таснифлагич тизимини ишлаб чиқиш ва онлайн назорат-касса машиналари, электрон ҳисобварақ-фактуралари, маркировкалаш тизимларига интеграциялаш;

Ер қаъридан фойдаланганлик учун солиқни ҳисоблаш маъмурчилигини такомиллаштириш;

Тенг рақобат шароитини яратиш ва қўшилган қиймат солиғи тўловчилар ҳуқуқларини кафолатлаш бўйича солиқ маъмуриятчилигини такомиллаштириш;

Солиқ хизматларини кўрсатишни янги босқичга чиқариш ва халқаро стандартларга мослаштириш, солиқ органларини «хизмат кўрсатувчи» юқори технологияли ташкилотга трансформация қилишни давом эттириш;

Солиқ ислоҳотларини амалиётга самарали жорий этиш ва солиқ маъмуриятчилигини шаффоф йўлга қўйиш ҳамда солиқ юқини камайтириш ва соддалаштириш, шу асосда ишлаб чиқаришни ва солиққа тортиладиган базани кенгайтириш бўйича белгиланган ушбу йўналишлар доирасида 11 та норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни ишлаб чиқиш ва амалиётга жорий этиш тадбирлари белгиланган.

Президентимизнинг аҳоли бандлиги ва даромадларини оширишга ҳар томонлама кўмаклашиш, ишсизликни олдини олиш, бу борада ёшлар ва хотин-қизларни, айниқса меҳнат бозорига илк бор кириб келаётган битирувчилар бандлигини таъминлаш юзасидан янги иш ўринларини ташкил этган тадбиркорларни рағбатлантириш бўйича жорий йилнинг апрель ойида қабул қилган фармон ва қарорлари давлат дастурида белгиланган тадбирлар ижросини таъминлашда муҳим омил бўлди.

Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 20 апрельдаги “Ёшларнинг тадбиркорлик фаолиятини қўллаб-қувватлаш ва бандлигига кўмаклашиш, уларни ижтимоий ҳимоя қилиш ҳамда бўш вақтини мазмунли ташкил этишга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-6208-сонли фармони билан 2021 йил 1 майдан 2023 йил 1 январга қадар, иш берувчиларга улар томонидан 25 ёшдан ошмаган ходимлар учун тўланган ижтимоий солиқ суммасини давлат бюджетидан тўлиқ қайтариб бериш тартибининг жорий қилиниши биринчидан ёшларни иш билан таъминланишида қулай имконият бўлса, иккинчидан уларни ишга қабул қилувчиларни ёшларни ишга жалб қилишдан манфатдорлигини оширди.

Масалан, хўжалик субъекти ишлаб чиқарувчи ёки хизмат кўрсатувчи корхона 25 ёшга тўлмаган ёш мутахассисни ишга қабул қилиб, унга ўртача 3000,0 минг сўмдан ойлик иш ҳақи белгилади, амалдаги қонунчиликка мувофиқ, ходимга тўлаган ойлик иш ҳақи фондидан ойида 12 фоиз яъни 360,0 минг сўм миқдорида ижтимоий солиқ тўлайди. Жорий этилган имтиёзга мувофиқ эндиликда хўжалик субъекти томонидан ёш ходимга тўланган ижтимоий солиқ суммаси тегишли ҳисоб-китоблар амалга оширилгандан кейин солиқ тўловчига қайтариб берилади.

Қайд этиш жоизки, мазкур имтиёзни қўлаш учун ишга олинган ёш ходимлар олти ой давомида узлуксиз меҳнат фаолиятини амалга ошириган бўлиши керак ва бунда ижтимоий солиқни қайтариш еттинчи ойдан бошлаб амалга оширилади. Ўз навбатида, мазкур имтиёз бюджет ташкилотлари, давлат корхоналари, устав жамғармаси (капитали)да давлат улуши 50 фоиз ва ундан ортиқ бўлган юридик шахсларга тадбиқ этилмайди.

Шунингдек, фармон билан тасдиқланган жадвалга мувофиқ жойларда «Ёшлар дафтари»га киритилган ишсиз ёшларни ишга қабул қилган тадбиркорлик субъектларига давлат мулкларини ижарага олишда, фармонда тасдиқланган жадвал бўйича ижара тўловларини имтиёзли миқдорларда тўлаш белгиланди.

«Ёшлар дафтари»га киритилган ишчилар сони	Давлат мулки объектнинг имтиёз қўлланиладиган энг кўп майдони			
	Тошкент шаҳар (қв. м)	Нукус шаҳар ва вилоят марказлари (қв. м)	Туман марказлари (қв. м)	Бошқа худудлар (қв. м)
I. «Ёшлар дафтари»га киритилган ишсиз ёшларни ишга қабул қилганда умумий ижара майдонига нисбатан ижара тўловларини 50 фоиз миқдорида тўлайдиган тадбиркорлик субъектлари бўйича				
5 га	60	80	100	120
6 дан — 9 гача	100	120	140	160
10 дан — 19 гача	200	240	280	300
20 ва ундан ортиқ	250	280	300	320
II. Ишлаб чиқариш соҳасида фаолият юритаётган ва ходимлар умумий сонининг камида 70 фоизи «Ёшлар дафтари»га киритилган ёшлар бўлган, давлат мулки объектлари учун ижара ҳақи тўловидан 5 йилга озод этиладиган тадбиркорлик субъектлари бўйича				

10 гача	100	120	140	160
10 дан — 19 гача	140	160	180	200
20 дан — 29 гача	180	200	220	240
30 ва ундан ортиқ	220	240	260	280

Ушбу жадвалнинг I қисми бўйича «Ёшлар дафтари»га киритилган ишсиз ёшлар ишга қабул қилинганда умумий ижара майдонига нисбатан ижара тўловларини 50 фоиз миқдорида тўлайдиган тадбиркорлик субъектлари учун имтиёзли майдон белгиланди.

Масалан, Тошкент шаҳрида фаолият юритувчи тадбиркорлик субъекти агар «Ёшлар дафтари»га киритилган 5 нафар ишсиз ёшларни ишга қабул қилган бўлса, мазкур тадбиркорлик субъекти 60, м² гача бўлган ижара майдони учун ижара тўловини 50 фоиз камайтирилган ставкада тўлайди. Демак тадбиркорлик субъекти агар ижара шартномаси бўйича 100 м² давлат мулкани ижарага олган бўлса ва 5 та нафар «Ёшлар дафтари»га киритилган ишсиз ёшларни ишга қабул қилган бўлса 60 м² учун, агарда 6 нафардан 9 нафаргача ходимни ишга олган бўлса 100 м² учун ижара тўловининг 50 фоизини тўлашдан озод қилинади.

Қайд этиш лозимки мазкур жадвалда келтирилган шартлар бўйича республикамиз ҳудудлари бўйича ҳам «Ёшлар дафтари»га киритилган ишсиз ёшларни ишга олган тадбиркорлик субъектлари учун ижара тўловининг имтиёзли майдон ҳажмлари белгиланган.

Бундан ташқари, мазкур жадвалнинг II қисмида эса ишлаб чиқариш соҳасида фаолият юритаётган ва ходимлар умумий сонининг камида 70 фоизи «Ёшлар дафтари»га киритилган ёшлар бўлганида, давлат мулки объектлари учун ижара тўловидан 5 йилга озод этиладиган тадбиркорлик субъектлари ишга олиниши лозим бўлган ходимлар сони ва имтиёзли майдон ҳажмлари белгиланган.

Масалан, жадвалнинг II қисмига мувофиқ, масалан Тошкент шаҳрида ишлаб чиқариш соҳасида фаолият юритаётган тадбиркорлик субъектининг жами ходимлар сони 15 киши бўлиб, ушбу корхона 150 м² майдонга эга давлат мулкани ижарага олган бўлса ва корхонада ишловчи ходимларнинг 11 тасини (70 фоизи) «Ёшлар дафтари»га киритилган ёшлар ташкил қилса, мазкур ҳолатда ушбу корхона ижарага олган давлат мулканиннг 100 м² учун ижара ҳақи тўловидан 5 йил муддатгача озод этилади.

Шунингдек фармонда, «Ёшлар дафтари»га киритилган ёшларни тадбиркорлик фаолиятини бошлаши ва ўзини ўзи банд қилиши учун зарур бўлган асбоб-ускуналар ва меҳнат қуроолларини харид қилиши учун базавий ҳисоблаш миқдорининг 40 бараваридан кўп бўлмаган миқдорда «Ёшлар дафтари» жамғармалари ҳисобидан субсидия ажратилиши белгиланди.

Масалан, «Ёшлар дафтари»га киритилган ёш йигит ёки қиз тадбиркорлик фаолиятини бошлаши учун зарур асбоб-ускуналар ва меҳнат қуроолларини харид қилиши учун 20,0 миллион сўм маблағ лозим бўлса, шундан базавий ҳисоблаш миқдорининг 40 баравари яъни 9 800 000 сўми (254000*40) «Ёшлар дафтари» жамғармалари ҳисобидан субсидия ажратилиши белгиланган.

Шунингдек фармонда, 2021 йил 1 июндан бошлаб «Ёшлар дафтари»га киритилган ёш тадбиркорларнинг тадбиркорлик фаолиятини бошлашлари учун

бино ва иншоотларни ижарага олганда, бир йиллик ижара харажатларининг 30 фоизи, бироқ базавий ҳисоблаш миқдорининг 25 бараваригача бўлган миқдори «Ёшлар дафтари» жамғармалари ҳисобидан компенсация қилиниши белгиланди.

Масалан, ёш тадбиркор тадбиркорлик фаолиятини бошлаш учун бошқа бир тадбиркордан 50 м² майдонга эга бўлган бинони бир йиллик муддатга йиллик 20.0 млн.сўмга ижарага олди. Иритилаётган ўзгартириш бўйича ушбу тадбиркорни қўллаб-қувватлаш мақадида, ижара тўловининг 30 фоизини яъни 6,0 млн.сўмни (20,0*30%) бироқ базавий ҳисоблаш миқдорининг 25 бараваригача яъни 6125000 сўмгача (25*245000) бўлган миқдори «Ёшлар дафтари» жамғармалари ҳисобидан компенсация қилинади.

Ўз навбатида фармонда, профессионал таълим ташкилотларида таҳсил олаётган «Ёшлар дафтари»га киритилган ёшларни ишлаб-чиқариш ёки хизмат кўрсатиш корхоналарида амалиёт ўташ учун юборилган вақтида, бироқ олти ойдан кўп бўлмаган муддатда профессионал таълим ташкилотлари томонидан Давлат бюджети маблағлари ҳисобидан базавий ҳисоблаш миқдорининг икки баравари миқдорида ойлик субсидия ажратилиши белгиланди.

Масалан Тошкент қурилиш техникуми мазкур техникумда таҳсил олаётган ва «Ёшлар дафтари»га киритилган ўқувчини қурилиш корхонасига амалиёт ўташ учун олти ойдан кўп бўлмаган муддатга, айтайлик беш ой муддатга юборган бўлса, бунда техникум ҳисобидан ойига 900 сўм (245000*2) жамибеш ой учун 4500.0 (900*5) минг сўм субсидия ажратилади.

Бундан ташқари фармонда 2021 йил 1 июндан бошлаб «Бир миллион дастурчи» лойиҳаси доирасида ўқув курсларини муваффақиятли тугатиб сертификат олган ёшларга компьютерлар (шу жумладан, Ўзбекистон Республикасида ишлаб чиқарилмаган) харид қилишлари учун базавий ҳисоблаш миқдорининг 25 бараваридан кўп бўлмаган миқдорда истеъмол кредитлари ажратилиши белгиланиб, мазкур истеъмол кредитларини ажратиш АТ «Халқ банки», АТ «Алоқа банк» ва «Микрокредитбанк» АТБ томонидан амалга оширилиши ва истеъмол кредитлари бўйича фоиз тўловлари Давлат бюджетидан Ёшлар ишлари агентлигига ажратилган маблағлар ҳисобидан компенсация қилиниши;

«Ёшлар дафтари»га киритилган ёшларнинг хорижий тиллар ва умумтаълим фанлари бўйича нодавлат таълим ташкилотларида ўқиш харажатларининг 50 фоизи, бироқ умумий ҳисобда базавий ҳисоблаш миқдорининг 5 бараваригача бўлган миқдори ҳамда улар бўйича миллий сертификатлар олиш учун ўтказиладиган имтиҳонларни топшириш харажатларини Ёшлар ишлари агентлигига Давлат бюджетидан ажратилган маблағлар ҳисобидан компенсация қилиниши;

«Меҳрибонлик» уйлари тарбияланувчилари ҳамда «Ёшлар дафтари»га киритилган ёшларнинг ҳайдовчилик курсларида ўқиш харажатлари базавий ҳисоблаш миқдорининг 4 баравари миқдоригача ва сафарбарлик чақирuvi резерви хизмати бадали Давлат бюджетидан Ёшлар ишлари агентлигига ажратилган маблағлар ҳисобидан қопланиши;

хусусий корхона ва ташкилотларга ишга қабул қилинган ҳамда фаолият бошлаганига олти ойдан ошмаган «Ёшлар дафтари»га киритилган ёшларни қайта тайёрлов курсларида ўқитиш билан боғлиқ бўлган харажатларнинг базавий ҳисоблаш миқдорининг 4 бараваригача бўлган қисми мазкур хусусий корхона ва ташкилотларга Давлат бюджетидан Ёшлар ишлари агентлигига ажратилган маблағлар ҳисобидан компенсация қилиниши белгиланди.

Шунингдек, 2021 йил 1 майдан бошлаб ётоқхона билан қамраб олинмаган ва ўзига, шу жумладан ота-онаси (қонуний вакиллари)га тегишли бўлмаган уйда ижара ҳуқуқи асосида яшайдиган давлат олий таълим муассасалари талабаларининг 60 фоизига улар томонидан тўланадиган ойлик ижара тўловининг 50 фоизи Давлат бюджети ҳисобидан қоплаб берилиши белгиланди.

Бунда, ижара тўловининг қоплаб бериладиган қисми Тошкент шаҳрида — базавий ҳисоблаш миқдорининг 1 баравари, қолган ҳудудларда — базавий ҳисоблаш миқдорининг 0,5 бараваридан ошмаслиги лозим;

ижара тўловининг қоплаб бериладиган қисми биринчи навбатда эҳтиёжманд оила фарзандларига, ўрناق кўрсатган ва фаол талабалар учун қоплаб берилади;

олий таълим муассасалари томонидан уларнинг бюджетдан ташқари маблағлари ҳисобидан ижара ҳуқуқи асосида яшайдиган бошқа талабаларга ҳам ойлик ижара тўловининг бир қисми қоплаб берилиши белгиланди.

Фармон билан, Ёшлар ишлари агентлигида юридик шахс мақомига эга бўлмаган “Ёшларга оид давлат сиёсатини қўллаб-қувватлаш жамғармаси” ташкил этилиб, Давлат бюджетидан ажратиладиган маблағлар, агентлик ва унинг ҳудудий бўлинмалари ҳузуридаги корхона, муассаса ва ташкилотлар ихтиёрида солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар тўланганидан кейин қоладиган соф фойданинг бир қисми, жисмоний ва юридик шахсларнинг хайрия маблағлари, халқаро молия институтлари ва хорижий ташкилотларнинг грантлари, вақтинча бўш турган маблағларни тижорат банкларининг депозитларига жойлаштиришдан олинган даромадлар ҳамда қонунчилик ҳужжатлари билан тақиқланмаган бошқа манбалар жамғарма даромадларининг манбалари этиб белгиланди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 21 апрель, “Тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш тизимини такомиллаштириш, ишбилармонлик муҳитини янада яхшилаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-5087-сон қарорида, тадбиркорликни ривожлантиришга оид ислохотларни изчил давом эттириш, тадбиркорларни қўллаб-қувватлаш механизмларини кенгайтириш, уларни зарур молиявий ва инфратузилмавий ресурслар билан таъминлаш масалаларида қўшимча тадбирларни белгилашни назарда тутилди.

Қарорга мувофиқ, 2021 йил 1 июндан бошлаб тадбиркорлик субъектларига қуйидаги солиқ ва божхона имтиёзлари белгиланди:

уч йилдан ортиқ вақтдан буён фаолият кўрсатаётган ҳамда ҳисобланган солиқларни муддатида тўлаб келган, лекин молиявий аҳволига кўра солиқ

қарзини тўлаш имкониятига эга бўлмаётган тадбиркорлик субъектларига солиқларни бўлиб-бўлиб тўлаш;

уч йилдан ортиқ вақтдан буён товарларни импорт қилиш билан шуғулланаётган, божхона тўловлари бўйича мажбуриятларини бажариб келган, лекин молиявий аҳволига кўра тўловларни белгиланган муддатда тўлаш имкониятига эга бўлмаётган ташқи иқтисодий фаолият иштирокчиларига божхона тўловларини бўлиб-бўлиб тўлаш ҳуқуқи берилади.

Бунда, ушбу тартиб бўйича гаровсиз бўлиб-бўлиб тўланадиган солиқ ёки тўловлар суммаси тадбиркорлик субъекти томонидан охириги уч йил давомида тўланган солиқ ёки божхона тўловлари суммасининг 50 фоизидан ошмаган миқдорида бўлиб-бўлиб тўланадиган солиқ ёки тўловлар суммасига берилади.

Масала, тадбиркорлик субъекти томонидан охириги уч йилда тўланган солиқ ёки тўловлар суммаси тахминан уч млрд бўлиб, лекин кечиктириб тўланадиган солиқ ва тўловлар суммаси 5 млрд.сўм бўлса, бўлиб-бўлиб тўланадиган солиқ ёки тўловлар суммаси 1,5 млрд.сўм (3,0млрд.сўм : 2) миқдорида белгиланади.

Шунингдек, 2021 йил 1 майдан бошлаб чет элдан хорижий валютадаги тушум тушиши кечиктирилишига йўл қўйган экспорт қилувчилар ва «эркин муомалага чиқариш» божхона режимида товарларни республикага олиб кириш ва расмийлаштиришни, ишларни бажариш ёки хизматлар кўрсатишни ўз вақтида таъминламаган импорт қилувчилар учун қонунчиликда белгиланган жарима миқдорлари икки бараварга камайтирилди.

2021 йил 1 май ҳолатига шаклланган ташқи савдо операциялари бўйича муддати ўтган дебитор қарздорлик учун хўжалик юритувчи субъектларга жарималар қўллаш тўхтатилди ва дебитор қарздорлик вужудга келиш муддатлари 2021 йил 1 майдан бошлаб янгидан ҳисобланадиган бўлди.

2021 йил 1 майдан бошлаб, “Тадбиркорлик фаолиятини қўллаб-қувватлаш давлат жамғармаси” томонидан Марказий банк асосий ставкасининг 1,75 бараваридан ошмаган миқдордаги фоиз ставкаси билан кичик тадбиркорлик субъектларига миллий валютада бериладиган кредитлар бўйича фоиз харажатларини қоплаш учун компенсация, унинг белгиланган миқдорларини сақлаб қолган ҳолда, тақдим этилиши белгиланди.

Масалан, 2021 йил 1 май ҳолатига Марказий банк асосий ставкаси 14 фоиз бўлса, унинг 1,75 баробари 24,5 фоизни ($14 \cdot 1,75$) ташкил этади. Агар тадбиркорлик субъекти банкдан 5,0млрд.сўм кредитни йиллик 28,0% ставкада олган бўлса, тадбиркорлик субъектига ушбу кредит фозининг 24,5 фоизлик харажатлар қисми қоплаб берилади.

Шунингдек, «Ижтимоий ҳимоя ягона реестри» ахборот тизимида рўйхатга олинган фуқароларга тадбиркорлик ташаббусларини амалга ошириш учун кредит миқдорининг 75 фоизигача, бироқ базавий ҳисоблаш миқдорининг 150 бараваридан ортиқ бўлмаган миқдорда тижорат банклари кредитлари бўйича кафиллик берилади;

Масалан, «Ижтимоий ҳимоя ягона реестри» киритилган тадбиркорлик субъекти кредит расмийлаштирган вақтда 36750,0 ($150 \cdot 245000$) минг сўмгача жамғарма томонидан кафиллик берилиши белгиланди.

Асосийси, тадбиркорлик субъектларига банк кредитлари бўйича компенсация ва кафиликлар кредит шартномалари сонидан қатъи назар берилиши ва бунда, компенсациялар тақдим этилаётган кредитларнинг умумий суммаси 10 млрд сўмдан, кафиликларнинг умумий суммаси эса 8 млрд сўмдан, бироқ умумий кредит суммасининг 50 фоизидан ошмаслиги белгилаб қўйилди.

Қарорда, Экспортни рағбатлантириш агентлигига, экспорт қилувчилар томонидан товарлар улар бўйича тўловларни кечиктириб тўлаш шарти билан экспорт қилинганда, уларнинг айланма маблағларини тўлдириш учун револьвер кредитларни молиялаштириш мақсадларида тижорат банкларига молиявий ресурслар тақдим этиш, ушбу ресурслар ҳисобидан кредитлар тўловлар кечиктирилган муддатга ва экспорт қилинаётган маҳсулотлар қиймати миқдорида, бироқ 3 миллион АҚШ доллари эквивалентидан кўп бўлмаган миқдорда, йиллик 4 фоизли ставка (шундан, 2 фоизи банк маржаси) билан ажратилиши белгиланди.

Масалан, тадбиркорлик субъекти ишлаб чиқарган товарларини экспорт қилганда, ушбу экспорт учун тўловлар кечиктириб тўланиши шартномада белгиланган бўлса, бундай шароитда ушбу тадбиркорлик субъектининг айланмалар маблағларини тўлдириш учун Экспортни рағбатлантириш агентлиги тижорат банкларига молиявий ресурслар ҳисобидан кредит тўловлари қанча муддатга кечиктирилган бўлса, масалан агар тўловлар уч ойгача кечиктирилган бўлса демак уч ойгача экспорт қилинган маҳсулотлар қиймати миқдорида агар экспорт миқдори 1,0 млрд сўмга бўлса, шу бир млрд.сўмга, бироқ 3 миллион АҚШ доллари эквивалентидан кўп бўлмаган миқдорда, йиллик 4 фоизли ставкада кредит ажратиши белгиланди.

Ўз навбатида, якка тартибдаги тадбиркорларга ҳам “Тадбиркорлик фаолиятини қўллаб-қувватлаш давлат жамғармаси”нинг кафилик ва компенсацияларидан фойдаланиш ҳуқуқига эгаллиги фармонда белгилаб қўйилди..

Шунингдек, фармонда оилавий тадбиркорликни ривожлантириш дастурлари доирасида ажратилаётган кредитларнинг 70 фоизи кичик бизнес лойиҳаларига, 30 фоизи устувор равишда ўзини ўзи банд қилишга йўналтирилиши, ажратиладиган маблағларнинг камида 15 фоизи жойларда, айниқса шаҳарларда хизмат кўрсатиш соҳасида кичик лойиҳаларни молиялаштиришга қаратилиши белгиланди.

Фармоннинг яна бир муҳим жиҳати, 2021 йил 1 июндан бошлаб инфратузилмага яқин жойларда, шу жумладан республика аҳамиятидаги йўлларга туташ бўлган, белгиланган тартибда тасдиқланган рўйхат бўйича унумдорлиги паст, фойдаланишда бўлмаган қишлоқ хўжалиги ерларини саноат ва хизмат кўрсатиш объектларини барпо этиш учун лойиҳа асосида инвесторларга «E-IJRO AUKSION» савдо майдончасида электрон онлайн-аукцион орқали ажратилишига рухсат этилди.

Шу билан бирга, жойларда халқ депутатлари туман (шаҳар) Кенгашларига олис ва чекка ҳудудларда жойлашган ер участкасидан доимий фойдаланиш

ҳуқуқини аукционга қўйишда уларнинг бошланғич нарҳини 50 фоизгача камайтириш;

Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси ва халқ депутатлари вилоятлар Кенгашларига ер участкасидан доимий фойдаланиш ҳуқуқини аукционга қўйишда бошланғич нарҳга чегирма белгиланадиган олис ва чекка ҳудудлар чегараларини белгилаш ваколатлари берилди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2021 йилда янги иш ўринларини ташкил этиш ва аҳоли бандлигига кўмаклашиш бўйича давлат дастури тўғрисида”ги ПҚ-5094-сон қарори билан аҳоли бандлиги ва даромадларини оширишга ҳар томонлама кўмаклашиш, меҳнат бозорига илк бор кириб келаётган битирувчилар бандлигини таъминлаш бўйича янги таъсирчан механизмларни жорий этиш, шунингдек, янги иш ўринларини ташкил этган тадбиркорлик субъектлари рағбатлантириш тадбирлари белгиланди.

Мазкур қарор билан, 2021 йилда янги иш ўринларини ташкил этиш ва аҳоли бандлигига кўмаклашиш бўйича давлат дастури тасдиқланди ва унда 2021 йилда 457 127 та доимий янги иш ўринларини ташкил этиш бўйича прогноз кўрсаткичлари ва 2021 йилда меҳнат органлари томонидан 513 575 нафар фуқаро бандлигига кўмаклашиш ва иш берувчиларни рағбатлантириш бўйича кўрсатиладиган хизматларнинг прогноз кўрсаткичлари тасдиқланди.

Шу билан бирга Бандликка кўмаклашиш давлат жамғармаси маблағлари ҳисобидан 2021 йилда аҳоли бандлигига кўмаклашишга:

субсидиялар ажратиш учун — 92,3 млрд сўм;

ишсизлик нафақалари тўлаб бериш учун — 65,1 млрд сўм;

касбга тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малака ошириш харажатларини қоплаш учун — 40,6 млрд сўм;

янги иш ўринлари ташкил этишни назарда тутувчи кичик лойиҳаларни амалга ошириш учун тижорат банкларига ажратиладиган ресурслар учун — 125 млрд сўм маблағлар ажратилиши белгиланди.

Қарорнинг яна бир аҳамиятли жиҳати шундаки, Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлигига «Ягона миллий меҳнат тизими» идоралараро дастурий-аппарат комплексининг Молия вазирлиги, Давлат солиқ қўмитаси ва Давлат статистика қўмитаси ахборот тизимлари билан интеграция қилиш ва унда:

меҳнат стажи учун ижтимоий солиқ тўлаган шахслар тўғрисидаги маълумотлар ҳар ой якуни бўйича ҳисобот ойдан кейинги ойнинг бешинчи санасига қадар;

ташкил этилган иш ўрнида банд бўлган жисмоний шахслардан (якка тартибдаги тадбиркорлардан) олинадиган даромад солиғи ёки ижтимоий солиқ ҳамда норасмий фаолият кўрсатаётган яширин иш ўринларини расмийлаштириш, шунингдек, ўзини ўзи банд қилган шахслар тўғрисидаги маълумотлар ҳар ой якунига қадар;

юримдик шахслар томонидан янги ташкил этилган ва қисқартирилган иш ўринлари сони тўғрисидаги ойлик, чораклик, йиллик маълумотлар (кичик

корхона ва микрофирмалардан ташқари) ҳисобот ойдан кейинги ойнинг бешинчи санасига қадар акс эттирилишини таъминлаш белгиланди.

Хулоса қилиб айтганда, мамлакатимизда тадбиркорлик фаолиятини ривожлантириш, ёшларни касб-хунарга ўратиш ва уларни меҳнат бозорида бандлигини таъминлаш механизмлари такомиллаштириш юзасидан юртбошимиз томонидан белгилаб берилган янги рағбатлантириш мнормаларининг амалиётга жорий этилиши, тадбиркорликни ривожлантиришга оид ислохотларни изчил давом эттиришда, тадбиркорларни зарур молиявий ва инфратузилмавий ресурслар билан таъминлаш муҳим услубий ва иқтисодий омиллари бўлиб хизмат қилади.

2-мавзу. Яширин иқтисодиётни қисқартириш ва бюджет даромадларини барқарорлаштиришда солиқ маъмурчилиги аҳамиятини ошириш масалалари

Режа:

1. Яширин иқтисодиёти ҳақида тушунча, унинг келиб чиқиш сабаблари, жамиятга таъсири.

2. Дунё миқёсида яширин иқтисодиётнинг улуши ва Ўзбекистон иқтисодиётига яширин иқтисодиётнинг таъсири.

3. Ўзбекистонда яширин иқтисодиётни бартараф этиш бўйича амалга оширилаётган тадбирлар.

4. Солиқ соҳасида яширин иқтисодиётнинг олдини олиш йўллари.

1. Яширин иқтисодиёти ҳақида тушунча, унинг келиб чиқиш сабаблари, жамиятга таъсири.

Мамлакат иқтисодиётини тараққий эттиришда, аввало иқтисодий хавфсизликни таъминлаш учун унга таҳдид солувчи кучларни бартараф этиш лозим бўлади. Иқтисодий хавфсизликка бўлаётган таҳдидлар орасида кўпроқ аҳамият эгаллагани иқтисодий муносабатларнинг жиноийлашуви, жиноий тизимнинг давлат иқтисодий сиёсатини ўз манфаатларига бўйсиндириш тенденцияси ҳисобланади.

Айнан шунинг учун ҳам жиноий хуфиёна (яширин) иқтисодиётни аниқлаш, шаклланишининг олдини олиш ва унинг улушини пасайтириш ҳозирги замон иқтисодий сиёсатининг ўта долзарб муаммоларидан бири бўлиб, уни зудлик билан ҳал этиш учун комплекс чоратадбирларни кечиктирмай амалга ошириш лозимлигини бугунги вазиятнинг ўзи талаб қилмоқда.

Яширин иқтисодиёт, хуфия иқтисодиёт - иштирокчилар томонидан ошкора олиб борилмайдиган, давлат ва жамият томонидан назорат қилинмайдиган, солиқлар тўланмайдиган, расмий давлат статистикасида қайд этилмайдиган иқтисодий жараёнлар, иқтисодий фаолият турлари бўлиб, унда ошкора пайқаб бўлмайдиган товарлар ва хизматларни ишлаб чиқариш,

тақсимлаш, айирбошлаш, истеъмол жараёнлари - иқтисодий муносабатлар бўлиб, унинг негизда айрим кишилар ёки кишилар гуруҳи манфаатлари ётади.

Бошқача айтганда, **яширин иқтисодиёт** нафақат мураккаб ижтимоий-иқтисодий воқелик, балки давлат ҳисоби ҳамда назоратидан ташқарида ривожланадиган ва шу сабабдан ҳам расмий статистикада экс этмайдиган хўжалик фаолиятидир. Яширин иқтисодиётга берилган бундай таърифнинг ўзиёқ унинг мамлакат тараққиётига тўсқинлик, бюджет даромадларига эса салбий таъсир қилишини, шу боис, унга қарши курашиш ўта долзарблигини кўрсатади.

Яширин (хуфёна) иқтисодиётнинг мезонлар бўйича турлари

Мезонлари	«Оқ ёқали» хуфёна иқтисодиёт	«Кулранг» хуфёна иқтисодиёт	«Қора» хуфёна иқтисодиёт
Субъектлари	Иқтисодиётнинг расмий сектори иштирокчилари (менежерлари)	Норасмий бандлар	Профессионал жиноятчилар
Объектлари	Даромадларни ишлаб чиқаришсиз тақсимланиши	Одатий товарлар ишлаб чиқариш ва хизматлар кўрсатиш	Таъқиқланган ёки дефицит товар ишлаб чиқариш ва хизматлар кўрсатиш
“Тоза” расмий иқтисодиёт билан алоқаси	“Тоза” иқтисодиётдан ажралмаган ҳолда	Нисбатан мустақил	Мустақил (автоном)

Яширин иқтисодиёт мураккаб кўп босқичли ҳодиса, унинг тур ва шакллари хилма-хил. Яширин иқтисодиёт мақсади, фаолияти ва иқтисодий ижтимоий оқибатларига кўра бир неча турларга бўлинади:

1) **жиноий иқтисодий фаолият**. Бу мутлақо маън этилган, қонун йўли билан таъқиб этиладиган ишлар билан шуғулланиш, (наркобизнес, порнобизнес, қурол бизнеси ва ҳ. к.);

2) **ғайриқонуний, ғайрииқтисодий усуллар билан даромадларни қайта тақсимлаб ўзлаштириб олиш**, (ўғирлик, босқинчилик, рэкет, порахўрлик);

3) **иккиламчи иқтисодиёт** – кишиларга зарар келтирмайдиган, улар учун наф берадиган, лекин расман рухсат этилмаган ва давлат рўйхатидан ўтмаган иқтисодий фаолият. Уларга яширин тадбиркорлик, 1-2 ва 5-10 киши банд бўлган яширин кичик корхоналар фаолияти киради. Яширин тадбиркорлик хизмати кўрсатиш, қ. х., қурилиш, савдо, кийимкечак ишлаб чиқаришда кенг тарқалган;

4) **расман рухсат этилган фаолият** билан бирга қўшимча равишда яширин ишлаб чиқаришга қўл уриш, очиқ ишлайдиган корхоналарда қўшимча равишда ҳисобга кирмаган маҳсулот чиқариб, уни яширин сотиш;

5) **мансабни суистеъмол қилиш ва коррупцияга асосланган иқтисодий хаттиҳаракатлар**. Булар жумласига давлат идораларидаги порахўрлик, яширин лоббизм, мансабдан фойдаланиб субсидиялар олишни киритиш мумкин;

б) қалбакилаштирилган иқтисодий фаолият, бу иқтисодиёт давлат секторига хос бўлиб, давлатни алдашга қартилади. Бунинг энг яққол намунаси давлат секторига қўшиб ёзишлар, қилинмаган ишлар учун давлатдан ҳақ олиш ва бошқалар Яширин иқтисодиёт даги ижтимоий зарарли фаолият давлат томонидан қатъиян тақиқланади, ҳамма чоралар билан унга қарши кураш олиб борилади, ижтимоий фойдали фаолиятнинг (норасмий бўлсада кишилар талабэҳтиёжларини қондиради) ошкораликка чиқиши иқтисодий жиҳатдан рағбатлантирилади.

Яширин иқтисодиётнинг ўзига хос хусусиятлари ҳам мавжуд бўлиб улар:

- бозорга киришнинг осон ва қулайлиги;
- иш берувчи ва ишчи муносабатларининг такомиллашмаганлиги;
- малака ва кўникмаларнинг стандартлашмагани;
- операциялар миқёсининг кичиклиги;
- хуфёна нархларнинг шаклланишига шароитнинг яратилиши.

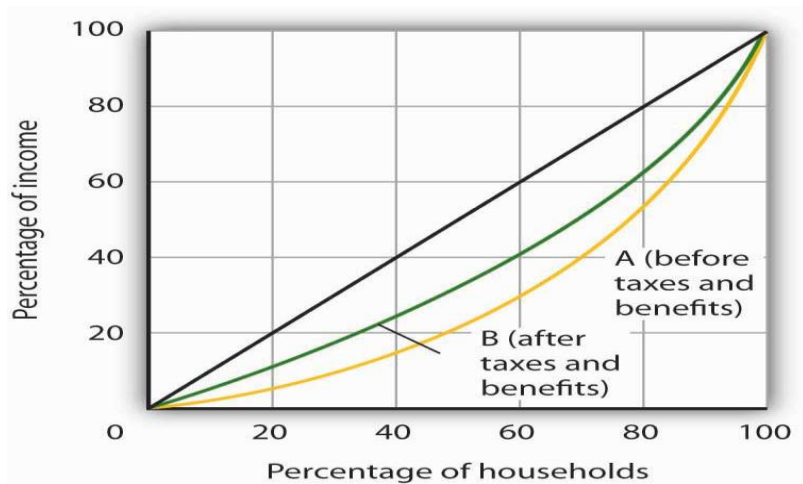
Хуфёна нархлар деб бозорда юз берадиган узилишлар шароитида белгиланган бозор нархларига тўғри келмайдиган, лекин ижтимоий харажатлар ёки ижтимоий даромадни ўзида акс эттирган ҳисоб нархларига айтилади ва хуфёна нархлар доимо бозор нархларига нисбатан тафовутда бўлади.

Хуфёна нархлар ва бозор нархлари ўртасидаги тафовутни қуйидаги жадвалда кўришимиз мумкин.

Бозор	Хуфёна нархлар (P_s) ва бозор нархлари (P_m) ўртасидаги тафовут	Тафовут сабаби
Мехнат	$P_s < P_m$ (ишсизлик даражаси юқори холларда)	Ишга ёлланишда муқобил ишлаб чиқаришдан келиб чиқадиган йўқотишлар бўлмайди
Капитал	$P_s > P_m$ (капитал бозорида маблағлар танқислиги мавжуд холларда)	Фирманинг кутилаётган фойда нормаси мавжуд фоиз ставкасидан баланд бўлади
Маҳсулот	$P_s < P_m$ (салбий ташқи таъсир шароитида)	Нақд пул билан нақдсиз пул ўртасида тафовут бўлганда ҳамда банкдан ташқари пул айланмаси ошганда

Демак, меҳнат бозорида хуфёна нархлар бозор нархларига нисбатан доимо паст бўлади, капитал бозорида эса хуфёна нархлар бозор нархларига нисбатан юқори бўлади ва ўз навбатида маҳсулот реализацияси даврида хуфёна нархлар бозор нархларига нисбатан паст бўлади.

Даромадлар табақаланиши тенгсизлигини графикда тасвирлаш Лоренц эгри чизиғи ёрдамида амалга оширилади. Лоренц эгри чизиғи квадрат диаганалига суянган ёйдан иборат бўлади. Яъни қуйидагича

Реал ҳаётда мутлақ тенглик ва мутлақ тенгсизлик ҳолатлари мавжуд эмас. Балки, аҳолининг маълум гуруҳлари ўртасида даромадларнинг тақсимланиши нотекис равишда боради. Бундай тақсимланишни Лоренц эгри чизиғи деб номланувчи 0F эгри чизиғи орқали кузатиш мумкин.

Мутлақ тенгликни ифодаловчи чизиқ ва Лоренц эгри чизиғи ўртасидаги тафовут даромадлар тенгсизлиги даражасини акс эттиради. Бу фарқ қанчалик катта бўлса, яъни Лоренц эгри чизиғи 0E чизиғидан қанчалик узоқда жойлашса, даромадлар тенгсизлиги даражаси ҳам шунчалик катта бўлади.

Агар даромадларнинг ҳақиқий тақсимланиши мутлақ тенг бўлса, бунда Лоренц эгри чизиғи ва биссектриса ўқи бир-бирига мос келиб, фарқ йўқолади.

Яширин иқтисодиёт ўзининг салбий ва ижобий таъсир кучига ҳам эга бўлади.

Яшириш иқтисодиётнинг салби таъсири қуйидагилардан иборат:

- қтисодий ўсишга тескари таъсир этади;
- норасмий тадбиркорликни рағбатлантиради; -ишчиларни эксплуатация қилишга шароит яратади, уларни малакали ишчи бўлишларига тўсқинлик қилади;
- бюджет даромадларига тушумларни камайтиради;
- давлатнинг фискал сиёсат дастакларидан фойдаланиш самарадорлигини пасайтиради.

Ўз навбатида яширин иқтисодиёт:

- кам таъминланган ҳамда малакасиз аҳолининг асосий даромад манбаи ҳисобланади;
- ижтимоий таъминот харажатларини пасайтиришга хизмат қилади;
- бозордаги нархларнинг пасайишига олиб келади.

Ўз вақтида, Ўзбекистон Республикаси Президенти И. Каримов – “Жамиятда жинорий “хуфиёна иқтисодиёт”нинг мавжуд бўлиши уюшган жиноятчиликни келтириб чиқаради. Давлат ҳокимияти тузилмаларининг турли бўғинлари ва даражалари вакиллари ҳам унинг йўлдан оздирувчи таъсирга тушиб қолади. Коррупция вужудга келиб, у энг аввало уюшган жинорий тузилмаларга мададкор бўлиш ёки тўғридан-тўғри ёрдам бериш учун давлат хизматининг имкониятларидан фойдаланилади. Бу эса жиноятчилик ва коррупция жамиятга келтирадиган салбий оқибатлари туфайли жамият хавфсизлиги ва

барқарорлигига тўғридан-тўғри таъҳиддир” деб таъкидлаганлиги ушбу масалани ҳал этиш миллий иқтисодиётимизнинг тараққий этишидаги аҳамияти нечоғли юқори эканлигини англатади.

Юқоридагилардан хулоса қилиб шуни таъкидлаш жоизки, яширин иқтисодиёт бу иқтисодий фаолиятни жамиятдан яшириш ва давлат томонидан назорат ҳамда ҳисоботи юритилиши олиб борилмаслигини, шу билан бирга иқтисодиётнинг кузатиб бўлмас ва норасмий қисми ёки яширин иқтисодиёт мавжуд қонун ва жамият қоидаларини четлаб ўтувчи жамиятдаги фуқароларнинг иқтисодий алоқалари демакдир.

Хўш, яширин иқтисодиёт қаердан пайдо бўлади ва қачон ривожланади? У аввало, жамиятда иқтисодий фаолиятни кенг жамоатчиликдан яшириш учун қулай бўлган тақдирда ва бунга шароит мавжудлигида пайдо бўлади ва унинг ривожланишига қуйидагилар сабаб бўлади:

-рухсат бериш хусусиятига эга бўлган турли хил лицензия, сертификат ва рухсатномаларни олинишида кўзда тутилмаган харажатларнинг мавжудлиги;

- хом ашё маҳсулотларини етказиб берилишида тегишли ҳужжатларни расмийлаштиришдаги қийинчиликлар.

-мамлакатда солиқ юки даржасининг юқорилиги;

шунингдек, яширин иқтисодиётда валюта қора бозорининг ўрни жуда катта ҳисобланади. Бизнинг мамлакатда ҳам энг йирик нақд пул айланмалари хорижий валюта бўлмиш АҚШ долларарида амалга оширилади (ноқонуний йирик битимлар, уй-жой, автомобиль олди-сотдиси ва бошқа кўплаб товарлар олди-сотдиси йиғиндиси).

Банкдан ташқари айланаётган ушбу хорижий валютанинг миллий валютамиз сўмга нисбатан етказаетган бевосита зарари охир-оқибат миллий валютамизнинг қадрсизланишига ўзининг билвосита таъсирини кўрсатади. Аксарият маҳсулотларнинг четдан нақд пулга сотиб олиб келтирилиши ёки хуфёна битимлар туфайли маҳсулотларнинг мамлакатимизга олиб кириб сотилиши кўп жиҳатдан солиқдан яширган ҳолда фойда кўриб ишлаётган тадбиркорлар ва уларни қўллаб-қувватлаб турган бошқа шахсларга қўл келади

Асосийси, ўз тадбиркорлиги ёки ишлаб чиқарилаётган маҳсулотларнинг реализация қилинишига, рақобатбардош маҳсулотларнинг ишлаб чиқилишига мисли кўрилмаган даражада зиён етади.

Яширин иқтисодиёт бу иқтисодий фаолиятни жамиятдан яшириш ва давлат томонидан назорат ҳамда ҳисоботи юритилиши олиб борилмаслигини, шу билан бирга иқтисодиётнинг кузатиб бўлмас ва норасмий қисмидир.

Мамлакатдаги хуфёна иқтисодиётнинг қўлами кенгайиб бориши, ўз навбатида, ҳудудда яратилган миллий бойликни тақсимлаш ва қайта тақсимланишида тенгсизликни келтириб чиқаради. Аҳоли даромадларининг тўғри тақсимланмаслиги, жамиятда ижтимоий муҳитнинг ёмонлашуви, давлатнинг иқтисодиётни бошқариш механизмларининг кучсизланишига олиб келади. Жамиятда жиноий характердаги фаолиятнинг ҳамда уюшган жиноятчиликнинг авж олишига шароит яратиб беради. Мамлакатнинг инвестицион муҳитига салбий таъсир кўрсатади.

Умуман айтганда, “хуфиёна иқтисодиёт”нинг кенгайиши аҳолининг сиёсий хоқимиятга бўлган ишончини йўқотади. Давлат томонидан олиб борилаётган иқтисодий ислохотларга тўсқинлик қилади. Хуфиёна иқтисодиёт замонавий жиноий тизимларнинг шаклланишига моддий асос бўлади, сиёсий-иқтисодий ўзгаришларга, инқироздан чиқиш, бозор муносабатларига асосланган давлатга айланишга тўсқинлик қилади.

Хуфиёна иқтисодиёт, ўз навбатида, коррупцияни вужудга келтиради, коррупция эса “хуфиёна иқтисодиёт”нинг ривожланиши учун барча имкониятларни яратади.

Яъни, - бир томондан, “хуфиёна иқтисодиёт” давлат хоқимияти ва бошқарувининг барча тизими сезиларли даражада коррупциялашган шарт-шароитда ривожланади;

иккинчи томондан, “хуфиёна иқтисодиёт” сиёсат ва иқтисодиётнинг ўзаро хотиржам ҳолатда мавжуд бўлишини таъминловчи соҳалар билан коррупцияли муносабатларни шакллантиради;

учинчидан, коррупция “хуфиёна иқтисодиёт”ни кўзига кўринмасдан, ноқонуний равишда тижоратни олиб боришга мажбур этади;

тўртинчидан, коррупция “хуфиёна иқтисодиёт”нинг янги кўриниши ва соҳалар пайдо бўлишига замин яратади. Шу боис коррупцияга қарши курашиш “хуфиёна иқтисодиёт”га қарши кураш билан бирга олиб борилмаса, керакли самарани бермайди. “Тадқиқотлар натижасига кўра, “хуфиёна иқтисодиёт” вакиллари томонидан топиладиган фойданинг камида 40 фоизи бевосита ноқонуний характердаги муносабатларни сақлаб туришга йўналтирилади.

Мухтассар қилиб айтганда, мамлакатда “хуфиёна иқтисодиёт” даражасининг юқорилиги порахўрлик даражасининг ҳам юқори даражада бўлишига замин яратади келади. Умуман, хуфиёна иқтисодиётнинг маълум бир давлат мисолида қанчалик даражада ривожланганлигини аниқ белгилаб бўлмайди. Ушбу ҳодисанинг мавжудлиги натижасида юзага келувчи бир қатор омиллар унинг тахминий даражасини мутахассислар иштирокида жаҳон мамлакатларида мавжуд бўлган “хуфиёна иқтисодиёт”нинг улушини аниқлайди.

2. Дунё миқёсида яширин иқтисодиётнинг улуши ва Ўзбекистон иқтисодиётига яширин иқтисодиётнинг таъсири.

Умуман олганда, яширин (хуфиёна) иқтисодиёт тушинчаси жаҳон амалиётига XX-асрнинг 30-йилларидан ўрганила бошлади ва 1970-йиллардан унга жиддий эътибор қаратилди.

Яширин иқтисодиёт миқёси яширин иқтисодий айланма, яъни рухсат этилмаган товар ва хизматларни яратиш ва уларни сотиш ҳажми билан белгиланади. Айланма хуфиёна бўлганидан унинг аниқ ҳисоб-китоби бўлмайди. Бунинг ўрнига уни тахминан баҳолаш усули қўлланилади.

Айрим ҳисоб-китобларга кўра, ўтган аср охирларида ер юзидаги яширин иқтисодий айланма 8 трлн. долларга ёки жаҳон ялпи маҳсулотининг 27,5% га тенг бўлган. Яширин иқтисодиёт дунёнинг деярли ҳамма мамлакатларида

мавжуд. Бирок яширин иқтисодиёт миқёси турли мамлакатларда турлича биридан фарқланади.

Яширин иқтисодиёт энг ривожланган мамлакатларга Лотин Америкаси ва Африка мамлакатлари киради. 1999 йил Миср ва Нигерияда у ялпи ички маҳсулотнинг 70% га тенг бўлди. Яширин иқтисодиёт ҳиссаси энг кам бўлган мамлакат Осиёда Япония (1—2%), Ғарбий Европада Швейцария ҳисобланади. МДҲ мамлакатларида Яширин иқтисодиёт даражаси ўртача. Дунёнинг ривожланган мамлакатларида, масалан АҚШ ва Италияда Яширин иқтисодиётнинг ялпи ички маҳсулотдаги ҳиссаси тегишлича 6,4 ва 11,4% ни ташкил этди (1997). Айрим ривожланган давлатларда йиллик ялпи ички маҳсулотнинг 14-15 фоизи миқдорида яширин иқтисод оптимал ҳажм деб ҳисобланади.

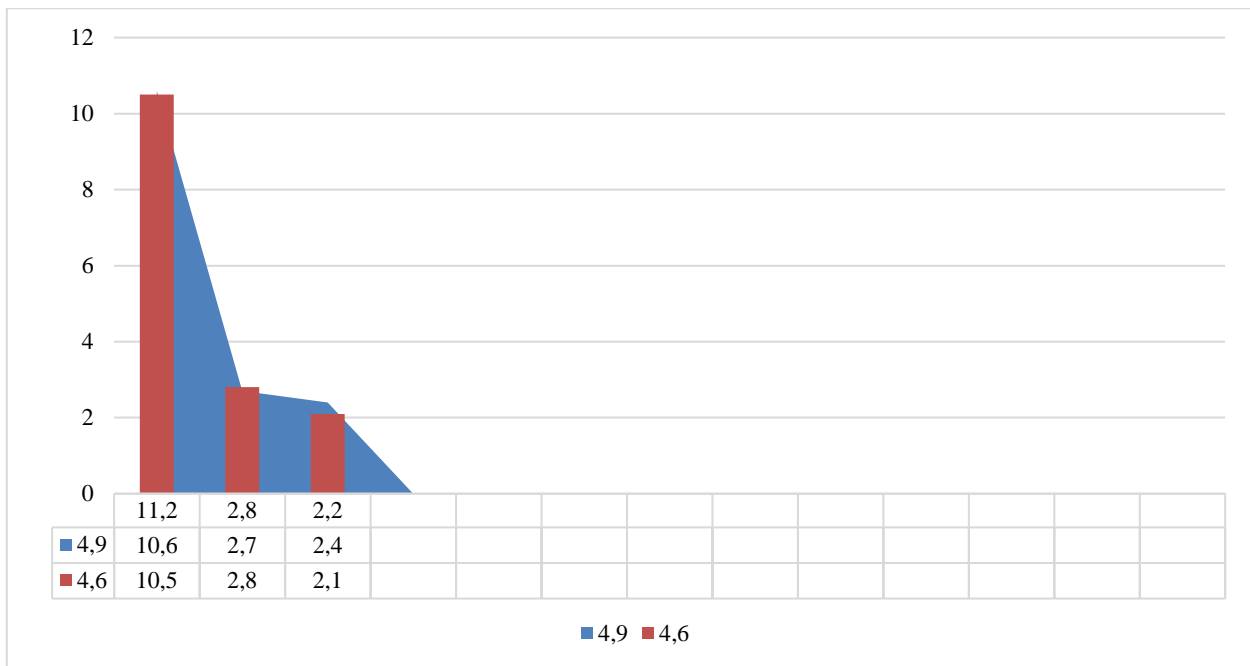
Ҳозирги даврга келиб иқтисодиётнинг глобаллашуви оқибатида Яширин иқтисодиёт миллий доирадан чиқиб халқаро даражага кўтарилди. Яширин иқтисодиёт глобаллашуви бу бир мамлакатдаги Яширин иқтисодиёт бошқа мамлакатга кўчирилишида, ножўя бизнес ишлари билан шуғулланувчи халқаро фирмаларнинг пайдо бўлишида кўринади. Бунга мисол қилиб халқаро нарқобизнесни, яширин қурол савдосини, ишчи кучининг яширин миграциясини уюштиришни, оффшор зоналар орқали ғайри қонуний йўллар билан топилган пулни «ҳалоллаб» олиш кабиларни кўрсатиш мумкин. Булар халқаро ҳамжамиятга катта хатар тугдиради. Пулни чет мамлакатга яширин чиқариб «ҳалоллаб» олишга қарши кураш мақсадларида халқаро ҳамжамият махсус ташкилот - Халқаро молиявий ҳаракатлар гуруҳини ташкил этган.

Ривожланган давлатларда яширин иқтисодиётнинг ижобий тарафлари ҳам кузатилган. Масалан, Европа мамлакатларида турғунлик, кризис пайтида иш ўринлари қисқарган шароитда ходимлар норасмий секторларда вақтинча ишлаб турганлар. Бу эса ушбу ишсиз қолган ходимларни оч қолиш ва қийинчиликларга дуч келишдан сақлаб қолган.

Ғарб экспертларининг таъкидлашича, мамлакат ЯИМ нинг 40-50 %ини “хуфиёна иқтисодиёт” ташкил этган ҳолат хавфли “бўсаға” ҳисобланади”. Миллий иқтисодий тизими ушбу кўрсаткичдан юқори бўлган мамлакатлар ўзини жуда оғир ҳолатга тушган, деб ҳисобланади. Жаҳон амалиёти таҳлиliga кўра, яширин иқтисодиётнинг ҳажми ва динамикасини куйидаги омиллар белгилайди: - солиқ солишнинг оғирлиги; - олинадиган даромад миқдори; - иш вақтининг узунлиги; - ишсизлик миқёси; - давлат секторининг роли. Мутахассисларнинг фикрича, солиқ ва ижтимоий тўловларнинг ЯИМга бўлган нисбати 33% бўлса, бу яширин иқтисодиёт кўпайишининг кескин нуқтаси ҳисобланади.

Жаҳон банки маълумотларига кўра, дунёда хуфиёна иқтисодиётнинг ўртача даражаси 17,2 фоизни ташкил қилади. Аммо бу кўрсаткич турли мамлакатларда фарқ қилади. Масалан, энг паст кўрсаткич АҚШда 7,4 фоиз, Хитойда 10,1 фоиз, Россияда 39,3 фоиз бўлиб, бу борада энг юқори кўрсаткич Озарбайжонда 56,7 фоизни ташкил этади.

Қуйидаги 1-расм маълумотлари орқали дунёнинг айрим мамлакатларида хуфиёна иқтисодиёт кўламининг қай даражада эканлигини кўришимиз мумкин.

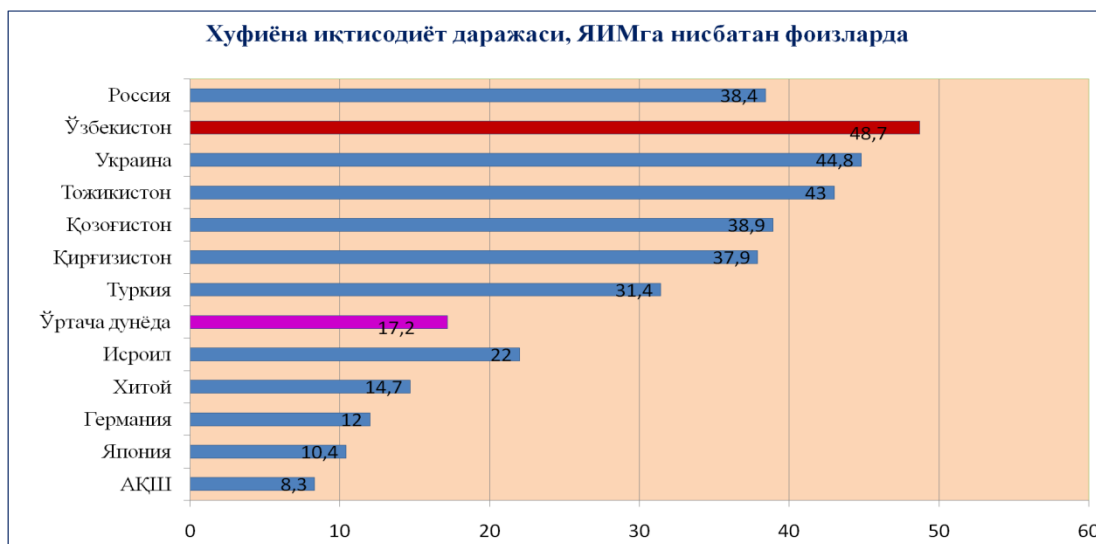

1-расм. Дунёнинг айрим мамлакатларида хуфиёна иқтисодиётнинг ЯИМга нисбатан улуши ўзгариш динамикаси² (фоизда).

Юқоридаги расм маълумотларига эътибор қаратадиган бўлсак, хуфиёна иқтисодиёт улуши энг паст кўрсаткич АҚШга тўғри келмоқда, яъни ҳозирги вақтда 7,42 фоизни ташкил қилмоқда. Ушбу ҳолатни АҚШда қонун устуворлиги таъминланганлиги, солиқ тўловчиларнинг маданияти яхши ривожланганлиги ҳамда барча солиқ тўловчилар умумдекларация асосида даромадлари ва харажатларини ошкорлаштириш механизми таъминланганлиги билан асослаш мумкин. Энг юқори кўрсаткич Озарбайжон давлатига тўғри келмоқда, яъни ЯИМга нисбатан 56,72 фоизни, ушбу кўрсаткич келгусида янада ортиб боришини назарда тутилган. Ушбу ҳолат Озарбайжонда хуфиёна иқтисодиётга таъсир этувчи салбий омиллар ривожланганлигидан далолат беради.

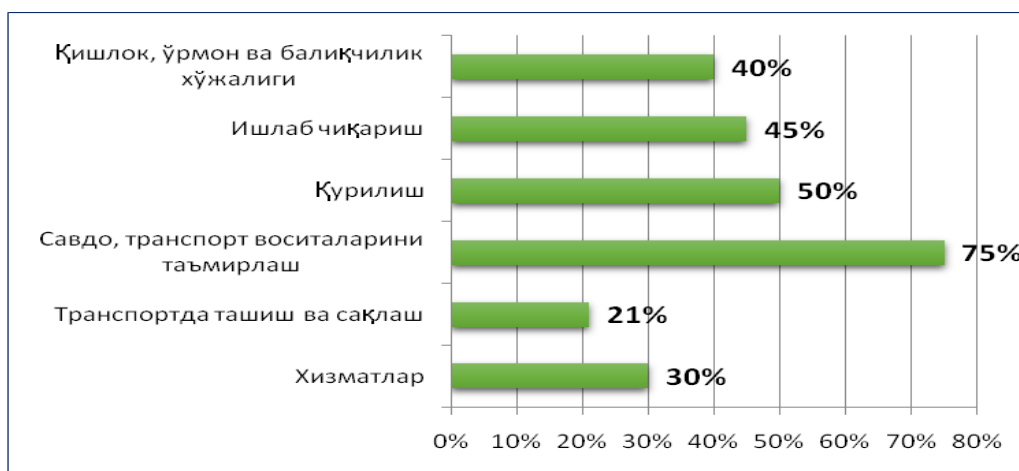
Шунингдек, Бирлашган миллатлар ташкилотининг тарраққиёт дастури (ПРООН)нинг таҳлилий маълумотларига кўра, ялпи ички маҳсулотга нисбатан хуфиёна иқтисодиёт улуши дунё бўйича ўртача 17,2% ташкил этган бир пайтда, мазкур кўрсаткич МДХ давлатлари Украинада 44,8 %, Тожикистонда 43 %, Қозоғистонда 38,9%, Россияда 38,4 %, Қирғизистонда 37,9 % ташкил этади.

² www.accaglobal.com Future shadow economy - ACCA Global. pi-shadow-economy.pdf

Ҳар иккала манба маълумотлари бўйича таққослаганда ҳам Ўзбекистон яширин иқтисодиёт кўрсаткичи 48,7 фоизни ташкил этади.

Соҳалар кесимида кўриб чиқилса, мазкур кўрсаткич савдо ва транспорт воситаларини таъмирлаш соҳасида 75%, қурилиш соҳасида 50%, ишлаб чиқариш соҳасида 45%, балиқчилик, қишлоқ ва ўрмон хўжалиги соҳасида 40%, транспортда ташиш ва сақлаш 21% ва хизматлар соҳасида 30 %ни ташкил этади.

Хуфиёна иқтисодиётнинг тармоқлар кесимида улуши, %да

Мазкур соҳаларнинг назоратини кучайтириш, уларга нисбатан таъсирчан чораларни кўриш, хуфиёна иқтисодиёт улушини қисқартириш мақсадида назорат органларининг, шу жумладан, давлат солиқ хизмати органларининг тузилмаси ҳамда уларнинг ваколатларини қайта кўриб чиқиш талаб этилади.

3. Ўзбекистонда яширин иқтисодиётни бартараф этиш бўйича амалга ошириладиган тадбирлар.

Бутун дунё тажрибасидан келиб чиқиб айтиш мумкинки, жаҳондаги барча мамлакатларда маълум даражада коррупция ва хуфиёна иқтисодиёт мавжуд.

Дунё тажрибаси бу иллатни камайтириш мумкинлигини, бироқ уни бутунлай йўқ қила олмаслигини кўрсатмоқда. Шунга қарамай, айрим давлатлар хуфиёна иқтисодиётнинг улушини камайтиришда ижобий натижаларга эришган.

Бунда улар, асосан, нақд пул муомаласидан максимал даражада воз кечиш, иқтисодиётда электрон ёки нақд пулсиз тўловлар тизимини жорий этиш орқали ижобий натижаларга эришганлар. Кўплаб мамлакатларда электрон тўловларни рағбатлантиришга қаратилган бир қатор чоралар ишлаб чиқилиб, амалиётга жорий этилган.

Кўплаб ривожланган мамлакатларда яширин иқтисодиётнинг улуши ва таъсирини минимал даражада камайтиришга эришилган. Бу эса оддий аҳоли турмуш даражаси юқори даражада бўлишига замин яратган.

Аввало, яширин иқтисодиёт билан шуғулланадиган тадбиркорларни аста-секинлик билан қонуний белгиланган тартибда қонуний ишлашга ўргатиш лозим бўлади.

Тадбиркорлик фаолияти билан ноқонуний шуғулланган ва ўз даромадларини яширган барча тадбиркорлик субъектларига амнистия қўллаш, яъни белгиланган амнистия муддати ичида тадбиркорлар ўз даромадларини ҳеч қандай тўсиқсиз ва ортиқча текширувларсиз қайд этиб, легаллаштиришлари ҳамда фаолиятларини давом эттиришлари учун қонуний чоралар кўриш мақсадга мувофиқ.

2020 йил 8 июндаги “Тадбиркорлик фаолияти ва ўзини ўзи банд қилишни давлат томонидан тартибга солишни соддалаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4742-сонли қарори билан:

2020 йил 1 июлдан ўзини ўзи банд қилган шахслар шуғулланиши мумкин бўлган 63 та фаолият турлари рўйхати тасдиқланди;

Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодексига мувофиқ ўзини ўзи банд қилган шахсларнинг меҳнат фаолияти натижасида олинган даромадлари жисмоний шахслар жами даромадлари таркибига киритилмаслиги белгиланди;

2020 йил 1 июлдан бошлаб, ўзини ўзи банд қилган шахсларни рўйхатга олиш хабар бериш тартибида ўзини ўзи банд қилган сифатида рўйхатдан ўтганликни тасдиқловчи матрицали штрих код (QR-код) берган ҳолда махсус мобиль илова ёхуд солиқ тўловчининг шахсий кабинети орқали амалга оширилади ҳамда вақтинчалик меҳнат гувоҳномаларини бериш тартиби бекор қилинди;

ўзини ўзи банд қилган шахслар 2020 йил учун ижтимоий солиқни ўзини ўзи банд қилган шахс сифатида ҳақиқатда ишлаган вақтидан қатъи назар базавий ҳисоблаш миқдорининг камида 50 фоизи ҳажмида тўлаш ва ундан келиб чиққан ҳолда яқка тартибдаги тадбиркорлар учун ўрнатилган тартибда пенсия ҳисоблаш учун даромад ҳажми аниқланиши;

ўзини ўзи банд қилган шахслар учун назарда тутилган фаолият турлари билан шуғулланувчи, иштирокчилари сони камида уч нафар бўлган оилавий корхоналар айланмадан солиқни белгиланган миқдордан 50 фоизга камайтирилган ставкада тўлаш белгиланди.

Ўзбекистонда валюта қора бозорини йўқ қилиш учун ноқонуний валюта қора бозорларини қонунийлаштирган ҳолда белгиланган интерваллар доирасида бозор нархларида савдо қилувчи валюта айирбошлаш шохобчаларини ташкил қилиш лозим. Нақд хорижий валютани бемалол расмий солиқ тўлаб фаолият юритадиган хусусий шохобчаларда алмаштириш имконини бериш керак.

Давлат томонидан нақд пулсиз савдо қилаётган тадбиркорларга имтиёз преференциялар бериш орқали қўллаб-қувватлаш мамлакатимиз иқтисодиёти барқарорлигини янада таъминлашда муҳим аҳамият касб этади.

Масалан, ривожланган давлатларда бугунги кунга келиб нақд пул муомаласи максимал даражада қисқартирилган, барча пул айланиши банк орқали амалга оширилиши давлат иқтисодиётининг ривожланишига олиб келиши ҳеч кимга сир эмас.

Кейинги йилларда бизнесга қўшимча қулайликлар яратиш, хусусан, валюта бозори эркинлаштирилди, янги солиқ тизими жорий этилди, 100 га яқин рухсат бериш ва лицензиялаш қоидалари қисқартирилди.

Жумладан Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 24 августдаги **“Лицензиялаш ва рухсат бериш тартиб-таомилларини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”**ги фармони билан лицензиялаш ва рухсат бериш тартиб-таомилларини тубдан такомиллаштириш ҳамда бюрократик тўсиқларни бартараф этиш орқали тадбиркорлик субъектлари фаолияти учун янада кенг шарт-шароитларни яратиш мақсадида 2021 йил 1 январдан бошлаб 45 та фаолият бўйича лицензияладиган фаолият ва рухсат этиш хусусиятига эга ҳужжатларнинг бекор қилинди;

26 фаолият турлари бирлаштириш йўли билан бекор қилинди;

23 та фаолият турлари хабардор қилиш тартиби жорий этилиши йўли билан бекор қилинди;

14 та лицензияладиган фаолият ва рухсат этиш хусусиятига эга ҳужжатларнинг айрим турларини расмийлаштириш муддатлари қисқартирилди.

47 та лицензия ва рухсат этиш хусусиятига эга ҳужжатларни олиш тартиб-таомилларини янада қисқартириш ва соддалаштириш белгиланди.

Шунингдек 2021 йил 1 январдан бошлаб, туризм фаолиятини лицензиялашда туроператорлар хизматларини сертификатлаш ихтиёрий этиб белгиланди;

кредит бюрolari фаолиятини лицензиялашда камида 10 та тижорат банки билан кредит алмашинувини амалга оширишга розилигини тасдиқловчи ҳужжат мавжудлиги талаби;

дори воситалари ва тиббий буюмларни чакана реализация қилиш фаолиятини лицензиялашда ушбу фаолият учун лицензияга эга бўлган юридик шахслар томонидан уларнинг худди шундай фаолият билан шуғулланувчи филиаллари ташкил этилганда ҳар бир филиал манзилени асосий лицензияда

кўрсатиш амалиётини жорий қилиш орқали филиалларга алоҳида лицензия расмийлаштириш амалиёти;

ер қаъри участкаларидан фойдаланиш ҳуқуқи учун лицензия олишда талабгордан маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг кафолат хатларини олишни талаб қилиш тартиби бекор қилинди.

Қайд этиш жлизки, мамлакатимизда кейинги икки йил давомида яширин иқтисодиётнинг таъсирини камайтириш бўйича бир қатор тадбирлар амалга оширилди.

Жумладан Ўзбекистон Республикасининг 2017 йил 3 январда “**Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида**”ги ЎРҚ-419-сон Қонуни қабул қилинди. Мазкур қонун 23 та моддадан иборат бўлиб, коррупцияга қарши курашиш соҳасидаги муносабатларни тартибга солади.

Шунингдек, қонунда коррупцияга оид тушунчаларга изоҳ берилиб:

коррупция — шахснинг ўз мансаб ёки хизмат мавқеидан шахсий манфаатларини ёхуд ўзга шахсларнинг манфаатларини кўзлаб моддий ёки номоддий наф олиш мақсадида қонунга хилоф равишда фойдаланиши, худди шунингдек бундай нафни қонунга хилоф равишда тақдим этиш;

коррупцияга оид ҳуқуқбузарлик — коррупция аломатларига эга бўлган, содир этилганлиги учун қонун ҳужжатларида жавобгарлик назарда тутилган қилмиш;

манфаатлар тўқнашуви — шахсий (бевосита ёки билвосита) манфаатдорлик шахснинг мансаб ёки хизмат мажбуриятларини лозим даражада бажаришига таъсир кўрсатаётган ёхуд таъсир кўрсатиши мумкин бўлган ҳамда шахсий манфаатдорлик билан фуқароларнинг, ташкилотларнинг, жамиятнинг ёки давлатнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари ўртасида қарама-қаршилиқ юзага келаётган ёки юзага келиши мумкин бўлган вазият тушунилиши қайд этилган.

Қонуннинг 4-моддасида, коррупцияга қарши курашишнинг асосий ринциплари белгиланган бўлиб улар қонунийлик, фуқаролар ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларининг устуворлиги, очиқлик ва шаффофлик, тизимлилик, давлат ва фуқаролик жамиятининг ҳамкорлиги, коррупциянинг олдини олишга доир чора-тадбирлар устуворлиги ва жавобгарликнинг муқаррарлиги принципларидан иборат.

Қонунда, коррупцияга қарши курашиш соҳасидаги давлат сиёсатининг асосий йўналишлари қилиб қуйидагилар белгиланган:

аҳолининг ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданиятини юксалтириш, жамиятда коррупцияга нисбатан муросасиз муносабатни шакллантириш;

давлат ва жамият ҳаётининг барча соҳаларида коррупциянинг олдини олишга доир чора-тадбирларни амалга ошириш;

коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларни ўз вақтида аниқлаш, уларга чек қўйиш, уларнинг оқибатларини, уларга имкон берувчи сабаблар ва шарт-шароитларни бартараф этиш, коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларни содир этганлик учун жавобгарликнинг муқаррарлиги принципини таъминлаш.

Қонунинг 26-моддасида, давлат органлари ходимларининг коррупцияга оид ҳуқуқбузарликлар фактлари тўғрисида хабар қилиш мажбурияти белгиланган бўлиб, унга кўра Давлат органларининг ходимлари уларни коррупцияга оид ҳуқуқбузарликлар содир этишга кўндириш мақсадида бирор-бир шахс ўзларига мурожаат этганлигига доир барча ҳоллар тўғрисида, шунингдек давлат органларининг бошқа ходимлари томонидан содир этилган шунга ўхшаш ҳуқуқбузарликларнинг ўзларига маълум бўлиб қолган ҳар қандай фактлари ҳақида ўз раҳбарини ёхуд ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларни хабардор этиши шарт.

Ушбу мажбуриятнинг давлат органларининг ходимлари томонидан бажарилмаганлиги қонун ҳужжатларига мувофиқ жавобгарликка сабаб бўлади.

Шунингдек Қонунда коррупцияга оид ҳуқуқбузарликлар учун жавобгарлик чоралари ҳам белгиланиб, коррупцияга оид ҳуқуқбузарлик содир этган шахслар суднинг қарорига кўра муайян ҳуқуқлардан, шу жумладан муайян лавозимларни эгаллаш ҳуқуқидан қонунга мувофиқ маҳрум этилиши мумкин. Юридик шахслар коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларни содир этганлик учун қонунда белгиланган тартибда жавобгар бўлади.

Ўз навбатида коррупцияга оид ҳуқуқбузарликлар тўғрисида ахборот бераётган шахслар давлат ҳимоясида бўлади (28-модда). Коррупцияга оид ҳуқуқбузарликлар тўғрисида ахборот бераётган шахсларни таъқиб этиш қонунга мувофиқ жавобгарликка сабаб бўлади ва коррупцияга оид ҳуқуқбузарликлар тўғрисида била туриб ёлғон ахборот берган шахсларга нисбатан татбиқ этилмайди, улар қонунга мувофиқ жавобгар бўлади.

Шунингдек 2018 йил 7 июлда Ўзбекистон Республикасининг “Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Коррупцияга қарши конвенциясига Ўзбекистон Республикасининг қўшилиши тўғрисида”ги қонуни қабул қилинди ва унда Ўзбекистон Республикасининг Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Коррупцияга қарши конвенциясига (Нью-Йорк, 2003 йил 31 октябрь) қўшилиши белгиланди

Бундан ташқари, коррупцияга қарши самарали курашиш мақсадида жорий йилда Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисида “Коррупцияга қарши кураш ва суд ҳуқуқ масалалари қўмитаси” ташкил этилди. Унинг асосий вазифалари этиб, барча қонун ва қонуности ҳужжатларида коррупция аломатлари мавжуд бўлган нормаларни аниқлаш ва бартараф этиш белгиланди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 29 июндаги “Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш тизимини такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги фармони билан 2017 - 2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини «Илм, маърифат ва рақамли иқтисодиётни ривожлантириш йили»да амалга оширишга оид давлат дастурини изчил рўёбга чиқариш, шунингдек, жамият ва давлат ҳаётининг барча соҳаларида коррупциянинг олдини олиш ва унга қарши курашишга қаратилган давлат сиёсатининг самарадорлигини ошириш мақсадида:

Ўзбекистон Республикасида Коррупцияга қарши курашиш агентлиги ташкил этилди ва коррупциянинг олдини олиш ва унга қарши курашиш соҳасида давлат сиёсатини шакллантириш ва амалга ошириш, давлат органлари, оммавий ахборот воситалари, фуқаролик жамияти институтлари ва бошқа нодавлат сектор вакилларининг биргаликдаги самарали фаолиятини таъминлаш, шунингдек, мазкур соҳадаги халқаро ҳамкорлик учун масъул бўлган махсус ваколатли давлат органи ҳисобланиши;

ўз фаолиятини қонунийлик, холислик, ҳисобдорлик, очиклик ва шаффофлик принциплари асосида бошқа давлат органлари, ташкилотлар ва уларнинг мансабдор шахсларидан мустақил равишда амалга оширади, Ўзбекистон Республикаси Президентига бўйсунуши ва Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталари олдида ҳисобдорлиги;

Агентлик директори Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан лавозимга тайинланиши ва лавозимдан озод этилиши директор томонидан бошқарилиши белгиланди.

Қуйидагилар Агентликнинг асосий вазифалари ва фаолият йўналишлари этиб белгилансин:

мамлакатда коррупция ҳолатини тизимли таҳлил қилишни таъминлаш, шунингдек, коррупцияга оид хавф-хатарлар юқори бўлган соҳалар ҳамда коррупцияга оид ҳуқуқбузарликлар содир этилишининг сабаб ва шарт-шароитларини аниқлаш;

коррупциянинг олдини олиш ва унга қарши курашиш соҳасидаги давлат сиёсатини, шунингдек, коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларнинг тизимли сабаб ва шарт-шароитларини бартараф этиш ҳамда коррупцияга қарши курашиш чораларининг самарадорлигини оширишга қаратилган давлат ва бошқа дастурларни шакллантириш ва амалга ошириш;

фуқароларнинг ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданиятини оширишга қаратилган комплекс дастурларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш, коррупциянинг олдини олиш ва унга қарши курашиш масалаларига оид ахборотларни тарқатиш ҳамда коррупцияга қарши курашиш бўйича ўқитишни ташкил этиш орқали жамиятда коррупциянинг барча кўринишларига муросасиз муносабатни шакллантириш;

вазирлик ва идораларнинг коррупциянинг олдини олиш ва унга қарши курашиш соҳасидаги фаолиятини мувофиқлаштириш, давлат органлари, оммавий ахборот воситалари, фуқаролик жамияти институтлари ва бошқа нодавлат сектор вакилларининг ушбу масалалар бўйича биргаликдаги самарали фаолиятини ташкил этиш;

давлат ва хўжалик бошқаруви органлари, давлат корхоналари ва устав капиталида давлат улуши бўлган корхоналар, шу жумладан банкларда коррупцияга қарши ички назорат тизими («комплаенс-назорат») ҳамда коррупцияга қарши курашишнинг бошқа халқаро воситаларини жорий этиш ва самарали фаолият кўрсатишини ташкиллаштириш, замонавий усуллар ва ахборот-коммуникация технологиялари асосида коррупцияга қарши мониторинг

олиб бориш, шунингдек, уларнинг мазкур соҳадаги фаолияти бўйича рейтингини тузиш;

норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ва уларнинг лойиҳаларини коррупцияга қарши экспертизаси самарадорлигини таъминлаш, шунингдек, коррупциянинг олдини олиш ва унга қарши курашиш соҳасидаги қонунчиликни такомиллаштириш, халқаро стандартларни ва илғор хорижий амалиётни жорий этиш бўйича таклифларни ишлаб чиқиш ҳамда амалга ошириш;

давлат хизматчиларининг даромад ва мол-мулкани декларация қилиш тизими жорий этилиши ва самарали фаолият кўрсатишини ҳамда декларацияларнинг ҳаққонийлиги текширилишини ташкил этиш, шунингдек, ушбу жараёнда аниқланган коррупция ҳолатларига ўз вақтида таъсир чоралари кўрилишини таъминлаш;

давлат хизматига ҳалоллик стандарти («ҳалоллик вакцинаси») ва манфаатлар тўқнашувини ҳал этиш стандартларини жорий этишда кўмаклашиш бўйича таъсирчан чораларни кўриш, шунингдек, уларга риоя этилиши устидан назоратни амалга ошириш;

бюджет маблағлари, халқаро ташкилотлар ва хорижий давлатларнинг қарзларидан фойдаланиш, давлат активларини реализация қилиш ва давлат харидлари соҳасида коррупцияга қарши назорат тизимининг самарадорлигини таҳлил қилиш, шунингдек, уни такомиллаштириш бўйича таклифларни ишлаб чиқиш;

коррупциянинг олдини олиш ва унга қарши курашиш соҳасида халқаро ҳамкорликни ривожлантириш ҳамда мамлакатнинг имиджини мустаҳкамлаш ва унинг халқаро рейтинглардаги ўрнини ошириш бўйича тизимли чора-тадбирларни амалга ошириш;

коррупциянинг ҳолати, тенденциялари ва сабаблари ҳамда коррупцияга қарши чоралар кўришнинг самарадорлиги юзасидан социологик, илмий ва бошқа тадқиқотларни ташкил этиш, коррупциянинг олдини олиш ва унга қарши курашишнинг таъсирчанлигини ошириш бўйича таклифларни ишлаб чиқиш;

коррупциянинг олдини олиш ва унга қарши курашиш бўйича фаолиятнинг очиқлиги ва шаффофлигини таъминлаш, шу мақсадда оммавий ахборот воситалари, фуқаролик жамияти институтлари ва нодавлат секторнинг бошқа вакиллари билан самарали ҳамкорликни амалга ошириш.

Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 20 июндаги “Ўзбекистон Республикасида “Яширин иқтисодиёт” улушини қисқартириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори қабул қилиниб, унда “Яширин иқтисодиёт улушини қисқартириш чора-тадбирларини амалга ошириш бўйича “Йўл харитаси” тасдиқланди. Қарорда белгиланган тадбирларда қуйидаги устувор вазифаларни ҳаётга жорий этилиши назарда тутилди:

-иқтисодиётда хуфиёна айланмани қисқартиришга қаратилган таркибий ўзгаришларни амалга ошириш;

-иқтисодиёт соҳалари ва тармоқларида рақамли технологияларни кенг жорий этиш ва маркировкалаш;

-иқтисодиётда нақд пулсиз ҳисоб-китоблар ҳажмини ошириш;

-банк хизматларининг оммабоплигини ошириш;
-«яширин иқтисодиёт» субъектларини аниқлаш механизмларини такомиллаштириш;

-ташқи савдода «яширин иқтисодиёт» улушини қисқартириш бўйича самарали тизимни жорий этиш;

-«яширин иқтисодиёт» улушини қисқартириш бўйича кенг тарғибот-ташвиқот ишларини ташкил қилиш.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 - 2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини «Илм, маърифат ва рақамли иқтисодиётни ривожлантириш йили»да амалга оширишга оид **давлат дастурида**, Коррупцияга қарши курашиш бўйича алоҳида давлат органини ташкил этиш, фаолиятининг ҳуқуқий асосларини, коррупцияга қарши курашиш бўйича алоҳида давлат органининг вазифа ва функциялари, ҳуқуқ ва мажбуриятларини белгилаш;

Шунингдек, Яширин иқтисодиёт»нинг улушини қисқартириш чоратадбирларини амалга ошириш мақсадида норматив-ҳуқуқий ҳужжат лойиҳаларини ишлаб чиқиш ва ушбу лойиҳаларда:

хорижий мутахассислар иштирокида «яширин иқтисодиёт»нинг вужудга келиш омилларини таҳлил қилиш ва унга қарши курашиш дастурини ишлаб чиқиш;

якка тартибдаги тадбиркорлар ноқонуний фаолиятини қисқартириш механизмларини ишлаб чиқиш;

интернет-савдо (электрон тижорат) соҳасидаги субъектларни аниқлаш тартибини такомиллаштириш, қўшилган қиймат солиғини ҳисоблаш ва тўлашни ҳисобга олган ҳолда солиққа тортиш механизминини ишлаб чиқиш;

«Э-омбор» товарларни ҳисобга олишнинг электрон тизимини ишлаб чиқиш ва жорий этиш, импорт қилинадиган товарлар бўйича электрон шаклда ҳисоботларни тайёрлашни таъминлаш;

импорт қилинган озиқ-овқатлар, маъданли ва газланган сувлар, таркибида алкоголь бўлмаган бошқа ичимликларни мажбурий маркировка қилишни босқичма-босқич жорий этиш;

солиқ органларида маркировка қилиш мажбурий бўлган товарларни ҳисобга олишнинг электрон базасини яратиш;

ўзини ўзи банд қилган фуқароларнинг фаолиятини тартибга солишни янада такомиллаштириш, уларни солиққа тортиш, иш стажини ҳисобга олиш ва фаолият юритиш тартибини соддалаштириш;

савдо, умумий овқатланиш ва хизмат кўрсатиш субъектлари томонидан ишлатилаётган турли дастурий маҳсулотларни Давлат солиқ қўмитасининг Маълумотларни қайта ишлаш марказига интеграция қилиш;

банкоматлар орқали нақд пул маблағини банк пластик карталари ёки банк ҳисоб рақамларига ўтказиш имкониятини яратиш;

мазкур карта ва ҳисоб-рақамлар эгаларига амалга оширилган операция қийматининг маълум миқдоридида бонуслар тақдим этиш тартибини жорий этиш назарда тутилиши белгиланди.

4. Солиқ соҳасида яширин иқтисодиётнинг олдини олиш йўллари.

Маълумки, солиқ соҳасида ҳуқуқбузарлик содир этишга қасд - реал хўжалик фаолиятига тақлид қилиб, бузилган, сунъий, ёлғон шартномавий муносабатларни тузишга қаратилган ҳаракатлар мажмуи ҳисобланди. Солиқ ҳуқуқбузарлиги, уни содир етган шахс ўз ҳаракатларининг ноқонуний хусусиятидан хабардор бўлган, бундай ҳаракатлар (ҳаракатсизлик)нинг зарарли оқибатлари содир этилишини билган ёки атайлаб йўл қўйган бўлса, қасддан содир этилган ҳисобланади.

Бундай ҳолатларнинг қасдан содир этилганлигини аниқлаш учун бевосита далиллар бўлиши лозим ва бу қуйидагиларни ўз ичига олади:

- гувоҳларнинг кўрсатмаси;
- шахснинг ҳақиқий ниятларини очиб берувчи мусодара қилинган ҳужжатларнинг мавжудлиги ва уларни амалга ошириш (“қора бухгалтерия ҳисоби” нинг ёзувлари, ҳужжатлари ёки файллари);
- видео ва аудио ёзувлар;
- телефон ва бошқа суҳбатларни тинглаш натижалари.

Лекин бундай ниятни бевосита далилларсиз исботлаш жуда қийин.

1. Сохта операциялар (солиқларни оптималлаштириш схемалари орқали бир кунлик фирмаларни аниқлаш).

Солиқ тўлашдан бўйин товлашнинг классик схемаси – сотиб олинган товарлар ёки хизматлар қийматини ошириш мақсадида - харажатлар қисмини ошириб кўрсатиш ёки даромад қисмини яшириш мақсадида, яъни товарлар паст нархларда сотилишини камраб олиш ва унинг контрагентлари ноқонуний солиқ енгиликларни, яъни солиқларни кам тўлаган ҳолда ўз манфаати учун кўпроқ даромад олишга қаратилган сохта ҳужжат оқимини яратганлигини исботлаши керак.

Бунинг учун солиқ тўлашдан бўйин товлаш схемаларини аниқлашда солиқ органлари **сохта битимларни** исботлашлари лозим. Бунда:

а) кохона раҳбарларини, товарлар (ишлар, хизматлар) ижроси ва қабул қилиш учун масъул шахсларни, шунингдек солиқ тўловчи ташкилотнинг бухгалтерлари ва унинг пудратчиларини шубҳали шартнома тузиш ва ижро ҳолатларни ҳақида суриштириш;

б) шубҳали молиявий-хўжалик операцияларини тасдиқловчи бирламчи ҳужжатларни, шу жумладан ихтиёрий ҳужжатларни (ёзишмалар, аризалар, йиғилиш баённомалари, омбор дафтарлари, кириш ва чиқиш журналлари, ўтиш қайдномалари ва бошқаларни) таҳлил қилиш.

в) ҳужжатларни таҳлил қилиш ва номувофикликларни топиш учун маълумотларни таққослаш, масалан: шартномада (ёки унинг иловаларида)

товарлар донабай миқдор бирлигида берилиб, ҳисобварақ-фактура ва фактураларда эса-тоннада кўрсатилиши мумкин. Шунингдек, зарур бўлса, қўл ёзувини экспертизасини амалга оширишни тайинлаши мумкин, асосий бухгалтерия ҳужжатлар ҳақиқийлигини текшириш;

г) солиқ тўловчининг контрагентлари орасида хавф гуруҳига мансуб ташкилотлар (бир кунлик фирмалар, аффилиланган ташкилотлар) аниқланса, улар ушбу ташкилотларни солиқ тўловчининг мансабдор шахслари билан боғлашга қаратилган чора-тадбирлар мажмуини амалга ошириш;

д) хорижий ҳамкорлар мансублиги исбот қилинган тақдирда, Ўзбекистонда хорижий компаниялар манфаатларини ифодаловчи шахслар ҳақида маълумотларни текшириш, сохта ёки йўқ номзод директорлар борлигини аниқлаш ва банкдан хорижий ҳамкорлар операциялари ҳақида маълумотни талаб қилишлари лозим. Барча схема яқуний бенефициар ва битимларнинг ҳақиқий мақсадини аниқлашга қаратилган бўлиши керак.

е) бир кунлик фирмаларнинг муҳрлари, аффилиланган ташкилотлар бланкалари, флешдисклар, серверлар, жетонлар, ротокин ва бошқаларни қидиришда биноларни (офисларни) кўздан кечиришни амалга ошириш;

ж) бир контрагентнинг (битта ходим) ўз шартномани бажариш мумкин эмаслигини ҳисобга олиб товарлар ҳаракатини ўрганиш (товарлар етказиб бериш учун) ва маҳсулот ишлаб чиқарувчини, ҳақиқий провайдер ёки хизмат кўрсатувчи пудратчини аниқлаш, омбор бор йўқлигини аниқлаш, ва товарлар ҳаракатини ҳам ҳақиқий ҳолатини ва ҳам бухгалтерия ҳисоботини таҳлил қилиш;

з) маҳсулот ишлаб чиқарувчиларнинг етказиб бериш ҳажми ва ҳақиқий ишлаб чиқариш қувватини таҳлил қилиш лозим бўлади.

2. Махсус режимни қўллаш мақсадида бизнесни ажратиш (дробление).

Юқори молиявий натижаларга эриши учун қонун тадбиркорлар томонидан бизнесни ажратишни, бўлинишини тақиқламайди – лекин, солиқ органлари бизнесни бўлишда, ажратишда бирор бир ғайирли ният борлигини исботлашлари лозим.

Бунинг учун солиқ тўлашдан бўйин товлаш схемаларини аниқлаш керак:

- корхона алоҳида-алоҳида бўлгандан сўнг бир хил турдаги фаолиятни амалга оширади, бир хил юридик манзилда жойлашган, бир хил бинолардан, ходимлардан фойдаланади, ягона моддий-техник базага эга, бир хил миқдорлар, ягона ишлаб чиқариш жараёнига жалб қилинган ягона комплексдан иборат бўлиши;

- бир киши томонидан солиқ ва бухгалтерия ҳисоботларини юритиш, бир миқдорга хизмат кўрсатиш;

- ташкилотлар ходимлари ўз иш вазифаларига мувофиқ бир хил ишни бажариш, ходимлар бир хил логотипли кийимларда бўлиши мумкин;

- корхоналар молиявий-хўжалик фаолияти билан боғлиқ бухгалтерия ҳужжатлари ва ҳужжатларини биргаликда сақлайдилар ва ягона IP-манзилдан фойдаланадилар;

- бир хил банкларда бир хил шахслар томонидан очилган компанияларнинг жорий ҳисобварақлари;

- инвентаризацияни бошқариш учун ягона таъминот менежери жавобгарлиги;

- ўзаро боғлиқ шахслар гуруҳи корхоналаридан бирида олинган даромад “содалаштирилган” чегарага яқинлашса, мижозлар билан шартномалар бекор қилинади ёки шу шартлар асосида бошқа бир-бирига боғлиқ корхона билан қўшимча шартномалар тузилади.

Солиқ тўлашдан бўйин товлашнинг бундай схемасини аниқлаш учун солиқ органлари компанияга текшириш билан келишлари кифоя.

3. Имтиёзли солиқ ставкаларини қўллаш.

Солиқ тўловчи даромадларни солиқ тўлашдан яшириш учун бино ва ускуналарни 0% миқдоридан даромад солиғи тўлайдиган махсус иқтисодий зона (МИЗ)нинг резидент- компаниясига ўтказилади. Шу билан бирга, солиқ тўловчи МИЗ резидентидан худди шу активларни ижарага олади. Натижада, солиқ тўловчи даромад солиғини камайтирадиган харажатларга эга ва резидент- бенефициар солиқ тўламайдиган даромадга эга.

Солиқ тўлашдан бўйин товлаш схемаларини аниқлаш учун солиқ органлари ижара нархини таҳлил қилиб, юқорилиги аниқланса, билингки бу ерда даромадларни яшириш ҳолати ҳосил бўлади. Қолаверса, компанияларнинг ўзаро боғлиқлиги ва ҳаракатлар изчиллигини исботлаш мумкин бўлади.

4. Шартномаларни алмаштириш.

Амалиётда кўпинча олди-сотди шартномасининг ўрнини алмаштириш мавжуд бўлиб, у шароитга қараб коммиссион битим сифатида, лизинг шартномаси сифатида ёки устав капиталидаги акцияларни сотиш шартномаси сифатида тақдим этилади. Аванс бўйича ҚҚСни олдини олиш мақсадида компаниялар кредит шартномасини тузадилар, товарлар жўнатилгандан сўнг эса қарз маблағлари тўлов ҳисобига олинади. Ёки контрагент билан комиссия шартномаларини тузадилар, гарчи улар аслида товарлар олди-сотдиси бўйича операцияларни амалга оширсалар ҳам.

Солиқ тўлашдан бўйин товлаш схемаси белгилари:

Коммиссия шартномаси. Коммитент комиссия агенти томонидан товарнинг якуний сотилишига қадар ҚҚС ва даромад солиғини тўламайди. Бу вазиятда солиқ, бирламчи ҳужжатлар ва битим шартлари таҳлил: комиссия агенти (agent) ҳисоботи, пул ўтказиш санаси, шартнома шартларини ўзгартириш, муайян муддатдан кечиктирмай тўлаш ҳақида шарт, қатъи назар, унинг амалга ошириш қисмларида товарлар учун тўлов ўтказиш шарт. Воситачилик шартномалари

бўйича комиссия агенти ҳисоботи (ёки агентнинг Агентлик шартномаси бўйича ҳисоботи) тузилиши керак.

Комиссия шартномаси Коммитентнинг зиммасида бажарилиши керак. Агар жорий ҳисоб-китоблар бўйича пул оқимларини таҳлил қилиш чоғида солиқ органлари мол-мулкни сотишдан олдин пул маблағларининг ўтказмасини топсалар, улар шартнома воситачилик муносабатларининг ҳуқуқий хусусиятига зид бўлган комиссия агенти ҳисобига бажарилади, деган хулосага келадилар. Товар тўлаш шартининг шартномада маълум муддатдан кечиктирмай бўлиши ҳам воситачилик битими тушунчасига зид келади.

Лизинг шартномаси. Молиявий ижара шартномаси (лизинг шартномаси) бўйича лизинг берувчи лизинг олувчи томонидан белгиланган мол-мулкка эгалик ҳуқуқини ўзи белгилаган сотувчидан сотиб олиш ва лизинг олувчига бу мол-мулкни вақтинча эгалик қилиш ва фойдаланиш учун ҳақ тўлаш мажбуриятини олади. Олди-сотди шартномалари лизинг шартномалари билан алмаштирилган ҳолларда, тўлов аслида узилишларда амалга оширилади ва лизинг тўловлари сифатида белгиланади.

Лизинг шартномасининг асосий фойдаси шундан иборатки, унинг қўлланилиши солиқ тўловчига тезлаштирилган амортизациядан фойдаланиш имконини беради, яъни асосий воситалар қиймати даромад солиғи харажатлари сифатида уч баробар тезроқ ҳисобдан чиқарилади.

Устав капиталидаги акцияларни сотиш бўйича келишув. Устав капиталидаги акцияларни сотиш ҚҚС билан боғлиқ эмас. Шунинг учун, ҚҚС тўлаш олдини олиш учун, солиқ тўловчилар баъзан устав капиталида бир улушини сотиш каби кўчмас мулк ёки ускуналар сотиш рўйхатдан. Масалан, “сотувчи” харидор билан мол сотишга рози бўлади. Бунинг учун, *minimal* устав капитали билан МЧЖ яратади, ва кейин кредит шартномаси орқали унинг устав капиталига катта ҳисса кўшади. Бу қарз пули билан янги ташкил етилган МЧЖ назорат остида солиқ тўловчи – “сотувчи”дан кўчмас мулк объектини сотиб олади. Шундан сўнг харидор ушбу МЧЖда улушга эга бўлади. Бундай ҳолда улушни сотиб олиш бўйича битим кўчмас мулкни сотиб олиш ва сотиш бўйича битимни қамраб олади.

3-мавзу. Мамлакат табиий ресурсларидан самарали фойдаланишда бюджет солиқ сиёсатининг аҳамиятини ошириш масалалари.

Р Е Ж А

1. Табиий ресурсларидан самарали фойдаланишда бюджет солиқ сиёсатининг асосий йўналишлари.

2. Табиий ресурсларидан самарали фойдаланишни тартибга солишдаги асосий ўзгаришлар.

3. Ўзбекистон Республикасининг 2021 йилги бюджет-солиқ сиёсати бўйича ресурс солиқлари маъмурчилиги йўналишида солиқ қонунчилигига киритилган асосий ўзгартиришлар.

1. Табиий ресурсларидан самарали фойдаланишда бюджет солиқ сиёсатининг асосий йўналишлари.

Жамият эҳтиёжларининг чексизлиги ва табиий ресурсларнинг чекланганлиги, улар кўпчилигининг қайта тикланмаслиги мавжуд табиий ресурслардан самарали ва оқилона фойдаланиш эвазига жамиятнинг чексиз эҳтиёжларини тўлиқроқ қондиришга эришиш заруратини тақозо этади.

Табиий ресурсларнинг чекланганлиги шароитида чексиз эҳтиёжларни тўлиқроқ қондиришда ва республикамизнинг ижтимоий-иқтисодий тараққиётини таъминлашда муҳим аҳамиятга эга бўлган асосий омиллардан бири шубҳасиз, табиий ресурслардан самарали ва оқилона фойдаланиш ҳисобланади. Ўзбекистон Республикаси биринчи Президенти И.А.Каримовнинг асарларида, нутқларида табиий ресурслардан, жумладан ер, сув, ер ости бойликларидан самарали ва оқилона фойдаланишнинг нақадар аҳамиятли эканлиги кўп бора таъкидлаб ўтилиши, республикамизда табиий ресурслардан самарали ва оқилона фойдаланишнинг зарурлиги давлат сиёсати даражаси сифатида қаралишининг ёрқин ифодасидир. “Афсуски, кейинги пайтларгача бизда ер ости бойликлари, ер, сув ва қайта тикланмайдиган бошқа табиий ресурслардан солиқ ундириш тамомила тан олинмай келинарди. Бунда корхоналарга табиатдан фойдаланиш ва атроф муҳитни экологик жиҳатдан муҳофаза қилиш қонунлари билан ҳисоблашмасдан бебаҳо, ўрни тўлдирилмайдиган табиий бойликлардан ваҳшиёна фойдаланиш имкони берилар эдики, бу билан биз ўзимизнинг ҳақимизга ҳам, авлодларимизнинг ҳақиға ҳам хиёнат қилиб келардик”³.

³ Каримов И. А. Ўзбекистон буюк келажак сари. –Т.: Ўзбекистон, 1998. 360-361-бетлар.

Шундан келиб чиққан ҳолда республикада амалга оширилган солиқ тизимидаги ислохотларда ресурслардан самарали ва оқилона фойдаланишни таъминлашнинг муҳим иқтисодий механизми бўлган табиий ресурслардан фойдаланганлик учун тўловлар жорий этилишига қаратилди. Табиий ресурслардан фойдаланганлик учун тўловларнинг муҳим кўриниши, улардан фойдаланиш билан боғлиқ жорий этилган солиқлардир. Бундай солиқлар моҳиятига кўра табиий ресурс солиқлари сифатида эътироф этилиб, мамлакатимиз солиқ тизимини шакллантириш ва такомиллаштиришда уларга катта эътибор қаратилмоқда.

Дарҳақиқат, мамлакатимиз ижтимоий-иқтисодий ривожланишини таъминлашдаги муҳим устувор вазифалардан бири шубҳасиз, солиқ сиёсатини янада такомиллаштиришдир. «Бу ўринда асосий юк табиий, минерал хом-ашё, ер-сув ва бошқа захиралардан тежамкорлик билан ва оқилона фойдаланишни рағбатлантирувчи ресурс солиқларига тушиши лозим»⁴. Республикада солиқ тизимини такомиллаштиришда табиий ресурслардан фойдаланганлик учун солиқларга кенг эътибор берилишининг нақадар ақамиятли эканлигини мамлакатимиз биринчи Президенти И.А.Каримовнинг юқорида қайд этилган фикрларидан ҳам кўриш мумкин.

Шу маънода республикада хўжалик юритувчи субъектларнинг табиий ресурслардан фойдаланишини солиқлар воситасида рағбатлантириш, уларнинг аҳамиятини ошириш масалаларига доир хулосаларни асослаш, бу борадаги мавжуд муаммоларни аниқлаш ва уларни бартараф этишга қаратилган таклиф ва тавсияларни илмий жиҳатдан асослаш ўз ечимини кутаётган долзарб муаммолардан бири бўлиб қолмоқда.

Давлатнинг табиий ресурслардан фойдаланганлик учун солиқ сиёсати икки йўналишда амалга оширилади:

- табиий ресурслардан фойдаланганлик учун махсус солиқлар жорий этиш;
- имтиёзли солиққа тортиш ва солиқдан озод қилиш.

Мамлакатимиз солиқ тизимида табиий ресурслардан фойдаланганлик учун солиқларга: ер солиғи, ер ости бойликларидан фойдаланганлик учун солиқ, сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ кабилар киради.

Жорий этилган махсус солиқлар орқали табиий ресурслардан фойдаланиш муайян даражада тартибга солинса, имтиёзли солиққа тортиш орқали эса хўжалик юритувчи субъектларнинг табиатни муҳофаза қилиш тадбирлари рағбатлантирилади. Шунингдек, айрим табиий ресурслардан меъеридан ортиқ фойдаланганлик учун иқтисодий жазо чоралари ҳам белгиланган.

⁴ Каримов И.А. Бизнинг бош мақсадимиз – жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислох этишдир. Президент Ислам Каримовнинг Олий Мажлис қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги маърузаси. //Халқ сўзи, 2005 йил 29 январь.

Табиий ресурслардан фойдаланиш билан боғлиқ солиқларнинг жорий этилиши фискал аҳамият касб этиши билан биргаликда, ресурслардан самарали ва оқилона фойдаланишни таъминловчи иқтисодий механизм сифатида ҳам муҳим аҳамиятга эга.

Шу ўринда табиий ресурсларга бой ўлкамизда улардан самарали ва оқилона фойдаланишни йўлга қўйишда табиий ресурслардан фойдаланганлик учун махсус тўловларнинг мақбул тизимининг жорий этилиши, бир томондан табиий ресурсларни даврлар бўйича тенг тақсимлаган ҳолда улардан самарали ва оқилона фойдаланиш зарурати билан ифодаланса, иккинчи томондан эса, табиий ресурсларни қайта тиклаш ва сифат ҳолатини яхшилаш учун давлат харажатларини молиялаштириш зарурати билан белгиланади.

Табиий ресурслардан фойдаланганлик учун солиқларнинг умумий моҳияти бевосита солиқларнинг иқтисодий моҳиятидан келиб чиқади. Солиқларнинг иқтисодий моҳияти давлат билан хўжалик юритувчи субъектлар ва фуқароларнинг давлат бюджети даромадларини шакллантиришдаги молиявий муносабатларида намоён бўлади. Бозор иқтисодиёти шароитида солиқлар давлат бюджетига ресурслар жалб этиш, юридик ва жисмоний шахслар иқтисодий фаолиятини давлат томонидан тартибга солишнинг асосий воситаси ҳисобланади. Солиқлар ялпи ички маҳсулот ва миллий даромадни қайта тақсимлашда иштирок этади. Уларнинг манбаи миллий даромад ҳисобланиб, ишлаб чиқариш омиллари, яъни меҳнат, капитал ва табиий ресурсларни ишлаб чиқаришга жалб этиш жараёнида янгидан яратилган қийматдан ундирилади. Солиқлар давлат томонидан ўзлаштирилиб, унинг мулкига айланади ва давлат томонидан ўз функцияларини амалга оширишда фойдаланилади.

Табиий ресурслардан самарали ва оқилона фойдаланишни таъминлашда мамлакат солиқ сиёсати муҳим аҳамият касб этади. Бу борадаги кўплаб мамлакатлар тажрибаси ўзининг муайян экологик самарадорлигини кўрсатаётганлигини ҳисобга олган ҳолда, табиий ресурс солиқлари бажарадиган вазифалар борасида ҳам турли фикрлар мавжудлигини эътироф этиш лозим. Хусусан, табиий ресурс солиқлари экологик солиқлар сифатида, амал қилиш жараёнида икки вазифани:

биринчидан, табиий ресурслар баҳосига таъсир этиш орқали, улардан самарали ва оқилона фойдаланишни рағбатлантириш;

иккинчидан, жамиятга етказилган экологик зарарлар бутун жамият ҳисобидан эмас, балки жамиятга зарар етказувчилар томонидан компенсация қилиниши лозимлиги таъкидланади⁵.

⁵ Бобылев С.Н., Ходжаев А.Ш. Экономика природопользования. Учебное пособие. –М.: ТЕИС, 1997. 206 стр.

Ушбу фикрлардан кўришимиз мумкинки, бу ерда табиий ресурс солиқлари бажариши лозим бўлган вазифаларга одилона, бозор қонун-қоидалари асосида ёндашилиб, уларнинг табиий ресурслардан самарали ва оқилона фойдаланиш вазифаси ва фискал вазифаси эътироф этилган.

Қайд этганимиздек, табиий ресурс солиқларини жорий этишдан асосий мақсад, улардан самарали ва оқилона фойдаланишни тартибга солиш ва рағбатлантиришдан иборат.

Шундан келиб чиққан ҳолда, бозор иқтисодиёти шароитида табиий ресурслардан самарали ва оқилона фойдаланишда давлат томонидан белгиланадиган иқтисодий механизмнинг таркибий қисми бўлган солиқ механизми алоҳида аҳамиятга эга. Давлат томонидан табиий ресурслардан фойдаланиш билан бевосита боғлиқ бўлган солиқларнинг жорий этилиши натижасида товар баҳосига, яъни унинг таклифига таъсир кўрсатилиб, хўжалик юритувчи субъектларнинг иложи борича табиий ресурслардан интенсив тарзда, самарали ва оқилона фойдаланиш эвазига ўзи ишлаб чиқарган товарга талаб ва таклиф мувозанатини сақлашга бўлган мойиллигини кучайтиради.

Шу ўринда қуйидаги фикрларга эътибор қаратиш мақсадга мувофиқ: “Ресурслар чекланганлигидан жамият ўз эҳтиёжини қондириш учун меҳнат унумдорлигини ошириш йўлидан боради. Ресурслар камёб бўлар экан, уларни тобора кўпроқ ишлатиш орқали эҳтиёжларни тўла қондириб бўлмайди. Шу сабабли жамият ресурсларни тежаб ишлатиш йўлига ўтади, ресурс бирлигидан кўпроқ маҳсулот олади, бунда ҳам моддий ҳам меҳнат ресурсларидан тежалади”⁶.

Юқорида қайд этилган фикрлардан ҳам кўришимиз мумкинки, жамиятда ресурслар чекланган экан, чексиз эҳтиёжларни қондиришнинг бирдан-бир воситаси улардан интенсив тарзда, тежамкорлик билан фойдаланишни талаб этади.

Солиқларнинг самарали механизмини шакллантиришнинг жаҳон амалиёти ва республикамизнинг мустақиллик йилларида бу борадаги тажрибаларидан келиб чиққан ҳолда айтишимиз мумкинки, солиқ сиёсати айни пайтда эгилувчан, мамлакат ижтимоий-иқтисодий ривожланишига монанд бўлиши лозим. Акс ҳолда солиқ сиёсати хўжалик юритувчи субъектлар ва давлат манфаатларининг уйғунлашишига эмас, балки мамлакат ижтимоий-иқтисодий ривожланишига салбий таъсир кўрсатувчи асосий омилга айланиши мумкин.

Шунингдек, бу эса ўз навбатида давлатнинг ўз олдига қўйган вазифаларини тўлиқ бажаришига имкон бермайди. Натижада ҳар икки томон манфаатлари ҳам қаноатланмайди. Шунинг учун бошқа тизимлар каби солиқ тизими ҳам

⁶ Ўлмасов А., Шарифхўжаев М. Иқтисодиёт назарияси. –Т.: Меҳнат, 1995. 44-45 бетлар.

мамлакатнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишига мутаносиб ҳолда такомиллашиб бориши ва бу жараёнда уни такомиллаштиришнинг устувор йўналишлари ишлаб чиқилиши лозим.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 3 декабрдаги “Ресурс солиқлари ва мол-мулк солиғини янада такомиллаштириш тўғрисида”ги ПФ-6121-сон фармони ер участкалари ва мол-мулкни солиққа тортишни янада такомиллаштириш, уларни баҳолаш ва ҳисобини юритишда замонавий усулларни жорий қилиш, ер ва сув ресурслари, ер қаъридан қазиб олинadиган фойдали қазилмалардан фойдаланиш самарадорлигини ошириш, шунингдек, маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг мустақиллигини янада ошириш мақсадида қабул қилинди.

Фармонга мувофиқ, 2021 йил 1 январдан бошлаб:

Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси ва вилоятлар халқ депутатлари Кенгашлари Солиқ кодекси билан белгиланadиган солиқ ставкалари асосида қишлоқ хўжалигига мўлжалланмаган ерлар учун туман ва шаҳарлар кесимида, уларнинг иқтисодий ривожланишига қараб ер солиғи ставкасига 0,5 дан 2,0 гача камайтирувчи ва оширувчи коэффициентларни қўллаган ҳолда ер солиғи ставкаларини белгилаш;

туман ва шаҳар халқ депутатлари Кенгашларига Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси ва вилоятлар халқ депутатлари Кенгашлари томонидан белгиланган, Тошкент шаҳри бўйича эса Солиқ кодексида белгиланган ер солиғи ставкаларига қишлоқ хўжалигига мўлжалланмаган ерлар учун, уларнинг ҳудудларида жойлашган даҳа, массив, маҳалла, кўча кесимида 0,7 дан 3,0 гача камайтирувчи ва оширувчи коэффициентларни киритиш ҳуқуқи берилadиган бўлди.

Шунингдек, 2021 йилда солиқ юкининг кескин ўсишига йўл қўймаслик мақсадида:

жисмоний шахслардан олинadиган ер солиғи (якка тартибдаги тадбиркорлардан ташқари) суммаси 2020 йил учун ҳисобланган солиқ суммасининг 1,3 бараваридан ошмаслиги;

2018 йилда белгиланган кадастр қиймати асосида ҳисобланган, жисмоний шахслардан олинadиган мол-мулк солиғи суммаси 2020 йил учун ҳисобланган солиқ суммасининг 1,3 бараваридан ошмаслиги белгиланди.

Бундан ташқари, фармон билан, 2021 йилда ресурс солиқлари ва мол-мулк солиқларини янада такомиллаштириш бўйича қуйидагиларни назарда тутувчи солиқ сиёсатининг асосий йўналишлари маъқулланди:

деҳқон хўжаликлари ва мева-сабзавотчилик қишлоқ хўжалиги корхоналарига ер солиғини ҳисоблашда ер солиғи ставкасини қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерлар учун ўрнатилганидек белгилаган ҳолда,

жойлашган жой ва етиштириладиган қишлоқ хўжалиги экин турлари коэффицентлари ҳамда қишлоқ хўжалиги экинзорлари норматив қийматидан келиб чиқиб ҳисоблаш тартибини жорий этиш орқали қишлоқ хўжалиги учун мўлжалланган ерларга солиқ солиш тартибини бирхиллаштириш;

барча турдаги чиқиндиларни сақлаш ва уларни утилизация қилиш учун ажратилган ер участкаларини юридик шахслардан олинадиган ер солиғи учун солиқ солиш объектидан чиқариш;

тегишли сувни ҳисоблаш ҳисоблагичлари мавжуд бўлганда, ишлаб чиқариш жараёнида агрегатларни (турбиналарни) совутиш учун сувдан фойдаланувчи юридик шахсларга сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ бўйича солиққа тортиш базасини табиий сув объектларидан олинган ва табиий сув объектларига қайтариб ташланган сув ҳажми ўртасидаги фарқдан келиб чиқиб ҳисоблаш;

коммунал хизмат кўрсатиш корхоналари учун сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ ставкаларини 2020 йил даражасида сақлаб қолиш, қишлоқ хўжалик ерларини суғориш ва балиқларни кўпайтириш (етиштириш) учун фойдаланилган сув ҳажми қисмида эса, шу жумладан деҳқон хўжаликларига 1 куб метр учун 40 сўм миқдорида ягона солиқ ставкасини белгилаш;

сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқни ҳисоблаб чиқаришда турли мақсадларда фойдаланиладиган сув ресурслари ҳажмининг ҳисобини алоҳида-алоҳида юритиш тартибини киритиш;

ер қаъридан фойдаланувчилар томонидан солиқ органларига фойдали қазилмалар захираси ҳаракати тўғрисидаги ҳисоботни ер қаъридан фойдаланганлик учун солиқ бўйича йиллик солиқ ҳисоботини тақдим этиш билан бир вақтда, солиқ тўловчининг шахсий кабинети орқали электрон кўринишда тақдим этиш тартибини белгилаш.

Солиқ юкини камайтириш мақсадида, 2021 йил 1 январдан бошлаб Тошкент шаҳри ва Тошкент вилояти ҳудудларидан ташқари, тадбиркорлик субъектлари томонидан «Хавфсиз дарё» давлат унитар корхонасига дарё ўзанларини тозалаш натижасида олинган қум-шағал материалларининг ҳар бир куб метри учун тўлов миқдори шартнома тузилган кундаги базавий ҳисоблаш миқдорининг 2 фоизидан 0,1 фоизига туширилиши;

норуда фойдали қазилмалари конларини ўзлаштириш ва уларнинг самарали қазиб олинишини таъминлаш мақсадида норуда фойдали қазилмаларни ўз ичига олган ер қаъри участкаларидан фойдаланганлик учун солиқ ставкаларини қайта кўриб чиқиш белгиланди.

Булардан ташқари, фармон билан фойдали қазилмаларни ҳақиқий қазиб олишга нисбатан қўлланиладиган ва фойдали қазилмаларни меъёрдан ортиқ

йўқотиш тўғрисидаги геологик-маркшейдерлик маълумотларининг ҳаққонийлигини назорат қилиш учун Давлат солиқ қўмитасига зарур ускуналарни харид қилган ҳолда вилоятлар солиқ бошқармаларининг штат birlikлари доирасида 3 штат birlikигача маркшейдерларни жалб қилиш;

давлат солиқ хизмати органларига ваколатли орган ва судларга ер қаъридан фойдаланувчи томонидан солиқ қонунчилиги мунтазам равишда бузилган ва (ёки) фойдали қазилмалар захираси ҳаракати тўғрисидаги ҳисобот тақдим этилмаган тақдирда лицензияни чақириб олиш ёки тўхтатиб туриш масаласи бўйича ташаббус билан чиқиш ваколоти берилди.

Фармонда белгиланган муҳим янгиликлардан яна бири, мол-мулк ва ер солиқларини кўчмас мулк (бино, иншоот ва ер участкалари) объектларининг бозор баҳосига яқин бўлган кадастр қиймати асосида ҳисоблаш тизимини босқичма-босқич жорий этилишининг белгиланганлигидир.

Унга мувофиқ, кўчмас мулк объектларининг бозор баҳосига яқин бўлган кадастр қиймати асосида мол-мулк ва ер солиқларини ҳисоблаш тизими қуйидаги икки босқичда жорий этиш:

биринчи босқичда (2021 — 2023 йиллар) — кўчмас мулк бўлган турар-жой фонди объектлари (квартира, яқка тартибдаги уй-жойлар, дала-ҳовли), шунингдек, ушбу объектлар эгаллаган ер участкаларига нисбатан;

иккинчи босқичда (2022 — 2024 йиллар) — яшаш учун мўлжалланмаган алоҳида кўчмас мулк объектлари, шунингдек, ушбу объектлар эгаллаган ер участкаларига нисбатан.

Шу муносабат билан, Вазирлар Маҳкамас, Молия вазирлиги, Давлат солиқ қўмитага, зарурат туғилганда хорижий экспертларнинг хизматига Давлат бюджети маблағлари ҳисобидан ҳақ тўлаган ҳолда уларни жалб қилиш орқали;

- кўчмас мулкни рўйхатдан ўтказиш ва кадастр тизимини модернизация қилиш учун Жаҳон банкидан имтиёзли кредитлар жалб қилишни;

-2021 йил 1 апрелга қадар халқаро молия институтлари экспертлари билан биргаликда кўчмас мулк объектларига солиқ солишни янада такомиллаштириш бўйича ер солиғи ва мол-мулк солиғини ўрнига кўчмас мулк солиғини киритишни назарда тутувчи «Йўл харитаси» ишлаб чиқиш ва Вазирлар Маҳкамасига киритиш;

- кўчмас мулк объектларининг (бино, иншоот ва ер участкалари) юридик ёки жисмоний шахс эгаллигида бўлиши эмас, балки уларнинг кадастр қийматидан ва объектнинг фойдаланиш мақсадидан келиб чиққан ҳолда солиқ солиш тартиби бирхиллаштирилиши ва ер солиғи бўйича адвалор ставкаларни киритишни;

шу билан бирга белгиланган тартибда қуйидаги лойиҳалар киритилишини:

2021 йил 1 августга қадар - кадастр қийматини максимал даражада бозор баҳосига яқинлаштиришга алоҳида эътибор қаратган ҳолда, турар жой фонди

кўчмас мулки объектларинг кадастр қийматини аниқлаш тартибини такомиллаштириш ҳамда якка тартибдаги уй-жой қуриш ва уй-жойга хизмат кўрсатиш объектлари билан банд бўлган ер участкаларининг кадастр (бозор) қийматини аниқлаш тартибини киритиш бўйича;

2021 йил 1 ноябрга қадар — яшаш учун мўлжалланмаган кўчмас мулк объектлари ва ушбу объектлар билан банд бўлган ер участкаларининг бозор баҳосига максимал даражада яқинлаштирилган кадастр қийматини аниқлаш механизмини киритиш тўғрисида ҳукумат қарори лойиҳаларини тайёрлаш;

2021 йил 1 декабрга қадар - фойдаланишга рухсат этилган ер участкалари турлари классификаторлари ва уларга бўлган ҳуқуқларни тугатиш учун асосларни назарда тутувчи Ер кодексининг янги таҳрири лойиҳасини;

-2021-2022 йилларда республиканинг қуйидаги «тажриба-синов» ҳудудларида ер участкаларидан фойдаланилишига ва капитал қурилиш объектларининг белгиланган мақсадига қараб кўчмас мулк объектларининг бозор қийматига асосланган кадастр қийматини аниқлаш бўйича эксперимент ўтказилишини:

турар ва нотурар (тижорий) жойларга мўлжалланган кўчмас мулк объектлари — Тошкент шаҳри Мирзо Улуғбек тумани;

саноат объектлари — Навоий вилояти Навоий шаҳри;

рекреацион зоналар ва алоҳида қўриқланадиган ҳудудлар объектлари — Тошкент вилояти Бўстонлиқ тумани;

қишлоқ хўжалигига мўлжалланган объектлар — Бухоро вилояти Ромитан тумани таъминлаш белгиланди.

Бунинг учун, 2021 — 2024 йиллар давомида юридик ва жисмоний шахсларга тегишли бўлган кўчмас мулкларни баҳолашни ўтказиш учун Давлат солиқ қўмитасининг асослантирилган ҳисоб-китобларига кўра Давлат бюджетидан маблағ ажратиб бориш Молия вазирлигига юклатилди.

Шу билан бирга Давлат солиқ қўмитаси ҳузуридаги Кадастр агентлигига 2022 йил 1 январга қадар кўчмас мулк объектларининг кадастр қийматини уларнинг бозор баҳосига асосланган ҳолда аниқлаш, ҳар бир эгалик қилувчига (фойдаланувчига) тегишли бўлган кўчмас мулк объектлари тўғрисида тўлиқ ва ишончли маълумотлар базасини яратиш учун ахборот тизимини такомиллаштириш, кўчмас мулк объектларини уларнинг бозор баҳосидан келиб чиққан ҳолда сифатли баҳолашдан ўтказиш методикасини ишлаб чиқиш вазифаси юклатилди.

Шунингдек, фармонда, бюджет даромадларини барқарорлаштириш мақсадида, 2021 йил 1 июлига қадар илғор хорижий тажрибани ўрганган ҳолда ўрмон хўжаликлари, балиқ овлаш хўжаликлари, овчилик хўжаликлари,

шунингдек, истироҳат боғларини солиққа тортиш бўйича таклифларни Вазирлар Маҳкамасига киритиш Молия вазирлиги ва Давлат солиқ қўмитасига юклатилди.

Президентимизнинг мазкур фармони билан айрим меъёрий ҳужжатларга жумладан Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 29 августдаги «Балиқчилик тармоғини қўллаб-қувватлаш ва унинг самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-4816-сон қарорига ўзгартириш киритилиб, унда балиқчилик хўжаликлари ва қишлоқ хўжалиги корхоналари томонидан фойдаланилган сувнинг ҳақиқатда истеъмол қилинган ҳажмини аниқлаш имкони бўлмаганда, сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ базаси белгиланган сувни истеъмол қилиш нормативларининг 50 фоизи миқдорида белгилашни 2020 йилдан қўллаш ҳуқуқи берилди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 7 сентябрдаги “ер ҳисоби ва давлат кадастрларини юритиш тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги пф-6061-сон фармони билан, ер майдонларининг ҳисоби ва давлат кадастрларини юритиш тизимини тубдан такомиллаштириш тадбирлари белгиланди.

Фармонга мувофиқ, Ўзбекистон Республикаси Ер ресурслари, геодезия, картография ва давлат кадастри давлат қўмитасининг қишлоқ хўжалиги ерлари ва экинларини мониторинг қилиш, қишлоқ хўжалиги экинларини жойлаштириш, қишлоқ хўжалиги ерларини муҳофаза қилиш бўйича давлат назоратини амалга ошириш, тупроқ бонитировкасини ўтказиш, қишлоқ хўжалиги ерларининг меъёрий қийматини аниқлаш, тупроқ унумдорлигини ошириш, тупроқшунослик, геоботаникага оид тадқиқотларни амалга оширишга доир вазифалари, функциялари ҳамда ваколатлари Қишлоқ хўжалиги вазирлигига ўтказилди.

Қишлоқ хўжалигига мўлжалланмаган ерларнинг таркибидаги ўзгаришларни ўз вақтида аниқлаш, салбий жараёнларнинг олдини олиш ва оқибатларини тугатиш мақсадида уларнинг мониторингини ўтказиш Ўзбекистон Республикасида атроф табиий муҳитнинг давлат мониторинги доирасида амалга оширилиши белгиланди.

Ўзбекистон Республикаси Ер ресурслари, геодезия, картография ва давлат кадастри давлат қўмитаси негизида Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитаси ҳузуридаги Кадастр агентлиги ташкил этилиб, Кадастр агентлигининг асосий вазифалари ҳамда фаолият йўналишлари этиб қуйидагилар белгиланди:

- кўчмас мулкка бўлган ҳуқуқларни давлат рўйхатидан ўтказиш соҳасида:

кўчмас мулкка бўлган ҳуқуқларни давлат рўйхатидан ўтказиш соҳасида ягона давлат сиёсатининг амалга оширилишини таъминлаш;

кўчмас мулкка бўлган ҳуқуқларни давлат рўйхатидан ўтказиш;

давлат ер кадастри, бинолар ва иншоотлар давлат кадастрини юритиш;

кўчмас мулкка бўлган ҳуқуқларнинг давлат рўйхатидан ўтказилишини таъминлашга ва ер участкаларининг ўзбошимчалик билан эгаллаб олинishiга йўл қўймасликка қаратилган самарали ер назоратини амалга ошириш;

- геодезия ва картография соҳасида:

геодезия ва картография соҳасида ягона давлат сиёсатининг амалга оширилишини таъминлаш;

аэрокосмик суратга олиш, топография-геодезия, картографияга оид изланишлар ҳамда тадқиқотларни, ерларни масофадан зондлаш, геодинамик тадқиқотлар маълумотлари ва материалларидан фойдаланган ҳолда картографик мониторингни амалга ошириш;

давлат картография-геодезия кадастрини юритиш;

давлат геодезия назоратини амалга ошириш;

- давлат кадастрларини юритиш соҳасида:

давлат кадастрларини юритиш соҳасида ягона давлат сиёсатининг амалга оширилишини таъминлаш;

давлат бошқаруви органлари ва маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг давлат кадастрларини юритиш соҳасидаги фаолиятини мувофиқлаштириш;

Давлат кадастрлари ягона тизимини юритиш, ҳудудлар давлат кадастрининг самарали юритилишини таъминлаш;

давлат кадастрларини юритиш тартибларига риоя қилинишини таъминлашга қаратилган самарали кадастр назоратини амалга ошириш;

- кўчмас мулкка бўлган ҳуқуқларни давлат рўйхатидан ўтказиш, геодезия, картография ва давлат кадастрларини юритиш соҳасида халқаро ҳамкорликни кенгайтириш;

- кўчмас мулкка бўлган ҳуқуқларни давлат рўйхатидан ўтказиш, геодезия, картография ва давлат кадастрларини юритиш соҳасида кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини оширишни таъминлаш.

Шу билан бирга, фармон билан, кўчмас мулкка бўлган ҳуқуқларнинг, шу жумладан ер участкасига бўлган мулк ҳуқуқи, эгалик қилиш, фойдаланиш ва ижарага олиш ҳуқуқининг вужудга келиши, ўзгариши, бошқа шахсга ўтиши, чекланиши ва бекор бўлиши фақат давлат рўйхатидан ўтказилгандан кейин кучга кириши;

кўчмас мулкка бўлган ҳуқуқни рўйхатдан ўтказиш учун ўз вақтида мурожаат этмасликда айбдор шахсларга маъмурий жавобгарлик белгиланиши;

кўчмас мулкнинг тури, тавсифи, ҳажми, қиймати ва бошқа кўрсаткичларини аниқлаш мақсадида унинг кадастр йиғмажилди тайёрланиши белгиланди.

Бундан ташқари Фармон билан, захирада турган ва янги ажратилаётган ер участкаларига кадастр йиғмажилди қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерларда - туман (Қувасой шаҳар) қишлоқ хўжалиги бўлимининг;

қишлоқ хўжалигига мўлжалланмаган ерларда - туман (шаҳар) қурилиш бўлимининг мурожаатига мувофиқ туман (шаҳар) ҳокимлигининг буюртмасига асосан тайёрланиши ҳамда ушбу харажатлар ер участкасига бўлган ҳуқуқни давлат рўйхатидан ўтказиш вақтида мазкур ер участкасига эга бўлган шахс томонидан қопланиши;

ер участкаларига бўлган ҳуқуқлар мазкур Фармон кучга киргунга қадар вужудга келган, бироқ давлат рўйхатидан ўтказилмаган бўлса, уларга кадастр йиғмажилдини тайёрлаш ҳамда кўчмас мулкка бўлган ҳуқуқни давлат рўйхатидан ўтказиш ҳуқуқ эгаларининг буюртмаларига асосан уларнинг маблағлари ҳисобидан амалга оширилиши;

давлат органлари ва ташкилотлари, хўжалик бошқаруви органлари, шу жумладан ўрмон хўжаликлари, сув хўжалиги ташкилотлари, муҳофаза қилинадиган табиий ҳудудлар, ижтимоий муассасаларга берилган ер участкаларига кадастр йиғмажилдини тайёрлаш ҳамда кўчмас мулкка бўлган ҳуқуқни давлат рўйхатидан ўтказиш балансда сақловчиларнинг буюртмаларига асосан ва уларнинг маблағлари ҳисобидан амалга оширилиши;

кадастр йиғмажилди Кадастр агентлиги томонидан шаҳодатланган кадастр муҳандислари ҳамда Кадастр агентлиги тизимидаги ташкилотлар томонидан шартнома асосида тайёрланиши;

2020 йил 1 октябрдан бошлаб, ер участкаларига бўлган ҳуқуқларнинг вужудга келиши, ўзгариши, бошқа шахсга ўтиши, чекланиши ва бекор бўлишини назарда тутувчи қарорлар, аукцион ва танлов баённомалари, нотариал тасдиқланган битимлар ҳамда бошқа ҳужжатлар Ўзбекистон Республикаси Миллий географик ахборот тизимида давлат рўйхатидан ўтказилганидан кейин кучга кириши;

давлат ер кадастри, бинолар ва иншоотлар давлат кадастрини юритиш кўчмас мулкка бўлган ҳуқуқларни давлат рўйхатидан ўтказиш орқали тўпланган маълумотлар асосида амалга оширилиши тартиблари белгиланди.

Шунингдек, Фармонда 2021 йил 1 январдан бошлаб:

ер тури, контури, чегараси ва ҳуқуқ эгалари ҳақидаги барча маълумотлар Кадастр агентлигининг онлайн геопорталига киритилиши ва онлайн геопортал Миллий геоахборот тизимида интеграция қилиниши;

ер баланси ва унинг ҳисоботи, туман (шаҳар) ер кадастри дафтари фақат Миллий геоахборот тизимида юритилиши;

Давлат кадастрлари ягона тизими Миллий геоахборот тизимида шакллантирилиши;

тегишли давлат кадастрлари маълумотлари Миллий геоахборот тизимиға фақат телекоммуникация тармоқлари орқали тўғридан-тўғри тақдим этиб борилиши белгиланди.

Бундан ташқари фармонда, ер участкаларига бўлган ҳуқуқларни давлат рўйхатидан ўтказмаслик, ер участкаларини ўзбошимчалик билан эгаллаб олиш ҳамда давлат кадастрларини юритиш тартибини бузиш билан боғлиқ маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишлар фақат Кадастр агентлиги органлари томонидан кўриб чиқилишини назарда тутувчи қонун лойиҳасини;

кўчмас мулк объектларининг давлат кадастри соҳасида давлат хизматлари нархларини қайта кўриб чиқиш, шу жумладан қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ер участкаларига бўлган ҳуқуқларни давлат рўйхатидан ўтказиш учун ундириладиган йиғимни камайтириш бўйича ҳуқуқ қарори лойиҳасини вазирлар Маҳкамасига киритиш Кадастр агентлигига юклатилди.

2021 йил 1 январдан бошлаб, қишлоқ хўжалиги ерларининг норматив қийматини аниқлаш ва қайта баҳолаш, тупроқ бонитировкаси ва тупроқ хариталарининг корректировкасини ўтказиш, суғориладиган ерларда тупроқ агрохимёвий тадқиқот ишларини бажариш ва агрохимёвий картограммалар тузиш, тупроқ (ер) мониторингини ўтказиш учун Қишлоқ хўжалиги вазирлигига юклатилди.

Иқтисодий соҳадаги кенг кўламли ўзгаришлар табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш тизимини янада такомиллаштиришни уларни ажратиш, уларнинг ҳисобини юритиш, назоратини амалга оширишнинг қулай имкониятларини яратади.

3. Ўзбекистон Республикасининг 2021 йилги бюджет-солиқ сиёсати бўйича ресурс солиқлари маъмурчилиги йўналишида солиқ қонунчилигига киритилган асосий ўзгартиришлар.

Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 30 декабрдаги «2021 йил учун Ўзбекистон Республикасининг Давлат бюджети тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни қабул қилинганлиги муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим Қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш ҳақида»ги **ЎРҚ-659-сонли Қонуни** ресурс солиқлари маъмурчилиги йўналишида солиқ қонунчилигига қуйидаги ўзгартиришлар киритилди.

1. Ер солиғи бўйича, мева-сабзавотчилик қишлоқ хўжалиги корхоналари учун мева-сабзавот маҳсулотлари эгаллаган ерлар бўйича, шунингдек деҳқон хўжаликлари учун солиқни суғориладиган ва суғорилмайдиган қишлоқ хўжалиги ерлари учун ер солиғининг базавий ставкаси ва ер участкасининг сифат характеристикаси (балл-бонитети)ни ҳисобга оладиган тузатиш коэффицентларидан келиб чиқиб ҳисоблаш тартиби бекор қилинди ва уларга

қишлоқ хўжалиги экинзорларининг норматив қийматидан келиб чиқиб тўлашга ўтказилди.

Солиқ кодексида юридик ва жисмоний шахслар учун қишлоқ хўжалигига мўлжалланмаган ерлар учун ҳудудлар кесимида (мутлақ миқдорда) базавий солиқ ставкаси белгиланади. Қишлоқ хўжалигига мўлжалланмаган ерлар учун солиқ ставкасининг аниқ миқдори қуйидаги тартибда аниқланади:

2021 йилдан бошлаб Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси ва вилоятлар халқ депутатлари Кенгашлари Солиқ кодекси билан белгиланадиган солиқ ставкалари асосида (*юридик ва жисмоний шахсларнинг*) қишлоқ хўжалигига мўлжалланмаган ерлар учун туман ва шаҳарлар кесимида, уларнинг иқтисодий ривожланишига қараб ер солиғи ставкасига **0,5 дан 2,0 гача камайтирувчи ва оширувчи** коэффициентларни қўллаган ҳолда ер солиғи ставкаларини белгилаши кўзда тутилган.

Ўз навбатида, туман ва шаҳар халқ депутатлари Кенгашларига Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси ва вилоятлар халқ депутатлари Кенгашлари томонидан белгиланган, Тошкент шаҳри бўйича эса – Солиқ кодексида белгиланган ер солиғи ставкаларига қишлоқ хўжалигига мўлжалланмаган ерлар учун, уларнинг ҳудудларида жойлашган даҳа, мавзе, маҳалла, кўча кесимида **0,7 дан 3,0 гача камайтирувчи ва оширувчи** коэффициентларни киритиш ҳуқуқига эга.

Бунда, белгиланган ер солиғи ставкасига туман депутатлар Кенгашлари томонидан **солиқ юқуни кескин ошишини олдини олиш мақсадида 0,7 дан 1,3 гача** камайтирувчи ва оширувчи коэффициентини биринчи йилларда қўллаш мақсадга мувофиқ. **Алоҳида жойлар** ва республиканинг **туристик зоналаридаги** алоҳида ер участкалари, шу жумладан жисмоний шахслар фойдаланишида бўлган **1 гектардан ортиқ** ер участкаларига **нисбатан 3,0 гача** оширувчи коэффициент қўлланилиши мумкин (*Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 15 июлдаги ПФ- 6027- сонли Фармони*).

Шунингдек, **жисмоний шахсларнинг** ер майдонлари учун олинадиган **ер солиғи** (якка тартибдаги тадбиркорлар ва туристик зоналарда жойлашган ер участкаларидан ташқари) **суммаси** 2020 йил учун ҳисобланган солиқ суммасининг **1,3 бараваридан ошмаслиги** белгиланган.

Бундан ташқари, туман ва шаҳар халқ депутатлари Кенгашлари алоҳида ер участкаларига, шунингдек туристик зоналарда жойлашган жисмоний шахслар фойдаланишида бўлган 1 гектардан ортиқ ер участкасига ер солиғини 3 бараваргача миқдорда оширувчи ставкасини белгилаш ҳуқуқига эга.

Туман ва шаҳар халқ депутатлари Кенгашлари томонидан кейинги солиқ даври учун қишлоқ хўжалигига мўлжалланмаган ер участкалари жойлашган жойдаги **солиқ органларига** солиқ ставкаларини жорий солиқ даврининг **31 декабрига қадар** тақдим этадилар.

Солиқ кодексида **юримдик шахслар** бўйича қишлоқ хўжалиги учун мўлжалланмаган ерлари учун **базавий** солиқ ставкаси, **республика хуудлари кесимида 1 гектар** учун мутлақ миқдори қуйидагича белгиланди:

Республика хуудлари	1 гектар учун базавий солиқ ставкаси, млн.сўмда
Тошкент шаҳри:	
1 зона	208,2
2 зона	166,5
3 зона	124,9
4 зона	83,3
5 зона	41,6
Қорақалпоғистон Республикаси	26,2
Андижон вилояти	33,0
Бухоро вилояти	26,7
Жиззах вилояти	26,7
Қашқадарё вилояти	26,7
Навоий вилояти	26,7
Наманган вилояти	33,0
Самарқанд вилояти	33,0
Сурхондарё вилояти	23,5
Сирдарё вилояти	20,8
Тошкент вилояти	27,6
Фарғона вилояти	26,7
Хоразм вилояти	26,7

Солиқ кодексида **жисмоний шахслар** бўйича **республика хуудлари кесимида** базавий солиқ ставкалари **мутлоқ миқдорда 1 кв.м.** учун, деҳқон хўжалигини юритиш учун берилган қишлоқ хўжалиги учун мўлжалланган ерлардан ташқари қуйидаги миқдорларда белгиланади:

Республика хуудлари	1 кв.м. учун базавий солиқ ставкаси, сўмда
----------------------------	---

Тошкент шаҳри:	
1 зона	1193,6
2 зона	1013,2
3 зона	832,6
4 зона	652,3
5 зона	471,8
Қорақалпоғистон Республикаси	245,0
Андижон вилояти	297,6
Бухоро вилояти	245,0
Жиззах вилояти	245,0
Қашқадарё вилояти	245,0
Навоий вилояти	245,0
Наманган вилояти	297,6
Самарқанд вилояти	297,6
Сурхондарё вилояти	221,6
Сирдарё вилояти	191,8
Тошкент вилояти	252,2
Фарғона вилояти	245,0
Хоразм вилояти	245,0

Юридик шахслар учун қуйидагилар эгаллаган ер қисми бўйича солиқ имтиёзлари бекор қилинди:

туристик зоналарда жойлашган, санаторий-курорт объектлари;

оналар ва болаларнинг дам олиш ҳамда соғломлаштириш жойлари, дам олиш уйлари.

Бунда, Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси ҳамда халқ депутатлари вилоятлар Кенгашларига туристик зоналарда алоҳида санаторий-курорт объектлари эгаллаган ерлар учун ер солиғининг камайтирилган ставкаларини қўллаш ёки ер солиғини тўлашдан озод қилиш ваколати берилди.

Сувни тежайдиган суғориш технологияларни жорий этиш бўйича берилган солиқ имтиёзлари бошқа турдаги сувни тежайдиган суғориш технологияларни киритиш ҳисобига кенгайтирилмоқда. 2021 йилнинг 1 январигача фақатгина томчилатиб суғориш тизимидан фойдаланаётган солиқ тўловчилар солиқ имтиёзидан фойдаланиши мумкин эди.

2021 йилнинг 1 январидан бошлаб бошқа турдаги сувни тежайдиган суғориш (ёмғирлатиб, дискрет ва бошқа (шу жумладан томчилатиб) технологияларини жорий этилган ерлар – сувни тежайдиган суғориш технологиялари жорий этилган ойнинг бошидан эътиборан беш йил муддатга ер солиғини тўлашдан озод этилмоқда. Ушбу имтиёз сувдан фойдаланиш ва сув истеъмоли соҳасидаги ваколатли органининг хулосаси асосида берилади.

Агарда, сувни тежайдиган суғориш технологиялари жорий этилган ойнинг бошидан бошлаб беш йил давомида фойдаланишга яроқсиз бўлган ёки демонтаж қилинган бўлса, солиқ имтиёзи бутун солиқ даври учун солиқни тўлаш бўйича мажбуриятларнинг тикланиши билан бекор қилинади.

Қонунчиликда оширилган солиқ ставкаларини белгилаш орқали таъсир кўрсатиш чоралари назарда тутилиши мумкин бўлган ва солиқ имтиёзлари татбиқ этилмайдиган объектлар жумласига самарали фойдаланилмаётган, балиқ кўпайтириш (етиштириш) учун мўлжалланган сунъий сув ҳавзаларини киритиш билан ер участкалари рўйхати кенгайтирилмоқда. Бу ер участкаларига ер солиғи бўйича солиқ имтиёзлари қўлланилмайди.

2. Мол мулк солиғи бўйича, Солиқ кодексининг 415-моддаси тўртинчи қисмида назарда тутилган объектларга нисбатан пасайтирилган солиқ ставкасини 0,2 дан 0,4 фоизга оширилди.

Жисмоний шахслар учун 2020 йилда амалда бўлган солиқ ставкалари 1,15 бараварига индексация қилинди. Бунда, 2021 йилда жисмоний шахслар учун 2018 йилда белгиланган кадастр қиймати асосида ҳисобланган солиқ суммаси, 2020 йилда ҳисобланган солиқ суммасига нисбатан 30 фоиздан кўп оширилмаслиги белгиланди.

Туристлик зоналарда жойлашган санаторий-курорт объектлари бўйича солиқ имтиёзлари бекор қилинди.

Бунда, Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси ва вилоятлар халқ депутатлари Кенгашлари томонидан туристик зоналарда жойлашган санаторий-курорт объектлари эгаллаган ерлар учун мол-мулк солиғини камайтирилган ставкаларини қўллаш ёки ушбу солиқларни тўлашдан озод қилиш ваколати берилди.

Кўп квартирали уйларига бевосита узвий боғлиқ бўлган автомашина турар жойлари жисмоний шахсларнинг мол-мулкига солинадиган солиқ объектига киритилди. Бундай объект солиқ базасига нисбатан 0,23 фоиз миқдоридаги солиқ ставкасида солиққа тортилиши белгиланди

3. Сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ бўйича, Солиқ ставкалари 15 фоизга, иқтисодиётнинг алоҳида тармоқлари учун эса 30 фоизга индексация қилинишини ҳисобга олган ҳолда, Солиқ кодексда белгиланмоқда.

Бунда, солиқ ставкалари коммунал хизмат кўрсатиш корхоналари учун 2020 йил даражасида сақлаб қолинди. қишлоқ хўжалик ерларини суғориш учун фойдаланилган сув ҳажми қисми ва балиқларни ўстириш (етиштириш), шу жумладан деҳқон хўжаликлари учун ягона солиқ ставкаси 1 куб.м. учун 40 сўм миқдорида белгиланди.

Белгиланган лимитлар доирасида ер усти ва ер ости манбаларидан олиннадиган сув ресурслари учун солиқ ставкалари мутлақ миқдорда бир куб метр учун қуйидаги миқдорларда белгиланади:

Т/р	Тўловчилар ва солиқ солиш объекти	1 куб метр учун солиқ ставкаси, сўмда:	
		ер усти сув ресурслари манбалари	ер ости сув ресурслари манбалари
1.	Иқтисодиётнинг барча тармоқларидаги корхоналар (бундан 2–6-бандларда кўрсатилганлари мустасно), шунингдек яқка тартибдаги тадбиркорлар	182	221
2.	Саноат корхоналари	472	564
3.	Электр станциялари ва коммунал хизмат кўрсатиш корхоналари	70	90
4.	қишлоқ хўжалик ерларини суғориш учун фойдаланилган сув ҳажми қисми ва балиқларни ўстириш (етиштириш), шу жумладан деҳқон хўжаликлари	40	40
5.	автотранспорт воситаларини ювиш учун ишлатилган сув ҳажми	1 990	1 990
6.	пиво ва винодан ташқари алкоголь маҳсулотлари ва алкогольсиз ичимликларни ишлаб чиқариш учун фойдаланиладиган сув ҳажми	25 185	25 185

Қишлоқ хўжалиги ерларини суғориш ва балиқ етиштириш (ўстириш), шу жумладан деҳқон хўжаликларида сув ўлчаш ускуналари мавжуд бўлганда, солиқ ставкасига 0,7 камайтирувчи коэффициентни ҳисобга олган ҳолда, сув ўлчаш ускуналари асосида аниқланадиган, фойдаланилган сув ҳажмига қўлланилади.

Солиқ кодексига киритилган қўшимчага мувофиқ, коллектор ва дренаж тармоқларидан ишлатиладиган сув ресурслари солиқ солиш объекти ҳисобланмаслиги белгиланди.

Қишлоқ хўжалигида, шу жумладан балиқчилик хўжаликларида сувдан фойдаланувчи шахслар учун солиқ базасини аниқлаш тартиби қуйидагиларни назарда тутган ҳолда ўзгартирилмоқда. Хусусан, сувдан фойдаланиш ва сув истеъмоли соҳасидаги ваколатли орган ҳар йили:

жорий солиқ даврининг 10 декабридан кечиктирмай қишлоқ хўжалигида, шу жумладан балиқчилик хўжалигида сув ресурсларидан фойдаланувчи юридик шахсларга солиқ базасини аниқлаш учун;

деҳқон хўжаликлари бўйича солиқни ҳисоблаш учун - солиқ органларига сувдан фойдаланиш ва сувни истеъмол қилиш жойи бўйича ҳисобот йилидан кейинги йилнинг 20 январидан кечиктирмай ишлатилиши кутилаётган сув ресурслари ҳажми тўғрисида маълумот тақдим этши белгиланди.

Сунъий сув ҳавзаларида балиқ етиштирувчи балиқчилик хўжаликлари солиқ базасини табиий ва сунъий сув объектларидан олинган ва ушбу сув объектларига қайтариб қуйиладиган сув ҳажми, бундан коллектор-дренаж тармоқларига қайтариб қуйиладиган сув ҳажми мустасно, ўртасидаги фарқдан келиб чиқиб аниқлайдилар.

Ишлаб чиқариш жараёнида сувни махсус ускуналарни (турбиналарни) совитиш учун ишлатадиган солиқ тўловчилар солиқ базасини табиий сув объектларидан махсус ускуналарни (турбиналарни) совитиш учун олинган ва табиий сув объектларига қайтариб қуйиладиган сув ҳажми ўртасидаги фарқдан келиб чиқиб аниқлайди. Ушбу норма сувнинг ҳақиқий ҳисоби ёки сувдан махсус фойдаланиш рухсатнома мавжуд бўлганда қўлланилади.

Солиқ солиш объекти ва (ёки) солиқ ставкаси турли хил бўлган бир неча турдаги фаолият билан шуғулланувчи солиқ тўловчилар бундай фаолият турлари бўйича алоҳида-алоҳида ҳисоб юритишлари шарт ва тегишли солиқ ставкалари бўйича солиқ тўлаш тартиби киритилмоқда.

4. Ер қаъридан фойдаланганлик учун солиқ бўйича киритилган ўзгартириш ва қўшимчалар.

Ер қаъридан фойдаланганлик учун солиқни ҳисоблаш ва тўлаш тартиби сақлаб қолинмоқда.

Қуйидаги фойдали қазилмалар учун 5 фоиз миқдорда, бироқ 1 куб. м учун 7 500 сўмдан кам бўлмаган миқдорда ягона солиқ ставкаси белгиланмоқда:

қурилиш қумлари (2020 йилда 5 фоиз, бироқ 1 куб. м учун 8 500 сўм бўлган);

қум-шағал аралашмаси (2020 йилда 5 фоиз, бироқ 1 куб. м учун 7 500 сўм бўлган);

қумтошлар (5 фоиз), қурилиш майда тошлар (карбонат жинслари) (2020 йилда 5 фоиз, бироқ 1 куб. м учун 10 000 сўм бўлган);

қурилиш майда тошлар (гранитлар, порфиритлар ва сланец жинслари) (2020 йилда 5 фоиз, бироқ 1 куб. м учун 10 000 сўм бўлган).

Солиқ солинадиган объектнинг номи	Солиқ ставкалари, фоизларда	
	2020 йилда	2021 йилда
Қурилиш қумлари	5%, бироқ 8 500 сўм/куб метрдан кам бўлмаган	5%, бироқ 7 500 сўм/куб метрдан кам бўлмаган
Қум-шағал аралашмаси	5%, бироқ 7 500 сўм/куб метрдан кам бўлмаган	5%, бироқ 7 500 сўм/куб метрдан кам бўлмаган
Қумтошлар	5 фоиз	5%, бироқ 7 500 сўм/куб метрдан кам бўлмаган
Қурилиш майда тошлар (карбонат жинслари)	5%, бироқ 10 000 сўм/куб метрдан кам бўлмаган	5%, бироқ 7 500 сўм/куб метрдан кам бўлмаган
Қурилиш майда тошлар (гранитлар, порфиритлар ва сланец жинслари)	5%, бироқ 10 000 сўм/куб метрдан кам бўлмаган	5%, бироқ 7 500 сўм/куб метрдан кам бўлмаган

Масалан: Тошкент вилояти Чиноз туманида фаолият кўрсатаётган хусусий корхонаси томонидан 2020 йилда 40 154 куб.метр “Қурилиш қумлари” қазиб олган ва 8 500 сўм солиқ ставкасида 341,3 млн.сўм солиқ тўлаган бўлса, 2021 йилда ҳам шу миқдорда “Қурилиш қумлари” қазиб олганда, солиқ ставкаларини унификация қилиниши натижасида (солиқ ставкаси 7 500 сўм) 301,2 млн.сўм солиқ тўлайди ёки 40,1 млн.сўм кам солиқ тўлайди.

“Навоий кон-металлургия комбинати” ДК ва “Олмалиқ кон-металлургия комбинати” АЖ учун олтин, қумуш, палладий ва мис бўйича солиқ ставкаси 15 фоиз миқдорда белгиланди.

Бошқа фойдали қазилмалар бўйича солиқ ставкалари 2020 йил даражасида сақлаб қолинди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 3 февралдаги «2017 — 2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича ҳаракатлар стратегиясини «Ёшларни қўллаб-қувватлаш ва аҳоли саломатлигини мустаҳкамлаш йили»да амалга оширишга

оид Давлат дастури тўғрисида»ги ПФ-6155-сон фармони билан тасдиқланган ДАВЛАТ ДАСТУРИ”нинг 3.3. бўлими “Солиқ ислохотларини амалиётга самарали жорий этиш, солиқ маъмуриятчилигини шаффоф йўлга қўйиш, солиқ юкини камайтириш ва соддалаштириш, шу асосда ишлаб чиқаришни ва солиққа тортиладиган базани кенгайтириш” деб номланиб унда ресурс солқлари маъмурчилигини такомиллаштириш бўйича қуйидаги тадбирлар белгиланди

Ер қаъридан фойдаланганлик учун солиқни ҳисоблаш маъмурчилигини такомиллаштириш;

Мазкур йўналишда, маҳсулотларни ноқонуний олиб кириш, ишлаб чиқариш ва сотиш ҳолатларининг олдини олиш;

алоҳида турдаги маҳсулотларнинг қонуний айланмасини таъминлаш механизмини тубдан такомиллаштириш;

ишлаб чиқариш ҳажмини, омборлардаги қолдиқларни ва маҳсулот реал вақт режимида жўнатилишини назорат қилиш механизмларини жорий этиш;

товарлар ва хизматлар турлари бўйича ягона таснифлаш тизимини жорий этиш.

IV. АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАТЕРИАЛЛАРИ

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ УЧУН ТАВСИЯЛАР

Амалий машғулот **мақсади** тингловчиларнинг назарий билимларини амалий жиҳатдан мустаҳкамлашга қаратилган. Машғулотлар республикамиздаги илғор корхона ва ташкилотларда ўтказилади ҳамда амалий фаолият билан машғул бўлган амалиётчилар билан ҳамкорликда ўтказилади. Машғулот давомида тингловчилар кадрларни инновацион бошқариш, инновацион фаолият ривожланишида ахборот – коммуникация технологияларини қўлланиши, корхоналарда инновацион фаолиятни бошқариш тажрибаси, инновацион лойиҳаларни молиялаштириш, инновацион лойиҳаларни иқтисодий самарадорлигини мониторинг қилиш, Ўзбекистонда миллий инновацион тизимнинг ривожланиши тўғрисида амалий кўникмалар ҳосил қиладилар.

1-амалий машғулот:

2020 йил бюджет солиқ сиёсатидаги ўзгаришларнинг натижадорлиги ва 2021 йил солиқ сиёсатидаги ўзгаришларнинг моҳияти

Режа

- 1. 2021 йилги солиқ сиёсатининг асосий йўналишлари**
- 2. Ўзбекистон Республикасининг 2021 йилги бюджет-солиқ сиёсатининг асосий йўналишлари ва солиқ қонунчилигига киритилган асосий ўзгартиришлар.**
- 3. 2021 йилда солиқ қонунчилигига киритилган ўзгартиришлар ва уларнинг моҳияти.**

Калит сўзлар: солиқ сиёсати, инвестиция фаолияти, солиқ имтиёзлари, солиқ сиёсатини ҳуқуқий асослари, давлат солиқ сиёсати, иқтисодий самарадорлик, давлат бюджети, солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар, давлат бюджети даромадлари, Давлат бюджети харажатлари

1. 2021 йилги солиқ сиёсатининг асосий йўналишлари

Ўзбекистон солиқ маъмуриятчилигини такомиллаштириш, солиқ юкини камайтириш ва солиқка тортиш тизимини соддалаштириш билан боғлиқ асосий чора-тадбирлар мамлакатимиз Президенти томонидан тасдиқланган “Ўзбекистон Республикаси солиқ сиёсатини такомиллаштириш концепцияси”да белгиланди. Унга мувофиқ, мамлакатимиз солиқ тизимини ислоҳ қилишда қуйидагилар устувор йўналишлар қилиб белгиланди.

- солиқ қонунчилигини максимал даражада соддалаштириш, қонун ҳужжатлардаги карама-қаршиликлар ва тўқнашувларни бартараф этиш, ҳалол солиқ тўловчилар ҳуқуқлари ва манфаатларини ҳимоя қилишни кучайтириш;

- Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодексининг меъёрий ҳужжатларининг бевосита таъсирини белгилаш, солиққа тортиш масалаларини белгиловчи барча меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларни бекор қилиш, шунингдек солиқ қонунчилигидаги ҳар қандай ўзгаришнинг фақат кейинги йилдан бошлаб кучга кириши кўзда тутилган нормаларни белгилаш;

- тадбиркорлик субъектларига солиқ юкни камайтириш, йирик ва кичик бизнес ўртасида солиқ юки даражасидаги номутаносибликни бартараф этиш;

- кичик бизнес субъектларини солиққа тортиш тизимини уларнинг фаолияти кенгайтирилишига тўсқинлик қилувчи, бизнесининг парчаланиши ва ишчиларининг ҳақиқий сонини яширишга олиб келувчи омилларни бартараф этиш мақсадида тубдан ислоҳ қилиш;

- ҳуқуқий қафолатларини кучайтириш ва алоҳида солиқ ва божхона имтиёзларининг қатъий тақикланишини таъминлайдиган механизмларни жорий қилиш, қулай рақобат муҳитини таъминлаш;

- ўхшаш солиққа тортиш базасига эга бўлган солиқларни бирлаштириш ва бирхиллаштириш орқали солиқлар ҳажмларини оптималлаштириш, шунингдек солиқ ҳисоботларини қисқартириш ва соддалаштириш, операцияларни минималлаштириш;

- солиқ тўловчилар томонидан солиқлар ва бошка мажбурий тўловларни ихтиёрий равишда тўлашни раҳбатлантирувчи механизмларни яратиш ва жорий қилиш ва шу орқали ҳуфиёна оборотини қисқартириш. солиқ ва бошка мажбурий тўловларни тўлашдан бош тортиш каби омилларни олдини олиш;

- солиқ назорати шакллари ва механизмларини такомиллаштириш, шу жумладан замонавий ахборот-коммуникация технологияларини янада кенгрок камраб оладиган, ва энг аввало, давлат органлари ўртасида ўзаро таъсир ва маълумот алмашишни кучайтириш, йирик маълумотларни ишлаш технологияларини такомиллаштириш ҳисобига амалга ошириш;

- солиққа тортиш масалалари бўйича тадбиркорлик субъектлари ва фуқароларнинг саводхонлигини ошириш, кенг тушунтириш ишларини олиб бориш ва қонунчиликни тарғибот қилишга доир чора-тадбирларни амалга ошириш;

- ўрта муддатли солиқ режалаштиришга ўтиш, солиқ қонунчилиги барқарорлиги қафолатларини кучайтириш ва республикамизнинг инвестицион жозибадорлигини юксалтириш.

Таъкидлаш жоизки, концепцияда белгиланган ҳам бир табдир ўзига хос хусусиятларга эга бўлиб, улар ижросини таъминлаш таъминлаш юзасидан солиқ қонунчилигига кириталадиган ҳар бир ўзгартириш туб маънода мамлакатимиз солиқ сиёсатидаги ислоҳотлар мазмунини ташкил этади.

Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил декабрда қабул қилинган «Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодексига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида»ги ва “2020 йил учун Ўзбекистон Республикасининг Давлат

бюджети тўғрисида”ги Қонунлари Ўзбекистон Республикаси солиқ сиёсатимизнинг 2020 йилги асосий йўналишларини белгилаб берди.

Унга мувофиқ, халқаро талабларга жавоб берадиган солиқ маъмурчилигининг барқарор солиқ тизими жорий этилди, хўжалик юритувчи субъектларнинг эркин фаолиятини кафолатловчи ҳуқуқий меъёрлар белгиланди, солиқ қонунчилигини максимал даражада соддалаштирилди, солиқ юқини камайтирилди, солиқлар ҳажми оптималлаштирилди, солиқ ҳисоботлари қисқартириб, максимал даражада соддалаштирилиб, операцион ҳаражатлар минималлаштирилди.

Жумладан, Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 9 декабрдаги “2020 йил учун Ўзбекистон Республикасининг Давлат бюджети тўғрисида”ги ЎРҚ-589-сонли Қонуни билан 2020 йил учун Ўзбекистон Республикасининг Давлат бюджетини шакллантириш ва ижро этиш билан боғлиқ муносабатларни тартибга солиниб, жорий (2020) йилда бюджет жараёни иштирокчилари ўртасидаги бюджет ваколатлари тақсимланди.

Мазкур қонунда, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарига, биринчи даражали бюджет маблағларини тақсимловчилар учун республика бюджетидан ажратиладиган маблағларни тасдиқлаш;

республика бюджетидан Қорақалпоғистон Республикаси бюджетига, вилоятлар ва Тошкент шаҳар маҳаллий бюджетларига ажратиладиган тартибга солувчи бюджетлараро трансфертлар миқдорларини тасдиқлаш ва республика бюджетидан ажратиладиган маблағларга ўзгартиришлар киритиш;

Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси, халқ депутатлари вилоятлар ва Тошкент шаҳар, туманлар ва шаҳарлар Кенгашларига тегишли равишда, Қорақалпоғистон Республикаси бюджетидан, вилоятлар ва Тошкент шаҳар маҳаллий бюджетларидан, туманлар ва шаҳарлар бюджетларидан ҳудудий бюджет маблағларини тақсимловчиларга ажратиладиган бюджет маблағларининг чекланган миқдорларини;

Қорақалпоғистон Республикаси республика бюджетидан, вилоятлар вилоят бюджетларидан ва Тошкент шаҳри шаҳар бюджетидан туманлар ва шаҳарлар бюджетларига ажратиладиган тартибга солувчи бюджетлараро трансфертларнинг чекланган миқдорларини тасдиқлаш;

Қорақалпоғистон Республикаси республика бюджети, вилоятлар вилоят бюджетлари, Тошкент шаҳри шаҳар бюджети, туманлар ва шаҳарлар бюджетлари даромадларининг прогнозини маъқуллаш ва туманлар ва шаҳарлар бюджетларига ўзгартиришлар киритиш тўғрисида қарорлар қабул қилиш:

Ўзбекистон Республикасининг “2020 йил учун Ўзбекистон Республикасининг Давлат бюджети тўғрисида”ги Қонунининг муҳим жиҳатларидан яна бири 2020 йил учун Ўзбекистон Республикасининг консолидациялашган бюджети параметрлари ҳамда 2020 йил учун Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг асосий макроиқтисодий кўрсаткичлари прогнози ва 2021-2022 йилларга мақсадли мўлжаллари қонун билан белгиланди.

Унга мувофиқ, 2020 йилда мамлакатимизда ялпи ички маҳсулот ҳажми 653 546 млрд.сўм қилиб белгиланиб, унинг ўсиш сурати 2019 йилга нисбатан 5,5 фоизни ташкил этиши.

Ўз навбатида, кейинги 2021 йил учун ялпи ички маҳсулот ҳажми 653 546 млрд.сўм қилиб белгиланиб, унинг ўсиш сурати 2020 йилга нисбатан 5,8 фоизни ва 2022 йил учун ялпи ички маҳсулот ҳажми 653 546 млрд.сўм қилиб белгиланиб, унинг ўсиш сурати 2021 йилга нисбатан 6,2 фоизни ташкил этиши белгиланган.

2020 йил учун Ўзбекистон Республикаси консолидациялашган бюджетининг жамланма параметрлари таҳлилқилинганда жорий йил учун Консолидациялашган бюджет даромадлари 158 960,1 млрд. сўмни, харажатлари эса 162 385,0 млрд.сўмни ташкил этади ва Консолидациялашган бюджет дефицити 3 424,9 млрд.сўмни ташкил этиши белгиланган.

Лекин 2020 йилда бутун дунёни ларзага келтирган тождор вирус инфекциясининг тарқалиши барча мамлакатлар иқтисодий ижтимоий ҳаётини инқироз ҳолатига келтириб қўйди. Хусусан, йирик иқтисодий салоҳиятга эга мамлакатларда ишлаб чиқариш ва истеъмол ҳажмларининг кескин қисқариши, глобал ишлаб чиқариш занжирлари ва савдо алоқаларининг издан чиқишига, халқаро молия бозорларида хом ашё товарлар нархларининг кескин пасайиши ва конъюнктуранинг ёмонлашувига сабаб бўлди

Коронавирус пандемияси ва глобал инқироз ҳолатларининг иқтисодиёт тармоқларига салбий таъсирини юмшатиш бўйича қабул қилинган фармон ва қарорлар, кўрилган амалий чора-тадбирлар натижасида ялпи ички маҳсулотнинг кескин тушиб кетиши олди олинди. 2020 йилда Республикаимиз иқтисодиёти 2019 йилга нисбатан 1,6 фоизга ўсиб, ЯИМ ҳажми 580,2 трлн. сўмни ташкил этган.

Ўзбекистон Республикаси Молия вазирининг Олий Мажлис Сенатининг еттинчи ялпи мажлисида Ўзбекистон Республикаси Давлат бюджетининг 2020 йилда Давлат бюджети даромадлари 132,9 трлн. сўмни ташкил этиб, белгиланган 128,7 трлн. сўм прогноз 103,3 фоизга ёки 4 192 млрд сўмга ошириб бажарилиб, даромадлар 2019 йил маълумотлари билан солиштирилганда 20,8 трлн. сўмга ўсган.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 19 мартдаги ПФ-5969-сон Фармонида асосан ташкил этилган Инқирозга қарши курашиш жамғармаси харажатлари Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 19 сентябрдаги ПҚ-4836-сонли қарорига асосан, коронавирус пандемияси ва глобал иқтисодий инқироз оқибатларини инобатга олган ҳолда қайта ҳисоб-китоб қилиниб, жамғарма харажатлари 13,4 трлн. сўм миқдоридан белгиланган ва 2020 йилда жамғарма маблағлари ҳисобидан жами 12 827 млрд. сўм молиялаштириш ишлари амалга оширилган. шундан:

I. Коронавирусга қарши курашиш бўйича тадбирларни молиялаштиришга - 3 962 млрд. сўм ажратилиб, ушбу маблағлар дори воситалари ва тиббий буюмлар, ҳимоя воситалари ва тест тизимлари билан таъминлаш ҳамда карантинда сақлаш, тиббиёт ходимларини моддий рағбатлантириш, республика санитария-эпидемиология хизмати томонидан ҳимоя чораларини амалга ошириш харажатларига йўналтирилган.

II. Карантин зоналарини ва коровирусни даволаш билан боғлиқ соғлиқни сақлаш объектларини қуриш, жиҳозлаш ва зарур инфратузилмани яратиш билан боғлиқ харажатлар учун 1 022,4 млрд. сўм маблағ молиялаштирилди.

III. Ижтимоий ва инфратузилма объектларини қуриш, реконструкция қилиш ва капитал таъмирлаш учун 3 422,7 млрд. сўм маблағ ажратилди. Жумладан,

IV. Аҳолини ижтимоий қўллаб-қувватлашни кенгайтиришга 1 33,4 млрд. сўм маблағ молиялаштирилди.

V. Корхоналарни молиявий қўллаб-қувватлаш учун 2 484,9 млрд. сўм, шундан бюджет ссудалари – 1 464 млрд. сўм:

VI. Маҳаллий бюджетлар ва Пенсия жамғармаси йўқотишларини қоплаш ҳамда маҳаллий бюджетларга ссудалар учун 595,4 млрд. сўм маблағ молиялаштирилди. Жумладан,

- Солиқлар бўйича берилган имтиёзлар натижасида маҳаллий бюджетларнинг йўқотишларини қоплаш учун 478,4 млрд. сўм;

- Бюджетдан ташқари Пенсия жамғармасига 117 млрд. сўм йўналтирилди.

Ўзбекистон Республикаси 2019 йил 30 декабрдаги “Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодексига ўзгартиш киритиш тўғрисида”ги ЎРҚ-599-сонли Қонуни билан жорий йилдан солиқ қонунчилигига киритилган ўзгартиришларда Солиқ қонунчилиги устуворлигини таъминлаш, маъмурчилигини такомиллаштириш, солиқ юкини камайтириш, солиқларни ҳисоблаш ва тўлаш қоидаларини соддалаштириш масалаларига жиддий эътибор қаратилиб, мазкур йўналишлар халқаро меъёрлардан келиб чиқиб қайта кўриб чиқилди.

Давлат солиқ хизмати органларининг ҳамда солиқ тўловчиларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари ҳам қайта кўриб чиқилиб, барча ҳуқуқ ва мажбуриятлар битта қонун ҳужжатида мужассамлаштирилди ва солиқ органларининг инсофли солиқ тўловчилар олдидаги мажбуриятлари оширилди.

2. Солиқ маъмуриятчилигини такомиллаштириш масалалари бўйича киритилган ўзгартиришлар.

2020 йилдан бошлаб солиқ тизимига киритилган ўзгартиришларга мувофиқ, амалдаги **13 та** солиқ ва бошқа мажбурий тўловлар қайта кўриб чиқилиб, 2020 йилдан **9 та** солиқнинг амал қилиши белгиланди ва ягона ижтимоий тўлов ўрнига - **ижтимоий солиқ**, ягона солиқ тўлови ўрнига – **айланмадан солиқ**, қатъий белгиланган солиқ ўрнига - **жисмоний шахсларнинг даромадларига, қатъий белгиланган миқдорда солиқ жорий** этилди.

Шунингдек, Солиқ кодексидан **ягона ер солиғи, давлат божи, божхона тўловлари** ва тадбиркорлик фаолиятининг айрим турлари бўйича қатъий белгиланган солиқ чиқарилди.

Қуйидагилар учун махсус солиқ режимлари бекор қилинди:

а) бозорлар учун, уларни умумбелгиланган солиқларни тўлашга ўтказган ҳолда. 2020 йил 1 январдан бошлаб бозорлар аввалги солиқ тўлаш тартиби (даромаднинг 50 фоизи) ўрнига қуйидагиларни тўлайди:

умумдавлат солиқларини (агар реализация ҳажми 2019 йилда 1 миллиард сўмдан ошган бўлса) - юридик шахслардан олинадиган ер солиғи, юридик шахсларнинг мол-мулкига солинадиган солиқ, сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ, қўшилган қиймат солиғи ва 20 фоизли оширилган ставкада фойда солиғини;

айланмадан солиқни (реализация ҳажми 2019 йилда 1 млрд. сўмдан кам бўлганда), шунингдек юридик шахслардан олинадиган ер солиғи, юридик шахсларнинг мол-мулк солиғи ва сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқни;

б) концерт-томоша фаолияти билан шуғулланувчи жисмоний шахслар учун, уларга жисмоний шахслардан даромад солиғини тўлашни киритган ҳолда.

Концерт-томоша фаолияти билан шуғулланувчи юридик шахслар учун айланмадан солиқ (реализация ҳажми 2019 йилда 1 млрд. сўмдан кам бўлганда) ёки умумбелгиланган тартибда тўланадиган солиқлар (реализация ҳажми 2019 йилда 1 млрд. сўмдан ошганда) киритилади.

Шу билан бирга, ушбу фаолиятни амалга ошириш ҳуқуқи учун олинадиган давлат божининг миқдори деярли 4 баравар камайтирилди;

в) қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқарувчилари учун, уларни умумбелгиланган солиқ тўлашга ёки айланмадан солиқ тўлашга ўтказиш билан. Шу билан бирга, ушбу тоифадаги солиқ тўловчилар учун фойда солиғининг ноль ставкаси белгиланди, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини сақлаш учун ишлатиладиган мол-мулк қисми бўйича мол-мулк солиғидан ва томчилатиб суғориш тизими жорий этилган ерлар учун ер солиғидан имтиёзлар сақлаб қолинди.

Якка тартибдаги тадбиркорлар учун декларация асосида жисмоний шахслардан олинадиган даромад солиғини тўлашни ёки 2020 йилдан бошлаб ўртача 25 фоизгача пасайтириладиган қатъий белгиланган миқдорда солиқ тўлашни танлаш ҳуқуқи берилди.

Давлат солиқ хизмати органларининг ортиқча тўланган ёки ортиқча ундирилган солиқларни ўз вақтида қайтариш бўйича жавобгарлигини ошириш мақсадида, ортиқча ундирилган солиқлар ёки молиявий санкциялар суммаларини, Марказий банкнинг қайта молиялаш ставкасидан келиб чиққан ҳолда ҳисобланган фоизларни ҳисобга олган ҳолда қайтариш билан бир қаторда, солиқ суммаларни қайтаришда ҳар бир кечиктирилган кун учун солиқ органи томонидан **солиқ тўловчига фоиз тўлаш** тартиби жорий этилди.

Унга мувофиқ, солиқ тўловчи ортиқча тўлаган солиқ суммасини ҳисобга олиш ёки қайтариш тўғрисидаги аризасини, кўрсатилган ортиқча тўланган сумма тўланган кундан эътиборан **беш йил ичида** берилиши мумкинлиги, ортиқча тўланган солиқ суммаси, солиқ тўловчига унинг ёзма аризасига биноан солиқ органи томонидан бундай ариза олинган кундан эътиборан **ўн беш кун ичида** қайтарилиши белгиланди.

Агар ортиқча тўланган солиқ суммасини солиқ тўловчига белгиланган **ўн беш кунлик муддатда** амалга оширилмаса, белгиланган муддатда қайтарилмаган сумма учун солиқ тўловчига қайтариш муддати бузилган ҳар бир календарь кун учун фоизлар ҳисобланган ҳолда қайтарилади. Ҳисобланган

фоизлар тегишли бюджет маблағлари ҳисобидан тўланади. Фоиз ставкаси қайтариш муддати бузилган кунларда амал қилган Марказий банкининг қайта молиялаштириш ставкасига тенг этиб қабул қилинади.

*Масалан солиқ тўловчи ортиқча тўланган 100,0 млн.сўмни қайтариш учун 10 март куни ариза тақдим этди. Солиқ органи солиқ тўловчининг аризасини ўрганиб чиқиб, ортиқча тўланган солиқ суммасини 1 апрель куни қайтариб берди ва натижада қайтариш учун белгиланган муддат тахминан 6 кунга кечикди. Мазкур ҳолат бўйича, 2020 йил 1 март ҳолатига Марказий банкининг қайта молиялаштириш ставкасига 16 фоиз бўлган. Демак, кунлик ставка 0,044% (16/365) кечиктирилган кунлар учун пеня миқдори 264,0 (100.0*0.044%*6) минг,сўмни ташкил этади.*

Ортиқча ундирилган солиқ суммасига фоизлар солиқ тўловчи ундан солиқ ортиқча ундирилгани факти ўзига маълум бўлган кундан ёки суднинг қарори қонуний кучга кирган кундан эътиборан **ўттиз кун ичида** мурожаат этган тақдирда ҳисобланади. Бунда, фоизлар солиқ ундирилган кундан кейинги кундан эътиборан ҳақиқий ҳисобга олинган (қайтарилган) кунга қадар ҳисобланади ва ҳисобланган фоизлар тегишли бюджет маблағлари ҳисобидан тўланади. Фоиз ставкаси Марказий банкининг шу кунлардаги амал қилаётган қайта молиялаштириш ставкасига тенг миқдорда қабул қилинади.

Бир корхонанинг солиқ мажбуриятини бошқа бир солиқ тўловчи ҳисобидан бажариш тартиби бекор қилиш мақсадида, **солиқ қарзини дебиторлар ҳисобидан ундириш тартиби 2020 йилдан бекор қилинди.**

Солиқ тўловчиларнинг солиқ кечиктириб ёки бўлиб-бўлиб тўлаш имкониятини кенгайтириш мақсадида, эндиликда республика бюджетига тўланадиган солиқларни тўлашни **кечиктириш ёки бўлиб-бўлиб тўлаш** имконияти Давлат солиқ қўмитаси, божхона органларининг таклифи бўйича Вазирлар Маҳкамаси томонидан маҳаллий бюджетлар бўйича эса маҳаллий давлат ҳокимияти органлари томонидан тақдим этилиши белгиланди.

Бунда, солиқларни бир вақтнинг ўзида тўлаш натижасида иқтисодий ночорлик (банкротлик) аломатлари юзага келиши хавфи бўлган, товарлар ва хизматларни ишлаб чиқариш ва сотиш мавсумий бўлган ҳолларда солиқларни тўлашни кечиктириш ва бўлиб-бўлиб тўлаш имконияти, қарздорлик суммасига Марказий банкнинг қайта молиялаштириш ставкаси миқдорида фоиз ҳисобланган ҳолда тақдим этилиши жорий қилинди.

Шунингдек, солиқ мажбурияти бажарилиши таъминотининг **мол-мулк гарови, банк кафолати ва кафиллик** кўринишидаги янги шакллари киритилди.

Шунингдек, янги таҳрирдаги Солиқ кодекси билан солиқ назорати шакллари қайта кўриб чиқилиб, солиқ органларига таҳликали-таҳлил асосида **камерал солиқ текширувлари, сайёр солиқ текширувларини ва солиқ аудитини** тайинлаш ҳуқуқини берадиган солиқ назоратини амалга оширишнинг янги тартиби белгиланди.

Эндиликда солиқ текширувларини ўтказиш учун номзодлар инсон омилсиз, дастлаб камида 42 та мезонлар асосида таҳлика-таҳлил (Риск-анализ) дастури ёрдамида танланади.

Таҳлика-таҳлил асосида хўжалик субъектларини хавфлилик даражасига қараб 3 та сегментга (*яшил, сариқ ва қизил йўлакларга*) ажратади ҳамда камчиликлар аниқланган тақдирда, солиқ назоратининг янги камерал текширув, сайёр текширув ва солиқ аудити ўтказилиши белгиланади.

Хавфлилик даражаси паст бўлган (*яшил йўлакча*) корхоналарга нисбатан ҳеч қачон солиқ текширувлари амалга оширилмайди ва ушбу корхоналарга юқори даражадаги солиқ хизматлари кўрсатилади.

Бу гуруҳдаги корхоналар тоифасига қайсилар киради деган савол туғилиши табиий албатта?

Булар солиқ ҳисоботларида ҳақиқий даромадларини кўрсатган ҳолда мажбуриятларини ўз муддатларида бажараётган субъектлардир.

Хавфлилик даражаси ўртача бўлган (*сариқ йўлакча*) корхоналарга нисбатан фақат камерал солиқ текшируви амалга оширилади ва ушбу корхоналарга хато камчиликларини бартараф этиш бўйича ҳисоботини тузатиш имкони берилади.

Бу тоифадаги корхоналарга солиқ ҳисобини юритишда хатоликларга йўл қўяётган ва солиқ маслаҳатига эҳтиёжи бўлганлар киради.

Хусусан: - **камерал солиқ текшируви**, солиқ тўловчининг ҳисоботини солиқ органида мавжуд маълумотлар билан таққослаш натижасида аниқланган тафовутларга солиқ тўловчи солиқ ҳисоботига тузатишлар киритиши ёки асослангандирлиги сабабларни кўрсатиши, бунда, камерал солиқ текшируви доирасида солиқ органининг мансабдор шахсига солиқ тўловчидан маълум бир солиқни ҳисоблашнинг тўғрилигини тасдиқлаш учун зарур ҳужжатларни талаб қилиш ҳуқуқи берилди.

Лекин камерал солиқ текшируви натижалари бўйича пеня ҳисобланиши ҳамда молиявий санкциялар қўлланилмайди.

- **сайёр солиқ текшируви**да солиқлар ва йиғимларни ҳисоблаб чиқариш ва тўлаш ҳамда бошқа мажбуриятлар бажарилиши масалаларида маълумот тўплаш учун солиқ тўловчининг айрим кўрсаткичларини жойига чиққан ҳолда ўрганилинади ва унинг мақсади фактларни қайд этишдан иборат бўлади.

Сайёр солиқ текширув натижалари бўйича қўшимча солиқлар ҳисобланмайди.

- **солиқ аудити** солиқларни тўлашдан бўйин товлаш хавфи юқори даражада бўлган солиқ тўловчиларда риск омилларини таҳлил қилиш асосида танланган солиқ тўловчиларда ўтказилади ва солиқ аудити натижаларига кўра қўшимча солиқлар ҳисобланиб, молиявий санкциялар қўлланилинади.

1. Қўшилган қиймат солиғи бўйича, тушум ҳажмидан қатъий назар алкоголь маҳсулотлари, шу жумладан пивони чакана сотиш бўйича турғун савдо шаҳобчалари ҳамда бозор ва савдо комплекслари қўшилган қиймат солиғини тўловчилар тоифасига ўтказилди.

Солиқ кодексининг 246-моддасига киритилган ўзгартишлар билан халқаро молиявий институтларнинг қарзлари ва ҳукумат ташкилотларининг халқаро қарзлари ҳисобидан олинган товарларни (хизматларни), шу пайтгача агар қарз шартномасида уларни солиқдан озод этиш назарда тутилган эди. Эндиликда

қарзлар ҳисобидан товарларни (хизматларни) олиб кирилатганда солиқдан озод этилиши конунда назарда тутилган бўлса, солиқ имтиёзидан фойдаланилиши мумкинлиги белгиланди.

Кодекснинг 259-моддасига киритилган қўшимча билан, эндиликда товарларни (хизматларни) реализация қилиш бўйича айланмаси ойига бир миллиард сўмдан ошмайдиган солиқ тўловчилар учун солиқ даври чорак ҳисобланадиган бўлди.

2. Акциз солиғи бўйича, Кодекснинг 283-моддасига киритилган ўзгартириш билан эндиликда акциз солиғи ставкалари Солиқ кодексида белгиланди ва унга мувофиқ, мазкур модда учта қўшимча моддалар билан тўлдирилди:

289-1-модда Тамаки маҳсулотларига солиқ ставкалари

289-2-модда алкоголь маҳсулотларига солиқ ставкалари;

289-3-модда. Нефть маҳсулотлари ва бошқа акциз тўланадиган товарлар ва хизматларга доир солиқ ставкалари.

Кодекснинг 284-моддага киритилган ўзгартиришлар билан, ишлаб чиқарувчилар томонидан туристик йўналишларда ташкил этилган дегустация ҳудудларида реализация қилинадиган табиий вино (шиша идишдагилардан ташқари) маҳсулотлари акциз солиғи объекти ҳисобланмаслиги белгиланди.

3. Фойда солиғи бўйича, 2021 йил 1 январдан бошлаб Солиқ кодекси 306-моддаси бўйича, амортизацияланадиган активнинг қиймати қайта баҳолашни ҳисобга олмаган бошланғич қийматидан ҳисобланадиган амортизация ажратмалари орқали харажатлар жумласига киритилиши белгиланди.

Шунингдек, солиқ тўловчи томонидан кейинги ҳисобот (солиқ) даврларида амортизацияланадиган активлар қийматини қайта баҳолашни амалга оширилганда, амортизация ажратмаларини ҳисоблашда солиқ солиш мақсадлари учун бундай қайта баҳолаш натижаси ҳисобга олинмайдиган бўлди.

Шу муносабат билан 306-модданинг тўртинчи қисмига амортизацияланадиган активнинг қиймати қайта баҳолашни ҳисобга олмаган бошланғич қийматидан ҳисобланадиган амортизация ажратмалари орқали харажатлар жумласига киритилиши белгиланди.

Унга мувофиқ, амортизацияланадиган активларнинг бошланғич қиймати бухгалтерия ҳисоби тўғрисидаги конунчиликка мувофиқ солиқ тўловчи томонидан капитал қўйилмалар амалга оширилган тақдирда ўзгариши;

2021 йил 1 январь ҳолатига кўра бухгалтерия ҳисоби маълумотларига асосан солиқ тўловчида мавжуд бўлган, илгари ўтказилган қайта баҳолашни ҳисобга олган ҳолда амортизацияланадиган активлар қиймати солиқ солиш мақсадида бошланғич қиймат ҳисобланиши.

2020 йил 1 январдан бошлаб солиқ тўловчи томонидан кейинги ҳисобот (солиқ) даврларида амортизацияланадиган активлар қийматини қайта баҳолаш амалга оширилганда, бундай қайта баҳолаш натижаси амортизация ажратмаларини ҳисоблашда солиқ солиш мақсадлари учун ҳисобга олинмаслиги белгиланди.

Масалан, корхона 2014 йилда мебеллар тўпламини 1 150 000 сўмга харид қилган эди. Мазкур мебеллар тўпламининг 2020 йил 1 январь ҳолатига жамланган эскириш суммаси 862 500 сўмни ташкил қилган. 2020 йил 1 январь ҳолатига мазкур мебеллар тўплами қайта баҳоланиб, унинг тикланиш қиймати 1 476 261 сўмни ташкил этган ва ўз навбатида 2020 йил давомида 1 107 196 сўмга эскириш ҳисобланиб, 2021 йил январь ҳолатига мазкур мебеллар тўпламининг қолдиқ баҳоси 369065 сўмни ташкил этади ва ушбу мебеллар тўплами 2021 йил 1 январь ҳолатига қайта баҳоланмайди.

Шунингдек, солиқ органлари томонидан олдинги ҳисобот даври асосида бўнак тўловларини ҳисобланиши сақланиб қолинган ҳолда солиқ тўловчи келгуси чоракнинг биринчи ойи **10 санасига қадар** жорий чоракда кутилаётган фойда суммасидан келиб чиққан ҳолда, бўнак тўловлари суммаси тўғрисида солиқ органларига маълумотнома тақдим этиш ҳуқуқи берилди.

Шу билан бирга, кутилаётган фойда суммаси асоссиз камайтириб курсатилган тақдирда солиқ органлари солиқ туловчилар томонидан тақдим этиладиган солиқ буйича бўнак туловлари суммаси тугрисидаги маълумотномага ўзгартиришлар киритиш ҳуқуқига эгаллиги ҳам белгиланди.

4. Жисмоний шахслардан олинадиган даромад солиғи буйича, Кодекснинг 365-моддасига киритилган ўзгартириш билан солиқни қатъий белгиланган миқдорда тўлаш хошишини билдирган якка тартибдаги тадбиркорлар учун солиққа тортиш объекти бўлиб амалга оширилаётган фаолият турини тавсифловчи физик кўрсаткичлар ҳисобланиши назарда тутилди. Ўзбекистон Республикасининг “2020 йил учун Ўзбекистон Республикасининг Давлат бюджети тўғрисида” Қонунида назарда тутилган, қатъий белгиланган солиқ ставкалари қўлланилиши билан боғлиқ алоҳида нормалар Солиқ кодекснинг **383-моддаси** куйидаги тахрирда баён этилди:

тадбиркорлик фаолиятини ижарага олинган ускуналарда ва бинода амалга оширган тақдирда, яшаш жойидаги солиқ органига ижарага берувчи тўғрисида маълумотнома (ахборот) тақдим этишга мажбур;

I ёки II гуруҳ ногиронлиги бўлган шахс ҳисобланганида фаолият туридан ва уни амалга ошириш жойидан қатъи назар, ойига қатъий белгиланган миқдордаги солиқнинг **50 фоизини**, бироқ базавий ҳисоблаш миқдорининг **50 фоизидан кўп бўлмаган миқдорда** тўлайди;

Хунарманд» уюшмаси аъзоси бўлган ва хунармандчилик маҳсулотларини (товарларини, хизматларини) ишлаб чиқариш ҳамда реализация қилишни амалга оширганида қатъий белгиланган миқдордаги солиқни тўлашдан озод этилади;

болалар ўйин автоматлари билан боғлиқ хизматларни кўрсатса, ҳар бир жихозланган жой (бирлик) учун қатъий белгиланган миқдордаги солиқни тўлайди.

Жисмоний шахсларнинг мол-мулкни ижарага беришдан олинган даромадларига **12 фоиз** миқдорида солиқ солинади.

Халқ депутатлари туманлар ва шаҳарлар Кенгашлари якка тартибдаги тадбиркорлар учун қатъий белгиланган миқдордаги солиқ суммаларига фаолият амалга ошириладиган жойларнинг хусусиятларига, шунингдек фаолият амалга

ошириладиган турларининг мавсумийлиги қараб 0,7 дан 1,3 гача камайтирувчи ёки оширувчи коэффициентлар белгилаш ҳуқуқи берилди.

Кодекснинг 385-моддасига киритилган ўзгартиришларга мувофиқ, яқка тартибдаги тадбиркор билан меҳнат муносабатларида бўлган жисмоний шахсларга алоҳида тоифадаги солиқни тўлаш бекор қилиниб, яқка тартибдаги тадбиркор билан меҳнат муносабатларида бўлган жисмоний шахслардан олинадиган солиқ солиқ агенти томонидан ҳисоблаб чиқарилади ва тўлов манбаида ушлаб қолиш тартиби белгиланди.

5. Ижтимоий солиқ бўйича, Кодекснинг 408-моддасига киритилган ўзгартиришлар билан, айрим тоифадаги жисмоний шахслар томонидан солиқни ҳисоблаб чиқариш ва тўлашнинг ўзига хос хусусиятлари қайта кўриб чиқилди ва унга мувофиқ, ушбу тоифадаги ижтимоий солиқни тўловчилар қуйидаги икки гуруҳга ажратилди:

- календарь ойида ишлаган кунлари сонидан қатъи назар ижтимоий солиқни тўловчилар;

- меҳнат стажи ҳисобланиши учун ўзини ўзи банд қилган ижтимоий солиқни тўловчилар.

Календарь ойида ишлаган кунлари сонидан қатъи назар ижтимоий солиқни тўловчилар бўлар яқка тартибдаги тадбиркорлар, улар билан меҳнат муносабатларида булган жисмоний шахслар, яқка тартибдаги тадбиркор сифатида рўйхатдан утган оила аъзоси ва унинг оила аъзолари, кишлок туманларида рўйхатдан ўтган ва фаолиятини амалга ошираётган «Хунарманд» уюшмаси аъзоси бўлган хунармандлар ҳисобланадилар ва улар ижтимоий солиқни қуйидаги микдорларда тўлайдилар:

яқка тартибдаги тадбиркорлар томонидан - **ойига базавий ҳисоблаш микдорининг бир бараваридан кам булмаган микдорда;**

яқка тартибдаги тадбиркор билан меҳнат муносабатларида булган жисмоний шахслар томонидан (яқка тартибдаги тадбиркорнинг ходимлари) **ойига базавий ҳисоблаш микдорининг 50 фоизи микдорида;**

фаолиятни юридик шахс ташкил этмаган холда, оилавий тадбиркорлик шаклида амалга оширувчи оила аъзолари томонидан:

яқка тартибдаги тадбиркор сифатида рўйхатдан утган оила аъзоси томонидан - **ойига базавий ҳисоблаш микдорининг бир бараваридан кам булмаган микдорда;**

оиланинг бошка аъзолари томонидан (бундан ун саккиз ёшга тўлмаганлар мустасно) - **ойига базавий ҳисоблаш микдорининг 50 фоизи микдорида;**

кишлок туманларида рўйхатдан утган ва фаолиятини амалга ошираётган «Хунарманд» уюшмаси аъзоси булган хунармандчилик фаолияти субъектлари томонидан ўз фаолиятининг дастлабки икки йилида ойига базавий ҳисоблаш микдорининг **50 фоизи микдорида** мажбурий тартибда тўланади.

Иккинчи гуруҳ ижтимоий солиқни тўловчилар бўлиб яъни меҳнат стажи ҳисобланиши учун ўзини ўзи банд қилган шахслар қуйидагилар ҳисобланадилар ва улар солиқни қуйидаги микдорларда тўлайдилар, меҳнат шартномаси асосида чет элда ишлаётган Ўзбекистон Республикаси фуқаролари, шунингдек

Ўзбекистон Республикаси давлат органлари ва бошқа ташкилотлар томонидан чет давлатларда ташкил этилган (очилган) савдо уйларида, ваколатхоналарда (шу жумладан юридик шахс ташкил этмасдан), ташкилотларда ишлаётган Ўзбекистон Республикаси фуқаролари томонидан йилига базавий ҳисоблаш миқдорининг камида **бир баравари миқдорида ихтиёрий тартибда**, куйидаги солиқ тўловчилар томонидан эса мажбурий тартибда тўланади:

«Уста-шогирд» мактаблари укувчилари - улар йигирма беш ёшга тўлгунига қадар ишлаган даврда;

деҳқон хўжаликлари, шунингдек майдони тўрт сотихдан кам бўлмаган деҳқон хўжалигида, томорқа ер участкасида банд бўлган ёки ушбу майдонда қорамол ёхуд эллик бошдан кам бўлмаган хонаки парранда парваришляётган жисмоний шахслар. Бунда деҳқон хўжалиги раҳбари солиқни мажбурий тартибда тўлайди, бошқа аъзолари ва кўрсатилган жисмоний шахслар эса ихтиёрий асосда тўлайди;

Солиқни тўлаш куйидагича амалга оширилади:

солиқ тўловчининг календарь ойда ишлаган кунлари сонидан қатъи назар: якка тартибдаги тадбиркорлар томонидан, ҳар ойда тадбиркорлик фаолияти амалга оширилган ойнинг **ўн бешинчи кунидан кечиктирмай**;

мехнат стажи ҳисобланиши учун ўзини-ўзи банд қилган шахслар томонидан ҳисобот йилининг 1 декабригача амалга оширилади. Бунда солиқнинг миқдори тўлов кунида белгиланган базавий ҳисоблаш миқдоридан келиб чиққан ҳолда ҳисоблаб чиқарилади.

Солиқ тўловчининг календарь ойда ишлаган кунлари сонидан қатъи назар: якка тартибдаги тадбиркорлар солиқни белгиланган солиқ ставкалари буйича жами йиллик даромад тўғрисида декларацияда кўрсатилган мехнатга ҳақ тўлаш тарзида олинган даромадлар суммасидан келиб чиқиб, бироқ энг кам миқдоридан кам бўлмаган ҳолда, солиқни ихтиёрий равишда тўлаш ҳақида жами йиллик даромад тўғрисидаги декларацияни тақдим этиш билан бир вақтда бериладиган ариза асосида тўлаш ҳуқуқи берилди.

6. Айланмадан олинадиган солиқ бўйича:

Айланмадан олинадиган солиқни ҳисоблаб чиқариш ва тўлаш тартиби сақлаб қолинди.

Шу билан бирга, Кодекснинг 461-моддасига киритилган ўзгартиришларга мувофиқ, айланмадан олинадиган солиқ татбиқ этилмайдиган тўловчилар таркиби алкоголь маҳсулотлари, шу жумладан пивони чакана сотиш бўйича турғун савдо шохобчалари ҳамда бозор ва савдо комплекслари ҳисобига кенгйди, яъни улар учун мажбурий тартибда қўшилган қиймат солиғини жорий этилди.

Шунингдек, айланмадан олинадиган солиқ бўйича асосий солиқ ставкалари сақлаб қолинган ҳолда, риэлторлик хизматини кўрсатувчи шахсларга солиқ ставкаси **25 физдан 13 фоизга камайтирилди** ва жойлашаган жойидан қатъий назар, чакана савдо соҳасидаги солиқ тўловчилар **тамаки маҳсулотлари реализациясидан** товар айланмаси бўйича **4 фоиз** миқдорида солиқ тўлашга ўтказилди.

7. Ер солиғи бўйича, мева-сабзавотчилик қишлоқ хўжалиги корхоналари учун мева-сабзавот маҳсулотлари эгаллаган ерлар бўйича, шунингдек деҳқон хўжаликлари учун солиқни суғориладиган ва суғорилмайдиган қишлоқ хўжалиги ерлари учун ер солиғининг базавий ставкаси ва ер участкасининг сифат характеристикаси (балл-бонитети)ни ҳисобга оладиган тузатиш коэффициентларидан келиб чиқиб ҳисоблаш тартиби бекор қилинди ва уларга қишлоқ хўжалиги экинзорларининг норматив қийматидан келиб чиқиб тўлашга ўтказилди.

Солиқ кодексида юридик ва жисмоний шахслар учун қишлоқ хўжалигига мўлжалланмаган ерлар учун ҳудудлар кесимида (мутлақ миқдорда) базавий солиқ ставкаси белгиланади. Қишлоқ хўжалигига мўлжалланмаган ерлар учун солиқ ставкасининг аниқ миқдори қуйидаги тартибда аниқланади:

2021 йилдан бошлаб Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси ва вилоятлар халқ депутатлари Кенгашлари Солиқ кодекси билан белгиланадиган солиқ ставкалари асосида (*юридик ва жисмоний шахсларнинг*) қишлоқ хўжалигига мўлжалланмаган ерлар учун туман ва шаҳарлар кесимида, уларнинг иқтисодий ривожланишига қараб ер солиғи ставкасига **0,5 дан 2,0 гача камайтирувчи ва оширувчи** коэффициентларни қўллаган ҳолда ер солиғи ставкаларини белгилаши кўзда тутилган.

Ўз навбатида, туман ва шаҳар халқ депутатлари Кенгашларига Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси ва вилоятлар халқ депутатлари Кенгашлари томонидан белгиланган, Тошкент шаҳри бўйича эса – Солиқ кодексида белгиланган ер солиғи ставкаларига қишлоқ хўжалигига мўлжалланмаган ерлар учун, уларнинг ҳудудларида жойлашган даҳа, мавзе, маҳалла, кўча кесимида **0,7 дан 3,0 гача камайтирувчи ва оширувчи** коэффициентларни киритиш ҳуқуқига эга.

Бунда, белгиланган ер солиғи ставкасига туман депутатлар Кенгашлари томонидан **солиқ юқуни кескин ошишини олдини олиш мақсадида 0,7 дан 1,3 гача** камайтирувчи ва оширувчи коэффициентини биринчи йилларда қўллаш мақсадга мувофиқ. **Алоҳида жойлар** ва республиканинг **туристик зоналаридаги** алоҳида ер участкалари, шу жумладан жисмоний шахслар фойдаланишида бўлган **1 гектардан ортиқ** ер участкаларига **нисбатан 3,0 гача** оширувчи коэффициент қўлланилиши мумкин (*Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 15 июлдаги ПФ- 6027- сонли Фармони*).

Шунингдек, **жисмоний шахсларнинг** ер майдонлари учун олинадиган **ер солиғи** (якка тартибдаги тадбиркорлар ва туристик зоналарда жойлашган ер участкаларидан ташқари) **суммаси** 2020 йил учун ҳисобланган солиқ суммасининг **1,3 бараваридан ошмаслиги** белгиланган.

Бундан ташқари, туман ва шаҳар халқ депутатлари Кенгашлари алоҳида ер участкаларига, шунингдек туристик зоналарда жойлашган жисмоний шахслар фойдаланишида бўлган 1 гектардан ортиқ ер участкасига ер солиғини 3 бараваргача миқдорда оширувчи ставкасини белгилаш ҳуқуқига эга.

Туман ва шаҳар халқ депутатлари Кенгашлари томонидан кейинги солиқ даври учун қишлоқ хўжалигига мўлжалланмаган ер участкалари жойлашган

жойдаги **солиқ органларига** солиқ ставкаларини жорий солиқ даврининг **31 декабрига қадар** тақдим этадилар.

8. Мол мулк солиғи бўйича, Солиқ кодексининг 415-моддаси тўртинчи қисмида назарда тутилган объектларга нисбатан пасайтирилган солиқ ставкасини 0,2 дан 0,4 фоизга оширилди.

Жисмоний шахслар учун 2020 йилда амалда бўлган солиқ ставкалари 1,15 бараварига индексация қилинди. Бунда, 2021 йилда жисмоний шахслар учун 2018 йилда белгиланган кадастр қиймати асосида ҳисобланган солиқ суммаси, 2020 йилда ҳисобланган солиқ суммасига нисбатан 30 фоиздан кўп оширилмаслиги белгиланди.

Туристлик зоналарда жойлашган санаторий-курорт объектлари бўйича солиқ имтиёзлари бекор қилинди.

Бунда, Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси ва вилоятлар халқ депутатлари Кенгашлари томонидан туристик зоналарда жойлашган санаторий-курорт объектлари эгаллаган ерлар учун мол-мулк солиғини камайтирилган ставкаларини қўллаш ёки ушбу солиқларни тўлашдан озод қилиш ваколати берилди.

Кўп квартирали уйларига бевосита узвий боғлиқ бўлган автомашина турар жойлари жисмоний шахсларнинг мол-мулкига солинадиган солиқ объектига киритилди. Бундай объект солиқ базасига нисбатан 0,23 фоиз миқдоридаги солиқ ставкасида солиққа тортилиши белгиланди

9. Сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ бўйича, Солиқ ставкалари 15 фоизга, иқтисодиётнинг алоҳида тармоқлари учун эса 30 фоизга индексация қилинишини ҳисобга олган ҳолда, Солиқ кодексига белгиланмоқда.

Бунда, солиқ ставкалари коммунал хизмат кўрсатиш корхоналари учун 2020 йил даражасида сақлаб қолинди. қишлоқ хўжалик ерларини суғориш учун фойдаланилган сув ҳажми қисми ва балиқларни ўстириш (етиштириш), шу жумладан деҳқон хўжаликлари учун ягона солиқ ставкаси 1 куб.м. учун 40 сўм миқдорида белгиланди.

Белгиланган лимитлар доирасида ер усти ва ер ости манбаларидан олинадиган сув ресурслари учун солиқ ставкалари мутлақ миқдорда бир куб метр учун қуйидаги миқдорларда белгиланади:

Т/р	Тўловчилар ва солиқ солиш объекти	1 куб метр учун солиқ ставкаси, сўмда:	
		ер усти сув ресурслари манбалари	ер ости сув ресурслари манбалари
1.	Иқтисодиётнинг барча тармоқларидаги корхоналар (бундан 2–6-бандларда кўрсатилганлари мустасно), шунингдек якка тартибдаги тадбиркорлар	182	221
2.	Саноат корхоналари	472	564
3.	Электр станциялари ва коммунал хизмат кўрсатиш корхоналари	70	90

4.	қишлоқ хўжалик ерларини суғориш учун фойдаланилган сув ҳажми қисми ва балиқларни ўстириш (етиштириш), шу жумладан деҳқон хўжаликлари	40	40
5.	автотранспорт воситаларини ювиш учун ишлатилган сув ҳажми	1 990	1 990
6.	пиво ва винодан ташқари алкоголь маҳсулотлари ва алкогольсиз ичимликларни ишлаб чиқариш учун фойдаланиладиган сув ҳажми	25 185	25 185

Қишлоқ хўжалиги ерларини суғориш ва балиқ етиштириш (ўстириш), шу жумладан деҳқон хўжаликларида сув ўлчаш ускуналари мавжуд бўлганда, солиқ ставкасига 0,7 камайтирувчи коэффициентни ҳисобга олган ҳолда, сув ўлчаш ускуналари асосида аниқланадиган, фойдаланилган сув ҳажмига қўлланилади.

Солиқ кодексига киритилган қўшимчага мувофиқ, коллектор ва дренаж тармоқларидан ишлатиладиган сув ресурслари солиқ солиш объекти ҳисобланмаслиги белгиланди.

Қишлоқ хўжалигида, шу жумладан балиқчилик хўжаликларида сувдан фойдаланувчи шахслар учун солиқ базасини аниқлаш тартиби қуйидагиларни назарда тутган ҳолда ўзгартирилмоқда. Хусусан, сувдан фойдаланиш ва сув истеъмоли соҳасидаги ваколатли орган ҳар йили:

жорий солиқ даврининг 10 декабридан кечиктирмай қишлоқ хўжалигида, шу жумладан балиқчилик хўжалигида сув ресурсларидан фойдаланувчи юридик шахсларга солиқ базасини аниқлаш учун;

деҳқон хўжаликлари бўйича солиқни ҳисоблаш учун - солиқ органларига сувдан фойдаланиш ва сувни истеъмол қилиш жойи бўйича ҳисобот йилидан кейинги йилнинг 20 январидан кечиктирмай ишлатилиши кутилаётган сув ресурслари ҳажми тўғрисида маълумот тақдим этши белгиланди.

Сунъий сув ҳавзаларида балиқ етиштирувчи балиқчилик хўжаликлари солиқ базасини табиий ва сунъий сув объектларидан олинган ва ушбу сув объектларига қайтариб қўйиладиган сув ҳажми, бундан коллектор-дренаж тармоқларига қайтариб қўйиладиган сув ҳажми мустасно, ўртасидаги фарқдан келиб чиқиб аниқлайдилар.

Ишлаб чиқариш жараёнида сувни махсус ускуналарни (турбиналарни) совитиш учун ишлатадиган солиқ тўловчилар солиқ базасини табиий сув объектларидан махсус ускуналарни (турбиналарни) совитиш учун олинган ва табиий сув объектларига қайтариб қўйиладиган сув ҳажми ўртасидаги фарқдан келиб чиқиб аниқлайди. Ушбу норма сувнинг ҳақиқий ҳисоби ёки сувдан махсус фойдаланиш рухсатнома мавжуд бўлганда қўлланилади.

Солиқ солиш объекти ва (ёки) солиқ ставкаси турли хил бўлган бир неча турдаги фаолият билан шуғулланувчи солиқ тўловчилар бундай фаолият турлари бўйича алоҳида-алоҳида ҳисоб юритишлари шарт ва тегишли солиқ ставкалари бўйича солиқ тўлаш тартиби киритилмоқда.

10. Ер қаъридан фойдаланганлик учун солиқ бўйича киритилган ўзгартириш ва кўшимчалар.

Ер қаъридан фойдаланганлик учун солиқни ҳисоблаш ва тўлаш тартиби сақлаб қолинмоқда.

Қуйидаги фойдали қазилмалар учун 5 фоиз миқдорида, бироқ 1 куб. м учун 7 500 сўмдан кам бўлмаган миқдорда ягона солиқ ставкаси белгиланмоқда:

қурилиш қумлари (2020 йилда 5 фоиз, бироқ 1 куб. м учун 8 500 сўм бўлган);

қум-шағал аралашмаси (2020 йилда 5 фоиз, бироқ 1 куб. м учун 7 500 сўм бўлган);

қумтошлар (5 фоиз), қурилиш майда тошлар (карбонат жинслари) (2020 йилда 5 фоиз, бироқ 1 куб. м учун 10 000 сўм бўлган);

қурилиш майда тошлар (гранитлар, порфиритлар ва сланец жинслари) (2020 йилда 5 фоиз, бироқ 1 куб. м учун 10 000 сўм бўлган).

Солиқ солинадиган объектнинг номи	Солиқ ставкалари, фоизларда	
	2020 йилда	2021 йилда
Қурилиш қумлари	5%, бироқ 8 500 сўм/куб метрдан кам бўлмаган	5%, бироқ 7 500 сўм/куб метрдан кам бўлмаган
Қум-шағал аралашмаси	5%, бироқ 7 500 сўм/куб метрдан кам бўлмаган	5%, бироқ 7 500 сўм/куб метрдан кам бўлмаган
Қумтошлар	5 фоиз	5%, бироқ 7 500 сўм/куб метрдан кам бўлмаган
Қурилиш майда тошлар (карбонат жинслари)	5%, бироқ 10 000 сўм/куб метрдан кам бўлмаган	5%, бироқ 7 500 сўм/куб метрдан кам бўлмаган
Қурилиш майда тошлар (гранитлар, порфиритлар ва сланец жинслари)	5%, бироқ 10 000 сўм/куб метрдан кам бўлмаган	5%, бироқ 7 500 сўм/куб метрдан кам бўлмаган

Масалан: Тошкент вилояти Чиноз туманида фаолият кўрсатаётган хусусий корхонаси томонидан 2020 йилда 40 154 куб.метр “Қурилиш қумлари” қазиб олган ва 8 500 сўм солиқ ставкасида 341,3 млн.сўм солиқ тўлаган бўлса, 2021 йилда ҳам шу миқдорда “Қурилиш қумлари” қазиб олганда, солиқ ставкаларини унификация қилиниши натижасида (солиқ ставкаси 7 500 сўм) 301,2 млн.сўм солиқ тўлайди ёки 40,1 млн.сўм кам солиқ тўлайди.

“Навоий кон-металлургия комбинати” ДК ва “Олмалиқ кон-металлургия комбинати” АЖ учун олтин, қумуш, палладий ва мис бўйича солиқ ставкаси 15 фоиз миқдорда белгиланди.

Бошқа фойдали қазилмалар бўйича солиқ ставкалари 2020 йил даражасида сақлаб қолинди.

3. 2021 йилда солиқ қонунчилигига киритилган ўзгартиришлар ва уларнинг моҳияти.

Президентимизнинг 2021 йи январ ойида Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси ва Сенатининг қўшма йиғилишида қилган мунозабатномасида 2021 йилни “Ёшларни қўллаб қувватлаш ва аҳоли саломатлигини мустаҳкамлаш йили” эълон қилди.

Президентимизнинг 2021 йил 3 февралдаги «2017 — 2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича ҳаракатлар стратегиясини «Ёшларни қўллаб-қувватлаш ва аҳоли саломатлигини мустаҳкамлаш йили»да амалга оширишга оид Давлат дастури тўғрисида»ги ПФ-6155-сон фармони билан тасдиқланган ДАВЛАТ ДАСТУРИ”нинг 3.3. бўлими “Солиқ ислохотларини амалиётга самарали жорий этиш, солиқ маъмуриятчилигини шаффоф йўлга қўйиш, солиқ юқини камайтириш ва соддалаштириш, шу асосда ишлаб чиқаришни ва солиққа тортиладиган базани кенгайтириш” деб номланиб унда қуйидаги тадбирлар белгиланди

Солиқ маъмуриятчилигини такомиллаштириш;

Сотиладиган товарларнинг ягона электрон таснифлагич тизимини ишлаб чиқиш ва онлайн назорат-касса машиналари, электрон ҳисобварақ-фактуралари, маркировкалаш тизимларига интеграциялаш;

Ер қаъридан фойдаланганлик учун солиқни ҳисоблаш маъмуриятчилигини такомиллаштириш;

Тенг рақобат шароитини яратиш ва қўшилган қиймат солиғи тўловчилар ҳуқуқларини кафолатлаш бўйича солиқ маъмуриятчилигини такомиллаштириш;

Солиқ хизматларини кўрсатишни янги босқичга чиқариш ва халқаро стандартларга мослаштириш, солиқ органларини «хизмат кўрсатувчи» юқори технологияли ташкилотга трансформация қилишни давом эттириш;

Солиқ ислохотларини амалиётга самарали жорий этиш ва солиқ маъмуриятчилигини шаффоф йўлга қўйиш ҳамда солиқ юқини камайтириш ва соддалаштириш, шу асосда ишлаб чиқаришни ва солиққа тортиладиган базани кенгайтириш бўйича белгиланган ушбу йўналишлар доирасида 11 та норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни ишлаб чиқиш ва амалиётга жорий этиш тадбирлари белгиланган.

Президентимизнинг аҳоли бандлиги ва даромадларини оширишга ҳар томонлама қўмаклашиш, ишсизликни олдини олиш, бу борада ёшлар ва хотин-қизларни, айниқса меҳнат бозорига илк бор кириб келаётган битирувчилар

бандлигини таъминлаш юзасидан янги иш ўринларини ташкил этган тадбиркорларни рағбатлантириш бўйича жорий йилнинг апрель ойида қабул қилган фармон ва қарорлари давлат дастурида белгиланган тадбирлар ижросини таъминлашда муҳим омил бўлди.

Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 20 апрельдаги “Ёшларнинг тадбиркорлик фаолиятини қўллаб-қувватлаш ва бандлигига кўмаклашиш, уларни ижтимоий ҳимоя қилиш ҳамда бўш вақтини мазмунли ташкил этишга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-6208-сонли фармони билан 2021 йил 1 майдан 2023 йил 1 январга қадар, иш берувчиларга улар томонидан 25 ёшдан ошмаган ходимлар учун тўланган ижтимоий солиқ суммасини давлат бюджетидан тўлиқ қайтариб бериш тартибининг жорий қилиниши биринчидан ёшларни иш билан таъминланишида қулай имконият бўлса, иккинчидан уларни ишга қабул қилувчиларни ёшларни ишга жалб қилишдан манфатдорлигини оширди.

Масалан, хўжалик субъекти ишлаб чиқарувчи ёки хизмат кўрсатувчи корхона 25 ёшга тўлмаган ёш мутахассисни ишга қабул қилиб, унга ўртача 3000,0 минг сўмдан ойлик иш ҳақи белгилади, амалдаги қонунчиликка мувофиқ, ходимга тўлаган ойлик иш ҳақи фондидан ойида 12 фоиз яъни 360,0 минг сўм миқдоридан ижтимоий солиқ тўлайди. Жорий этилган имтиёзга мувофиқ эндиликда хўжалик субъекти томонидан ёш ходимга тўланган ижтимоий солиқ суммаси тегишли ҳисоб-китоблар амалга оширилгандан кейин солиқ тўловчига қайтариб берилади.

Қайд этиш жоизки, мазкур имтиёзни қўлаш учун ишга олинган ёш ходимлар олти ой давомида узлуксиз меҳнат фаолиятини амалга ошириган бўлиши керак ва бунда ижтимоий солиқни қайтариш еттинчи ойдан бошлаб амалга оширилади. Ўз навбатида, мазкур имтиёз бюджет ташкилотлари, давлат корхоналари, устав жамғармаси (капитали)да давлат улуши 50 фоиз ва ундан ортиқ бўлган юридик шахсларга тадбиқ этилмайди.

Шунингдек, фармон билан тасдиқланган жадвалга мувофиқ жойларда «Ёшлар дафтари»га киритилган ишсиз ёшларни ишга қабул қилган тадбиркорлик субъектларига давлат мулкларини ижарага олишда, фармонда тасдиқланган жадвал бўйича ижара тўловларини имтиёзли миқдорларда тўлаш белгиланди.

«Ёшлар дафтари»га киритилган ишчилар сони	Давлат мулки объектининг имтиёз қўлланиладиган энг кўп майдони			
	Тошкент шаҳар (қв. м)	Нукус шаҳар ва вилоят марказлари (қв. м)	Туман марказлари (қв. м)	Бошқа худудлар (қв. м)
I. «Ёшлар дафтари»га киритилган ишсиз ёшларни ишга қабул қилганда умумий ижара майдонига нисбатан ижара тўловларини 50 фоиз миқдоридан тўлайдиган тадбиркорлик субъектлари бўйича				
5 та	60	80	100	120
6 дан — 9 гача	100	120	140	160
10 дан — 19 гача	200	240	280	300
20 ва ундан ортиқ	250	280	300	320

II. Ишлаб чиқариш соҳасида фаолият юритаётган ва ходимлар умумий сонининг камида 70 фоизи «Ёшлар дафтари»га киритилган ёшлар бўлган, давлат мулки объектлари учун ижара ҳақи тўловидан 5 йилга озод этиладиган тадбиркорлик субъектлари бўйича

10 гача	100	120	140	160
10 дан — 19 гача	140	160	180	200
20 дан — 29 гача	180	200	220	240
30 ва ундан ортиқ	220	240	260	280

Ушбу жадвалнинг I қисми бўйича «Ёшлар дафтари»га киритилган ишсиз ёшлар ишга қабул қилинганда умумий ижара майдонига нисбатан ижара тўловларини 50 фоиз миқдоридан тўлайдиган тадбиркорлик субъектлари учун имтиёзли майдон белгиланди.

Масалан, Тошкент шаҳрида фаолият юритувчи тадбиркорлик субъекти агар «Ёшлар дафтари»га киритилган 5 нафар ишсиз ёшларни ишга қабул қилган бўлса, мазкур тадбиркорлик субъекти 60, м² гача бўлган ижара майдони учун ижара тўловини 50 фоиз камайтирилган ставкада тўлайди. Демак тадбиркорлик субъекти агар ижара шартномаси бўйича 100 м² давлат мулкини ижарага олган бўлса ва 5 та нафар «Ёшлар дафтари»га киритилган ишсиз ёшларни ишга қабул қилган бўлса 60 м² учун, агарда 6 нафардан 9 нафаргача ходимни ишга олган бўлса 100 м² учун ижара тўловининг 50 фоизини тўлашдан озод қилинади.

Қайд этиш лозимки мазкур жадвалда келтирилган шартлар бўйича республикамиз ҳудудлари бўйича ҳам «Ёшлар дафтари»га киритилган ишсиз ёшларни ишга олган тадбиркорлик субъектлари учун ижара тўловининг имтиёзли майдон ҳажмлари белгиланган.

Бундан ташқари, мазкур жадвалнинг II қисмида эса ишлаб чиқариш соҳасида фаолият юритаётган ва ходимлар умумий сонининг камида 70 фоизи «Ёшлар дафтари»га киритилган ёшлар бўлганида, давлат мулки объектлари учун ижара тўловидан 5 йилга озод этиладиган тадбиркорлик субъектлари ишга олиниши лозим бўлган ходимлар сони ва имтиёзли майдон ҳажмлари белгиланган.

Масалан, жадвалнинг II қисмига мувофиқ, масалан Тошкент шаҳрида ишлаб чиқариш соҳасида фаолият юритаётган тадбиркорлик субъектининг жами ходимлар сони 15 киши бўлиб, ушбу корхона 150 м² майдонга эга давлат мулкини ижарага олган бўлса ва корхонада ишловчи ходимларнинг 11 тасини (70 фоизи) «Ёшлар дафтари»га киритилган ёшлар ташкил қилса, мазкур ҳолатда ушбу корхона ижарага олган давлат мулкининг 100 м² учун ижара ҳақи тўловидан 5 йил муддатгача озод этилади.

Шунингдек фармонда, «Ёшлар дафтари»га киритилган ёшларни тадбиркорлик фаолиятини бошлаши ва ўзини ўзи банд қилиши учун зарур бўлган асбоб-ускуналар ва меҳнат қуроолларини харид қилиши учун базавий ҳисоблаш миқдорининг 40 бараваридан кўп бўлмаган миқдорда «Ёшлар дафтари» жамғармалари ҳисобидан субсидия ажратилиши белгиланди.

Масалан, «Ёшлар дафтари»га киритилган ёш йигит ёки қиз тадбиркорлик фаолиятини бошлаши учун зарур асбоб-ускуналар ва меҳнат қуроолларини харид қилиши учун 20,0 миллион сўм маблағ лозим бўлса, шундан базавий ҳисоблаш

миқдорининг 40 баравари яъни 9 800000 сўми (254000*40) «Ёшлар дафтари» жамғармалари ҳисобидан субсидия ажратилиши белгиланган.

Шунингдек фармонда, 2021 йил 1 июндан бошлаб «Ёшлар дафтари»га киритилган ёш тадбиркорларнинг тадбиркорлик фаолиятини бошлашлари учун бино ва иншоотларни ижарага олганда, бир йиллик ижара харажатларининг 30 фоизи, бироқ базавий ҳисоблаш миқдорининг 25 бараваригача бўлган миқдори «Ёшлар дафтари» жамғармалари ҳисобидан компенсация қилиниши белгиланди.

Масалан, ёш тадбиркор тадбиркорлик фаолиятини бошлаш учун бошқа бир тадбиркордан 50 м² майдонга эга бўлган бинони бир йиллик муддатга йиллик 20.0 млн.сўмга ижарага олди. Иритилаётган ўзгартириш бўйича ушбу тадбиркорни қўллаб-қувватлаш мақадида, ижара тўловининг 30 фоизини яъни 6,0 млн.сўми (20,0*30%) бироқ базавий ҳисоблаш миқдорининг 25 бараваригача яъни 6125000 сўмгача (25*245000) бўлган миқдори «Ёшлар дафтари» жамғармалари ҳисобидан компенсация қилинади.

Ўз навбатида фармонда, профессионал таълим ташкилотларида таҳсил олаётган «Ёшлар дафтари»га киритилган ёшларни ишлаб-чиқариш ёки хизмат кўрсатиш корхоналарида амалиёт ўташ учун юборилган вақтида, бироқ олти ойдан кўп бўлмаган муддатда профессионал таълим ташкилотлари томонидан Давлат бюджети маблағлари ҳисобидан базавий ҳисоблаш миқдорининг икки баравари миқдорида ойлик субсидия ажратилиши белгиланди.

Масалан Тошкент қурилиш техникуми мазкур техникумда таҳсил олаётган ва «Ёшлар дафтари»га киритилган ўқувчини қурилиш корхонасига амалиёт ўташ учун олти ойдан кўп бўлмаган муддатга, айтайлик беш ой муддатга юборган бўлса, бунда техникум ҳисобидан ойига 900 сўм (245000*2) жамибеш ой учун 4500.0 (900*5) минг сўм субсидия ажратилади.

Бундан ташқари фармонда 2021 йил 1 июндан бошлаб «Бир миллион дастурчи» лойиҳаси доирасида ўқув курсларини муваффақиятли тугатиб сертификат олган ёшларга компьютерлар (шу жумладан, Ўзбекистон Республикасида ишлаб чиқарилмаган) харид қилишлари учун базавий ҳисоблаш миқдорининг 25 бараваридан кўп бўлмаган миқдорда истеъмол кредитлари ажратилиши белгиланиб, мазкур истеъмол кредитларини ажратиш АТ «Халқ банки», АТ «Алоқа банк» ва «Микрокредитбанк» АТБ томонидан амалга оширилиши ва истеъмол кредитлари бўйича фоиз тўловлари Давлат бюджетидан Ёшлар ишлари агентлигига ажратилган маблағлар ҳисобидан компенсация қилиниши;

«Ёшлар дафтари»га киритилган ёшларнинг хорижий тиллар ва умумтаълим фанлари бўйича нодавлат таълим ташкилотларида ўқиш харажатларининг 50 фоизи, бироқ умумий ҳисобда базавий ҳисоблаш миқдорининг 5 бараваригача бўлган миқдори ҳамда улар бўйича миллий сертификатлар олиш учун ўтказиладиган имтиҳонларни топшириш харажатларини Ёшлар ишлари агентлигига Давлат бюджетидан ажратилган маблағлар ҳисобидан компенсация қилиниши;

«Меҳрибонлик» уйлари тарбияланувчилари ҳамда «Ёшлар дафтари»га киритилган ёшларнинг ҳайдовчилик курсларида ўқиш харажатлари базавий

ҳисоблаш миқдорининг 4 баравари миқдоригача ва сафарбарлик чақируви резерви хизмати бадали Давлат бюджетидан Ёшлар ишлари агентлигига ажратилган маблағлар ҳисобидан қопланиши;

хусусий корхона ва ташкилотларга ишга қабул қилинган ҳамда фаолият бошлаганига олти ойдан ошмаган «Ёшлар дафтари»га киритилган ёшларни қайта тайёрлов курсларида ўқитиш билан боғлиқ бўлган харажатларнинг базавий ҳисоблаш миқдорининг 4 бараваригача бўлган қисми мазкур хусусий корхона ва ташкилотларга Давлат бюджетидан Ёшлар ишлари агентлигига ажратилган маблағлар ҳисобидан компенсация қилиниши белгиланди.

Шунингдек, 2021 йил 1 майдан бошлаб ётоқхона билан қамраб олинмаган ва ўзига, шу жумладан ота-онаси (қонуний вакиллари)га тегишли бўлмаган уйда ижара ҳуқуқи асосида яшайдиган давлат олий таълим муассасалари талабаларининг 60 фоизига улар томонидан тўланадиган ойлик ижара тўловининг 50 фоизи Давлат бюджети ҳисобидан қоплаб берилиши белгиланди.

Бунда, ижара тўловининг қоплаб бериладиган қисми Тошкент шаҳрида — базавий ҳисоблаш миқдорининг 1 баравари, қолган ҳудудларда — базавий ҳисоблаш миқдорининг 0,5 бараваридан ошмаслиги лозим;

ижара тўловининг қоплаб бериладиган қисми биринчи навбатда эҳтиёжманд оила фарзандларига, ўрناق кўрсатган ва фаол талабалар учун қоплаб берилади;

олий таълим муассасалари томонидан уларнинг бюджетдан ташқари маблағлари ҳисобидан ижара ҳуқуқи асосида яшайдиган бошқа талабаларга ҳам ойлик ижара тўловининг бир қисми қоплаб берилиши белгиланди.

Фармон билан, Ёшлар ишлари агентлигида юридик шахс мақомига эга бўлмаган “Ёшларга оид давлат сиёсатини қўллаб-қувватлаш жамғармаси” ташкил этилиб, Давлат бюджетидан ажратиладиган маблағлар, агентлик ва унинг ҳудудий бўлинмалари ҳузуридаги корхона, муассаса ва ташкилотлар ихтиёрида солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар тўланганидан кейин қоладиган соф фойданинг бир қисми, жисмоний ва юридик шахсларнинг хайрия маблағлари, халқаро молия институтлари ва хорижий ташкилотларнинг грантлари, вақтинча бўш турган маблағларни тижорат банкларининг депозитларига жойлаштиришдан олинган даромадлар ҳамда қонунчилик ҳужжатлари билан тақиқланмаган бошқа манбалар жамғарма даромадларининг манбалари этиб белгиланди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 21 апрель, “Тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш тизимини такомиллаштириш, ишбилармонлик муҳитини янада яхшилаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-5087-сон қарорида, тадбиркорликни ривожлантиришга оид ислохотларни изчил давом эттириш, тадбиркорларни қўллаб-қувватлаш механизмларини кенгайтириш, уларни зарур молиявий ва инфратузилмавий ресурслар билан таъминлаш масалаларида қўшимча тадбирларни белгилашни назарда тутилди.

Қарорга мувофиқ, 2021 йил 1 июндан бошлаб тадбиркорлик субъектларига қуйидаги солиқ ва божхона имтиёзлари белгиланди:

уч йилдан ортиқ вақтдан буён фаолият кўрсатаётган ҳамда ҳисобланган солиқларни муддатида тўлаб келган, лекин молиявий аҳволига кўра солиқ қарзини тўлаш имкониятига эга бўлмаётган тадбиркорлик субъектларига солиқларни бўлиб-бўлиб тўлаш;

уч йилдан ортиқ вақтдан буён товарларни импорт қилиш билан шуғулланаётган, божхона тўловлари бўйича мажбуриятларини бажариб келган, лекин молиявий аҳволига кўра тўловларни белгиланган муддатда тўлаш имкониятига эга бўлмаётган ташқи иқтисодий фаолият иштирокчиларига божхона тўловларини бўлиб-бўлиб тўлаш ҳуқуқи берилади.

Бунда, ушбу тартиб бўйича гаровсиз бўлиб-бўлиб тўланадиган солиқ ёки тўловлар суммаси тадбиркорлик субъекти томонидан охириги уч йил давомида тўланган солиқ ёки божхона тўловлари суммасининг 50 фоизидан ошмаган миқдорида бўлиб-бўлиб тўланадиган солиқ ёки тўловлар суммасига берилади.

Масала, тадбиркорлик субъекти томонидан охириги уч йилда тўланган солиқ ёки тўловлар суммаси тахминан уч млрд бўлиб, лекин кечиктириб тўланадиган солиқ ва тўловлар суммаси 5 млрд.сўм бўлса, бўлиб-бўлиб тўланадиган солиқ ёки тўловлар суммаси 1,5 млрд.сўм (3,0млрд.сўм : 2) миқдорида белгиланади.

Шунингдек, 2021 йил 1 майдан бошлаб чет элдан хорижий валютадаги тушум тушиши кечиктирилишига йўл қўйган экспорт қилувчилар ва «эркин муомалага чиқариш» божхона режимида товарларни республикага олиб кириш ва расмийлаштиришни, ишларни бажариш ёки хизматлар кўрсатишни ўз вақтида таъминламаган импорт қилувчилар учун қонунчиликда белгиланган жарима миқдорлари икки бараварга камайтирилди.

2021 йил 1 май ҳолатига шаклланган ташқи савдо операциялари бўйича муддати ўтган дебитор қарздорлик учун хўжалик юритувчи субъектларга жарималар қўллаш тўхтатилди ва дебитор қарздорлик вужудга келиш муддатлари 2021 йил 1 майдан бошлаб янгидан ҳисобланадиган бўлди.

2021 йил 1 майдан бошлаб, “Тадбиркорлик фаолиятини қўллаб-қувватлаш давлат жамғармаси” томонидан Марказий банк асосий ставкасининг 1,75 бараваридан ошмаган миқдордаги фоиз ставкаси билан кичик тадбиркорлик субъектларига миллий валютада бериладиган кредитлар бўйича фоиз харажатларини қоплаш учун компенсация, унинг белгиланган миқдорларини сақлаб қолган ҳолда, тақдим этилиши белгиланди.

Масалан, 2021 йил 1 май ҳолатига Марказий банк асосий ставкаси 14 фоиз бўлса, унинг 1,75 баробари 24,5 фоизни (14*1,75) ташкил этади. Агар тадбиркорлик субъекти банкдан 5,0млрд.сўм кредитни йиллик 28,0% ставкада олган бўлса, тадбиркорлик субъектига ушбу кредит фозининг 24,5 фоизлик харжатлар қисми қоплаб берилади.

Шунингдек, «Ижтимоий ҳимоя ягона реестри» ахборот тизимида рўйхатга олинган фуқароларга тадбиркорлик ташаббусларини амалга ошириш учун кредит миқдорининг 75 фоизигача, бироқ базавий ҳисоблаш миқдорининг 150 бараваридан ортиқ бўлмаган миқдорда тижорат банклари кредитлари бўйича кафиллик берилади;

Масалан, «Ижтимоий ҳимоя ягона реестри» киритилган тадбиркорлик субъекти кредит расмийлаштирган вақтда 36750,0 (150*245000) минг сўмгача жамғарма томонидан кафиллик берилиши белгиланди.

Асосийси, тадбиркорлик субъектларига банк кредитлари бўйича компенсация ва кафилликлар кредит шартномалари сонидан қатъи назар берилиши ва бунда, компенсациялар тақдим этилаётган кредитларнинг умумий суммаси 10 млрд сўмдан, кафилликларнинг умумий суммаси эса 8 млрд сўмдан, бироқ умумий кредит суммасининг 50 фоизидан ошмаслиги белгилаб қўйилди.

Қарорда, Экспортни рағбатлантириш агентлигига, экспорт қилувчилар томонидан товарлар улар бўйича тўловларни кечиктириб тўлаш шарти билан экспорт қилинганда, уларнинг айланма маблағларини тўлдириш учун револьвер кредитларни молиялаштириш мақсадларида тижорат банкларига молиявий ресурслар тақдим этиш, ушбу ресурслар ҳисобидан кредитлар тўловлар кечиктирилган муддатга ва экспорт қилинаётган маҳсулотлар қиймати миқдорида, бироқ 3 миллион АҚШ доллари эквивалентидан кўп бўлмаган миқдорда, йиллик 4 фоизли ставка (шундан, 2 фоизи банк маржаси) билан ажратилиши белгиланди.

Масалан, тадбиркорлик субъекти ишлаб чиқарган товарларини экспорт қилганда, ушбу экспорт учун тўловлар кечиктириб тўланиши шартномада белгиланган бўлса, бундай шароитда ушбу тадбиркорлик субъектининг айланмалар маблағларини тўлдириш учун Экспортни рағбатлантириш агентлиги тижорат банкларига молиявий ресурслар ҳисобидан кредит тўловлари қанча муддатга кечиктирилган бўлса, масалан агар тўловлар уч ойгача кечиктирилган бўлса демак уч ойгача экспорт қилинган маҳсулотлар қиймати миқдорида агар экспорт миқдори 1,0 млрд сўмга бўлса, шу бир млрд.сўмга, бироқ 3 миллион АҚШ доллари эквивалентидан кўп бўлмаган миқдорда, йиллик 4 фоизли ставкада кредит ажратиши белгиланди.

Ўз навбатида, якка тартибдаги тадбиркорларга ҳам “Тадбиркорлик фаолиятини қўллаб-қувватлаш давлат жамғармаси”нинг кафиллик ва компенсацияларидан фойдаланиш ҳуқуқига эгаллиги фармонда белгилаб қўйилди..

Шунингдек, фармонда оилавий тадбиркорликни ривожлантириш дастурлари доирасида ажратилаётган кредитларнинг 70 фоизи кичик бизнес лойиҳаларига, 30 фоизи устувор равишда ўзини ўзи банд қилишга йўналтирилиши, ажратиладиган маблағларнинг камида 15 фоизи жойларда, айниқса шаҳарларда хизмат кўрсатиш соҳасида кичик лойиҳаларни молиялаштиришга қаратилиши белгиланди.

Фармоннинг яна бир муҳим жиҳати, 2021 йил 1 июндан бошлаб инфратузилмага яқин жойларда, шу жумладан республика аҳамиятидаги йўлларга туташ бўлган, белгиланган тартибда тасдиқланган рўйхат бўйича унумдорлиги паст, фойдаланишда бўлмаган қишлоқ хўжалиги ерларини саноат ва хизмат кўрсатиш объектларини барпо этиш учун лойиҳа асосида инвесторларга «E-IJRO AUKSION» савдо майдончасида электрон онлайн-аукцион орқали ажратилишига рухсат этилди.

Шу билан бирга, жойларда халқ депутатлари туман (шаҳар) Кенгашларига олис ва чекка ҳудудларда жойлашган ер участкасидан доимий фойдаланиш ҳуқуқини аукционга қўйишда уларнинг бошланғич нарҳини 50 фоизгача камайтириш;

Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси ва халқ депутатлари вилоятлар Кенгашларига ер участкасидан доимий фойдаланиш ҳуқуқини аукционга қўйишда бошланғич нарҳга чегирма белгиланадиган олис ва чекка ҳудудлар чегараларини белгилаш ваколатлари берилди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2021 йилда янги иш ўринларини ташкил этиш ва аҳоли бандлигига кўмаклашиш бўйича давлат дастури тўғрисида”ги ПҚ-5094-сон қарори билан аҳоли бандлиги ва даромадларини оширишга ҳар томонлама кўмаклашиш, меҳнат бозорига илк бор кириб келаётган битирувчилар бандлигини таъминлаш бўйича янги таъсирчан механизмларни жорий этиш, шунингдек, янги иш ўринларини ташкил этган тадбиркорлик субъектлари рағбатлантириш тадбирлари белгиланди.

Мазкур қарор билан, 2021 йилда янги иш ўринларини ташкил этиш ва аҳоли бандлигига кўмаклашиш бўйича давлат дастури тасдиқланди ва унда 2021 йилда 457 127 та доимий янги иш ўринларини ташкил этиш бўйича прогноз кўрсаткичлари ва 2021 йилда меҳнат органлари томонидан 513 575 нафар фуқаро бандлигига кўмаклашиш ва иш берувчиларни рағбатлантириш бўйича кўрсатиладиган хизматларнинг прогноз кўрсаткичлари тасдиқланди.

Шу билан бирга Бандликка кўмаклашиш давлат жамғармаси маблағлари ҳисобидан 2021 йилда аҳоли бандлигига кўмаклашишга:

субсидиялар ажратиш учун — 92,3 млрд сўм;

ишсизлик нафақалари тўлаб бериш учун — 65,1 млрд сўм;

касбга тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малака ошириш харажатларини қоплаш учун — 40,6 млрд сўм;

янги иш ўринлари ташкил этишни назарда тутувчи кичик лойиҳаларни амалга ошириш учун тижорат банкларига ажратиладиган ресурслар учун — 125 млрд сўм маблағлар ажратилиши белгиланди.

Қарорнинг яна бир аҳамиятли жиҳати шундаки, Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлигига «Ягона миллий меҳнат тизими» идоралараро дастурий-аппарат комплексининг Молия вазирлиги, Давлат солиқ қўмитаси ва Давлат статистика қўмитаси ахборот тизимлари билан интеграция қилиш ва унда:

меҳнат стажи учун ижтимоий солиқ тўлаган шахслар тўғрисидаги маълумотлар ҳар ой якуни бўйича ҳисобот ойдан кейинги ойнинг бешинчи санасига қадар;

ташкил этилган иш ўрнида банд бўлган жисмоний шахслардан (якка тартибдаги тадбиркорлардан) олинадиган даромад солиғи ёки ижтимоий солиқ ҳамда норасмий фаолият кўрсатаётган яширин иш ўринларини расмийлаштириш, шунингдек, ўзини ўзи банд қилган шахслар тўғрисидаги маълумотлар ҳар ой якунига қадар;

юрдик шахслар томонидан янги ташкил этилган ва қисқартирилган иш ўринлари сони тўғрисидаги ойлик, чораклик, йиллик маълумотлар (кичик корхона ва микрофирмалардан ташқари) ҳисобот ойдан кейинги ойнинг бешинчи санасига қадар акс этирилишини таъминлаш белгиланди.

Хулоса қилиб айтганда, мамлакатимизда тадбиркорлик фаолиятини ривожлантириш, ёшларни касб-хунарга ўратиш ва уларни меҳнат бозорида бандлигини таъминлаш механизмлари такомиллаштириш юзасидан юртбошимиз томонидан белгилаб берилган янги рағбатлантириш мнормаларининг амалиётга жорий этилиши, тадбиркорликни ривожлантиришга оид ислохотларни изчил давом этиришда, тадбиркорларни зарур молиявий ва инфратузилмавий ресурслар билан таъминлаш муҳим услубий ва иқтисодий омиллари бўлиб хизмат қилади.

2-мавзу. Яширин иқтисодиётни қисқартириш ва бюджет даромадларини барқарорлаштиришда солиқ маъмурчилиги аҳамиятини ошириш масалалари

Режа:

- 1. Яширин иқтисодиёти ҳақида тушунча, унинг келиб чиқиш сабаблари, жамиятга таъсири.**
- 2. Дунё миқёсида яширин иқтисодиётнинг улуши ва Ўзбекистон иқтисодиётига яширин иқтисодиётнинг таъсири.**
- 3. Ўзбекистонда яширин иқтисодиётни баргараф этиш бўйича амалга оширилаётган тадбирлар.**
- 4. Солиқ соҳасида яширин иқтисодиётнинг олдини олиш йўллари.**

1. Яширин иқтисодиёти ҳақида тушунча, унинг келиб чиқиш сабаблари, жамиятга таъсири.

Мамлакат иқтисодиётини тараққий этиришда, аввало иқтисодий хавфсизликни таъминлаш учун унга таҳдид солувчи кучларни баргараф этиш лозим бўлади. Иқтисодий хавфсизликка бўлаётган таҳдидлар орасида кўпроқ аҳамият эгаллагани иқтисодий муносабатларнинг жиноийлашуви, жиноий тизимнинг давлат иқтисодий сиёсатини ўз манфаатларига бўйсиндириш тенденцияси ҳисобланади.

Айнан шунинг учун ҳам жиноий хуфиёна (яширин) иқтисодиётни аниқлаш, шаклланишининг олдини олиш ва унинг улушини пасайтириш ҳозирги замон иқтисодий сиёсатининг ўта долзарб муаммоларидан бири бўлиб, уни зудлик билан ҳал этиш учун комплекс чоратадбирларни кечиктирмай амалга ошириш лозимлигини бугунги вазиятнинг ўзи талаб қилмоқда.

Яширин иқтисодиёт, хуфия иқтисодиёт - иштирокчилар томонидан ошкора олиб борилмайдиган, давлат ва жамият томонидан назорат қилинмайдиган, солиқлар тўланмайдиган, расмий давлат статистикасида қайд

этилмайдиган иқтисодий жараёнлар, иқтисодий фаолият турлари бўлиб, унда ошкора пайқаб бўлмайдиган товарлар ва хизматларни ишлаб чиқариш, тақсимлаш, айирбошлаш, истеъмол жараёнлари - иқтисодий муносабатлар бўлиб, унинг негизида айрим кишилар ёки кишилар гуруҳи манфаатлари ётади.

Бошқача айтганда, **яширин иқтисодиёт** нафақат мураккаб ижтимоий-иқтисодий воқелик, балки давлат ҳисоби ҳамда назоратидан ташқарида ривожланадиган ва шу сабабдан ҳам расмий статистикада экс этмайдиган хўжалик фаолиятидир. Яширин иқтисодиётга берилган бундай таърифнинг ўзиёқ унинг мамлакат тараққиётига тўсқинлик, бюджет даромадларига эса салбий таъсир қилишини, шу боис, унга қарши курашиш ўта долзарблигини кўрсатади.

Яширин (хуфёна) иқтисодиётнинг мезонлар бўйича турлари

Мезонлари	«Оқ ёқали» хуфёна иқтисодиёт	«Кулранг» хуфёна иқтисодиёт	«Қора» хуфёна иқтисодиёт
Субъектлари	Иқтисодиётнинг расмий сектори иштирокчилари (менежерлари)	Норасмий бандлар	Профессионал жиноятчилар
Объектлари	Даромадларни ишлаб чиқаришсиз тақсимланиши	Одатий товарлар ишлаб чиқариш ва хизматлар кўрсатиш	Таъқиқланган ёки дефицит товар ишлаб чиқариш ва хизматлар кўрсатиш
“Тоза” расмий иқтисодиёт билан алоқаси	“Тоза” иқтисодиётдан ажралмаган ҳолда	Нисбатан мустақил	Мустақил (автоном)

Яширин иқтисодиёт муракб кўп босқичли ҳодиса, унинг тур ва шакллари хилма-хил. Яширин иқтисодиёт мақсади, фаолияти ва иқтисодий ижтимоий оқибатларига кўра бир неча турларга бўлинади:

1) **жиноий иқтисодий фаолият**. Бу мутлақо маън этилган, қонун йўли билан таъқиб этиладиган ишлар билан шуғулланиш, (наркобизнес, порнобизнес, қурол бизнеси ва ҳ. к.);

2) **ғайриқонуний, ғайрииқтисодий усуллар билан даромадларни қайта тақсимлаб ўзлаштириб олиш**, (ўғирлик, босқинчилик, рэкёт, порахўрлик);

3) **иккиламчи иқтисодиёт** – кишиларга зарар келтирмайдиган, улар учун наф берадиган, лекин расман рухсат этилмаган ва давлат рўйхатидан ўтмаган иқтисодий фаолият. Уларга яширин тадбиркорлик, 1-2 ва 5-10 киши банд бўлган яширин кичик корхоналар фаолияти киради. Яширин тадбиркорлик хизмати кўрсатиш, қ. х., қурилиш, савдо, кийимкечак ишлаб чиқаришда кенг тарқалган;

4) **расман рухсат этилган фаолият** билан бирга қўшимча равишда яширин ишлаб чиқаришга қўл уриш, очиқ ишлайдиган корхоналарда қўшимча равишда ҳисобга кирмаган маҳсулот чиқариб, уни яширин сотиш;

5) мансабни суниестемол қилиш ва коррупцияга асосланган иқтисодий хаттиҳаракатлар. Булар жумласига давлат идораларидаги порахўрлик, яширин лоббизм, мансабдан фойдаланиб субсидиялар олишни киритиш мумкин;

б) қалбакилаштирилган иқтисодий фаолият, бу иқтисодиёт давлат секторига хос бўлиб, давлатни алдашга қартилади. Бунинг энг яққол намунаси давлат секторига қўшиб ёзишлар, қилинмаган ишлар учун давлатдан ҳақ олиш ва бошқалар Яширин иқтисодиёт даги ижтимоий зарарли фаолият давлат томонидан қатъиян тақиқланади, ҳамма чоралар билан унга қарши кураш олиб борилади, ижтимоий фойдали фаолиятнинг (норасмий бўлсада кишилар талабэҳтиёжларини қондиради) ошкораликка чиқиши иқтисодий жиҳатдан рағбатлантирилади.

Яширин иқтисодиётнинг ўзига хос хусусиятлари ҳам мавжуд бўлиб улар:

- бозорга киришнинг осон ва қулайлиги;
- иш берувчи ва ишчи муносабатларининг такомиллашмаганлиги;
- малака ва кўникмаларнинг стандартлашмагани;
- операциялар миқёсининг кичиклиги;
- хуфёна нархларнинг шаклланишига шароитнинг яратилиши.

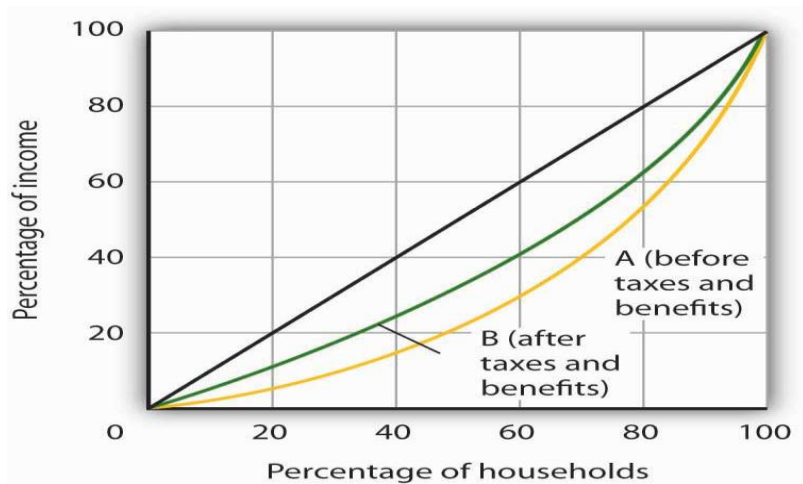
Хуфёна нархлар деб бозорда юз берадиган узилишлар шароитида белгиланган бозор нархларига тўғри келмайдиган, лекин ижтимоий харажатлар ёки ижтимоий даромадни ўзида акс эттирган ҳисоб нархларига айтилади ва хуфёна нархлар доимо бозор нархларига нисбатан тафовутда бўлади.

Хуфёна нархлар ва бозор нархлари ўртасидаги тафовутни қуйидаги жадвалда кўришимиз мумкин.

Бозор	Хуфёна нархлар (P_s) ва бозор нархлари (P_m) ўртасидаги тафовут	Тафовут сабаби
Меҳнат	$P_s < P_m$ (ишсизлик даражаси юқори холларда)	Ишга ёлланишда муқобил ишлаб чиқаришдан келиб чиқадиган йўқотишлар бўлмайди
Капитал	$P_s > P_m$ (капитал бозорида маблағлар танқислиги мавжуд холларда)	Фирманинг кутилаётган фойда нормаси мавжуд фоиз ставкасидан баланд бўлади
Маҳсулот	$P_s < P_m$ (салбий ташқи таъсир шароитида)	Нақд пул билан нақдсиз пул ўртасида тафовут бўлганда ҳамда банкдан ташқари пул айланмаси ошганда

Демак, меҳнат бозорида хуфёна нархлар бозор нархларига нисбатан доимо паст бўлади, капитал бозорида эса хуфёна нархлар бозор нархларига нисбатан юқори бўлади ва ўз навбатида маҳсулот реализацияси даврида хуфёна нархлар бозор нархларига нисбатан паст бўлади.

Даромадлар табақаланиши тенгсизлигини графикда тасвирлаш Лоренц эгри чизиғи ёрдамида амалга оширилади. Лоренц эгри чизиғи квадрат диаганалига суянган ёйдан иборат бўлади. Яъни қуйидагича

Реал ҳаётда мутлақ тенглик ва мутлақ тенгсизлик ҳолатлари мавжуд эмас. Балки, аҳолининг маълум гуруҳлари ўртасида даромадларнинг тақсимланиши нотекис равишда боради. Бундай тақсимланишни Лоренц эгри чизиғи деб номланувчи 0F эгри чизиғи орқали кузатиш мумкин.

Мутлақ тенгликни ифодаловчи чизиқ ва Лоренц эгри чизиғи ўртасидаги тафовут даромадлар тенгсизлиги даражасини акс эттиради. Бу фарқ қанчалик катта бўлса, яъни Лоренц эгри чизиғи 0E чизиғидан қанчалик узоқда жойлашса, даромадлар тенгсизлиги даражаси ҳам шунчалик катта бўлади.

Агар даромадларнинг ҳақиқий тақсимланиши мутлақ тенг бўлса, бунда Лоренц эгри чизиғи ва биссектриса ўқи бир-бирига мос келиб, фарқ йўқолади.

Яширин иқтисодиёт ўзининг салбий ва ижобий таъсир кучига ҳам эга бўлади.

Яшириш иқтисодиётнинг салби таъсири қуйидагилардан иборат:

- қтисодий ўсишга тескари таъсир этади;
- норасмий тадбиркорликни рағбатлантиради; -ишчиларни эксплуатация қилишга шароит яратади, уларни малакали ишчи бўлишларига тўсқинлик қилади;
- бюджет даромадларига тушумларни камайтиради;
- давлатнинг фискал сиёсат дастакларидан фойдаланиш самарадорлигини пасайтиради.

Ўз навбатида яширин иқтисодиёт:

- кам таъминланган ҳамда малакасиз аҳолининг асосий даромад манбаи ҳисобланади;
- ижтимоий таъминот харажатларини пасайтиришга хизмат қилади;
- бозордаги нархларнинг пасайишига олиб келади.

Ўз вақтида, Ўзбекистон Республикаси Президенти И. Каримов – “Жамиятда жиний “хуфиёна иқтисодиёт”нинг мавжуд бўлиши уюшган жиноятчиликни келтириб чиқаради. Давлат ҳокимияти тузилмаларининг турли бўғинлари ва даражалари вакиллари ҳам унинг йўлдан оздирувчи таъсирга тушиб қолади. Коррупция вужудга келиб, у энг аввало уюшган жиний тузилмаларга мададкор бўлиш ёки тўғридан-тўғри ёрдам бериш учун давлат хизматининг имкониятларидан фойдаланилади. Бу эса жиноятчилик ва коррупция жамиятга келтирадиган салбий оқибатлари туфайли жамият хавфсизлиги ва

барқарорлигига тўғридан-тўғри таъҳиддир” деб таъкидлаганлиги ушбу масалани ҳал этиш миллий иқтисодиётимизнинг тараққий этишидаги аҳамияти нечоғли юқори эканлигини англатади.

Юқоридагилардан хулоса қилиб шуни таъкидлаш жоизки, яширин иқтисодиёт бу иқтисодий фаолиятни жамиятдан яшириш ва давлат томонидан назорат ҳамда ҳисоботи юритилиши олиб борилмаслигини, шу билан бирга иқтисодиётнинг кузатиб бўлмас ва норасмий қисми ёки яширин иқтисодиёт мавжуд қонун ва жамият қоидаларини четлаб ўтувчи жамиятдаги фуқароларнинг иқтисодий алоқалари демакдир.

Хўш, яширин иқтисодиёт қаердан пайдо бўлади ва қачон ривожланади? У аввало, жамиятда иқтисодий фаолиятни кенг жамоатчиликдан яшириш учун қулай бўлган тақдирда ва бунга шароит мавжудлигида пайдо бўлади ва унинг ривожланишига қуйидагилар сабаб бўлади:

-рухсат бериш хусусиятига эга бўлган турли хил лицензия, сертификат ва рухсатномаларни олинишида кўзда тутилмаган харажатларнинг мавжудлиги;

- хом ашё маҳсулотларини етказиб берилишида тегишли ҳужжатларни расмийлаштиришдаги қийинчиликлар.

-мамлакатда солиқ юки даржасининг юқорилиги;

шунингдек, яширин иқтисодиётда валюта қора бозорининг ўрни жуда катта ҳисобланади. Бизнинг мамлакатда ҳам энг йирик нақд пул айланмалари хорижий валюта бўлмиш АҚШ долларарида амалга оширилади (ноқонуний йирик битимлар, уй-жой, автомобиль олди-сотдиси ва бошқа кўплаб товарлар олди-сотдиси йиғиндиси).

Банкдан ташқари айланаётган ушбу хорижий валютанинг миллий валютамиз сўмга нисбатан етказаетган бевосита зарари охир-оқибат миллий валютамизнинг қадрсизланишига ўзининг билвосита таъсирини кўрсатади. Аксарият маҳсулотларнинг четдан нақд пулга сотиб олиб келтирилиши ёки хуфёна битимлар туфайли маҳсулотларнинг мамлакатимизга олиб кириб сотилиши кўп жиҳатдан солиқдан яширган ҳолда фойда кўриб ишлаётган тадбиркорлар ва уларни қўллаб-қувватлаб турган бошқа шахсларга қўл келади

Асосийси, ўз тадбиркорлиги ёки ишлаб чиқарилаётган маҳсулотларнинг реализация қилинишига, рақобатбардош маҳсулотларнинг ишлаб чиқилишига мисли кўрилмаган даражада зиён етади.

Яширин иқтисодиёт бу иқтисодий фаолиятни жамиятдан яшириш ва давлат томонидан назорат ҳамда ҳисоботи юритилиши олиб борилмаслигини, шу билан бирга иқтисодиётнинг кузатиб бўлмас ва норасмий қисмидир.

Мамлакатдаги хуфёна иқтисодиётнинг қўлами кенгайиб бориши, ўз навбатида, ҳудудда яратилган миллий бойликни тақсимлаш ва қайта тақсимланишида тенгсизликни келтириб чиқаради. Аҳоли даромадларининг тўғри тақсимланмаслиги, жамиятда ижтимоий муҳитнинг ёмонлашуви, давлатнинг иқтисодиётни бошқариш механизмларининг кучсизланишига олиб келади. Жамиятда жиноий характердаги фаолиятнинг ҳамда уюшган жиноятчиликнинг авж олишига шароит яратиб беради. Мамлакатнинг инвестицион муҳитига салбий таъсир кўрсатади.

Умуман айтганда, “хуфиёна иқтисодиёт”нинг кенгайиши аҳолининг сиёсий хокимиятга бўлган ишончини йўқотади. Давлат томонидан олиб борилаётган иқтисодий ислохотларга тўсқинлик қилади. Хуфиёна иқтисодиёт замонавий жиноий тизимларнинг шаклланишига моддий асос бўлади, сиёсий-иқтисодий ўзгаришларга, инқироздан чиқиш, бозор муносабатларига асосланган давлатга айланишга тўсқинлик қилади.

Хуфиёна иқтисодиёт, ўз навбатида, коррупцияни вужудга келтиради, коррупция эса “хуфиёна иқтисодиёт”нинг ривожланиши учун барча имкониятларни яратади.

Яъни, - бир томондан, “хуфиёна иқтисодиёт” давлат хокимияти ва бошқарувининг барча тизими сезиларли даражада коррупциялашган шарт-шароитда ривожланади;

иккинчи томондан, “хуфиёна иқтисодиёт” сиёсат ва иқтисодиётнинг ўзаро хотиржам ҳолатда мавжуд бўлишини таъминловчи соҳалар билан коррупцияли муносабатларни шакллантиради;

учинчидан, коррупция “хуфиёна иқтисодиёт”ни кўзига кўринмасдан, ноқонуний равишда тижоратни олиб боришга мажбур этади;

тўртинчидан, коррупция “хуфиёна иқтисодиёт”нинг янги кўриниши ва соҳалар пайдо бўлишига замин яратади. Шу боис коррупцияга қарши курашиш “хуфиёна иқтисодиёт”га қарши кураш билан бирга олиб борилмаса, керакли самарани бермайди. “Тадқиқотлар натижасига кўра, “хуфиёна иқтисодиёт” вакиллари томонидан топиладиган фойданинг камида 40 фоизи бевосита ноқонуний характердаги муносабатларни сақлаб туришга йўналтирилади.

Мухтассар қилиб айтганда, мамлакатда “хуфиёна иқтисодиёт” даражасининг юқорилиги порахўрлик даражасининг ҳам юқори даражада бўлишига замин яратади келади. Умуман, хуфиёна иқтисодиётнинг маълум бир давлат мисолида қанчалик даражада ривожланганлигини аниқ белгилаб бўлмайди. Ушбу ҳодисанинг мавжудлиги натижасида юзага келувчи бир қатор омиллар унинг тахминий даражасини мутахассислар иштирокида жаҳон мамлакатларида мавжуд бўлган “хуфиёна иқтисодиёт”нинг улушини аниқлайди.

2. Дунё миқёсида яширин иқтисодиётнинг улуши ва Ўзбекистон иқтисодиётига яширин иқтисодиётнинг таъсири.

Умуман олганда, яширин (хуфиёна) иқтисодиёт тушинчаси жаҳон амалиётига XX-асрнинг 30-йилларидан ўрганила бошлади ва 1970-йиллардан унга жиддий эътибор қаратилди.

Яширин иқтисодиёт миқёси яширин иқтисодий айланма, яъни рухсат этилмаган товар ва хизматларни яратиш ва уларни сотиш ҳажми билан белгиланади. Айланма хуфиёна бўлганидан унинг аниқ ҳисоб-китоби бўлмайди. Бунинг ўрнига уни тахминан баҳолаш усули қўлланилади.

Айрим ҳисоб-китобларга кўра, ўтган аср охирларида ер юзидаги яширин иқтисодий айланма 8 трлн. долларга ёки жаҳон ялпи маҳсулотининг 27,5% га тенг бўлган. Яширин иқтисодиёт дунёнинг деярли ҳамма мамлакатларида

мавжуд. Бироқ яширин иқтисодиёт миқёси турли мамлакатларда турлича биридан фарқланади.

Яширин иқтисодиёт энг ривожланган мамлакатларга Лотин Америкаси ва Африка мамлакатлари киради. 1999 йил Миср ва Нигерияда у ялпи ички маҳсулотнинг 70% га тенг бўлди. Яширин иқтисодиёт ҳиссаси энг кам бўлган мамлакат Осиёда Япония (1—2%), Ғарбий Европада Швейцария ҳисобланади. МДҲ мамлакатларида Яширин иқтисодиёт даражаси ўртача. Дунёнинг ривожланган мамлакатларида, масалан АҚШ ва Италияда Яширин иқтисодиётнинг ялпи ички маҳсулотдаги ҳиссаси тегишлича 6,4 ва 11,4% ни ташкил этди (1997). Айрим ривожланган давлатларда йиллик ялпи ички маҳсулотнинг 14-15 фоизи миқдорида яширин иқтисод оптимал ҳажм деб ҳисобланади.

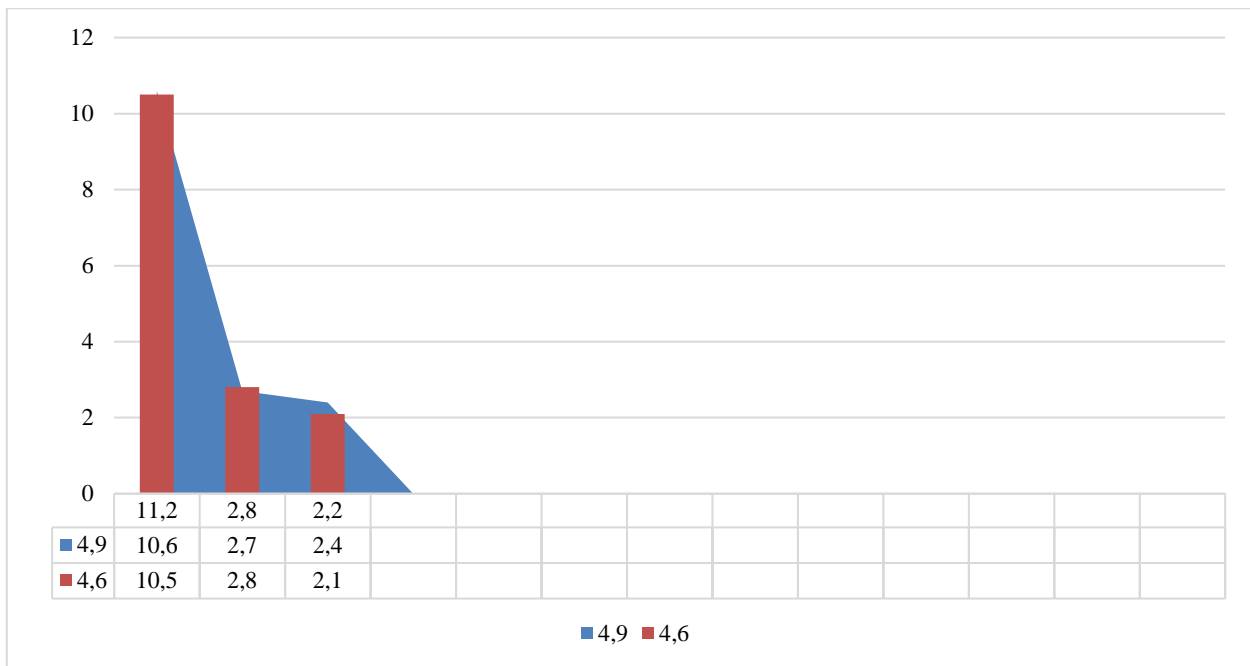
Ҳозирги даврга келиб иқтисодиётнинг глобаллашуви оқибатида Яширин иқтисодиёт миллий доирадан чиқиб халқаро даражага кўтарилди. Яширин иқтисодиёт глобаллашуви бу бир мамлакатдаги Яширин иқтисодиёт бошқа мамлакатга кўчирилишида, ножўя бизнес ишлари билан шуғулланувчи халқаро фирмаларнинг пайдо бўлишида кўринади. Бунга мисол қилиб халқаро нарқобизнесни, яширин қурол савдосини, ишчи кучининг яширин миграциясини уюштиришни, оффшор зоналар орқали ғайри қонуний йўллар билан топилган пулни «ҳалоллаб» олиш кабиларни кўрсатиш мумкин. Булар халқаро ҳамжамиятга катта хатар тугдиради. Пулни чет мамлакатга яширин чиқариб «ҳалоллаб» олишга қарши кураш мақсадларида халқаро ҳамжамият маҳсус ташкилот - Халқаро молиявий ҳаракатлар гуруҳини ташкил этган.

Ривожланган давлатларда яширин иқтисодиётнинг ижобий тарафлари ҳам кузатилган. Масалан, Европа мамлакатларида турғунлик, кризис пайтида иш ўринлари қисқарган шароитда ходимлар норасмий секторларда вақтинча ишлаб турганлар. Бу эса ушбу ишсиз қолган ходимларни оч қолиш ва қийинчиликларга дуч келишдан сақлаб қолган.

Ғарб экспертларининг таъкидлашича, мамлакат ЯИМ нинг 40-50 %ини “хуфиёна иқтисодиёт” ташкил этган ҳолат хавфли “бўсаға” ҳисобланади”. Миллий иқтисодий тизими ушбу кўрсаткичдан юқори бўлган мамлакатлар ўзини жуда оғир ҳолатга тушган, деб ҳисобланади. Жаҳон амалиёти таҳлиliga кўра, яширин иқтисодиётнинг ҳажми ва динамикасини куйидаги омиллар белгилайди: - солиқ солишнинг оғирлиги; - олинадиган даромад миқдори; - иш вақтининг узунлиги; - ишсизлик миқёси; - давлат секторининг роли. Мутахассисларнинг фикрича, солиқ ва ижтимоий тўловларнинг ЯИМга бўлган нисбати 33% бўлса, бу яширин иқтисодиёт кўпайишининг кескин нуқтаси ҳисобланади.

Жаҳон банки маълумотларига кўра, дунёда хуфиёна иқтисодиётнинг ўртача даражаси 17,2 фоизни ташкил қилади. Аммо бу кўрсаткич турли мамлакатларда фарқ қилади. Масалан, энг паст кўрсаткич АҚШда 7,4 фоиз, Хитойда 10,1 фоиз, Россияда 39,3 фоиз бўлиб, бу борада энг юқори кўрсаткич Озарбайжонда 56,7 фоизни ташкил этади.

Куйидаги 1-расм маълумотлари орқали дунёнинг айрим мамлакатларида хуфиёна иқтисодиёт кўламининг қай даражада эканлигини кўришимиз мумкин.

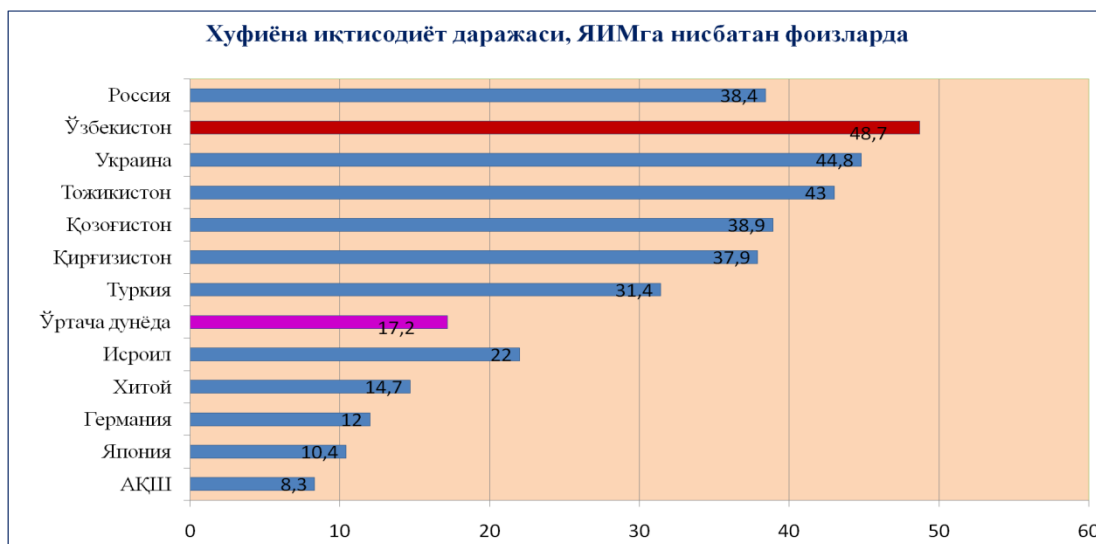

1-расм. Дунёнинг айрим мамлакатларида хуфиёна иқтисодиётнинг ЯИМга нисбатан улуши ўзгариш динамикаси⁷ (фоизда).

Юқоридаги расм маълумотларига эътибор қаратадиган бўлсак, хуфиёна иқтисодиёт улуши энг паст кўрсаткич АҚШга тўғри келмоқда, яъни ҳозирги вақтда 7,42 фоизни ташкил қилмоқда. Ушбу ҳолатни АҚШда қонун устуворлиги таъминланганлиги, солиқ тўловчиларнинг маданияти яхши ривожланганлиги ҳамда барча солиқ тўловчилар умумдекларация асосида даромадлари ва харажатларини ошқорлаштириш механизми таъминланганлиги билан асослаш мумкин. Энг юқори кўрсаткич Озарбайжон давлатига тўғри келмоқда, яъни ЯИМга нисбатан 56,72 фоизни, ушбу кўрсаткич келгусида янада ортиб боришини назарда тутилган. Ушбу ҳолат Озарбайжонда хуфиёна иқтисодиётга таъсир этувчи салбий омиллар ривожланганлигидан далолат беради.

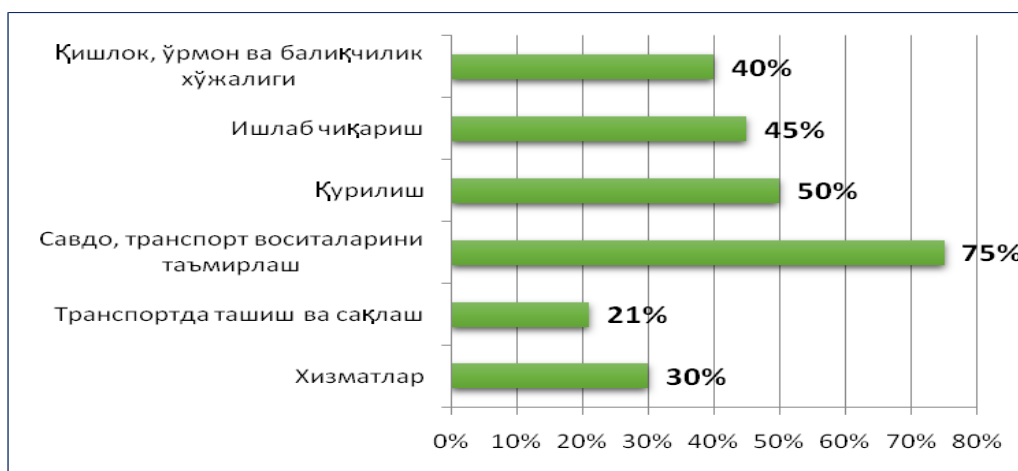
Шунингдек, Бирлашган миллатлар ташкилотининг тарраққиёт дастури (ПРООН)нинг таҳлилий маълумотларига кўра, ялпи ички маҳсулотга нисбатан хуфиёна иқтисодиёт улуши дунё бўйича ўртача 17,2% ташкил этган бир пайтда, мазкур кўрсаткич МДХ давлатлари Украинада 44,8 %, Тожикистонда 43 %, Қозоғистонда 38,9%, Россияда 38,4 %, Қирғизистонда 37,9 % ташкил этади.

⁷ www.accaglobal.com Future shadow economy - ACCA Global. pi-shadow-economy.pdf

Ҳар иккала манба маълумотлари бўйича таққослаганда ҳам Ўзбекистон яширин иқтисодиёт кўрсаткичи 48,7 фоизни ташкил этади.

Соҳалар кесимида кўриб чиқилса, мазкур кўрсаткич савдо ва транспорт воситаларини таъмирлаш соҳасида 75%, қурилиш соҳасида 50%, ишлаб чиқариш соҳасида 45%, балиқчилик, қишлоқ ва ўрмон хўжалиги соҳасида 40%, транспортда ташиш ва сақлаш 21% ва хизматлар соҳасида 30 %ни ташкил этади.

Хуфиёна иқтисодиётнинг тармоқлар кесимида улуши, %да

Мазкур соҳаларнинг назоратини кучайтириш, уларга нисбатан таъсирчан чораларни кўриш, хуфиёна иқтисодиёт улушини қисқартириш мақсадида назорат органларининг, шу жумладан, давлат солиқ хизмати органларининг тузилмаси ҳамда уларнинг ваколатларини қайта кўриб чиқиш талаб этилади.

3. Ўзбекистонда яширин иқтисодиётни бартараф этиш бўйича амалга ошириладиган тадбирлар.

Бутун дунё тажрибасидан келиб чиқиб айтиш мумкинки, жаҳондаги барча мамлакатларда маълум даражада коррупция ва хуфиёна иқтисодиёт мавжуд.

Дунё тажрибаси бу иллатни камайтириш мумкинлигини, бироқ уни бутунлай йўқ қила олмаслигини кўрсатмоқда. Шунга қарамай, айрим давлатлар хуфиёна иқтисодиётнинг улушини камайтиришда ижобий натижаларга эришган.

Бунда улар, асосан, нақд пул муомаласидан максимал даражада воз кечиш, иқтисодиётда электрон ёки нақд пулсиз тўловлар тизимини жорий этиш орқали ижобий натижаларга эришганлар. Кўплаб мамлакатларда электрон тўловларни рағбатлантиришга қаратилган бир қатор чоралар ишлаб чиқилиб, амалиётга жорий этилган.

Кўплаб ривожланган мамлакатларда яширин иқтисодиётнинг улуши ва таъсирини минимал даражада камайтиришга эришилган. Бу эса оддий аҳоли турмуш даражаси юқори даражада бўлишига замин яратган.

Аввало, яширин иқтисодиёт билан шуғулланадиган тадбиркорларни аста-секинлик билан қонуний белгиланган тартибда қонуний ишлашга ўргатиш лозим бўлади.

Тадбиркорлик фаолияти билан ноқонуний шуғулланган ва ўз даромадларини яширган барча тадбиркорлик субъектларига амнистия қўллаш, яъни белгиланган амнистия муддати ичида тадбиркорлар ўз даромадларини ҳеч қандай тўсиқсиз ва ортиқча текширувларсиз қайд этиб, легаллаштиришлари ҳамда фаолиятларини давом эттиришлари учун қонуний чоралар кўриш мақсадга мувофиқ.

2020 йил 8 июндаги “Тадбиркорлик фаолияти ва ўзини ўзи банд қилишни давлат томонидан тартибга солишни соддалаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4742-сонли қарори билан:

2020 йил 1 июлдан ўзини ўзи банд қилган шахслар шуғулланиши мумкин бўлган 63 та фаолият турлари рўйхати тасдиқланди;

Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодексига мувофиқ ўзини ўзи банд қилган шахсларнинг меҳнат фаолияти натижасида олинган даромадлари жисмоний шахслар жами даромадлари таркибига киритилмаслиги белгиланди;

2020 йил 1 июлдан бошлаб, ўзини ўзи банд қилган шахсларни рўйхатга олиш хабар бериш тартибида ўзини ўзи банд қилган сифатида рўйхатдан ўтганликни тасдиқловчи матрицали штрих код (QR-код) берган ҳолда махсус мобиль илова ёхуд солиқ тўловчининг шахсий кабинети орқали амалга оширилади ҳамда вақтинчалик меҳнат гувоҳномаларини бериш тартиби бекор қилинди;

ўзини ўзи банд қилган шахслар 2020 йил учун ижтимоий солиқни ўзини ўзи банд қилган шахс сифатида ҳақиқатда ишлаган вақтидан қатъи назар базавий ҳисоблаш миқдорининг камида 50 фоизи ҳажмида тўлаш ва ундан келиб чиққан ҳолда яқка тартибдаги тадбиркорлар учун ўрнатилган тартибда пенсия ҳисоблаш учун даромад ҳажми аниқланиши;

ўзини ўзи банд қилган шахслар учун назарда тутилган фаолият турлари билан шуғулланувчи, иштирокчилари сони камида уч нафар бўлган оилавий корхоналар айланмадан солиқни белгиланган миқдордан 50 фоизга камайтирилган ставкада тўлаш белгиланди.

Ўзбекистонда валюта қора бозорини йўқ қилиш учун ноқонуний валюта қора бозорларини қонунийлаштирган ҳолда белгиланган интерваллар доирасида бозор нархларида савдо қилувчи валюта айирбошлаш шохобчаларини ташкил қилиш лозим. Нақд хорижий валютани бемалол расмий солиқ тўлаб фаолият юритадиган хусусий шохобчаларда алмаштириш имконини бериш керак.

Давлат томонидан нақд пулсиз савдо қилаётган тадбиркорларга имтиёз преференциялар бериш орқали қўллаб-қувватлаш мамлакатимиз иқтисодиёти барқарорлигини янада таъминлашда муҳим аҳамият касб этади.

Масалан, ривожланган давлатларда бугунги кунга келиб нақд пул муомаласи максимал даражада қисқартирилган, барча пул айланиши банк орқали амалга оширилиши давлат иқтисодиётининг ривожланишига олиб келиши ҳеч кимга сир эмас.

Кейинги йилларда бизнесга қўшимча қулайликлар яратиш, хусусан, валюта бозори эркинлаштирилди, янги солиқ тизими жорий этилди, 100 га яқин рухсат бериш ва лицензиялаш қоидалари қисқартирилди.

Жумладан Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 24 августдаги **“Лицензиялаш ва рухсат бериш тартиб-таомилларини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”**ги фармони билан лицензиялаш ва рухсат бериш тартиб-таомилларини тубдан такомиллаштириш ҳамда бюрократик тўсиқларни бартараф этиш орқали тадбиркорлик субъектлари фаолияти учун янада кенг шарт-шароитларни яратиш мақсадида 2021 йил 1 январдан бошлаб 45 та фаолият бўйича лицензияладиган фаолият ва рухсат этиш хусусиятига эга ҳужжатларнинг бекор қилинди;

26 фаолият турлари бирлаштириш йўли билан бекор қилинди;

23 та фаолият турлари хабардор қилиш тартиби жорий этилиши йўли билан бекор қилинди;

14 та лицензияладиган фаолият ва рухсат этиш хусусиятига эга ҳужжатларнинг айрим турларини расмийлаштириш муддатлари қисқартирилди.

47 та лицензия ва рухсат этиш хусусиятига эга ҳужжатларни олиш тартиб-таомилларини янада қисқартириш ва соддалаштириш белгиланди.

Шунингдек 2021 йил 1 январдан бошлаб, туризм фаолиятини лицензиялашда туроператорлар хизматларини сертификатлаш ихтиёрий этиб белгиланди;

кредит бюрolari фаолиятини лицензиялашда камида 10 та тижорат банки билан кредит алмашинувини амалга оширишга розилигини тасдиқловчи ҳужжат мавжудлиги талаби;

дори воситалари ва тиббий буюмларни чакана реализация қилиш фаолиятини лицензиялашда ушбу фаолият учун лицензияга эга бўлган юридик шахслар томонидан уларнинг худди шундай фаолият билан шуғулланувчи филиаллари ташкил этилганда ҳар бир филиал манзилини асосий лицензияда

кўрсатиш амалиётини жорий қилиш орқали филиалларга алоҳида лицензия расмийлаштириш амалиёти;

ер қаъри участкаларидан фойдаланиш ҳуқуқи учун лицензия олишда талабгордан маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг кафолат хатларини олишни талаб қилиш тартиби бекор қилинди.

Қайд этиш жлизки, мамлакатимизда кейинги икки йил давомида яширин иқтисодиётнинг таъсирини камайтириш бўйича бир қатор тадбирлар амалга оширилди.

Жумладан Ўзбекистон Республикасининг 2017 йил 3 январда “**Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида**”ги ЎРҚ-419-сон Қонуни қабул қилинди. Мазкур қонун 23 та моддадан иборат бўлиб, коррупцияга қарши курашиш соҳасидаги муносабатларни тартибга солади.

Шунингдек, қонунда коррупцияга оид тушунчаларга изоҳ берилиб:

коррупция — шахснинг ўз мансаб ёки хизмат мавқеидан шахсий манфаатларини ёхуд ўзга шахсларнинг манфаатларини кўзлаб моддий ёки номоддий наф олиш мақсадида қонунга хилоф равишда фойдаланиши, худди шунингдек бундай нафни қонунга хилоф равишда тақдим этиш;

коррупцияга оид ҳуқуқбузарлик — коррупция аломатларига эга бўлган, содир этилганлиги учун қонун ҳужжатларида жавобгарлик назарда тутилган қилмиш;

манфаатлар тўқнашуви — шахсий (бевосита ёки билвосита) манфаатдорлик шахснинг мансаб ёки хизмат мажбуриятларини лозим даражада бажаришига таъсир кўрсатаётган ёхуд таъсир кўрсатиши мумкин бўлган ҳамда шахсий манфаатдорлик билан фуқароларнинг, ташкилотларнинг, жамиятнинг ёки давлатнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари ўртасида қарама-қаршилик юзага келаётган ёки юзага келиши мумкин бўлган вазият тушунилиши қайд этилган.

Қонуннинг 4-моддасида, коррупцияга қарши курашишнинг асосий принциплари белгиланган бўлиб улар қонунийлик, фуқаролар ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларининг устуворлиги, очиқлик ва шаффоқлик, тизимлилик, давлат ва фуқаролик жамиятининг ҳамкорлиги, коррупциянинг олдини олишга доир чора-тадбирлар устуворлиги ва жавобгарликнинг муқаррарлиги принципларидан иборат.

Қонунда, коррупцияга қарши курашиш соҳасидаги давлат сиёсатининг асосий йўналишлари қилиб қуйидагилар белгиланган:

аҳолининг ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданиятини юксалтириш, жамиятда коррупцияга нисбатан муросасиз муносабатни шакллантириш;

давлат ва жамият ҳаётининг барча соҳаларида коррупциянинг олдини олишга доир чора-тадбирларни амалга ошириш;

коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларни ўз вақтида аниқлаш, уларга чек қўйиш, уларнинг оқибатларини, уларга имкон берувчи сабаблар ва шарт-шароитларни бартараф этиш, коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларни содир этганлик учун жавобгарликнинг муқаррарлиги принципини таъминлаш.

Қонунинг 26-моддасида, давлат органлари ходимларининг коррупцияга оид ҳуқуқбузарликлар фактлари тўғрисида хабар қилиш мажбурияти белгиланган бўлиб, унга кўра Давлат органларининг ходимлари уларни коррупцияга оид ҳуқуқбузарликлар содир этишга кўндириш мақсадида бирор-бир шахс ўзларига мурожаат этганлигига доир барча ҳоллар тўғрисида, шунингдек давлат органларининг бошқа ходимлари томонидан содир этилган шунга ўхшаш ҳуқуқбузарликларнинг ўзларига маълум бўлиб қолган ҳар қандай фактлари ҳақида ўз раҳбарини ёхуд ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларни хабардор этиши шарт.

Ушбу мажбуриятнинг давлат органларининг ходимлари томонидан бажарилмаганлиги қонун ҳужжатларига мувофиқ жавобгарликка сабаб бўлади.

Шунингдек Қонунда коррупцияга оид ҳуқуқбузарликлар учун жавобгарлик чоралари ҳам белгиланиб, коррупцияга оид ҳуқуқбузарлик содир этган шахслар суднинг қарорига кўра муайян ҳуқуқлардан, шу жумладан муайян лавозимларни эгаллаш ҳуқуқидан қонунга мувофиқ маҳрум этилиши мумкин. Юридик шахслар коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларни содир этганлик учун қонунда белгиланган тартибда жавобгар бўлади.

Ўз навбатида коррупцияга оид ҳуқуқбузарликлар тўғрисида ахборот бераётган шахслар давлат ҳимоясида бўлади (28-модда). Коррупцияга оид ҳуқуқбузарликлар тўғрисида ахборот бераётган шахсларни таъқиб этиш қонунга мувофиқ жавобгарликка сабаб бўлади ва коррупцияга оид ҳуқуқбузарликлар тўғрисида била туриб ёлғон ахборот берган шахсларга нисбатан татбиқ этилмайди, улар қонунга мувофиқ жавобгар бўлади.

Шунингдек 2018 йил 7 июлда Ўзбекистон Республикасининг “Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Коррупцияга қарши конвенциясига Ўзбекистон Республикасининг қўшилиши тўғрисида”ги қонуни қабул қилинди ва унда Ўзбекистон Республикасининг Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Коррупцияга қарши конвенциясига (Нью-Йорк, 2003 йил 31 октябрь) қўшилиши белгиланди

Бундан ташқари, коррупцияга қарши самарали курашиш мақсадида жорий йилда Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисида “Коррупцияга қарши кураш ва суд ҳуқуқ масалалари кўмитаси” ташкил этилди. Унинг асосий вазифалари этиб, барча қонун ва қонуности ҳужжатларида коррупция аломатлари мавжуд бўлган нормаларни аниқлаш ва бартараф этиш белгиланди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 29 июндаги “Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш тизимини такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги фармони билан 2017 - 2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини «Илм, маърифат ва рақамли иқтисодиётни ривожлантириш йили»да амалга оширишга оид давлат дастурини изчил рўёбга чиқариш, шунингдек, жамият ва давлат ҳаётининг барча соҳаларида коррупциянинг олдини олиш ва унга қарши курашишга қаратилган давлат сиёсатининг самарадорлигини ошириш мақсадида:

Ўзбекистон Республикасида Коррупцияга қарши курашиш агентлиги ташкил этилди ва коррупциянинг олдини олиш ва унга қарши курашиш соҳасида давлат сиёсатини шакллантириш ва амалга ошириш, давлат органлари, оммавий ахборот воситалари, фуқаролик жамияти институтлари ва бошқа нодавлат сектор вакилларининг биргаликдаги самарали фаолиятини таъминлаш, шунингдек, мазкур соҳадаги халқаро ҳамкорлик учун масъул бўлган махсус ваколатли давлат органи ҳисобланиши;

ўз фаолиятини қонунийлик, холислик, ҳисобдорлик, очиклик ва шаффофлик принциплари асосида бошқа давлат органлари, ташкилотлар ва уларнинг мансабдор шахсларидан мустақил равишда амалга оширади, Ўзбекистон Республикаси Президентига бўйсунуши ва Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталари олдида ҳисобдорлиги;

Агентлик директори Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан лавозимга тайинланиши ва лавозимдан озод этилиши директор томонидан бошқарилиши белгиланди.

Қуйидагилар Агентликнинг асосий вазифалари ва фаолият йўналишлари этиб белгилансин:

мамлакатда коррупция ҳолатини тизимли таҳлил қилишни таъминлаш, шунингдек, коррупцияга оид хавф-хатарлар юқори бўлган соҳалар ҳамда коррупцияга оид ҳуқуқбузарликлар содир этилишининг сабаб ва шарт-шароитларини аниқлаш;

коррупциянинг олдини олиш ва унга қарши курашиш соҳасидаги давлат сиёсатини, шунингдек, коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларнинг тизимли сабаб ва шарт-шароитларини бартараф этиш ҳамда коррупцияга қарши курашиш чораларининг самарадорлигини оширишга қаратилган давлат ва бошқа дастурларни шакллантириш ва амалга ошириш;

фуқароларнинг ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданиятини оширишга қаратилган комплекс дастурларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш, коррупциянинг олдини олиш ва унга қарши курашиш масалаларига оид ахборотларни тарқатиш ҳамда коррупцияга қарши курашиш бўйича ўқитишни ташкил этиш орқали жамиятда коррупциянинг барча кўринишларига муросасиз муносабатни шакллантириш;

вазирлик ва идораларнинг коррупциянинг олдини олиш ва унга қарши курашиш соҳасидаги фаолиятини мувофиқлаштириш, давлат органлари, оммавий ахборот воситалари, фуқаролик жамияти институтлари ва бошқа нодавлат сектор вакилларининг ушбу масалалар бўйича биргаликдаги самарали фаолиятини ташкил этиш;

давлат ва ҳўжалик бошқаруви органлари, давлат корхоналари ва устав капиталида давлат улуши бўлган корхоналар, шу жумладан банкларда коррупцияга қарши ички назорат тизими («комплаенс-назорат») ҳамда коррупцияга қарши курашишнинг бошқа халқаро воситаларини жорий этиш ва самарали фаолият кўрсатишини ташкиллаштириш, замонавий усуллар ва ахборот-коммуникация технологиялари асосида коррупцияга қарши мониторинг

олиб бориш, шунингдек, уларнинг мазкур соҳадаги фаолияти бўйича рейтингини тузиш;

норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ва уларнинг лойиҳаларини коррупцияга қарши экспертизаси самарадорлигини таъминлаш, шунингдек, коррупциянинг олдини олиш ва унга қарши курашиш соҳасидаги қонунчиликни такомиллаштириш, халқаро стандартларни ва илғор хорижий амалиётни жорий этиш бўйича таклифларни ишлаб чиқиш ҳамда амалга ошириш;

давлат хизматчиларининг даромад ва мол-мулкани декларация қилиш тизими жорий этилиши ва самарали фаолият кўрсатишини ҳамда декларацияларнинг ҳаққонийлиги текширилишини ташкил этиш, шунингдек, ушбу жараёнда аниқланган коррупция ҳолатларига ўз вақтида таъсир чоралари кўрилишини таъминлаш;

давлат хизматига ҳалоллик стандарти («ҳалоллик вакцинаси») ва манфаатлар тўқнашувини ҳал этиш стандартларини жорий этишда кўмаклашиш бўйича таъсирчан чораларни кўриш, шунингдек, уларга риоя этилиши устидан назоратни амалга ошириш;

бюджет маблағлари, халқаро ташкилотлар ва хорижий давлатларнинг қарзларидан фойдаланиш, давлат активларини реализация қилиш ва давлат харидлари соҳасида коррупцияга қарши назорат тизимининг самарадорлигини таҳлил қилиш, шунингдек, уни такомиллаштириш бўйича таклифларни ишлаб чиқиш;

коррупциянинг олдини олиш ва унга қарши курашиш соҳасида халқаро ҳамкорликни ривожлантириш ҳамда мамлакатнинг имиджини мустаҳкамлаш ва унинг халқаро рейтинглардаги ўрнини ошириш бўйича тизимли чора-тадбирларни амалга ошириш;

коррупциянинг ҳолати, тенденциялари ва сабаблари ҳамда коррупцияга қарши чоралар кўришнинг самарадорлиги юзасидан социологик, илмий ва бошқа тадқиқотларни ташкил этиш, коррупциянинг олдини олиш ва унга қарши курашишнинг таъсирчанлигини ошириш бўйича таклифларни ишлаб чиқиш;

коррупциянинг олдини олиш ва унга қарши курашиш бўйича фаолиятнинг очиқлиги ва шаффофлигини таъминлаш, шу мақсадда оммавий ахборот воситалари, фуқаролик жамияти институтлари ва нодавлат секторнинг бошқа вакиллари билан самарали ҳамкорликни амалга ошириш.

Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 20 июндаги “Ўзбекистон Республикасида “Яширин иқтисодиёт” улушини қисқартириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори қабул қилиниб, унда “Яширин иқтисодиёт улушини қисқартириш чора-тадбирларини амалга ошириш бўйича “Йўл харитаси” тасдиқланди. Қарорда белгиланган тадбирларда қуйидаги устувор вазифаларни ҳаётга жорий этилиши назарда тутилди:

-иқтисодиётда хуфиёна айланмани қисқартиришга қаратилган таркибий ўзгаришларни амалга ошириш;

-иқтисодиёт соҳалари ва тармоқларида рақамли технологияларни кенг жорий этиш ва маркировкалаш;

-иқтисодиётда нақд пулсиз ҳисоб-китоблар ҳажмини ошириш;

-банк хизматларининг оммабоплигини ошириш;

-«яширин иқтисодиёт» субъектларини аниқлаш механизмларини такомиллаштириш;

-ташқи савдода «яширин иқтисодиёт» улушини қисқартириш бўйича самарали тизимни жорий этиш;

-«яширин иқтисодиёт» улушини қисқартириш бўйича кенг тарғибот-ташвиқот ишларини ташкил қилиш.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 - 2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини «Илм, маърифат ва рақамли иқтисодиётни ривожлантириш йили»да амалга оширишга оид **давлат дастурида**, Коррупцияга қарши курашиш бўйича алоҳида давлат органини ташкил этиш, фаолиятининг ҳуқуқий асосларини, коррупцияга қарши курашиш бўйича алоҳида давлат органининг вазифа ва функциялари, ҳуқуқ ва мажбуриятларини белгилаш;

Шунингдек, Яширин иқтисодиёт»нинг улушини қисқартириш чоратадбирларини амалга ошириш мақсадида норматив-ҳуқуқий ҳужжат лойиҳаларини ишлаб чиқиш ва ушбу лойиҳаларда:

хорижий мутахассислар иштирокида «яширин иқтисодиёт»нинг вужудга келиш омилларини таҳлил қилиш ва унга қарши курашиш дастурини ишлаб чиқиш;

якка тартибдаги тадбиркорлар ноқонуний фаолиятини қисқартириш механизмларини ишлаб чиқиш;

интернет-савдо (электрон тижорат) соҳасидаги субъектларни аниқлаш тартибини такомиллаштириш, қўшилган қиймат солиғини ҳисоблаш ва тўлашни ҳисобга олган ҳолда солиққа тортиш механизминини ишлаб чиқиш;

«Э-омбор» товарларни ҳисобга олишнинг электрон тизимини ишлаб чиқиш ва жорий этиш, импорт қилинадиган товарлар бўйича электрон шаклда ҳисоботларни тайёрлашни таъминлаш;

импорт қилинган озиқ-овқатлар, маъданли ва газланган сувлар, таркибида алкоголь бўлмаган бошқа ичимликларни мажбурий маркировка қилишни босқичма-босқич жорий этиш;

солиқ органларида маркировка қилиш мажбурий бўлган товарларни ҳисобга олишнинг электрон базасини яратиш;

ўзини ўзи банд қилган фуқароларнинг фаолиятини тартибга солишни янада такомиллаштириш, уларни солиққа тортиш, иш стажини ҳисобга олиш ва фаолият юритиш тартибини соддалаштириш;

савдо, умумий овқатланиш ва хизмат кўрсатиш субъектлари томонидан ишлатилаётган турли дастурий маҳсулотларни Давлат солиқ қўмитасининг Маълумотларни қайта ишлаш марказига интеграция қилиш;

банкоматлар орқали нақд пул маблағини банк пластик карталари ёки банк ҳисоб рақамларига ўтказиш имкониятини яратиш;

мазкур карта ва ҳисоб-рақамлар эгаларига амалга оширилган операция қийматининг маълум миқдоридида бонуслар тақдим этиш тартибини жорий этиш назарда тутилиши белгиланди.

5. Солиқ соҳасида яширин иқтисодиётнинг олдини олиш йўллари.

Маълумки, солиқ соҳасида ҳуқуқбузарлик содир этишга қасд - реал хўжалик фаолиятига тақлид қилиб, бузилган, сунъий, ёлғон шартномавий муносабатларни тузишга қаратилган ҳаракатлар мажмуи ҳисобланди. Солиқ ҳуқуқбузарлиги, уни содир этган шахс ўз ҳаракатларининг ноқонуний хусусиятидан хабардор бўлган, бундай ҳаракатлар (ҳаракатсизлик)нинг зарарли оқибатлари содир этилишини билган ёки атайлаб йўл қўйган бўлса, қасддан содир этилган ҳисобланади.

Бундай ҳолатларнинг қасдан содир этилганлигини аниқлаш учун бевосита далиллар бўлиши лозим ва бу қуйидагиларни ўз ичига олади:

- гувоҳларнинг кўрсатмаси;
- шахснинг ҳақиқий ниятларини очиб берувчи мусодара қилинган ҳужжатларнинг мавжудлиги ва уларни амалга ошириш (“қора бухгалтерия ҳисоби” нинг ёзувлари, ҳужжатлари ёки файллари);
- видео ва аудио ёзувлар;
- телефон ва бошқа суҳбатларни тинглаш натижалари.

Лекин бундай ниятни бевосита далилларсиз исботлаш жуда қийин.

1. Сохта операциялар (солиқларни оптималлаштириш схемалари орқали бир кунлик фирмаларни аниқлаш).

Солиқ тўлашдан бўйин товлашнинг классик схемаси – сотиб олинган товарлар ёки хизматлар қийматини ошириш мақсадида - харажатлар қисмини ошириб кўрсатиш ёки даромад қисмини яшириш мақсадида, яъни товарлар паст нархларда сотилишини камраб олиш ва унинг контрагентлари ноқонуний солиқ енгилликларни, яъни солиқларни кам тўлаган ҳолда ўз манфаати учун кўпроқ даромад олишга қаратилган сохта ҳужжат оқимини яратганлигини исботлаши керак.

Бунинг учун солиқ тўлашдан бўйин товлаш схемаларини аниқлашда солиқ органлари **сохта битимларни** исботлашлари лозим. Бунда:

а) кохона раҳбарларини, товарлар (ишлар, хизматлар) ижроси ва қабул қилиш учун масъул шахсларни, шунингдек солиқ тўловчи ташкилотнинг бухгалтерлари ва унинг пудратчиларини шубҳали шартнома тузиш ва ижро ҳолатларни ҳақида суриштириш;

б) шубҳали молиявий-хўжалик операцияларини тасдиқловчи бирламчи ҳужжатларни, шу жумладан ихтиёрий ҳужжатларни (ёзишмалар, аризалар, йиғилиш баённомалари, омбор дафтарлари, кириш ва чиқиш журналлари, ўтиш қайдномалари ва бошқаларни) таҳлил қилиш.

в) ҳужжатларни таҳлил қилиш ва номувофиқликларни топиш учун маълумотларни таққослаш, масалан: шартномада (ёки унинг иловаларида) товарлар донабай миқдор бирлигида берилиб, ҳисобварақ-фактура ва

фактураларда эса-тоннада кўрсатилиши мумкин. Шунингдек, зарур бўлса, қўл ёзувини экспертизасини амалга оширишни тайинлаши мумкин, асосий бухгалтерия ҳужжатлар ҳақиқийлигини текшириш;

г) солиқ тўловчининг контрагентлари орасида хавф гуруҳига мансуб ташкилотлар (бир кунлик фирмалар, аффилиланган ташкилотлар) аниқланса, улар ушбу ташкилотларни солиқ тўловчининг мансабдор шахслари билан боғлашга қаратилган чора-тадбирлар мажмуини амалга ошириш;

д) хорижий ҳамкорлар мансублиги исбот қилинган тақдирда, Ўзбекистонда хорижий компаниялар манфаатларини ифодаловчи шахслар ҳақида маълумотларни текшириш, сохта ёки йўқ номзод директорлар борлигини аниқлаш ва банкдан хорижий ҳамкорлар операциялари ҳақида маълумотни талаб қилишлари лозим. Барча схема якуний бенефициар ва битимларнинг ҳақиқий мақсадини аниқлашга қаратилган бўлиши керак.

е) бир кунлик фирмаларнинг муҳрлари, аффилиланган ташкилотлар бланкалари, флешдисклар, серверлар, жетонлар, ротокин ва бошқаларни қидиришда биноларни (офисларни) кўздан кечиришни амалга ошириш;

ж) бир контрагентнинг (битта ходим) ўз шартномани бажариш мумкин эмаслигини ҳисобга олиб товарлар ҳаракатини ўрганиш (товарлар етказиб бериш учун) ва маҳсулот ишлаб чиқарувчини, ҳақиқий провайдер ёки хизмат кўрсатувчи пудратчини аниқлаш, омбор бор йўқлигини аниқлаш, ва товарлар ҳаракатини ҳам ҳақиқий ҳолатини ва ҳам бухгалтерия ҳисоботини таҳлил қилиш;

з) маҳсулот ишлаб чиқарувчиларнинг етказиб бериш ҳажми ва ҳақиқий ишлаб чиқариш қувватини таҳлил қилиш лозим бўлади.

2. Махсус режимни қўллаш мақсадида бизнесни ажратиш (дробление).

Юқори молиявий натижаларга эриши учун қонун тадбиркорлар томонидан бизнесни ажратишни, бўлинишини тақиқламайди – лекин, солиқ органлари бизнесни бўлишда, ажратишда бирор бир ғайирли ният борлигини исботлашлари лозим.

Бунинг учун солиқ тўлашдан бўйин товлаш схемаларини аниқлаш керак:

- корхона алоҳида-алоҳида бўлгандан сўнг бир хил турдаги фаолиятни амалга оширади, бир хил юридик манзилда жойлашган, бир хил бинолардан, ходимлардан фойдаланади, ягона моддий-техник базага эга, бир хил мижозлар, ягона ишлаб чиқариш жараёнига жалб қилинган ягона комплексдан иборат бўлиши;

- бир киши томонидан солиқ ва бухгалтерия ҳисоботларини юритиш, бир мижозга хизмат кўрсатиш;

- ташкилотлар ходимлари ўз иш вазифаларига мувофиқ бир хил ишни бажариш, ходимлар бир хил логотипли кийимларда бўлиши мумкин;

- корхоналар молиявий-хўжалик фаолияти билан боғлиқ бухгалтерия ҳужжатлари ва ҳужжатларини биргаликда сақлайдилар ва ягона IP-манзилдан фойдаланадилар;

- бир хил банкларда бир хил шахслар томонидан очилган компанияларнинг жорий ҳисобварақлари;

- инвентаризацияни бошқариш учун ягона таъминот менежери жавобгарлиги;

- ўзаро боғлиқ шахслар гуруҳи корхоналаридан бирида олинган даромад “содаллаштирилган” чегарага яқинлашса, мижозлар билан шартномалар бекор қилинади ёки шу шартлар асосида бошқа бир-бирига боғлиқ корхона билан қўшимча шартномалар тузилади.

Солиқ тўлашдан бўйин товлашнинг бундай схемасини аниқлаш учун солиқ органлари компанияга текшириш билан келишлари кифоя.

3. Имтиёзли солиқ ставкаларини қўллаш.

Солиқ тўловчи даромадларни солиқ тўлашдан яшириш учун бино ва ускуналарни 0% миқдоридан даромад солиғи тўлайдиган махсус иқтисодий зона (МИЗ)нинг резидент- компаниясига ўтказилади. Шу билан бирга, солиқ тўловчи МИЗ резидентидан худди шу активларни ижарага олади. Натижада, солиқ тўловчи даромад солиғини камайтирадиган харажатларга эга ва резидент- бенефициар солиқ тўламайдиган даромадга эга.

Солиқ тўлашдан бўйин товлаш схемаларини аниқлаш учун солиқ органлари ижара нархини таҳлил қилиб, юқорилиги аниқланса, билингки бу ерда даромадларни яшириш ҳолати ҳосил бўлади. Қолаверса, компанияларнинг ўзаро боғлиқлиги ва ҳаракатлар изчиллигини исботлаш мумкин бўлади.

4. Шартномаларни алмаштириш.

Амалиётда кўпинча олди-сотди шартномасининг ўрнини алмаштириш мавжуд бўлиб, у шароитга қараб коммиссион битим сифатида, лизинг шартномаси сифатида ёки устав капиталидаги акцияларни сотиш шартномаси сифатида тақдим этилади. Аванс бўйича ҚҚСни олдини олиш мақсадида компаниялар кредит шартномасини тузадилар, товарлар жўнатилгандан сўнг эса қарз маблағлари тўлов ҳисобига олинади. Ёки контрагент билан комиссия шартномаларини тузадилар, гарчи улар аслида товарлар олди-сотдиси бўйича операцияларни амалга оширсалар ҳам.

Солиқ тўлашдан бўйин товлаш схемаси белгилари:

Коммиссия шартномаси. Коммитент комиссия агенти томонидан товарнинг якуний сотилишига қадар ҚҚС ва даромад солиғини тўламайди. Бу вазиятда солиқ, бирламчи ҳужжатлар ва битим шартлари таҳлил: комиссия агенти (agent) ҳисоботи, пул ўтказиш санаси, шартнома шартларини ўзгартириш, муайян муддатдан кечиктирмай тўлаш ҳақида шarti, қатъи назар, унинг амалга ошириш қисмларида товарлар учун тўлов ўтказиш шarti. Воситачилик шартномалари

бўйича комиссия агенти ҳисоботи (ёки агентнинг Агентлик шартномаси бўйича ҳисоботи) тузилиши керак.

Комиссия шартномаси Коммитентнинг зиммасида бажарилиши керак. Агар жорий ҳисоб-китоблар бўйича пул оқимларини таҳлил қилиш чоғида солиқ органлари мол-мулкни сотишдан олдин пул маблағларининг ўтказмасини топсалар, улар шартнома воситачилик муносабатларининг ҳуқуқий хусусиятига зид бўлган комиссия агенти ҳисобига бажарилади, деган хулосага келадилар. Товар тўлаш шартининг шартномада маълум муддатдан кечиктирмай бўлиши ҳам воситачилик битими тушунчасига зид келади.

Лизинг шартномаси. Молиявий ижара шартномаси (лизинг шартномаси) бўйича лизинг берувчи лизинг олувчи томонидан белгиланган мол-мулкка эгалик ҳуқуқини ўзи белгилаган сотувчидан сотиб олиш ва лизинг олувчига бу мол-мулкни вақтинча эгалик қилиш ва фойдаланиш учун ҳақ тўлаш мажбуриятини олади. Олди-сотди шартномалари лизинг шартномалари билан алмаштирилган ҳолларда, тўлов аслида узилишларда амалга оширилади ва лизинг тўловлари сифатида белгиланади.

Лизинг шартномасининг асосий фойдаси шундан иборатки, унинг қўлланилиши солиқ тўловчига тезлаштирилган амортизациядан фойдаланиш имконини беради, яъни асосий воситалар қиймати даромад солиғи харажатлари сифатида уч баробар тезроқ ҳисобдан чиқарилади.

Устав капиталидаги акцияларни сотиш бўйича келишув. Устав капиталидаги акцияларни сотиш ҚҚС билан боғлиқ эмас. Шунинг учун, ҚҚС тўлаш олдини олиш учун, солиқ тўловчилар баъзан устав капиталида бир улушини сотиш каби кўчмас мулк ёки ускуналар сотиш рўйхатдан. Масалан, “сотувчи” харидор билан мол сотишга рози бўлади. Бунинг учун, *minimal* устав капитали билан МЧЖ яратади, ва кейин кредит шартномаси орқали унинг устав капиталига катта ҳисса кўшади. Бу қарз пули билан янги ташкил етилган МЧЖ назорат остида солиқ тўловчи – “сотувчи”дан кўчмас мулк объектини сотиб олади. Шундан сўнг харидор ушбу МЧЖда улушга эга бўлади. Бундай ҳолда улушни сотиб олиш бўйича битим кўчмас мулкни сотиб олиш ва сотиш бўйича битимни қамраб олади.

3-мавзу. Мамлакат табиий ресурсларидан самарали фойдаланишда бюджет солиқ сиёсатининг аҳамиятини ошириш масалалари.

Р Е Ж А

3. Табиий ресурсларидан самарали фойдаланишда бюджет солиқ сиёсатининг асосий йўналишлари.

4. Табиий ресурсларидан самарали фойдаланишни тартибга солишдаги асосий ўзгаришлар.

3. Ўзбекистон Республикасининг 2021 йилги бюджет-солиқ сиёсати бўйича ресурс солиқлари маъмурчилиги йўналишида солиқ қонунчилигига киритилган асосий ўзгартиришлар.

1. Табиий ресурсларидан самарали фойдаланишда бюджет солиқ сиёсатининг асосий йўналишлари.

Жамият эҳтиёжларининг чексизлиги ва табиий ресурсларнинг чекланганлиги, улар кўпчилигининг қайта тикланмаслиги мавжуд табиий ресурслардан самарали ва оқилона фойдаланиш эвазига жамиятнинг чексиз эҳтиёжларини тўлиқроқ қондиришга эришиш заруратини тақозо этади.

Табиий ресурсларнинг чекланганлиги шароитида чексиз эҳтиёжларни тўлиқроқ қондиришда ва республикамизнинг ижтимоий-иқтисодий тараққиётини таъминлашда муҳим аҳамиятга эга бўлган асосий омиллардан бири шубҳасиз, табиий ресурслардан самарали ва оқилона фойдаланиш ҳисобланади. Ўзбекистон Республикаси биринчи Президенти И.А.Каримовнинг асарларида, нутқларида табиий ресурслардан, жумладан ер, сув, ер ости бойликларидан самарали ва оқилона фойдаланишнинг нақадар аҳамиятли эканлиги кўп бора таъкидлаб ўтилиши, республикамизда табиий ресурслардан самарали ва оқилона фойдаланишнинг зарурлиги давлат сиёсати даражаси сифатида қаралишининг ёрқин ифодасидир. “Афсуски, кейинги пайтларгача бизда ер ости бойликлари, ер, сув ва қайта тикланмайдиган бошқа табиий ресурслардан солиқ ундириш тамомила тан олинмай келинарди. Бунда корхоналарга табиатдан фойдаланиш ва атроф муҳитни экологик жиҳатдан муҳофаза қилиш қонунлари билан ҳисоблашмасдан бебаҳо, ўрни тўлдирилмайдиган табиий бойликлардан ваҳшиёна фойдаланиш имкони берилар

эдики, бу билан биз ўзимизнинг ҳақимизга ҳам, авлодларимизнинг ҳақиға ҳам хиёнат қилиб келардик”⁸.

Шундан келиб чиққан ҳолда республикамизда амалга оширилган солиқ тизимидаги ислохотларда ресурслардан самарали ва оқилона фойдаланишни таъминлашнинг муҳим иқтисодий механизми бўлган табиий ресурслардан фойдаланганлик учун тўловлар жорий этилишига қаратилди. Табиий ресурслардан фойдаланганлик учун тўловларнинг муҳим кўриниши, улардан фойдаланиш билан боғлиқ жорий этилган солиқлардир. Бундай солиқлар моҳиятига кўра табиий ресурс солиқлари сифатида эътироф этилиб, мамлакатимиз солиқ тизимини шакллантириш ва такомиллаштиришда уларга катта эътибор қаратилмоқда.

Дарҳақиқат, мамлакатимиз ижтимоий-иқтисодий ривожланишини таъминлашдаги муҳим устувор вазифалардан бири шубҳасиз, солиқ сиёсатини янада такомиллаштиришдир. «Бу ўринда асосий юк табиий, минерал хом-ашё, ер-сув ва бошқа захиралардан тежамкорлик билан ва оқилона фойдаланишни рағбатлантирувчи ресурс солиқларига тушиши лозим»⁹. Республикамиз солиқ тизимини такомиллаштиришда табиий ресурслардан фойдаланганлик учун солиқларга кенг эътибор берилишининг нақадар ақамиятли эканлигини мамлакатимиз биринчи Президенти И.А.Каримовнинг юқорида қайд этилган фикрларидан ҳам кўриш мумкин.

Шу маънода республикамизда хўжалик юритувчи субъектларнинг табиий ресурслардан фойдаланишини солиқлар воситасида рағбатлантириш, уларнинг аҳамиятини ошириш масалаларига доир хулосаларни асослаш, бу борадаги мавжуд муаммоларни аниқлаш ва уларни бартараф этишга қаратилган таклиф ва тавсияларни илмий жиҳатдан асослаш ўз ечимини кутаётган долзарб муаммолардан бири бўлиб қолмоқда.

Давлатнинг табиий ресурслардан фойдаланганлик учун солиқ сиёсати икки йўналишда амалга оширилади:

- табиий ресурслардан фойдаланганлик учун махсус солиқлар жорий этиш;
- имтиёзли солиққа тортиш ва солиқдан озод қилиш.

Мамлакатимиз солиқ тизимида табиий ресурслардан фойдаланганлик учун солиқларга: ер солиғи, ер ости бойликларидан фойдаланганлик учун солиқ, сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ кабилар киради.

Жорий этилган махсус солиқлар орқали табиий ресурслардан фойдаланиш муайян даражада тартибга солинса, имтиёзли солиққа тортиш орқали эса

⁸ Каримов И. А. Ўзбекистон буюк келажак сари. –Т.: Ўзбекистон, 1998. 360-361-бетлар.

⁹ Каримов И.А. Бизнинг бош мақсадимиз – жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислох этишдир. Президент Ислон Каримовнинг Олий Мажлис қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги маърузаси. //Халқ сўзи, 2005 йил 29 январь.

хўжалик юритувчи субъектларнинг табиатни муҳофаза қилиш тадбирлари рағбатлантирилади. Шунингдек, айрим табиий ресурслардан меъеридан ортиқ фойдаланганлик учун иқтисодий жазо чоралари ҳам белгиланган.

Табиий ресурслардан фойдаланиш билан боғлиқ солиқларнинг жорий этилиши фискал аҳамият касб этиши билан биргаликда, ресурслардан самарали ва оқилона фойдаланишни таъминловчи иқтисодий механизм сифатида ҳам муҳим аҳамиятга эга.

Шу ўринда табиий ресурсларга бой ўлкамизда улардан самарали ва оқилона фойдаланишни йўлга қўйишда табиий ресурслардан фойдаланганлик учун махсус тўловларнинг мақбул тизимининг жорий этилиши, бир томондан табиий ресурсларни даврлар бўйича тенг тақсимлаган ҳолда улардан самарали ва оқилона фойдаланиш зарурати билан ифодаланса, иккинчи томондан эса, табиий ресурсларни қайта тиклаш ва сифат ҳолатини яхшилаш учун давлат харажатларини молиялаштириш зарурати билан белгиланади.

Табиий ресурслардан фойдаланганлик учун солиқларнинг умумий моҳияти бевосита солиқларнинг иқтисодий моҳиятидан келиб чиқади. Солиқларнинг иқтисодий моҳияти давлат билан хўжалик юритувчи субъектлар ва фуқароларнинг давлат бюджети даромадларини шакллантиришдаги молиявий муносабатларида намоён бўлади. Бозор иқтисодиёти шароитида солиқлар давлат бюджетига ресурслар жалб этиш, юридик ва жисмоний шахслар иқтисодий фаолиятини давлат томонидан тартибга солишнинг асосий воситаси ҳисобланади. Солиқлар ялпи ички маҳсулот ва миллий даромадни қайта тақсимлашда иштирок этади. Уларнинг манбаи миллий даромад ҳисобланиб, ишлаб чиқариш омиллари, яъни меҳнат, капитал ва табиий ресурсларни ишлаб чиқаришга жалб этиш жараёнида янгидан яратилган қийматдан ундирилади. Солиқлар давлат томонидан ўзлаштирилиб, унинг мулкига айланади ва давлат томонидан ўз функцияларини амалга оширишда фойдаланилади.

Табиий ресурслардан самарали ва оқилона фойдаланишни таъминлашда мамлакат солиқ сиёсати муҳим аҳамият касб этади. Бу борадаги кўплаб мамлакатлар тажрибаси ўзининг муайян экологик самарадорлигини кўрсатаётганлигини ҳисобга олган ҳолда, табиий ресурс солиқлари бажарадиган вазифалар борасида ҳам турли фикрлар мавжудлигини эътироф этиш лозим. Хусусан, табиий ресурс солиқлари экологик солиқлар сифатида, амал қилиш жараёнида икки вазифани:

биринчидан, табиий ресурслар баҳосига таъсир этиш орқали, улардан самарали ва оқилона фойдаланишни рағбатлантириш;

иккинчидан, жамиятга етказилган экологик зарарлар бутун жамият ҳисобидан эмас, балки жамиятга зарар етказувчилар томонидан компенсация қилиниши лозимлиги таъкидланади¹⁰.

Ушбу фикрлардан кўришимиз мумкинки, бу ерда табиий ресурс солиқлари бажариши лозим бўлган вазифаларга одилона, бозор қонун-қоидалари асосида ёндашилиб, уларнинг табиий ресурслардан самарали ва оқилона фойдаланиш вазифаси ва фискал вазифаси эътироф этилган.

Қайд этганимиздек, табиий ресурс солиқларини жорий этишдан асосий мақсад, улардан самарали ва оқилона фойдаланишни тартибга солиш ва рағбатлантиришдан иборат.

Шундан келиб чиққан ҳолда, бозор иқтисодиёти шароитида табиий ресурслардан самарали ва оқилона фойдаланишда давлат томонидан белгиланадиган иқтисодий механизмнинг таркибий қисми бўлган солиқ механизми алоҳида аҳамиятга эга. Давлат томонидан табиий ресурслардан фойдаланиш билан бевосита боғлиқ бўлган солиқларнинг жорий этилиши натижасида товар баҳосига, яъни унинг таклифига таъсир кўрсатилиб, хўжалик юритувчи субъектларнинг иложи борича табиий ресурслардан интенсив тарзда, самарали ва оқилона фойдаланиш эвазига ўзи ишлаб чиқарган товарга талаб ва таклиф мувозанатини сақлашга бўлган мойиллигини кучайтиради.

Шу ўринда қуйидаги фикрларга эътибор қаратиш мақсадга мувофиқ: “Ресурслар чекланганлигидан жамият ўз эҳтиёжини қондириш учун меҳнат унумдорлигини ошириш йўлидан боради. Ресурслар камёб бўлар экан, уларни тобора кўпроқ ишлатиш орқали эҳтиёжларни тўла қондириб бўлмайди. Шу сабабли жамият ресурсларни тежаб ишлатиш йўлига ўтади, ресурс бирлигидан кўпроқ маҳсулот олади, бунда ҳам моддий ҳам меҳнат ресурсларидан тежалади”¹¹.

Юқорида қайд этилган фикрлардан ҳам кўришимиз мумкинки, жамиятда ресурслар чекланган экан, чексиз эҳтиёжларни қондиришнинг бирдан-бир воситаси улардан интенсив тарзда, тежамкорлик билан фойдаланишни талаб этади.

Солиқларнинг самарали механизмини шакллантиришнинг жаҳон амалиёти ва республикамизнинг мустақиллик йилларида бу борадаги тажрибаларидан келиб чиққан ҳолда айтишимиз мумкинки, солиқ сиёсати айтиш пайтда эгилувчан, мамлакат ижтимоий-иқтисодий ривожланишига монанд бўлиши лозим. Акс ҳолда солиқ сиёсати хўжалик юритувчи субъектлар ва давлат манфаатларининг

¹⁰ Бобылев С.Н., Ходжаев А.Ш. Экономика природопользования. Учебное пособие. –М.: ТЕИС, 1997. 206 стр.

¹¹ Ўлмасов А., Шарифхўжаев М. Иқтисодиёт назарияси. –Т.: Меҳнат, 1995. 44-45 бетлар.

уйғунлашишига эмас, балки мамлакат ижтимоий-иқтисодий ривожланишига салбий таъсир кўрсатувчи асосий омилга айланиши мумкин.

Шунингдек, бу эса ўз навбатида давлатнинг ўз олдига қўйган вазифаларини тўлиқ бажаришига имкон бермайди. Натижада ҳар икки томон манфаатлари ҳам қаноатланмайди. Шунинг учун бошқа тизимлар каби солиқ тизими ҳам мамлакатнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишига мутаносиб ҳолда такомиллашиб бориши ва бу жараёнда уни такомиллаштиришнинг устувор йўналишлари ишлаб чиқилиши лозим.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 3 декабрдаги “Ресурс солиқлари ва мол-мулк солиғини янада такомиллаштириш тўғрисида”ги ПФ-6121-сон фармони ер участкалари ва мол-мулкни солиққа тортишни янада такомиллаштириш, уларни баҳолаш ва ҳисобини юритишда замонавий усулларни жорий қилиш, ер ва сув ресурслари, ер қаъридан қазиб олинadиган фойдали қазилмалардан фойдаланиш самарадорлигини ошириш, шунингдек, маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг мустақиллигини янада ошириш мақсадида қабул қилинди.

Фармонга мувофиқ, 2021 йил 1 январдан бошлаб:

Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси ва вилоятлар халқ депутатлари Кенгашлари Солиқ кодекси билан белгиланadиган солиқ ставкалари асосида қишлоқ хўжалигига мўлжалланмаган ерлар учун туман ва шаҳарлар кесимида, уларнинг иқтисодий ривожланишига қараб ер солиғи ставкасига 0,5 дан 2,0 гача камайтирувчи ва оширувчи коэффициентларни қўллаган ҳолда ер солиғи ставкаларини белгилаш;

туман ва шаҳар халқ депутатлари Кенгашларига Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси ва вилоятлар халқ депутатлари Кенгашлари томонидан белгиланган, Тошкент шаҳри бўйича эса Солиқ кодексида белгиланган ер солиғи ставкаларига қишлоқ хўжалигига мўлжалланмаган ерлар учун, уларнинг ҳудудларида жойлашган даҳа, массив, маҳалла, кўча кесимида 0,7 дан 3,0 гача камайтирувчи ва оширувчи коэффициентларни киритиш ҳуқуқи бериладиган бўлди.

Шунингдек, 2021 йилда солиқ юкининг кескин ўсишига йўл қўймаслик мақсадида:

жисмоний шахслардан олинadиган ер солиғи (якка тартибдаги тадбиркорлардан ташқари) суммаси 2020 йил учун ҳисобланган солиқ суммасининг 1,3 бараваридан ошмаслиги;

2018 йилда белгиланган кадастр қиймати асосида ҳисобланган, жисмоний шахслардан олинadиган мол-мулк солиғи суммаси 2020 йил учун ҳисобланган солиқ суммасининг 1,3 бараваридан ошмаслиги белгиланди.

Бундан ташқари, фармон билан, 2021 йилда ресурс солиқлари ва мол-мулк солиқларини янада такомиллаштириш бўйича қуйидагиларни назарда тутувчи солиқ сиёсатининг асосий йўналишлари маъқулланди:

деҳқон хўжаликлари ва мева-сабзавотчилик қишлоқ хўжалиги корхоналарига ер солиғини ҳисоблашда ер солиғи ставкасини қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерлар учун ўрнатилганидек белгилаган ҳолда, жойлашган жой ва етиштириладиган қишлоқ хўжалиги экин турлари коэффициентлари ҳамда қишлоқ хўжалиги экинзорлари норматив қийматидан келиб чиқиб ҳисоблаш тартибини жорий этиш орқали қишлоқ хўжалиги учун мўлжалланган ерларга солиқ солиш тартибини бирхиллаштириш;

барча турдаги чиқиндиларни сақлаш ва уларни утилизация қилиш учун ажратилган ер участкаларини юридик шахслардан олинадиган ер солиғи учун солиқ солиш объектидан чиқариш;

тегишли сувни ҳисоблаш ҳисоблагичлари мавжуд бўлганда, ишлаб чиқариш жараёнида агрегатларни (турбиналарни) совутиш учун сувдан фойдаланувчи юридик шахсларга сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ бўйича солиққа тортиш базасини табиий сув объектларидан олинган ва табиий сув объектларига қайтариб ташланган сув ҳажми ўртасидаги фарқдан келиб чиқиб ҳисоблаш;

коммунал хизмат кўрсатиш корхоналари учун сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ ставкаларини 2020 йил даражасида сақлаб қолиш, қишлоқ хўжалик ерларини суғориш ва балиқларни кўпайтириш (етиштириш) учун фойдаланилган сув ҳажми қисмида эса, шу жумладан деҳқон хўжаликларига 1 куб метр учун 40 сўм миқдорида ягона солиқ ставкасини белгилаш;

сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқни ҳисоблаб чиқаришда турли мақсадларда фойдаланиладиган сув ресурслари ҳажмининг ҳисобини алоҳида-алоҳида юритиш тартибини киритиш;

ер қаъридан фойдаланувчилар томонидан солиқ органларига фойдали қазилмалар захираси ҳаракати тўғрисидаги ҳисоботни ер қаъридан фойдаланганлик учун солиқ бўйича йиллик солиқ ҳисоботини тақдим этиш билан бир вақтда, солиқ тўловчининг шахсий кабинетини орқали электрон кўринишда тақдим этиш тартибини белгилаш.

Солиқ юкини камайтириш мақсадида, 2021 йил 1 январдан бошлаб Тошкент шаҳри ва Тошкент вилояти ҳудудларидан ташқари, тадбиркорлик субъектлари томонидан «Хавфсиз дарё» давлат унитар корхонасига дарё ўзанларини тозалаш натижасида олинган кум-шағал материалларининг ҳар бир куб метри учун тўлов миқдори шартнома тузилган кундаги базавий ҳисоблаш миқдорининг 2 фоизидан 0,1 фоизига туширилиши;

норуда фойдали қазилмалари конларини ўзлаштириш ва уларнинг самарали қазиб олинишини таъминлаш мақсадида норуда фойдали қазилмаларни ўз ичига олган ер қаъри участкаларидан фойдаланганлик учун солиқ ставкаларини қайта кўриб чиқиш белгиланди.

Булардан ташқари, фармон билан фойдали қазилмаларни ҳақиқий қазиб олишга нисбатан қўлланиладиган ва фойдали қазилмаларни меъёрдан ортиқ йўқотиш тўғрисидаги геологик-маркшейдерлик маълумотларининг ҳаққонийлигини назорат қилиш учун Давлат солиқ кўмитасига зарур ускуналарни харид қилган ҳолда вилоятлар солиқ бошқармаларининг штат бирликлари доирасида 3 штат бирлигигача маркшейдерларни жалб қилиш;

давлат солиқ хизмати органларига ваколатли орган ва судларга ер қаъридан фойдаланувчи томонидан солиқ қонунчилиги мунтазам равишда бузилган ва (ёки) фойдали қазилмалар захираси ҳаракати тўғрисидаги ҳисобот тақдим этилмаган тақдирда лицензияни чақириб олиш ёки тўхтатиб туриш масаласи бўйича ташаббус билан чиқиш ваколоти берилди.

Фармонда белгиланган муҳим янгиликлардан яна бири, мол-мулк ва ер солиқларини кўчмас мулк (бино, иншоот ва ер участкалари) объектларининг бозор баҳосига яқин бўлган кадастр қиймати асосида ҳисоблаш тизимини босқичма-босқич жорий этилишининг белгиланганлигидир.

Унга мувофиқ, кўчмас мулк объектларининг бозор баҳосига яқин бўлган кадастр қиймати асосида мол-мулк ва ер солиқларини ҳисоблаш тизими куйидаги икки босқичда жорий этиш:

биринчи босқичда (2021 — 2023 йиллар) — кўчмас мулк бўлган турар-жой фонди объектлари (квартира, якка тартибдаги уй-жойлар, дала-ҳовли), шунингдек, ушбу объектлар эгаллаган ер участкаларига нисбатан;

иккинчи босқичда (2022 — 2024 йиллар) — яшаш учун мўлжалланмаган алоҳида кўчмас мулк объектлари, шунингдек, ушбу объектлар эгаллаган ер участкаларига нисбатан.

Шу муносабат билан, Вазирлар Маҳкамас, Молия вазирлиги, Давлат солиқ кўмига, зарурат туғилганда хорижий экспертларнинг хизматига Давлат бюджети маблағлари ҳисобидан ҳақ тўлаган ҳолда уларни жалб қилиш орқали;

- кўчмас мулкни рўйхатдан ўтказиш ва кадастр тизимини модернизация қилиш учун Жаҳон банкидан имтиёзли кредитлар жалб қилишни;

-2021 йил 1 апрелга қадар халқаро молия институтлари экспертлари билан биргаликда кўчмас мулк объектларига солиқ солишни янада такомиллаштириш бўйича ер солиғи ва мол-мулк солиғини ўрнига кўчмас мулк солиғини киритишни назарда тутувчи «Йўл харитаси» ишлаб чиқиш ва Вазирлар Маҳкамасига киритиш;

- кўчмас мулк объектининг (бино, иншоот ва ер участкалари) юридик ёки жисмоний шахс эгалигида бўлиши эмас, балки уларнинг кадастр қийматидан ва объектнинг фойдаланиш мақсадидан келиб чиққан ҳолда солиқ солиш тартиби бирхиллаштирилиши ва ер солиғи бўйича адвалор ставкаларни киритишни;

шу билан бирга белгиланган тартибда қуйидаги лойиҳалар киритилишини:

2021 йил 1 августга қадар - кадастр қийматини максимал даражада бозор баҳосига яқинлаштиришга алоҳида эътибор қаратган ҳолда, турар жой фонди кўчмас мулки объектларинг кадастр қийматини аниқлаш тартибини такомиллаштириш ҳамда яқка тартибдаги уй-жой куриш ва уй-жойга хизмат кўрсатиш объектлари билан банд бўлган ер участкаларининг кадастр (бозор) қийматини аниқлаш тартибини киритиш бўйича;

2021 йил 1 ноябрга қадар — яшаш учун мўлжалланмаган кўчмас мулк объектлари ва ушбу объектлар билан банд бўлган ер участкаларининг бозор баҳосига максимал даражада яқинлаштирилган кадастр қийматини аниқлаш механизмини киритиш тўғрисида ҳукумат қарори лойиҳаларини тайёрлаш;

2021 йил 1 декабрга қадар - фойдаланишга руҳсат этилган ер участкалари турлари классификаторлари ва уларга бўлган ҳуқуқларни тугатиш учун асосларни назарда тутувчи Ер кодексининг янги таҳрири лойиҳасини;

-2021-2022 йилларда республиканинг қуйидаги «тажриба-синов» ҳудудларида ер участкаларидан фойдаланилишига ва капитал курилиш объектларининг белгиланган мақсадига қараб кўчмас мулк объектларининг бозор қийматига асосланган кадастр қийматини аниқлаш бўйича эксперимент ўтказилишини:

турар ва нотурар (тижорий) жойларга мўлжалланган кўчмас мулк объектлари — Тошкент шаҳри Мирзо Улуғбек тумани;

саноат объектлари — Навоий вилояти Навоий шаҳри;

рекреацион зоналар ва алоҳида қўриқланадиган ҳудудлар объектлари — Тошкент вилояти Бўстонлиқ тумани;

қишлоқ хўжалигига мўлжалланган объектлар — Бухоро вилояти Ромитан тумани таъминлаш белгиланди.

Бунинг учун, 2021 — 2024 йиллар давомида юридик ва жисмоний шахсларга тегишли бўлган кўчмас мулкларни баҳолашни ўтказиш учун Давлат солиқ қўмитасининг асослантилган ҳисоб-китобларига кўра Давлат бюджетидан маблағ ажратиб бориш Молия вазирлигига юклатилди.

Шу билан бирга Давлат солиқ қўмитаси ҳузуридаги Кадастр агентлигига 2022 йил 1 январга қадар кўчмас мулк объектларининг кадастр қийматини уларнинг бозор баҳосига асосланган ҳолда аниқлаш, ҳар бир эгалик қилувчига (фойдаланувчига) тегишли бўлган кўчмас мулк объектлари тўғрисида тўлиқ ва ишончли маълумотлар базасини яратиш учун ахборот тизимини

такомиллаштириш, кўчмас мулк объектларини уларнинг бозор баҳосидан келиб чиққан ҳолда сифатли баҳолашдан ўтказиш методикасини ишлаб чиқиш вазифаси юклатилди.

Шунингдек, фармонда, бюджет даромадларини барқарорлаштириш мақсадида, 2021 йил 1 июлига қадар илғор хорижий тажрибани ўрганган ҳолда ўрмон хўжаликлари, балиқ овлаш хўжаликлари, овчилик хўжаликлари, шунингдек, истироҳат боғларини солиққа тортиш бўйича таклифларни Вазирлар Маҳкамасига киритиш Молия вазирлиги ва Давлат солиқ қўмитасига юклатилди.

Президентимизнинг мазкур фармони билан айрим меъёрий ҳужжатларга жумладан Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 29 августдаги «Балиқчилик тармоғини қўллаб-қувватлаш ва унинг самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-4816-сон қарорига ўзгартириш киритилиб, унда балиқчилик хўжаликлари ва қишлоқ хўжалиги корхоналари томонидан фойдаланилган сувнинг ҳақиқатда истеъмол қилинган ҳажмини аниқлаш имкони бўлмаганда, сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ базаси белгиланган сувни истеъмол қилиш нормативларининг 50 фоизи миқдоридан белгиланган 2020 йилдан қўллаш ҳуқуқи берилди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 7 сентябрдаги “ер ҳисоби ва давлат кадастрларини юритиш тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги пф-6061-сон фармони билан, ер майдонларининг ҳисоби ва давлат кадастрларини юритиш тизимини тубдан такомиллаштириш тадбирлари белгиланди.

Фармонга мувофиқ, Ўзбекистон Республикаси Ер ресурслари, геодезия, картография ва давлат кадастри давлат қўмитасининг қишлоқ хўжалиги ерлари ва экинларини мониторинг қилиш, қишлоқ хўжалиги экинларини жойлаштириш, қишлоқ хўжалиги ерларини муҳофаза қилиш бўйича давлат назоратини амалга ошириш, тупроқ бонитировкасини ўтказиш, қишлоқ хўжалиги ерларининг меъёрий қийматини аниқлаш, тупроқ унумдорлигини ошириш, тупроқшунослик, геоботаникага оид тадқиқотларни амалга оширишга доир вазифалари, функциялари ҳамда ваколатлари Қишлоқ хўжалиги вазирлигига ўтказилди.

Қишлоқ хўжалигига мўлжалланмаган ерларнинг таркибидаги ўзгаришларни ўз вақтида аниқлаш, салбий жараёнларнинг олдини олиш ва оқибатларини тугатиш мақсадида уларнинг мониторингини ўтказиш Ўзбекистон Республикасида атроф табиий муҳитнинг давлат мониторинги доирасида амалга оширилиши белгиланди.

Ўзбекистон Республикаси Ер ресурслари, геодезия, картография ва давлат кадастри давлат қўмитаси негизида Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитаси ҳузуридаги Кадастр агентлиги ташкил этилиб, Кадастр агентлигининг асосий вазифалари ҳамда фаолият йўналишлари этиб қуйидагилар белгиланди:

- кўчмас мулкка бўлган ҳуқуқларни давлат рўйхатидан ўтказиш соҳасида:

кўчмас мулкка бўлган ҳуқуқларни давлат рўйхатидан ўтказиш соҳасида ягона давлат сиёсатининг амалга оширилишини таъминлаш;

кўчмас мулкка бўлган ҳуқуқларни давлат рўйхатидан ўтказиш;

давлат ер кадастри, бинолар ва иншоотлар давлат кадастрини юритиш;

кўчмас мулкка бўлган ҳуқуқларнинг давлат рўйхатидан ўтказилишини таъминлашга ва ер участкаларининг ўзбошимчалик билан эгаллаб олинишига йўл қўймасликка қаратилган самарали ер назоратини амалга ошириш;

- геодезия ва картография соҳасида:

геодезия ва картография соҳасида ягона давлат сиёсатининг амалга оширилишини таъминлаш;

аэрокосмик суратга олиш, топография-геодезия, картографияга оид изланишлар ҳамда тадқиқотларни, ерларни масофадан зондлаш, геодинamik тадқиқотлар маълумотлари ва материалларидан фойдаланган ҳолда картографик мониторингни амалга ошириш;

давлат картография-геодезия кадастрини юритиш;

давлат геодезия назоратини амалга ошириш;

- давлат кадастрларини юритиш соҳасида:

давлат кадастрларини юритиш соҳасида ягона давлат сиёсатининг амалга оширилишини таъминлаш;

давлат бошқаруви органлари ва маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг давлат кадастрларини юритиш соҳасидаги фаолиятини мувофиқлаштириш;

Давлат кадастрлари ягона тизимини юритиш, ҳудудлар давлат кадастрининг самарали юритилишини таъминлаш;

давлат кадастрларини юритиш тартибларига риоя қилинишини таъминлашга қаратилган самарали кадастр назоратини амалга ошириш;

- кўчмас мулкка бўлган ҳуқуқларни давлат рўйхатидан ўтказиш, геодезия, картография ва давлат кадастрларини юритиш соҳасида халқаро ҳамкорликни кенгайтириш;

- кўчмас мулкка бўлган ҳуқуқларни давлат рўйхатидан ўтказиш, геодезия, картография ва давлат кадастрларини юритиш соҳасида кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини оширишни таъминлаш.

Шу билан бирга, фармон билан, кўчмас мулкка бўлган ҳуқуқларнинг, шу жумладан ер участкасига бўлган мулк ҳуқуқи, эгалик қилиш, фойдаланиш ва ижарага олиш ҳуқуқининг вужудга келиши, ўзгариши, бошқа шахсга ўтиши, чекланиши ва бекор бўлиши фақат давлат рўйхатидан ўтказилгандан кейин кучга кириши;

кўчмас мулкка бўлган ҳуқуқни рўйхатдан ўтказиш учун ўз вақтида мурожаат этмасликда айбдор шахсларга маъмурий жавобгарлик белгиланиши;

кўчмас мулкнинг тури, тавсифи, ҳажми, қиймати ва бошқа кўрсаткичларини аниқлаш мақсадида унинг кадастр йиғмажилди тайёрланиши белгиланди.

Бундан ташқари Фармон билан, захирада турган ва янги ажратилаётган ер участкаларига кадастр йиғмажилди қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерларда - туман (Қувасой шаҳар) қишлоқ хўжалиги бўлимнинг;

қишлоқ хўжалигига мўлжалланмаган ерларда - туман (шаҳар) қурилиш бўлимнинг мурожаатига мувофиқ туман (шаҳар) ҳокимлигининг буюртмасига асосан тайёрланиши ҳамда ушбу харажатлар ер участкасига бўлган ҳуқуқни давлат рўйхатидан ўтказиш вақтида мазкур ер участкасига эга бўлган шахс томонидан қопланиши;

ер участкаларига бўлган ҳуқуқлар мазкур Фармон кучга киргунга қадар вужудга келган, бироқ давлат рўйхатидан ўтказилмаган бўлса, уларга кадастр йиғмажилдини тайёрлаш ҳамда кўчмас мулкка бўлган ҳуқуқни давлат рўйхатидан ўтказиш ҳуқуқ эгаларининг буюртмаларига асосан уларнинг маблағлари ҳисобидан амалга оширилиши;

давлат органлари ва ташкилотлари, хўжалик бошқаруви органлари, шу жумладан ўрмон хўжаликлари, сув хўжалиги ташкилотлари, муҳофаза қилинадиган табиий ҳудудлар, ижтимоий муассасаларга берилган ер участкаларига кадастр йиғмажилдини тайёрлаш ҳамда кўчмас мулкка бўлган ҳуқуқни давлат рўйхатидан ўтказиш балансда сақловчиларнинг буюртмаларига асосан ва уларнинг маблағлари ҳисобидан амалга оширилиши;

кадастр йиғмажилди Кадастр агентлиги томонидан шаҳодатланган кадастр муҳандислари ҳамда Кадастр агентлиги тизимидаги ташкилотлар томонидан шартнома асосида тайёрланиши;

2020 йил 1 октябрдан бошлаб, ер участкаларига бўлган ҳуқуқларнинг вужудга келиши, ўзгариши, бошқа шахсга ўтиши, чекланиши ва бекор бўлишини назарда тутувчи қарорлар, аукцион ва танлов баённомалари, нотариал тасдиқланган битимлар ҳамда бошқа ҳужжатлар Ўзбекистон Республикаси Миллий географик ахборот тизимида давлат рўйхатидан ўтказилганидан кейин кучга кириши;

давлат ер кадастри, бинолар ва иншоотлар давлат кадастрини юритиш кўчмас мулкка бўлган ҳуқуқларни давлат рўйхатидан ўтказиш орқали тўпланган маълумотлар асосида амалга оширилиши тартиблари белгиланди.

Шунингдек, Фармонда 2021 йил 1 январдан бошлаб:

ер тури, контури, чегараси ва ҳуқуқ эгалари ҳақидаги барча маълумотлар Кадастр агентлигининг онлайн геопорталига киритилиши ва онлайн геопортал Миллий геоахборот тизимида интеграция қилиниши;

ер баланси ва унинг ҳисоботи, туман (шаҳар) ер кадастри дафтари фақат Миллий геоахборот тизимида юритилиши;

Давлат кадастрлари ягона тизими Миллий геоахборот тизимида шакллантирилиши;

тегишли давлат кадастрлари маълумотлари Миллий геоахборот тизимига фақат телекоммуникация тармоқлари орқали тўғридан-тўғри тақдим этиб борилиши белгиланди.

Бундан ташқари фармонда, ер участкаларига бўлган ҳуқуқларни давлат рўйхатидан ўтказмаслик, ер участкаларини ўзбошимчалик билан эгаллаб олиш ҳамда давлат кадастрларини юритиш тартибини бузиш билан боғлиқ маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишлар фақат Кадастр агентлиги органлари томонидан кўриб чиқилишини назарда тутувчи қонун лойиҳасини;

кўчмас мулк объектларининг давлат кадастри соҳасида давлат хизматлари нархларини қайта кўриб чиқиш, шу жумладан қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ер участкаларига бўлган ҳуқуқларни давлат рўйхатидан ўтказиш учун ундириладиган йиғимни камайтириш бўйича ҳуқуқат қарори лойиҳасини вазирлар Маҳкамасига киритиш Кадастр агентлигига юклатилди.

2021 йил 1 январдан бошлаб, қишлоқ хўжалиги ерларининг норматив қийматини аниқлаш ва қайта баҳолаш, тупроқ бонитировкаси ва тупроқ хариталарининг коррективировкасини ўтказиш, суғориладиган ерларда тупроқ агрокимёвий тадқиқот ишларини бажариш ва агрокимёвий картограммалар тузиш, тупроқ (ер) мониторингини ўтказиш учун Қишлоқ хўжалиги вазирлигига юклатилди.

Иқтисодий соҳадаги кенг кўламли ўзгаришлар табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш тизимини янада такомиллаштиришни уларни ажратиш, уларнинг ҳисобини юритиш, назоратини амалга оширишнинг қулай имкониятларини яратади.

3. Ўзбекистон Республикасининг 2021 йилги бюджет-солиқ сиёсати бўйича ресурс солиқлари маъмурчилиги йўналишида солиқ қонунчилигига киритилган асосий ўзгартиришлар.

Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 30 декабрдаги «2021 йил учун Ўзбекистон Республикасининг Давлат бюджети тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни қабул қилинганлиги муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим Қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш ҳақида»ги **ЎРҚ-659-сонли Қонуни** ресурс солиқлари маъмурчилиги йўналишида солиқ қонунчилигига қуйидаги ўзгартиришлар киритилди.

1. Ер солиғи бўйича, мева-сабзавотчилик қишлоқ хўжалиги корхоналари учун мева-сабзавот маҳсулотлари эгаллаган ерлар бўйича, шунингдек деҳқон

хўжаликлари учун солиқни суғориладиган ва суғорилмайдиган қишлоқ хўжалиги ерлари учун ер солиғининг базавий ставкаси ва ер участкасининг сифат характеристикаси (балл-бонитети)ни ҳисобга оладиган тузатиш коэффициентларидан келиб чиқиб ҳисоблаш тартиби бекор қилинди ва уларга қишлоқ хўжалиги экинзорларининг норматив қийматидан келиб чиқиб тўлашга ўтказилди.

Солиқ кодексида юридик ва жисмоний шахслар учун қишлоқ хўжалигига мўлжалланмаган ерлар учун ҳудудлар кесимида (мутлақ миқдорда) базавий солиқ ставкаси белгиланади. Қишлоқ хўжалигига мўлжалланмаган ерлар учун солиқ ставкасининг аниқ миқдори қуйидаги тартибда аниқланади:

2021 йилдан бошлаб Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси ва вилоятлар халқ депутатлари Кенгашлари Солиқ кодекси билан белгиланадиган солиқ ставкалари асосида (*юридик ва жисмоний шахсларнинг*) қишлоқ хўжалигига мўлжалланмаган ерлар учун туман ва шаҳарлар кесимида, уларнинг иқтисодий ривожланишига қараб ер солиғи ставкасига **0,5 дан 2,0 гача камайтирувчи ва оширувчи** коэффициентларни қўллаган ҳолда ер солиғи ставкаларини белгилаши кўзда тутилган.

Ўз навбатида, туман ва шаҳар халқ депутатлари Кенгашларига Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси ва вилоятлар халқ депутатлари Кенгашлари томонидан белгиланган, Тошкент шаҳри бўйича эса – Солиқ кодексида белгиланган ер солиғи ставкаларига қишлоқ хўжалигига мўлжалланмаган ерлар учун, уларнинг ҳудудларида жойлашган даҳа, мавзе, маҳалла, кўча кесимида **0,7 дан 3,0 гача камайтирувчи ва оширувчи** коэффициентларни киритиш ҳуқуқига эга.

Бунда, белгиланган ер солиғи ставкасига туман депутатлар Кенгашлари томонидан **солиқ юқуни кескин ошишини олдини олиш мақсадида 0,7 дан 1,3 гача** камайтирувчи ва оширувчи коэффициентини биринчи йилларда қўллаш мақсадга мувофиқ. **Алоҳида жойлар** ва республиканинг **туристик зоналаридаги** алоҳида ер участкалари, шу жумладан жисмоний шахслар фойдаланишида бўлган **1 гектардан ортиқ** ер участкаларига **нисбатан 3,0 гача** оширувчи коэффициент қўлланилиши мумкин (*Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 15 июлдаги ПФ- 6027- сонли Фармони*).

Шунингдек, **жисмоний шахсларнинг** ер майдонлари учун олинадиган **ер солиғи** (якка тартибдаги тадбиркорлар ва туристик зоналарда жойлашган ер участкаларидан ташқари) **суммаси** 2020 йил учун ҳисобланган солиқ суммасининг **1,3 бараваридан ошмаслиги** белгиланган.

Бундан ташқари, туман ва шаҳар халқ депутатлари Кенгашлари алоҳида ер участкаларига, шунингдек туристик зоналарда жойлашган жисмоний шахслар фойдаланишида бўлган 1 гектардан ортиқ ер участкасига ер солиғини 3 бараваргача миқдорда оширувчи ставкасини белгилаш ҳуқуқига эга.

Туман ва шаҳар халқ депутатлари Кенгашлари томонидан кейинги солиқ даври учун қишлоқ хўжалигига мўлжалланмаган ер участкалари жойлашган жойдаги **солиқ органларига** солиқ ставкаларини жорий солиқ даврининг **31 декабрига қадар** тақдим этадилар.

Солиқ кодексида **юримдик шахслар** бўйича қишлоқ хўжалиги учун мўлжалланмаган ерлари учун **базавий** солиқ ставкаси, **республика ҳудудлари кесимида 1 гектар** учун мутлақ миқдори қуйидагича белгиланди:

Республика ҳудудлари	1 гектар учун базавий солиқ ставкаси, млн.сўмда
Тошкент шаҳри:	
1 зона	208,2
2 зона	166,5
3 зона	124,9
4 зона	83,3
5 зона	41,6
Қорақалпоғистон Республикаси	26,2
Андижон вилояти	33,0
Бухоро вилояти	26,7
Жиззах вилояти	26,7
Қашқадарё вилояти	26,7
Навоий вилояти	26,7
Наманган вилояти	33,0
Самарқанд вилояти	33,0
Сурхондарё вилояти	23,5
Сирдарё вилояти	20,8
Тошкент вилояти	27,6
Фарғона вилояти	26,7
Хоразм вилояти	26,7

Солиқ кодексида **жисмоний шахслар** бўйича **республика ҳудудлари кесимида** базавий солиқ ставкалари **мутлоқ миқдорда 1 кв.м.** учун, деҳқон хўжалигини юритиш учун берилган қишлоқ хўжалиги учун мўлжалланган ерлардан ташқари қуйидаги миқдорларда белгиланади:

Республика хуудлари	1 кв.м. учун базавий солиқ ставкаси, сўмда
Тошкент шаҳри:	
1 зона	1193,6
2 зона	1013,2
3 зона	832,6
4 зона	652,3
5 зона	471,8
Қорақалпоғистон Республикаси	245,0
Андижон вилояти	297,6
Бухоро вилояти	245,0
Жиззах вилояти	245,0
Қашқадарё вилояти	245,0
Навоий вилояти	245,0
Наманган вилояти	297,6
Самарқанд вилояти	297,6
Сурхондарё вилояти	221,6
Сирдарё вилояти	191,8
Тошкент вилояти	252,2
Фарғона вилояти	245,0
Хоразм вилояти	245,0

Юридик шахслар учун қуйидагилар эгаллаган ер қисми бўйича солиқ имтиёзлари бекор қилинди:

туристик зоналарда жойлашган, санаторий-курорт объектлари;

оналар ва болаларнинг дам олиш ҳамда соғломлаштириш жойлари, дам олиш уйлари.

Бунда, Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси ҳамда халқ депутатлари вилоятлар Кенгашларига туристик зоналарда алоҳида санаторий-курорт объектлари эгаллаган ерлар учун ер солиғининг камайтирилган ставкаларини қўллаш ёки ер солиғини тўлашдан озод қилиш ваколати берилди.

Сувни тежайдиган суғориш технологияларни жорий этиш бўйича берилган солиқ имтиёзлари бошқа турдаги сувни тежайдиган суғориш технологияларни киритиш ҳисобига кенгайтирилмоқда. 2021 йилнинг 1 январигача фақатгина

томчилатиб суғориш тизимидан фойдаланаётган солиқ тўловчилар солиқ имтиёзидан фойдаланиши мумкин эди.

2021 йилнинг 1 январидан бошлаб бошқа турдаги сувни тежайдиган суғориш (ёмғирлатиб, дискрет ва бошқа (шу жумладан томчилатиб) технологияларини жорий этилган ерлар – сувни тежайдиган суғориш технологиялари жорий этилган ойнанинг бошидан эътиборан беш йил муддатга ер солиғини тўлашдан озод этилмоқда. Ушбу имтиёз сувдан фойдаланиш ва сув истеъмоли соҳасидаги ваколатли органининг хулосаси асосида берилади.

Агарда, сувни тежайдиган суғориш технологиялари жорий этилган ойнанинг бошидан бошлаб беш йил давомида фойдаланишга яроқсиз бўлган ёки демонтаж қилинган бўлса, солиқ имтиёзи бутун солиқ даври учун солиқни тўлаш бўйича мажбуриятларнинг тикланиши билан бекор қилинади.

Қонунчиликда оширилган солиқ ставкаларини белгилаш орқали таъсир кўрсатиш чоралари назарда тутилиши мумкин бўлган ва солиқ имтиёзлари татбиқ этилмайдиган объектлар жумласига самарали фойдаланилмаётган, балиқ кўпайтириш (етиштириш) учун мўлжалланган сунъий сув ҳавзаларини киритиш билан ер участкалари рўйхати кенгайтирилмоқда. Бу ер участкаларига ер солиғи бўйича солиқ имтиёзлари қўлланилмайди.

2. Мол мулк солиғи бўйича, Солиқ кодексининг 415-моддаси тўртинчи қисмида назарда тутилган объектларга нисбатан пасайтирилган солиқ ставкасини 0,2 дан 0,4 фоизга оширилди.

Жисмоний шахслар учун 2020 йилда амалда бўлган солиқ ставкалари 1,15 бараварига индексация қилинди. Бунда, 2021 йилда жисмоний шахслар учун 2018 йилда белгиланган кадастр қиймати асосида ҳисобланган солиқ суммаси, 2020 йилда ҳисобланган солиқ суммасига нисбатан 30 фоиздан кўп оширилмаслиги белгиланди.

Туристтик зоналарда жойлашган санаторий-курорт объектлари бўйича солиқ имтиёзлари бекор қилинди.

Бунда, Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси ва вилоятлар халқ депутатлари Кенгашлари томонидан туристик зоналарда жойлашган санаторий-курорт объектлари эгаллаган ерлар учун мол-мулк солиғини камайтирилган ставкаларини қўллаш ёки ушбу солиқларни тўлашдан озод қилиш ваколоти берилди.

Кўп квартирали уйларига бевосита узвий боғлиқ бўлган автомашина турар жойлари жисмоний шахсларнинг мол-мулкига солинадиган солиқ объектига

киритилди. Бундай объект солиқ базасига нисбатан 0,23 фоиз миқдоридаги солиқ ставкасида солиққа тортилиши белгиланди

3. Сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ бўйича, Солиқ ставкалари 15 фоизга, иқтисодиётнинг алоҳида тармоқлари учун эса 30 фоизга индексация қилинишини ҳисобга олган ҳолда, Солиқ кодексида белгиланмоқда.

Бунда, солиқ ставкалари коммунал хизмат кўрсатиш корхоналари учун 2020 йил даражасида сақлаб қолинди. қишлоқ хўжалик ерларини суғориш учун фойдаланилган сув ҳажми қисми ва балиқларни ўстириш (етиштириш), шу жумладан деҳқон хўжаликлари учун ягона солиқ ставкаси 1 куб.м. учун 40 сўм миқдорида белгиланди.

Белгиланган лимитлар доирасида ер усти ва ер ости манбаларидан олинган сув ресурслари учун солиқ ставкалари мутлақ миқдорда бир куб метр учун қуйидаги миқдорларда белгиланади:

Т/р	Тўловчилар ва солиқ солиш объекти	1 куб метр учун солиқ ставкаси, сўмда:	
		ер усти сув ресурслари манбалари	ер ости сув ресурслари манбалари
1.	Иқтисодиётнинг барча тармоқларидаги корхоналар (бундан 2–6-бандларда кўрсатилганлари мустасно), шунингдек яқка тартибдаги тадбиркорлар	182	221
2.	Саноат корхоналари	472	564
3.	Электр станциялари ва коммунал хизмат кўрсатиш корхоналари	70	90
4.	қишлоқ хўжалик ерларини суғориш учун фойдаланилган сув ҳажми қисми ва балиқларни ўстириш (етиштириш), шу жумладан деҳқон хўжаликлари	40	40
5.	автотранспорт воситаларини ювиш учун ишлатилган сув ҳажми	1 990	1 990
6.	пиво ва винодан ташқари алкоголь маҳсулотлари ва алкогольсиз ичимликларни ишлаб чиқариш учун фойдаланиладиган сув ҳажми	25 185	25 185

Қишлоқ хўжалиги ерларини суғориш ва балиқ етиштириш (ўстириш), шу жумладан деҳқон хўжаликларида сув ўлчаш ускуналари мавжуд бўлганда, солиқ ставкасига 0,7 камайтирувчи коэффициентни ҳисобга олган ҳолда, сув ўлчаш ускуналари асосида аниқланадиган, фойдаланилган сув ҳажмига қўлланилади.

Солиқ кодексига киритилган қўшимчага мувофиқ, коллектор ва дренаж тармоқларидан ишлатиладиган сув ресурслари солиқ солиш объекти ҳисобланмаслиги белгиланди.

Қишлоқ хўжалигида, шу жумладан балиқчилик хўжаликларида сувдан фойдаланувчи шахслар учун солиқ базасини аниқлаш тартиби қуйидагиларни назарда тутган ҳолда ўзгартирилмоқда. Хусусан, сувдан фойдаланиш ва сув истеъмоли соҳасидаги ваколатли орган ҳар йили:

жорий солиқ даврининг 10 декабридан кечиктирмай қишлоқ хўжалигида, шу жумладан балиқчилик хўжалигида сув ресурсларидан фойдаланувчи юридик шахсларга солиқ базасини аниқлаш учун;

деҳқон хўжаликлари бўйича солиқни ҳисоблаш учун - солиқ органларига сувдан фойдаланиш ва сувни истеъмол қилиш жойи бўйича ҳисобот йилидан кейинги йилнинг 20 январидан кечиктирмай ишлатилиши кутилаётган сув ресурслари ҳажми тўғрисида маълумот такдим этши белгиланди.

Сунъий сув ҳавзаларида балиқ етиштирувчи балиқчилик хўжаликлари солиқ базасини табиий ва сунъий сув объектларидан олинган ва ушбу сув объектларига қайтариб қуйиладиган сув ҳажми, бундан коллектор-дренаж тармоқларига қайтариб қуйиладиган сув ҳажми мустасно, ўртасидаги фарқдан келиб чиқиб аниқлайдилар.

Ишлаб чиқариш жараёнида сувни махсус ускуналарни (турбиналарни) совитиш учун ишлатадиган солиқ тўловчилар солиқ базасини табиий сув объектларидан махсус ускуналарни (турбиналарни) совитиш учун олинган ва табиий сув объектларига қайтариб қуйиладиган сув ҳажми ўртасидаги фарқдан келиб чиқиб аниқлайди. Ушбу норма сувнинг ҳақиқий ҳисоби ёки сувдан махсус фойдаланиш рухсатнома мавжуд бўлганда қўлланилади.

Солиқ солиш объекти ва (ёки) солиқ ставкаси турли хил бўлган бир неча турдаги фаолият билан шуғулланувчи солиқ тўловчилар бундай фаолият турлари бўйича алоҳида-алоҳида ҳисоб юритишлари шарт ва тегишли солиқ ставкалари бўйича солиқ тўлаш тартиби киритилмоқда.

4. Ер қаъридан фойдаланганлик учун солиқ бўйича киритилган ўзгартириш ва қўшимчалар.

Ер қаъридан фойдаланганлик учун солиқни ҳисоблаш ва тўлаш тартиби сақлаб қолинмоқда.

Қуйидаги фойдали қазилмалар учун 5 фоиз миқдорида, бироқ 1 куб. м учун 7 500 сўмдан кам бўлмаган миқдорда ягона солиқ ставкаси белгиланмоқда:

қурилиш қумлари (2020 йилда 5 фоиз, бироқ 1 куб. м учун 8 500 сўм бўлган);

қум-шағал аралашмаси (2020 йилда 5 фоиз, бироқ 1 куб. м учун 7 500 сўм бўлган);

қумтошлар (5 фоиз), қурилиш майда тошлар (карбонат жинслари) (2020 йилда 5 фоиз, бироқ 1 куб. м учун 10 000 сўм бўлган);

қурилиш майда тошлар (гранитлар, порфиритлар ва сланец жинслари) (2020 йилда 5 фоиз, бироқ 1 куб. м учун 10 000 сўм бўлган).

Солиқ солинадиган объектнинг номи	Солиқ ставкалари, фоизларда	
	2020 йилда	2021 йилда
Қурилиш қумлари	5%, бироқ 8 500 сўм/куб метрдан кам бўлмаган	5%, бироқ 7 500 сўм/куб метрдан кам бўлмаган
Қум-шағал аралашмаси	5%, бироқ 7 500 сўм/куб метрдан кам бўлмаган	5%, бироқ 7 500 сўм/куб метрдан кам бўлмаган
Қумтошлар	5 фоиз	5%, бироқ 7 500 сўм/куб метрдан кам бўлмаган
Қурилиш майда тошлар (карбонат жинслари)	5%, бироқ 10 000 сўм/куб метрдан кам бўлмаган	5%, бироқ 7 500 сўм/куб метрдан кам бўлмаган
Қурилиш майда тошлар (гранитлар, порфиритлар ва сланец жинслари)	5%, бироқ 10 000 сўм/куб метрдан кам бўлмаган	5%, бироқ 7 500 сўм/куб метрдан кам бўлмаган

Масалан: Тошкент вилояти Чиноз туманида фаолият кўрсатаётган хусусий корхонаси томонидан 2020 йилда 40 154 куб.метр “Қурилиш қумлари” қазиб олган ва 8 500 сўм солиқ ставкасида 341,3 млн.сўм солиқ тўлаган бўлса, 2021 йилда ҳам шу миқдорда “Қурилиш қумлари” қазиб олганда, солиқ ставкаларини унификация қилиниши натижасида (солиқ ставкаси 7 500 сўм) 301,2 млн.сўм солиқ тўлайди ёки 40,1 млн.сўм кам солиқ тўлайди.

“Навоий кон-металлургия комбинати” ДК ва “Олмалик кон-металлургия комбинати” АЖ учун олтин, кумуш, палладий ва мис бўйича солиқ ставкаси 15 фоиз миқдорда белгиланди.

Бошқа фойдали қазилмалар бўйича солиқ ставкалари 2020 йил даражасида сақлаб қолинди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 3 февралдаги «2017 — 2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича ҳаракатлар стратегиясини «Ёшларни қўллаб-қувватлаш ва аҳоли саломатлигини мустаҳкамлаш йили»да амалга оширишга оид Давлат дастури тўғрисида»ги ПФ-6155-сон фармони билан тасдиқланган ДАВЛАТ ДАСТУРИ»нинг 3.3. бўлими “Солиқ ислоҳотларини амалиётга самарали жорий этиш, солиқ маъмуриятчилигини шаффоф йўлга қўйиш, солиқ юқини камайтириш ва соддалаштириш, шу асосда ишлаб чиқаришни ва солиққа тортиладиган базани кенгайтириш” деб номланиб унда ресурс солқлари маъмурчилигини такомиллаштириш бўйича қуйидаги тадбирлар белгиланди

Ер қаъридан фойдаланганлик учун солиқни ҳисоблаш маъмурчилигини такомиллаштириш;

Мазкур йўналишда, маҳсулотларни ноқонуний олиб кириш, ишлаб чиқариш ва сотиш ҳолатларининг олдини олиш;

алоҳида турдаги маҳсулотларнинг қонуний айланмасини таъминлаш механизмини тубдан такомиллаштириш;

ишлаб чиқариш ҳажмини, омборлардаги қолдиқларни ва маҳсулот реал вақт режимида жўнатилишини назорат қилиш механизмларини жорий этиш;

товарлар ва хизматлар турлари бўйича ягона таснифлаш тизимини жорий этиш.

V. КЕЙСЛАР БАНКИ

БИРИНЧИ НАМУНА.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ИҚТИСОДИЁТ УНИВЕРСИТЕТИ

**“Солиқлар сиёсатининг асосий йўналишлари” ўқув курсининг
“Оилавий тадбирокрликни ривожлантиришда солиқ имтиёзлари ва
енгилликларни тадбиқ этилиши” мавзуси бўйича тайёрланган**

КЕЙС- СТАДИ

**Кейс: “Mening oilam” оилавий корхонада фаолиятини
ривожлантиришда солиқ имтиёзлари ва енгилликларни тадбиқ
этилиши ўрганиш .**

Тошкент – 2020

І.КЕЙС

Оилавий тадбиркорликни ривожалантиришда солиқ имтиёзлари ва енгилликларни тадбиқ этилиши

ПЕДАГОГИК АННОТАЦИЯ

Ўқув предмети: «Солиқлар ва солиққа тортиш».

Мавзу: «Оилавий тадбиркорликни солиққа тортиш».

Ушбу кейснинг мақсади: Ўзбекистон Республикасида оилавий тадбиркорликка қулай шарт-шароитлар яратишда солиқ имтиёзлари ва енгилликларни қўллаш орқали аҳолининг тадбиркорликка ундаш масалалари.

Режалаштириладиган ўқув натижалари:

- оилавий тадбиркорлик фаолиятига оид солиқ меъёрий ҳужжатларни рўйхатини шакллантиради ва оилавий тадбиркорликни ташкил этилиш босқичларини ўзлаштириш;

- оилавий тадбиркорлик фаолиятини амалга оширишда солиқ тўловларидан ташқари қўшимча берилган енгилликлар оид маълумотларни таҳлил қилиш ва солиқ базасини ҳисоблаш механизминини ҳисоб-китобини амалга оширишда малакаларини орттириш;

- мустақил тарзда қарор қабул қилиш малакаларини эгаллаш.

Талабалар ушбу кейснинг муваффақиятли ҳал этиш учун оилавий тадбиркорлик фаолияти учун берилган солиқ имтиёз турлари, уларнинг қўлланилиши хусусиятлари ва қўшимча қулайликларга оид маълумотларни таҳлил қилиш ва солиқ базасини ҳисоблаш механизминини ҳисоб-китобини амалга оширишда нисбатан мавжуд ёндашувлар ҳақидаги билимларга эга бўлишлари лозим.

Ушбу кейс реал институционал тизим фаолиятини акс эттиради. Кейс объекти –

Оилавий корхона шаклидаги юридик шахс ёки яқка тартибдаги тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланувчи жимоний шахс.

Ахборот манбалари:

- Ўзбекистон Республикасининг 2012 йил 26 апрелдаги «Оилавий тадбиркорлик тўғрисида»ги ЎРҚ-327-сон Қонуни, Солиқ кодекси, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 29 декабрдаги ПҚ-3454-сонли қарори;

- Давлат хизматлари шаклидаги «Ягона дарча» марказлари маълумотлари;

- Оилавий корхона ва яқка тартибдаги тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланувчи жисмоний шахсларнинг 2016-2017 йиллардаги иш фаолиятининг асосий кўрсаткичлари ҳақидаги йиллик ҳисоботлари.

Кейснинг ўзига хос белгиларига кўра тавсифномаси:

Кейс ҳаётий, сюжетсиз кейслар категориясига киради ва статистик материаллар асосида тузилади. Кейс қисқа, тузилмаланган. Бу кейс-топшириқдир.

Кейс дидактик мақсадларига кўра вазият субъектини ривожлантиришнинг янги стратегиялари ва йўлларини ишлаб чиқишга рағбатлантирадиган кейслар тоифасига киради.

Кейс электрон версияда тақдим этилган.

Кейсдан қуйидаги ўқув предметларини ўқитиш жараёнида фойдаланиш мумкин: «Солиқлар ва солиққа тортиш», «Солиқ маъмурчилигини такомиллаштириш», «Юридик шахсларни солиққа тортиш» ва «Жисмоний шахсларни солиққа тортиш».

3.2. ТАЛАБАГА УСЛУБИЙ КЎРСАТМАЛАР

Кейс услубий паспортининг мазкур компоненти қуйидагиларни ўз ичига олади:

- кейсдаги муаммо ва кичик муаммолар ифодаси (агар кейс муаммони излаш ва ҳал этишга ўргатадиган кейслар тоифасига кирмайдиган бўлса);
- муаммо ечими алгоритми (ушбу элементнинг бўлишини ўқитувчи – кейсолог белгилайди);
- ўқув-услубий материаллар: ҳисоб-китоблар қоидалари ва формулалари, услублар ва русумлар баёни ва бошқалар (кейсологнинг фикрига қараб).
- муаммоли вазиятни таҳлил этиш ва ҳал қилиш варағи ёки муаммоли вазиятни таҳлил этиш ва ҳал қилишга доир йўриқнома;
- кейс билан индивидуал ва гуруҳ бўлиб ишлашни баҳолаш мезонлари ва кўрсаткичлари;

КЕЙС СТАДИ

Имтиёзлар – оилавий тадбиркорлик учун мадад

Мазкур материалда барча тоифадаги корхоналар, шунингдек айирим фаолият соҳалари корхоналари учун белгиланган солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар бўйича имтиёзлар келтирилган.

Мамлакатимиз мустақилликка эришиши биланок, бозор иқтисодиётининг асосий негизларидан бўлган хусусий мулк ҳуқуқини мустаҳкамлаш, унинг дахлсизлиги ва ишончли ҳуқуқий ҳимоясини, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантиришга йўналтирилган миллий қонунчилик базаси яратилди. Жумладан, “Ўзбекистон Республикасида мулкчилик тўғрисида”ги, “Хусусий мулкни ҳимоя қилиш ва мулкдорлар ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида”ги, “Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида”ги, **“Оилавий тадбиркорлик тўғрисида”ги**, “Тадбиркорлик фаолияти соҳасидаги рухсат бериш тартиб-таомиллари тўғрисида”ги қонунлар ва бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилиниб, мазкур соҳани тартибга солишда, ривожлантиришда ва албатта мулкдорлар ва тадбиркорлар ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишда муҳим аҳамият касб этмоқда. Шу билан бирга, мамлакатимиз иқтисодиётининг барқарор ривожланишига, мулкдорлар синфининг шаклланишига, хусусий мулк ҳимояси ва дахлсизлиги, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик фаолиятини юритишга ҳуқуқий кафолатлар мустаҳкамланмоқда.

Кичик бизнес ва тадбиркорликни кенгайтириш учун бизнеснинг янги ташкилий-ҳуқуқий шакли сифатида оилавий бизнеснинг ҳуқуқий асослари яратилди. Ўзбекистон Республикасининг "Оилавий тадбиркорлик тўғрисида"ги Қонуни

3-моддасида белгиланганидек, оилавий тадбиркорлик оила аъзолари томонидан таваккал қилиб ва ўз мулкӣ жавобгарлиги остида даромад (фойда) олиш мақсадида амалга ошириладиган ташаббускорлик фаолияти ҳисобланиб, ўз иштирокчиларининг ихтиёрийлигига асосланади ҳамда юридик шахс ташкил этган ёки ташкил этмаган ҳолда амалга оширилиши мумкин.

“Оилавий тадбиркорлик тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси қонунининг қабул қилингани туфайли, ҳеч шубҳасиз, юртимизда оилавий бизнеснинг ҳуқуқий кафолатларини кучайтириш, иқтисодиётнинг турли соҳаларида унинг жадал ва кенг ривожланиши ва янги иш ўринларининг очилишига қулай имкониятлар яратиб берилганини алоҳида таъкидлаш жоиз.

Хусусан:

- Президентимизнинг 2017 йил 31 январда ПҚ-2746-сон “Кичик ва хусусий тадбиркорликни микрокредитлаш тизимини янада кенгайтириш ва соддалаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарори қабул қилинди.

Ушбу қарорга кўра, Тошкент шаҳрида кичик ва хусусий тадбиркорлик субъектлари учун микрокредитлашнинг янги схемасини жорий этилди ва ўрта махсус, касб-ҳунар ва олий таълим муассасалари битирувчилари, муддатли ҳарбий хизматдан қайтган жисмоний шахслар, меҳнат органларида рўйхатга олинган банд бўлмаган фуқаролар, **оилавий ва хусусий тадбиркорлик билан шугулланаётган аҳоли**, шунингдек, фуқароларнинг ўзини-ўзи бошқариш органлари тавсияномалари бўйича ишга жойлашишга эҳтиёжманд бўлган бошқа шахслар микрокредитлаш учун қамраб олинadиган шахслар орасида устувор контингентлар сифатида эътироф этилди.

- Президентимизнинг 2017 йил 17 мартдаги ПҚ-2844-сон “Тадбиркорлик субъектлари ва кенг аҳоли қатламига микрокредитлар ажратиш тизимини янада соддалаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарорига асосан тадбиркорлик субъектлари ва барча аҳоли қатламининг имтиёзли микрокредитлардан кенг фойдаланишини таъминлаш, шунингдек, якка тартибдаги меҳнат фаолиятини рағбатлантириш орқали аҳоли бандлигини янада ошириш мақсадида янги рўйхатдан ўтган юридик шахс ташкил этмаган якка тартибдаги тадбиркорлар ва **оилавий тадбиркорлик субъектларига фаолиятини** амалга ошириш учун олинган товарларни гаров сифатида ҳисобга олган ҳолда энг кам иш ҳақининг **20 баробаригача миқдорда микрокредитлар ажратиш**, янги давлат рўйхатидан ўтган юридик шахс ташкил этмаган якка тартибдаги тадбиркорлар ва оилавий тадбиркорларга тадбиркорлик фаолиятини амалга ошириш учун энг кам иш ҳақининг 60 баробаригача миқдорда микрокредитлар кредитлашга оид қонун ҳужжатларида назарда тутилган таъминот турлари билан бир қаторда фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларининг кафилиги асосида ажратишни кенгайтириш белгиланди.

- Ўзбекистон Республикасининг 2012 йил 26 апрелдаги «Оилавий

тадбиркорлик тўғрисида»ги ЎРҚ-327-сонли Қонунда белгиланган оилавий корхоналарга солиқ солишнинг ўзига хос хусусиятларидан келиб чиқиб, бир қатор қонун ва қонун ости ҳужжатларига ўзгартириш ва қўшимчалар киритилди. Хусусан, Солиқ кодексининг 176 ва 179-моддаларига киритилган ўзгартиришга асосан солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар тўланганидан кейин **оилавий корхона иштирокчиси** ихтиёрида қоладиган фойда суммаси жисмоний шахсларнинг мулкӣ даромадлари таркибига киритилади ва **жисмоний шахсларнинг даромади сифатида солиққа тортилмайди**. Шунингдек, 351-моддасига киритилган ўзгартириш билан оилавий корхоналар солиқ солишнинг бошқа тартибини танлаш ҳуқуқисиз, ягона солиқ тўловини тўловчилари ҳисобланиши белгилаб қўйилди.

- Ўзбекистон Республикасининг 2012 йил 26 апрелдаги «Оилавий тадбиркорлик тўғрисида»ги ЎРҚ-327-сон қонунининг 28-моддасида оилавий корхона турар жойдан бир вақтнинг ўзида унда истиқомат қилган ҳолда товарлар ишлаб чиқариш (ишлар бажариш, хизматлар кўрсатиш) учун фойдаланган тақдирда, коммунал инфратузилма хизматлари (электр энергияси, сув таъминоти, канализация, газ таъминоти ва иссиқлик таъминоти) ҳақини тўлаш **аҳоли учун белгиланган тарифлар бўйича** ва шартлар асосида амалга оширилиши кўрсатилган.

Оилавий корхонани ташкил этиш ва унга солиқ солиш тартиби ЮРИДИК ШАХС ТАШКИЛ ЭТМАГАН ҲОЛДА

Юридик шахс ташкил этмаган ҳолда ташкил этиладиган оилавий тадбиркорлик фаолияти **Юридик шахс ташкил этмасдан оилавий тадбиркорликни ва хунармандчилик фаолиятини амалга ошириш тартиби тўғрисидаги низомда** (рўйхат рақами 216, 2009 йил 29 июль, кейинги ўринларда – Низом) белгиланган тартиб асосида амалга оширилади.

Оилавий тадбиркорлик – эр-хотин томонидан уларга биргаликдаги умумий мулк ҳуқуқи билан тегишли бўлган уларнинг умумий мулки негизида амалга ошириладиган ҳамда эр-хотиннинг ва уларга ёрдам берувчи оила аъзоларининг шахсий меҳнатига асосланган, юридик шахс бўлмаган жисмоний шахсларнинг биргаликдаги тадбиркорлик фаолиятидир.

Оила аъзолари – эр-хотин, ота-оналар ёки фарзандликка олувчилар ҳамда 15 ёшдан ошган, шу жумладан, фарзандликка олинган болалардир.

Оилавий тадбиркорлик субъектларини давлат рўйхатидан ўтказишда **якка тартибдаги тадбиркорни** давлат рўйхатидан ўтказиш тўғрисида белгиланган намунадаги гувоҳнома берилади, унда якка тартибдаги фаолиятнинг оилавий тадбиркорлик шаклида амалга оширилиши, шунингдек биргаликдаги тадбиркорлик фаолиятини амалга оширувчи оила аъзолари кўрсатилади (Низомнинг 4-банди).

Бундан ташқари, оилавий тадбиркорлик субъектларини давлат рўйхатидан ўтказиш, ҳисобга қўйиш ва руҳсат берувчи ҳужжатларни расмийлаштиришда оилавий тадбиркорлик субъекти номидан эр-хотиндан бири улардан биттасининг нотариал тасдиқланган розилигига кўра иш кўради.

Низомнинг 8-бандига мувофиқ, оилавий тадбиркорлик субъектлари томонидан доимий ходимлар ёллашга йўл қўйилмайди. Истисно ҳолларда оилавий тадбиркорликни амалга оширишда вақтинча бир марталик ишларни амалга ошириш учун оила аъзолари ҳисобланмайдиган фуқароларнинг жалб этилишига йўл қўйилади.

ЮРИДИК ШАХС ТАШКИЛ ЭТГАН ҲОЛДА

Юридик шахс ташкил этган ҳолда амалга ошириладиган оилавий тадбиркорликнинг ташкилий-ҳуқуқий шакли **оилавий корхонадир**. Оилавий корхона унинг иштирокчилари томонидан товарлар ишлаб чиқариш (ишлар бажариш, хизматлар кўрсатиш) ва реализация қилишни амалга ошириш учун ихтиёрий асосда, оилавий корхона иштирокчиларининг улушли ёки биргаликдаги мулкида бўлган умумий мол-мулк, шунингдек оилавий корхона иштирокчиларидан ҳар бирининг мол-мулки негизида ташкил этиладиган кичик тадбиркорлик субъектидир. Оилавий корхона фаолияти унинг иштирокчиларининг шахсий меҳнатига асосланади.

Оилавий корхона фаолиятни фақат юридик шахс ташкил этган ҳолда амалга ошириши мумкин (Қонуннинг 4-моддаси). Оилавий корхона ўз мулкида алоҳида мол-мулкка эга бўлиши, ўз номидан мулкӣ ва шахсий номулкий ҳуқуқларни олиши ҳамда амалга ошириши, зиммасига мажбуриятлар олиши, судда даъвогар ва жавобгар бўлиши мумкин.

Оилавий корхона иштирокчилари корхона мол-мулки етарли бўлмаганда оилавий корхонанинг мажбуриятлари бўйича ўзига тегишли мол-мулк билан қонун ҳужжатларига мувофиқ субсидиар жавобгар бўлади.

Оилавий корхона қонун ҳужжатларига мувофиқ ходимларни ёллашни амалга ошириши мумкин.

Оилавий корхона иштирокчиларининг ва унинг ёлланма ходимларининг умумий сони кичик тадбиркорлик субъектлари ходимларининг қонун ҳужжатларида белгиланган ўртача йиллик сонидан кўп бўлиши мумкин эмас. Бунда оилавий корхона иштирокчиларининг энг кам сони икки кишидан оз бўлмаслиги керак.

Оила бошлиғи, унинг хотини (эри), болалари ва набиралари, ота-онаси, меҳнатга қобилиятли ёшга тўлган бошқа қариндошлари (болалари ва набираларининг эрлари (хотинлари), туғишган ҳамда ўғай ака-ука ва опасингиллари, уларнинг эрлари (хотинлари) ҳамда болалари, тоға ва амаки ҳамда амма ва холалари) оилавий корхона иштирокчилари бўлиши мумкин. Эътибор беринг, бунда **фақат муомалага лаёқатли шахслар** оилавий корхона иштирокчилари бўлиши мумкин (Қонуннинг 5-моддаси).

Давлат органларининг мансабдор шахслари, шунингдек қонун ҳужжатларида тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланиши тақиқланган бошқа шахслар оилавий корхона иштирокчилари бўлиши мумкин эмас.

Бир оилавий корхона иштирокчиси бир вақтнинг ўзида бошқа оилавий корхона иштирокчиси бўлиши мумкин эмас.

Юридик ва жисмоний шахслар билан ўзаро муносабатларда оилавий корхона номидан унинг бошлиғи иш кўради.

Оилавий корхона иштирокчиларидан бири унинг бошлиғи бўлиши мумкин, унга оилавий корхонанинг барча иштирокчилари бир овоздан иш муомаласида ўз номларидан иштирок этиш ҳуқуқини беради (Қонуннинг 6-моддаси).

Қонуннинг 16-моддасига мувофиқ, оилавий корхона иштирокчиларига мулк ҳуқуқи асосида ёки бошқа қонуний асосда тегишли бўлган турар жойлар ва яшаш учун мўлжалланмаган жойлар, шу жумладан, ишлаб чиқариш, хўжалик бинолари ва бошқа иморатлар оилавий корхона фаолияти амалга ошириладиган жойдир.

Оилавий корхона иштирокчиларига мулк ҳуқуқи асосида тегишли бўлган турар жойларни улардан оилавий корхона фаолиятида фойдаланиш мақсадида яшаш учун мўлжалланмаган жойларга айлантириш талаб қилинмайди, бундан фаолиятнинг айрим турлари учун қонун ҳужжатларида назарда тутилган ҳоллар мустасно.

ОИЛАВИЙ КОРХОНАГА СОЛИҚ СОЛИШ

Оилавий корхона Қонуннинг 26-моддаси ҳамда Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодексининг 351-моддасига асосан белгиланадиган тартибда ягона солиқ тўлови тўловчисидир.

Оилавий корхонанинг фойдаси солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар тўланганидан кейин унинг иштирокчилари тасарруфига ўтади ҳамда унга солиқ солинмайди.

Оилавий корхона меҳнат ҳақи фондидан ижтимоий фондларга қонун ҳужжатларида назарда тутилган тартибда мажбурий тўловлар тўлайди. Оилавий корхона ўзи ишлаб чиқарган халқ бадийи ҳунармандчилиги ва амалий санъати буюмларини реализация қилишдан олинган тушум бўйича ягона солиқ тўловини тўлашдан қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда озод этилади. Бундай буюмларнинг рўйхати Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2005 йил 28 мартдаги ПФ-3588-сонли Фармони билан тасдиқланган.

Оилавий корхонага кичик тадбиркорлик субъектлари учун қонун ҳужжатларида назарда тутилган имтиёзлар, преференциялар ва кафолатлар татбиқ этилади.

МОЛ-МУЛК СОЛИҒИ

Солиқ кодексининг 276-моддаси иккинчи қисмига мувофиқ, жисмоний шахс ёки оилавий корхона турар жойидан унда истиқомат қилиш билан бир вақтда товарлар ишлаб чиқариш (ишлар бажариш, хизматлар кўрсатиш) учун фойдаланган тақдирда, унга **мол-мулк солиғи жисмоний шахслар учун белгиланган ставка бўйича тўланади.**

ЕР СОЛИҒИ

Жисмоний шахс ёки оилавий корхона ер участкасидан унда жойлашган уйда истиқомат қилиш билан бир вақтда товарлар ишлаб чиқариш (ишлар бажариш, хизматлар кўрсатиш) учун фойдаланган тақдирда, **ер солиғи жисмоний шахслар учун белгиланган ставка бўйича тўланади** (Солиқ кодексининг 291-моддаси иккинчи қисми).

Кейс стадига оид саволлар:

1. Акамнинг оиласи билан биргаликда оилавий корхонамизни очмоқчимиз. Оилавий корхона очиш тартиби қанақа ?
2. Оилавий тарбиркорликда кредитга оид қандай имтиёзлар кўзда тутилган?
3. Бундан ташқари юридик шахс ташкил этган ва ташкил этмаган ҳолда очилган корхоналарнинг бир-биридан фарқи нимада?
4. Агар фаолиятимизни йўлга қўйсак, мол-мулк ва ер солиқларини қайси ставкалар бўйича тўлашимиз керак бўлади?
5. Оилавий тадбиркорликда бошқа тадбиркорлик фаолиятига қараганда қандай қулай шарт-шароитлар белгиланган?

VI. МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ МАВЗУЛАРИ

1) Мустақил ишни ташкил этишнинг шакли ва мазмуни.

Мустақил иш – мавжуд матн ёки бир қанча матнларни изоҳловчи шаклларида бири саналади. Шу боисдан, конспектдан фарқли ўлароқ, мустақил иш янги, муаллиф матн саналади. Ушбу ҳолатда янгилик, янгича тақдим этиш, материалларни тартиблаштириш, ҳар хил нуқтаи назарларни ўзаро солиштиришда алоҳида муаллифлик ёндашуви тушунилади.

Мустақил иш - ҳар хил нуқтаи назарларни ўзаро солиштириш ва таҳлил қилиш кўникмасига эга бўлишни талаб этадиган бир ёки бир қанча манбаларни ўзида мужассам этадиган ғояларни қисқача ёзма кўринишидаги тақдимотиدير.

Мустақил ишнинг турлари ва тизими:

1. Ифодаланиш тўлиқлигича кўра:

- а) информатив (рефератлар – конспектлар);
- б) индикатив (рефератлар –резюме (қисқача мазмун)

2.Мустақил иш таркиби:

А) библиографик қайд этилиши:

- Ф.И.Ш.нинг номи;
- чоп этилган манзили;
- нашриёт, йил;
- саҳифалар сони.

Б) Мустақил иш матни:

- мавзу, муаммо, мустақил иш қилинадиган иш предмети, мақсади ва мазмуни;

- тадқиқот усуллари;
- аниқ натижалари;
- муаллиф хулосаси;
- иш натижаларини қўланиш соҳаси.

Ўқув фани бўйича мустақил иш тайёрлаш қуйидаги вазифаларни ҳал этишни назарда тутати:

- Ўқув предмети долзарб назарий масалалари бўйича билимларини чуқурлаштириш, талаба томонидан мавзуга ушбу олинган назарий билимларни ижодий кўникмасини ҳосил қилиш;

- Танланган касбий соҳада хориж тажрибаларини, мавжуд шароитларда уларни амалий жиҳатдан қўллаш имкониятлари ва муаммоларини ўзлаштириш;

- Танланган мавзу бўйича ҳар хил адабий манбаларни (монография, даврий нашрлардаги илмий мақолалар ва шу кабилар) ўрганиш қобилиятини такомиллаштириш ва улар натижалари асосида танқидий ёндашган тарзда мустақил, ҳамда билимдон ҳолда материални ифода этиш, ишончли хулоса ва таклифлар қилиш;

- Ёзма кўринишдаги ишларни тўғри расмийлаштириш кўникмаларни ривожлантиришдир.

“Реал сектор статистикаси” модулидан мустақил таълимни ташкил этишда қуйидаги шакллардан фойдаланилади: айрим назарий мавзуларни ўқув

адабиётлари ёрдамида ўзлаштириш; амалий машғулотлар учун топширилган мавзунини ахборот ресурс манбаларидан фойдаланган, расмий статистика маълумотларини тўплаган ҳолда бажариш.

Тингловчи мустақил ишни ташкил этишининг мазмуни “Иқтисодиётнинг инновацион тараққиёти” модулининг хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда қуйидагиларга асосланиб тайёрланиши тавсия этилади:

- меъёрий ҳужжатлардан, ўқув ва илмий адабиётлардан фойдаланиш асосида модул мавзуларини ўрганиш;
- тарқатма материаллар бўйича маърузалар қисмини ўзлаштириш;
- автоматлаштирилган ўргатувчи ва назорат қилувчи дастурлар билан ишлаш;
- махсус адабиётлар бўйича модул бўлимлари ёки мавзулари устида ишлаш;
- тингловчининг касбий фаолияти билан боғлиқ бўлган модул бўлимлари ва мавзуларни чуқур ўрганиш.

Мустақил таълим мавзулари.

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг “Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қонидаси бўлиши керак” деб номланган китобидан келтирилган солиқ ва солиққа тортиш тизимига оид масалаларни ўрганиш.

2. Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодекси бўйича ўзгартиришларни ўрганиш.

3. Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 23 сентябрда қабул қилинган “Таълим тўғрисида”ги ЎРҚ-637-сонли Қонуни.

4. Ўзбекистон Республикасининг 2018 йил 24 декабрдаги “Солиқ ва бюджет сиёсатининг 2019 йилга мўлжалланган асосий йўналишлари қабул қилинганлиги муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида”ги ЎРҚ-508-сон қонуни

5. Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 9 декабрдаги «2020 йил учун Ўзбекистон Республикасининг давлат бюджети тўғрисида»ги ЎРҚ-589-сон қонуни

6. Ўзбекистон Республикасининг «Давлат солиқ хизмати тўғрисида»ги қонуни. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 2014 й., 36-сон

7. Ўзбекистон Республикасининг Солиқ Кодекси. (Янги таҳрири) Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 31.12.2019 й., 02/19/СК/4256-сон

8. Ўзбекистон Республикасининг Бюджет Кодекси. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2018 й., 1-сон

9. Солиқ сиёсати ва уни макроиқтисодий сиёсат билан ўзаро уйғунлиги

10. Солиқ сиёсатининг стратегик йўналишлари. Европа Иттифоқи мамлакатларида солиқ сиёсатининг хусусиятлари.

11. Инқирознинг навбатдаги тўлқини шароитида АҚШда солиқ сиёсатининг хусусиятлари.

12. Японияда солиқ сиёсати ва унинг ўзига ос хусусиятлари
13. Хитой давлати солиқ сиёсати
14. МДҲ мамлакатларида солиқ сиёсати.
15. Россия федерацияси солиқ сиёсати в унинг стратегик йўналишлари
16. Ўзбекистонда мустақиллик йилларида олиб борилган солиқ сиёсати
17. Солиқлар ҳақидаги иқтисодчи олимларнинг илмий қарашлари

VII. ГЛОССАРИЙ

ТЕРМИН	Рус тилида	Инглиз тилида	Ўзбек тилидаги шарҳи
Асосий воситалар	Основные средства	fixed assets	деб, корхонада кўп йил фойдаланиладиган меҳнат куруллари: яъни бинолар, иншоотлар, машиналар ва асбоб-ускуналар.
Асосий воситалар билан таъминланиш	Обеспеченность основными средствами	Provision of fixed assets	корхонанинг бизнес-режасига ёки ўтган йилларга нисбатан асосий фондлар билан курулланиш даражаси.
Актив (фаол) асосий фондлар	Активные основные средства	Active fixed assets	куч берадиган машиналар ва асбоб-ускуналар, иш машиналари, ўтказгич жиҳозлар, ўлчаш ва тартибга солиш асбоблари.
Асосий фондларни янгилаш коэффициенти	Коэффициент обновления основных фондов	The coefficient of fixed assets renewal	янги келган асосий фондлар сўммасини асосий фондларнинг йил охирига бўлган қийматига бўлиш керак.
Асосий (операцион) фаолият бўйича пул оқимлари	Денежные потоки от основной деятельности	Cash flows from operating activities	хўжалик жараёнларини корхонанинг пул маблағларига, фойда миқдорига таъсирини ифодалайди.
Айланма маблағлар	Оборотные средства	current assets	айланма фондлар, муомала фондлари ва бошқа ҳаракатдаги активларда турган пул маблағлари.

Бошқарув тамойиллари	Принципы управления	principles of management	иқтисодиётнинг барча соҳаларини бошқариш тизимининг тузилиши ва амал қилинишини белгилаб берувчи асосий қоида.
Бошқарув тизими	Системы управления	Control systems	бошқаришнинг мақсадлари, таркиби, шакли ва усуллари мажмуаси. У динамик бўлиб, ижтимоий – иқтисодий шароитлар ўзгариши билан унинг унсурларини аниқ мазмуни ҳам ўзгаради.
Балансни ликвидлиги	Ликвидность баланса	balance Liquidity	балансдаги ликвид бўлган маблағларнинг мажбуриятларни қоплаш даражаси тушунилади.
Брак маҳсулот	Бракная продукция	bar products	тасдиқланган андоза ва техника шартларга мос келмайдиган маҳсулот.
“Баланс”	Баланс	Balance	лотинча бис – икки марта, банд – тарози палласи сўзларидан таркиб топиб, том маънода икки палла деган маънони англатади ва тенглик тушунчаси сифатида ишлатилади.
Бир сўмлик товар маҳсулотига харажат кетган	Затраты на один сум товарной продукции	The cost of one sum of commodity products	ишлаб чиқариш таннархини товар маҳсулоти ҳажмига

			нисбати тариқасида аниқланади.
Дебитор қарзлари	Дебиторская задолженность	Receivables	айнан таҳлил қилинаётган корхона айланма маблағларининг бир қисми бошқа корхоналар айланмасида қатнашиши тушунилади.
Дебиторлик қарзларининг айланиш куни	Оборачиваемость дебиторской задолженности в днях	Accounts receivable turnover in days	дебиторлик мажбуриятларининг мавжуд суммасини таҳлил этиш даврининг келендарь кунига кўпайтириш ва сотишдан олинган соф тушум суммасига бўлиш асосида аниқланади.
Индукция	Индукция	Induction	тадқиқотни ёки бирор объектни (ходисани, жараённи) хусусийликдан умумийлик сари ўтилиши тушунилади.
Ички резервлар (имкониятлари)	Внутрихозяйственные резервы	Intra reserves	хўжалик юритиш самарадорлигини ошириш имкониятини аниқлашда ижобий таъсир этувчи омиллар ҳаракатини кучайтириш ва уларнинг салбий таъсирини тугатиш тушунилади.

Иқтисодий-математик усуллар	Экономико-математические методы	Economic-mathematical methods	интеграл, корреляция, регрессия, омиллар тизимини детерминлашган моделларда акс эттириш, назарий ўйин кабилар.
Инвестиция фаолияти	Инвестиционная деятельность	Investment activities	номоддий активларни сотиб олиш ва сотиш, узоқ муддатли моддий активлар сотиб олиш учун етказиб берувчиларга тўланган пуллар ва унга тенглаштирилган маблағлар чиқим устунида акс эттирилади.
Ижтимоий меҳнат унумдорлиги	Социальная производительность труда	Social productivity	моддий ишлаб чиқаришда банд бўлган ҳар бир ишловчи ҳисобига ҳосил қилинган миллий даромад миқдори билан ўлчанади
Индивидуал меҳнат унумдорлиги	Индивидуальная производительность труда	Individual productivity	индивидуал (якка тартибда ишловчининг (локал) участка, цехдаги, корхона, тармоқдаги) ишловчининг ишлаб чиқарган маҳсулоти.
Кредитор қарзлари	Кредиторская задолженность	Accouns payable	ўзга корхоналарнинг айланма маблағларининг бир қисми айнан таҳлил қилинаётган корхона айланмасида

			қатнашиши тушунилади.
Кредиторлик қарзларининг айланиш куни	Оборачиваемость кредиторской задолженности в днях	Accouns payable turnover in days	кредиторлик мажбуриятларининг мавжуд суммасини таҳлил этиш даврининг келендарь кунига кўпайтириш ва сотилган маҳсулотларнинг ишлаб чиқариш таннарни суммасига бўлиш асосида аниқланади.
Лeverаж	Ливераж	Leverazh	хусусий капиталнинг ўсган қисми бўлиб, кўрсатиб хусусий капитал рентабеллиги коэффиценти билан жами инвестициялар орасидаги фарк коэффиценти олинади.
Метод(усул)	Метод (способ)	The method (method)	юнон тилидан олинган бўлиб, табиат ҳамда жамиятда содир бўлаётган ҳодиса ва жараёнларни ўрганиш ва билиш усулидир. Муайян фаннинг предметини ўрганиш усули.
Методология(услубият)	Методология	Methodology	муайян фаннинг предметини ўргатиш усули, унда қўлланиладиган ёндашувлар, усуллар мажмуаси.
Материаллар самараси	Материалотдача	Materialootdacha	моддий харажатларнинг бир

			сўми хисобига қанча маҳсулот ишлаб чиқарилганлигини кўрсатади.
Материал сифими	Материалоемкость	consumption of materials	бир сўм товар маҳсулоти ишлаб чиқариш учун қанча (неча тийин) моддий харажатлар тўғри келишини кўрсатади.
Молиявий натижа	Финансовый результат	Financial results	корхона фаолиятининг фойда суммаси ва рентабеллик даражасида ифодаланадиган якунидир.
Муддатли ликвидлик коэффициенти	Коэффициент срочной ликвидности	Quick ratio	у пул маблағлари, соф дебиторлик қарзлари суммасини жорий мажбуриятларга бўлиш орқали аниқланади.
Мутлақ ликвидлик коэффициенти	Коэффициент абсолютной ликвидности	Absolute liquidity ratio	у пул маблағларининг жорий мажбуриятларига нисбати сифатида аниқланади.
Молиявий мустақиллик коэффициенти	Коэффициент финансовой независимости	The financial independence	у корхонанинг ўз маблағларининг хўжалик маблағлари умумий суммасига нисбати тариқасида аниқланади.
Меҳнат омиллари	Факторы труда	labor Factors	корхонанинг ишчи кучи билан таъминланиши, иш вақтидан фойдаланиш ва меҳнат унумдорлиги даражасини

			ифодаловчи кўрсаткичлар.
Меҳнат воситалари омиллари	Факторы средств труда	Factors labor funds	корхонанинг асосий воситалар билан таъминланганлиги, таркиби, техник ҳолати ва улардан фойдаланиш самарадорлигини ифодаловчи кўрсаткичлар.
Меҳнат предметлари омиллари	Факторы предметов труда	Factors objects of labor	корхонанинг хом ашё ва асосий материаллар билан таъминланганлигини ҳамда улардан фойдаланиш самарадорлигини ифодаловчи кўрсаткичлар.
Маҳсулотни текисда чиқариш бир ишлаб	Ритмичная производства продукции	Rhythmic production	маҳсулотни тузилган жадвал асосида, маҳсулотнинг олдиндан аниқланган ассортименти ва сифатига мувофиқ етказиб бериш ва сотишни ўз вақтида таъминланиши.
Маҳсулот сифати	Качества продукции	quality products	унинг барча мўлжалланган мақсадда фойдаланишга яроқли хусусиятларининг мажмуаси.
Меҳнат унумдорлиги	Производительность труда	productivity	моддий ишлаб чиқаришда вақт бирлиги давомида ҳосил қилинган

			маҳсулот миқдори билан ўлчанади
Моддий ресурслар	Материальные ресурсы	Material resources	ишлаб чиқаришнинг муайян циклида фойдаланишда бўлган ва шу циклда ишлаб чиқарилган маҳсулот (иш ва хизматлар) таннархига ўз қийматини тўлиқ ўтказиб боровчи буюмлар.
Маҳсулот таннархи	Себестоимость продукции	product cost	маҳсулотни ишлаб чиқариш, сотиш ва корхона молиявий фаолияти бўқийча барча харажатларнинг пул орқали ифодаланиши.
Молиявий фаолият	Финансовая деятельность	Financial activities	бўлимида акция чиқаришдан келиб тушган тушум, узоқ ва қисқа муддатли қарзларни келиб тушиши ва чиқимлар акс этади.
Моддий текширувлар	Материальная проверка	Material inspection	моддий бойликлар, пул маблағлари ҳақиқий қолдиғини бухгалтерия ҳисоби маълумотлари билан қиёслаш орқали амалга оширилади.
Омилли таҳлил	Факторный анализ	Factor analysis	натижа кўрсаткичининг ўзгаришига таъсир қилувчи омилларни аниқлаш ва уларнинг таъсир доирасини ҳисоблаш усуллари

			мажмуасини ўзида ифода эттирган тахлилдир.
Омиллар	Факторы	factors	у ёки бу иқтисодий кўрсаткичга ижобий ҳамда салбий таъсир кўрсатувчи фаол ҳаракат қилувчи кучлар тушунилади.
Операцион фойда(асосий фаолияти фойдаси)	Операционная прибыль (прибыль от основной деятельности)	Operating profit (operating profit)	ялпи фойдадан давр харажатлари ва бошқа операцион харажатлар чегирилиши ва асосий фаолиятдан бошқа даромадлар қўшилиши натijasида ҳосил бўлган фойда.
Пул оқимлари	Денежные потоки	monetary flows	пул ва пул маблағларининг ҳамда сўм ва ўзга эквивалентларининг кирими ва чиқими.
Пул эквивалентлари	Денежные эквиваленти	Cash equivalents	эркин алмаштириладиган қисқа муддатли ликвидладиган, қиймати ўзгариши хатарига камроқ мойил бўлган инвестициялар.
Пул маблағлари	Денежные средства	Cash	кассадаги нақд пул ва талаб бўйича бериладиган депозитлар, шунингдек, ҳисоб- китоб. валюта ва ўзга банк ҳисоб рақамларидаги маблағлар.

Пассив (нофаол) асосий воситалар	Пассивные основные средства	Passive fixed assets	бинолар, иншоотлар ва транспорт воситалари.
Ретроспектив(жорий) таҳлил	Ретроспективный (текущий) анализ	Retrospective (current) analysis	ҳисобот даври тугаши билан бухгалтерия, статистик ва тезкор ҳисоботлар ҳамда ҳисобдан ташқари ахборот манбаларига асосан ўтказиладиган таҳлил.
Рентабеллик	Рентабельность	Profitability	жами ижтимоий ишлаб чиқариш ва ҳар бир корxonанинг иқтисодий ҳамда молиявий самарадорлигини ифодоловчи кўрсаткич.
Рақобат	Конкуренция	Competition	лотинча сўздан олинган булиб, мақсадга эришиш учун кураш, корxonалар ўртасидаги соф курашни билдиради.
Сотилган маҳсулот	Реализованная продукция	products sold	товарлар истеъмолчиларга жўнатилиб унинг ҳақи мол юборувчиларнинг банкдаги ҳисоб - китоб рақамига ўтказилиши тушунилади.
Соф маҳсулот	Чистая продукция	Net output	товар маҳсулот билан уни ишлаб чиқаришга қилинган моддий сарфлар ва асосий воситалар ва номоддий фаолларнинг

			амортизацияси суммаси ўртасидаги фарқ.
Солиқ тўлагунга қадар фойда	Прибыль до уплаты налогов	Profit before tax	умумхўжалик фаолиятидан келган фойдага фавқулоддаги фойдани кўшилиши ва фавқулоддаги зарарни чегириш орқали ҳосил бўлган фойда.
Соф фойда	Чистая прибыль	Net profit	солиқ тўлагунга қадар фойдадан даромад (фойда) солиғи ва фойдадан бошқа солиқлар ва йиғимларни чегирилиши орқали аниқланган фойда.
Таққосланадиган маҳсулот	Сравниваемая продукция	comparable products	шу йил ва ундан олдинги йилларда серияли ва оммавий тартибда ишлаб чиқарилган маҳсулотнинг барча турлари.
Таққосланмайдиган маҳсулот	Несравниваемая продукция	comparable products	жорий йилда ишлаб чиқарилган маҳсулотдир.
Товар маҳсулоти	Товарная продукция	commercial products	барча ишлаб чиқариш босқичларини ўтган, тўла бутланган, техника назорати бўлимидан ўтган ва омборга топширилган маҳсулот.
Тақсимланмаган фойда	Нераспределенная прибыль	retained earnings	корхонанинг ҳисобида турган соф фойдаси.

<p>Умумхўжалик фаолиятдан олинган foyda(хисобот foyдаси)</p>	<p>Прибыль от общехозяйственной деятельности</p>	<p>Profit from general economic activity</p>	<p>операцион фойдага молиявий фаолиятнинг даромадларини қўшилиши ва молиявий фаолият бўйича харажатлар чегирилиши орқали ҳосил бўлган фойда.</p>
<p>Устав капитали</p>	<p>Уставный капитал</p>	<p>Authorized capital</p>	<p>ўз маблағлар манбаининг асосини ташкил этади.</p>

VIII. АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

I. Ўзбекистон Республикаси Президентининг асарлари

1. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажагимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга курашимиз. – Т.: “Ўзбекистон”, 2017. – 488 б.
2. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. 1-жилд. – Т.: “Ўзбекистон”, 2017. – 592 б.
3. Мирзиёев Ш.М. Халқимизнинг розилиги бизнинг фаолиятимизга берилган энг олий баҳодир. 2-жилд. Т.: “Ўзбекистон”, 2018. – 507 б.
4. Мирзиёев Ш.М. Нияти улуғ халқнинг иши ҳам улуғ, ҳаёти ёруғ ва келажаги фаровон бўлади. 3-жилд.– Т.: “Ўзбекистон”, 2019. – 400 б.
5. Мирзиёев Ш.М. Миллий тикланишдан – миллий юксалиш сари. 4-жилд.– Т.: “Ўзбекистон”, 2020. – 400 б.

II. Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар

6. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2018.
7. Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 23 сентябрда қабул қилинган “Таълим тўғрисида”ги ЎРҚ-637-сонли Қонуни.
8. Ўзбекистон Республикасининг 2018 йил 24 декабрдаги “Солиқ ва бюджет сиёсатининг 2019 йилга мўлжалланган асосий йўналишлари қабул қилинганлиги муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида”ги ЎРҚ-508-сон Қонуни
9. Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 9 декабрдаги «2020 йил учун Ўзбекистон Республикасининг давлат бюджети тўғрисида»ги ЎРҚ-589-сон қонуни
10. Ўзбекистон Республикасининг «Давлат солиқ хизмати тўғрисида»ги қонуни. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 2014 й., 36-сон
11. Ўзбекистон Республикасининг Солиқ Кодекси. (Янги таҳрири) Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 31.12.2019 й., 02/19/СК/4256-сон)
12. Ўзбекистон Республикасининг Бюджет Кодекси. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2018 й.,1-сон
13. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 12 июнь “Олий таълим муасасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПФ-4732-сонли Фармони.
14. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февраль “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги 4947-сонли Фармони.

15. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 20 апрел "Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПҚ-2909-сонли Қарори.

16. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 21 сентябрь "2019-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини инновацион ривожлантириш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида"ги ПФ-5544-сонли Фармони.

17. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 27 май "Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПФ-5729-сон Фармони.

18. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 17 июнь "2019-2023 йилларда Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университетда талаб юқори бўлган малакали кадрлар тайёрлаш тизимини тубдан такомиллаштириш ва илмий салоҳиятини ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПҚ-4358-сонли Қарори.

19. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 27 август "Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг узлуксиз малакасини ошириш тизимини жорий этиш тўғрисида"ги ПФ-5789-сонли Фармони.

20. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябрь "Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида"ги ПФ-5847-сонли Фармони.

21. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 23 сентябрь "Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида"ги 797-сонли Қарори

22. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 30 декабрь Ўзбекистон Республикасининг «2020 йил учун Ўзбекистон Республикасининг давлат бюджети тўғрисида»ги қонуни ижросини таъминлаш чора-тадбирлари тўғрисида ПҚ-4555-сон қарори

23. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 19 март "Коронавирус пандемияси ва глобал инқироз ҳолатларининг иқтисодий тармоқларига салбий таъсирини юмшатиш бўйича биринчи навбатдаги чора-тадбирлар тўғрисида"ги ПФ-5969-сонли Фармони

24. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 3 апрель "Коронавирус пандемияси даврида аҳоли, иқтисодий тармоқлари ва тадбиркорлик субъектларини қўллаб-қувватлашга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида"ги ПФ-5978-сонли Фармони қабул қилинди

25. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 18 май "Коронавирус пандемияси даврида аҳоли ва тадбиркорлик субъектларини қўллаб-қувватлаш бўйича навбатдаги чора-тадбирлар тўғрисида"ги ПФ-5996-сонли Фармони

26. 2020 йил —«Илм, маърифат ва рақамли иқтисодий ривожлантириш йили» Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2020 йил 24

январдаги Олий Мажлисга Мурожаатномаси // Куч-адолатда. Ўзбекистон Республикаси Олий судининг ҳуқуқий газетаси. 2020 йил 25 январь. № 3-4 (777)

Ш. Махсус адабиётлар

27. Абдрахманова Г.И., Вишневский К.О., Гохберг Л.М. и др.; Цифровая экономика: 2019: краткий статистический сборник / Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». – М.: НИУ ВШЭ, 2019. – 96 с

28. Белогуров А.Ю. Модернизация процесса подготовки педагога в контексте инновационного развития общества: Монография. — М.: МАКС Пресс, 2016. — 116 с. ISBN 978-5-317-05412-0.

29. Гадов Э, Кузиева Н. Жисмоний шахсларни солиққа тортиш. Дарслик. -Т.: Ўзбекистон, 2019. - 336 б

30. Гадов Э. ва бошқалар. Билвосита солиқлар: ҚҚС, Акциз солиғи. Ўқув қўлланма. - Т.: Норма, 2011.- 328 бет.

31. Гадов Э. ва бошқалар. Фойда солиғи. Ўқув қўлланма. - Т.: Норма, 2011.- 408 б.

32. Гадов Э. и др. Упрощённая система налогообложения. Учебно-практическое пособие. - Т.: Норма, 2011.- 324 стр.

33. Гадов Э.Ф. Налог на доходы физических лиц. Учебное пособие -Т.: Норма, 2011. - 312 стр.

34. Гулобод Қудратуллоҳ кизи, Р.Ишмухамедов, М.Нормухаммедова. Анъанавий ва ноанъанавий таълим. – Самарқанд: “Имом Бухорий халқаро илмий-тадқиқот маркази” нашриёти, 2019. 312 б.

35. Гулямов С.С., Аюпов Р.Х., Абдуллаев О.М., Балтабаева Г.Р.. Рақамли иқтисодиётда блокчейн технологиялар. Т.: ТМИ, “Иқтисод-Молия” нашриёти, 2019, 447 бет.

36. Ибраймов А.Е. Масофавий ўқитишнинг дидактик тизими. методик қўлланма/ тузувчи. А.Е. Ибраймов. – Тошкент: “Lesson press”, 2020. 112 бет.

37. Ишмухамедов Р.Ж., М.Мирсолиева. Ўқув жараёнида инновацион таълим технологиялари. – Т.: «Fan va texnologiya», 2014. 60 б.

38. Маликов Т.С., Жалилов П.Т. Бюджет-солиқ сиёсати. Ўқув қўлланма. – Т.: “Академнашр”, 2011. - 472 б.

39. Муслимов Н.А ва бошқалар. Инновацион таълим технологиялари. Ўқув-методик қўлланма. – Т.: “Sano-standart”, 2015. – 208 б.

40. Образование в цифровую эпоху: монография / Н. Ю. Игнатова ; М-во образования и науки РФ; – Нижний Тагил: НТИ (филиал) УрФУ, 2017. – 128 с.

41. Олий таълим тизимини рақамли авлодга мослаштириш концепцияси. Европа Иттифоқи Эрасмус+ дастурининг кўмагида. https://hiedtec.ecs.uniruse.bg/pimages/34/3_UZBEKISTAN-CONCEPT-UZ.pdf

42. С.Худойкулов, Ш.Бабаев. Солиқ тушумлари ҳисоби ва прогнози. Дарслик. Т.: Иқтисодиёт. 2019.-305 б.

43. Санакулова Б. Кичик бизнес ва тадбиркорликни солиққа тортиш. Ўқув қўлланма. -Т.: Ношир, 2012. - 236 б.

44. Современные образовательные технологии: педагогика и психо-логия: монография. Книга 16 / О.К. Асекретов, Б.А. Борисов, Н.Ю. Бу-гакова и др. –

Новосибирск: Издательство ЦРНС, 2015. – 318 с.
<http://science.vvsu.ru/files/5040BC65-273B-44BB-98C4-CB5092BE4460.pdf>

45. Ўзбекистон Солиқ тизими Мустақиллик йилларида. Расмий нашр. Ўқув қўлланма. – Т.: Шарқ, 2011. – 150 б.

46. Усмонов Б.Ш., Ҳабибуллаев Р.А. Олий ўқув юртларида ўқув жараёнини кредит-модуль тизимида ташкил қилиш. Ўқув қўлланма. Т.: “Tafakkur” нашриёти, 2020 й. 120 бет.

47. Alimardanov M., Xudoyqulov S., Yusupov O., Agzamov A. Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish. Darslik.-Т.: «Cho’lpon nomidagi NMIU», 2014. -218 bet.

48. Djurayeva K. Soliq tizimida dasturiy mahsullar. 2-qism “Soliq inspektorining avtomatlashtirilgan ish joyi – yuridik shaxslar” dasturiy majmuasi. O‘quv qo‘llanma. -Т.: El_press, 2013. -141 b.

49. English for Specific Purposes. All Oxford editions. 2010, 204.

50. H.Q. Mitchell “Traveller” B1, B2, MM Publiciations. 2015. 183.

51. H.Q. Mitchell, Marileni Malkogianni “PIONEER”, B1, B2, MM Publiciations. 2015. 191.

52. Lindsay Clandfield and Kate Pickering “Global”, B2, Macmillan. 2013. 175.

53. Steve Taylor “Destination” Vocabulary and grammar”, Macmillan 2010.

54. Vahobov.A.V, Jo`rayev.A.S. Soliq va soliqqa tortish. Darslik. Т.: Iqtisodiyot-Moliya. 2018.-408 b.

IV. Интернет сайтлар

55. www.lex.uz- Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси.

56. www.edu.uz- Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги.

57. www.aci.uz- Ўзбекистон Республикаси Алоқа, ахборотлаштириш ва телекоммуникация технологиялари давлат қўмитаси.

58. www.ictcouncil.gov.uz- Компьютерлаштириш ва ахборот-коммуникация технологияларини ривожлантириш бўйича Мувофиқлаштирувчи кенгаш.

59. www.bimm.uz- Ўзбекистон Республикаси олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги ҳузуридаги Бош илмий-методик марказ.

60. www.ziyonet.uz- таълим портали.

61. www.infocom.uz- Infocom.uz электрон журнали.

62. www.mfer.uz – Ўзбекистон Республикаси Ташқи иқтисодий алоқалар, инвестиция ва савдо Вазирлигининг расмий сайти.

63. www.uza.uz – Ўзбекистон миллий ахборот агентлиги расмий сайти.

64. www.uzreport.com – бизнес ахборотлари портали.

65. www.soliq.uz - Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитасининг расмий сайти.

66. www.mf.uz - Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлигининг расмий сайти.

67. www.tsue.uz – Тошкент давлат иқтисодиёт университетининг сайти.

